

Dict. YH.

_____

_____

DICTIONAR
AL ȘTIINȚELOR SPECIALE
ALE ISTORIEI

Coordonator: IONEL GAL

Autori:

IOANA BURLACU

MARIA DOGARU

IONEL GAL

GABRIELA MĂRĂȘOIU

MARIN MOCANU

IOANA ALEXANDRA NEGREANU

VERONICA VASILESCU

GERNOT NUSSBÄCHER

FLOREA OPREA

MARIA SOVEJA

ȘTEFAN STÂNCIULESCU

ELENA STÂNGACIU

MARIA STOIAN

Lucrarea a fost avizată de Comisia științifică pentru probleme arhivistice în ședința din data de 18 martie 1980.

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI

**DICȚIONAR
AL ȘTIINȚELOR SPECIALE
ALE ISTORIEI**

Arhivistică, cronologie, diplomatică, genealogie,
heraldică, paleografie, sigilografie

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ ȘI ENCICLOPEDICĂ
București, 1982

Supracoperta și coperta: GHEORGHE MOTORA

Redactor: MARCEL POPA
Tehnoredactor: ȘTEFANIA MIHAI

Coți de tipar: 16,75
Bun de tipar: 13 IX 1982

Tiparul executat sub comanda
nr. 1113 la
Intreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918”,
str. Grigore Alexandrescu nr. 89-97
București,
Republica Socialistă România

PREFAȚĂ

Dezvoltarea fără precedent a cercetării științifice ca și explozia informațională ce s-a produs în etapa revoluției tehnico-științifice au impus utilizarea intensă a patrimoniului umanității, expresie a vastei experiențe umane acumulată de-a lungul veacurilor, conservat în arhive.

Fenomene complexe au determinat, totodată, dezvoltarea științelor speciale ale istoriei, până nu demult calificate drept „auxiliare”, discipline de care depinde, de fapt, investigarea izvoarelor.

În acest context un rol aparte îl are arhivistica — știința specială chemată să dezvolte principiile și practica privind ordonarea, conservarea, evidența și folosirea tezaurului documentar al fiecărui popor.

Afirmându-se ca o știință interdisciplinară, arhivistica este implicată astăzi în procesul adâncirii cercetărilor științifice din diferite domenii, deseori depășind cadrul istoriei, întrucât măturile scrise pe suporturi friabile oferă informații prețioase ilustrând, pe de o parte, evoluția istoriei diferitelor științe, furnizând, pe de altă parte, date ce pot contribui la găsirea soluțiilor tehnico-științifice pentru rezolvarea unor probleme teoretice sau practice, utile pentru progresul economic.

Importanța pe care au dobândit-o în etapa actuală instituțiile păstrătoare de documente pentru dezvoltarea fiecărui sector de muncă a impulsionat activitatea arhivistică, determinând o mai mare grijă pentru punerea tezaurului documentar în circuitul științific, ca și pentru lărgirea formelor prin care publicul poate fi informat asupra cuprinsului fondurilor și colecțiilor deținute de diferitele depozite publice de arhivă.

Ca urmare au fost publicate variate instrumente de evidență și informare: ghiduri, îndrumătoare, cataloage, ediții de documente.

De asemenea, pentru a răspunde imperativelor studierii izvoarelor de către cercetătorii din diferite specialități, Direcția generală a Arhivelor Statului a pregătit două lucrări cu valoare teoretică și practică: lucrarea monografică „Arhivistica românească” și prezentul dicționar.

Lucrările menționate mai sus sînt reprezentative prin conținutul lor bogat, căci ele abordează, desigur în forme specifice, întreaga activitate arhivistică. Neîndoielnic, tratarea diferitelor capitole și subcapitole, ca și coroborarea variatelor aspecte ale teoriei arhivistice, au presupus cercetarea tuturor actelor normative, cunoașterea lucrărilor elaborate în perioada anterioară în acest domeniu, înlăturarea confuziilor, completarea lacunelor, precizarea elementelor caracteristice unui fenomen sau proces, într-un cuvînt creșterea rigurozității științifice în privința fiecărei laturi, fapt ce va duce la un nou salt al științelor speciale ale istoriei.

Dicționar al științelor speciale ale istoriei, cuprinzînd peste 1500 de termeni, însumează atît rezultatul cercetărilor naționale cît și experiența altor țări în acest domeniu. El a fost elaborat în speranța că va constitui un instrument de informare și de lucru nu numai pentru specialiști ci și pentru categorii mai largi de cititori, interesați de domeniul vast al arhivelor românești.

Problema terminologiei preocupă toate disciplinele.

Este firesc ca și arhivistica să aibă, între problemele sale acute, necesitatea stabilirii unei terminologii arhivistice precise, prin care fiecare termen care se referă la practica sau teoria arhivistică să fie cunoscut în semnificația lui exactă, cu atît mai mult cu cît nu rare sînt cazurile cînd se constată existența a numeroase ambiguități în exprimarea de specialitate și chiar greșeli. Această stare de fapt este caracteristică arhivisticii mondiale. Explicația o găsim în faptul că știința arhivistică, ca orice știință, a progresat mai repede decît limba, din care cauză adeseori, pentru exprimarea unei noțiuni noi se folosesc unii termeni din limbașul comun, improprii arhivisticii, sau termeni străini.

Pe de altă parte, relațiile cu arhivele altor țări, activitatea editorială arhivistică bogată, dificultățile întîmpinate la înțelegerea și traducerea unor lucrări de teorie arhivistică impun stabilirea unei terminologii arhivistice nu numai precise, dar și unitare. Este și motivul pentru care în etapa actuală, în interesul științei arhivistice, se mpune elaborarea de dicționare naționale care să constituie instrumente de lucru indispensabile dezvoltării științelor speciale.

Elaborarea unui dicționar este deci pentru arhivistica românească o necesitate de prim ordin, atît pentru dezvoltarea științei arhivistice cît și pentru activitatea practică a arhivelor de toate tipurile.

Conceput ca un dicționar de specialitate care să reflecte marile progrese din acest domeniu și din cel al științelor speciale conexe, *Dicționar al științelor speciale ale istoriei* este structurat ca un dicționar normativ explicativ cu caracter enciclopedic. În explicarea noțiunilor

am optat pentru formula indicării situației reale reflectate în limbă cu recomandarea utilizării termenului adecvat.

Structura enciclopedică ne-a dat posibilitatea să tratăm o serie de termeni vechi netratați de alte dicționare, precum și termenii de bază din științele istorice speciale în al căror obiect intră cercetarea generală sau parțială a documentelor scrise; de asemenea, am inclus un număr de termeni desemnând personalități, instituții, organizații, asociații, lucrări reprezentative din domeniul arhivisticii.

Dicționarul abordează următoarele domenii: *arhivistica* (legislația arhivistică, tipologia documentelor și a arhivelor; evidența, ordonarea, selecționarea, inventarierea și valorificarea documentelor; figuri de arhiviști, informatică, arhivistică, conservarea documentelor) - *diplomatică*, *paleografie*, *sigilografie*, *heraldică*, *genealogie*, *cronologie* (științe speciale conexe).

Am recurs la această structură a dicționarului pentru faptul că prin multiplele aspecte pe care le implică documentul scris, arhivistica este o știință istorică interdisciplinară. Interdependența cu celelalte științe speciale constă, în linii generale, în faptul că fiecare știință oferă celeilalte rezultatele cercetării izvorului istoric prin metodele sale proprii, în ansamblu realizându-se o cuprindere a tuturor elementelor componente ale izvorului studiat, iar în final, cunoașterea informațiilor transmise de acesta.

Trebuie să menționăm că am inclus în dicționar numai acei termeni din științele speciale care sînt indispensabili desfășurării activităților arhivistice, dicționarul nepropunîndu-și să cuprindă totalitatea termenilor celorlalte științe speciale.

Cît privește modul în care au fost cuprinse în dicționar personalitățile, subliniem faptul că am prezentat mai pe larg activitatea celor mai de seamă arhiviști, uneori indicînd toate lucrările lor științifice, celelalte personalități ale culturii românești (V. Alecsandri, B. P. Hasdeu, I. Heliade Rădulescu etc.) fiind prezentați numai cu referire strictă la activitatea lor arhivistică, astfel că eventualele disproporții în lungimea articolelor sînt motivate de acest punct de vedere.

În tratarea și exemplificarea diferitelor instrumente științifice specifice, cît și în prezentarea periodicelor de specialitate, am avut în vedere numai publicațiile elaborate și editate de Arhivele Statului.

Dificultățile inerente sarcinii pe care și-au asumat-o autorii sînt mari, dar aceștia sînt animați de convingerea că o asemenea lucrare se înscrie pe linia strădaniilor privind sintetizarea gîndirii arhivistice românești pînă la acest moment.

Subliniem pe această cale sprijinul colaboratorilor: N. Ajităriței, A. Andone, G. Birceanu, A. Caciora, C. Chipurici, E. Chon, V. Coman, N. Drăghici, O. Guțu, El. Iosefide, Al. Matei, E. Negulescu, O. Nichifor, M. Pirvulescu, E. Poștăriță, M. Rachieru, F. Rinziș, M. Timbus, E. Ulieru, M. Vlaicu, care prin observațiile lor au contribuit la îmbunătățirea calității definițiilor din dicționar.

Mulțumim organismelor internaționale de profil, Comisia de Diplomatică de pe lângă Comitetul internațional de științe istorice și Comitetul de Sigilografie din cadrul Consiliului Internațional al Arhivelor, care ne-au pus la dispoziție spre consultare propriile manuscrise ale dicționarelor în curs de elaborare.

Mulțumim, de asemenea, Comisiei naționale de heraldică, genealogie, și sigilografie care în plenul ei a dezbătut și avizat definițiile privind aceste discipline, contribuind prin aceasta la impunerea unei terminologii unitare.

JONEL GAL

DIRECTOR GENERAL AL ARHIVELOR STATULUI

LISTĂ DE ABREVIERI

arh. = arhivistică
bibl. = bibliologie
C.I.A. = Consiliul Internațional
al Arhivelor
cm. = centimetru
cm. p. = centimetru pătrat
cod. = codicologie
cons. = conservare
contemp. = contemporan
cript. = criptologie, criptografie
cron. = cronologie
D.G.A.S. = Direcția generală
a Arhivelor Statului
dipl. = diplomatică
F.A.N. = Fondul Arhivistic
Național
F.A.S. = Fondul Arhivistic de
Stat
F.I.A.B. = Federația interna-
țională a asociațiilor de biblio-
tecari
fil. = filigranologie
gen. = genealogie
g.f. = gram forță

H.C.M. = Hotărârea Consiliului
de Miniștri
her. = heraldică
inf. = informatică
kg.f. = kilogram forță
lingv. = lingvistică
lit. = literatură
mm = milimetru
min. = miniaturistică
m.l. = metru liniar
num. = numismatică
pal. = paleografie
p. ext. = prin extensie
pl. = plural
sec. = secol
sig. = sigilografie
sin. = sinonim
spec. = special
surs. = sursologie
ș.a. = și altele
ș.a.m.d. = și așa mai departe
u.a. = unitate arhivistică
u.r. = umiditate relativă
v. = vezi
var. înv. = variantă învechită

1

A

a.a. (dipl.), v. *ad acta, ante approbationem, ante acta.*

A. (a). (cron.), v. *anno.*

abis (her.); termen care indică poziția centrală din scut, locul unde se plasează ecusonul central. Sin. *inimă.*

abreviere (abreviațiune) (pal.), v. *prescurtare.*

absolutorium (dipl.), 1. Denumire a unui act cu caracter juridic, prin care o persoană este scutită, absolvită, achitată sau eliberată de o datorie, delict sau orice altă obligație. 2. Act de absolvire a unei școli.

a.c. (cron.), v. *anno currente, anni currentis.*

acc. (accl.) (dipl.), v. *acclusa.*

accent (pal.), semn diacritic provenit din paleografia greacă, cu funcție reală în scrierea româno-slavă și chirilică românească, indicând o intonație deosebită a unei silabe din cuvânt.

accept (dipl.), 1. Înscris, act prin care cineva se obligă să achite o datorie la scadență; 2. Denumire a unui act care era eliberat în trecut de o instituție la cererea funcționarilor săi pentru ca, pe baza lui, să-și poată ridica, înainte de data obișnuită, drepturile bănești de la diverși scontatori.

accesibilitate în arhive (arh.), ansamblu de reguli referitoare la posibilitățile și condițiile stabilite, într-o perioadă dată, pentru cercetarea documentelor de arhivă. Accesul poate fi condiționat pentru anumite categorii de documente, care prin consultarea sau publicarea lor ar prejudicia interesele statului.

acclusa 1. (dipl.), mențiune de registratură folosită în documentele medievale din Transilvania, înscrisă pe actul principal, pentru a indica acțiunea de anexare și numărul anexelor. Sin. *acta adhibenda, frustum.* V. *anexă.* Prescurtat **acc. (accl.).** 2. (arh.) denumirea unei subdiviziuni de acte în cadrul seriei *Acta generalis* din arhiva Cancelariei Aulice Transilvane; cuprinde 169 de pachete cu acte din perioada 1701—1848.

achiziționare de documente (arh.), formă de preluare, prin cumpărare sau donație, a documentelor care fac parte din Fondul Arhivistic Național, de la persoane fizice și juridice, de către organele investite cu acest drept.

acidifiere a hirtiei (arh., cons.), acumulare de substanțe cu caracter acid în structura hirtiei, ca urmare a tehnologiei de producție sau a transformărilor pe care le suferă în timp fibrele celulozice și celelalte

materiale care intră în compoziția hirtiei. Hirtia tinde să-și modifice aciditatea ajungând la pH 4—4,5. Această creștere a acidității este asociată, în general, cu modificări de structură moleculară a fibrelor celulozice și cu scăderi ale caracteristicilor fizico-mecanice. Cauzele a. hirtiei pe care sînt scrise documentele sînt de ordin intern, fiind legate de mecanismele îmbătrînirii naturale, dar uneori pot acționa și factori externi cum sînt agenții de poluare a atmosferei, efectele degradării biologice, compoziția chimică a cernelurilor utilizate la scrierea documentului etc.

acolat (her.), termen care indică: 1. Poziția a două scuturi înclinate unul spre celălalt. 2. Încolăcirea unei plante sau ramuri pe un obiect oarecare. 3. Atingerea pe flancuri a unor piese. (Fig. 1)

acord (dipl.), document rezultat în urma unei înțelegeri între două părți (indivizi, instituții, state): a. comercial, înțelegere economică între două sau mai multe state cu privire la schimbul reciproc de mărfuri pe o anumită perioadă de timp; a. cultural, a. între două state, prin care se reglementează relațiile culturale și științifice, schimburile culturale și modalitățile de realizare a acestor schimburi; a. de asistență, a. care consemnează ajutorul, sprijinul, cooperarea materială sau morală, în viața inter-

Fig. 1. 1859. Stema unită reprezentată prin două scuturi acolate, gravată pe medalia de deputat în Adunarea Electivă a Munteniei. Muzeul de istorie a municipiului. București.

națională; doctrina dreptului internațional consideră că a. de a. intră în categoria obligațiilor morale reciproce ale statelor; a. de colaborare economică și tehnică, a. prin care sînt reglementate condițiile de acordare a unor ajutoare tehnico-economice pentru construirea de obiective industriale sau de altă natură, ori pentru efectuarea unui schimb de experiență în domeniul industriei, agriculturii, tehnicii, științei etc.; a. de credit, a. prin care se reglementează raporturile de credit dintre state și condițiile de acordare — restituire a creditului; a. de frontieră, a. cu privire la stabilirea regimului de frontieră între state vecine și procedura de reglementare a incidentelor de frontieră; a. de plăți, document internațional care consemnează înțelegerea între două sau mai multe state cu privire la modalitățile de plată a obligațiilor reciproce derivînd din comerțul lor exterior sau din alte operații; a. de transporturi, a. prin care sînt reglementate modalitățile de efectuare a transporturilor internaționale, de persoane și de mărfuri; a. internațional, document diplomatic, de obicei neratificat, care consemnează o înțelegere internațională semnată în numele sau din imputernicirea guvernelor reprezentate, cu privire la reglementarea unor probleme concrete ale colaborării dintre statele semnatare. V. *convenție*; a. regional, a. între state din aceeași regiune geografică.

acostat (her.), termen care indică poziția alăturată a două scuturi sau a două mobile. Sin. *alăturat*.

act (arh., dipl.), termen general pentru orice înscris întocmit de persoane fizice sau juridice, consemnînd situații de drept sau de fapt. În Transilvania termenul de a, spre deosebire de cel de document, se referă, începînd cu sec. al XVII-lea, la înscrisuri de importanță mai mică; a. adițional, înscris care consemnează înțelegerea încheiată între două sau mai multe state cu privire la modificarea, completarea sau interpretarea unui acord, încheiat anterior sau la aceeași dată cu a. După modul de redactare și gradul de solemnitate, a. a. poate purta diferite denumiri: convenție adițională, protocol adițional; a. anexă, v. *anexă*; a. autentic, înscris prevăzut cu semnele de validare necesare a da putere deplină conținutului său; a. bilateral, a. încheiat între două părți, de exemplu contracte de vânzare-cumpărare sau tratate diplomatice. Dacă se întocmea numai într-un singur exemplar, se păstra la beneficiar, în cazul contractelor de vânzare-cumpărare sau la o arhivă publică, în cazul actelor diplomatice; a. constitutiv, înscris din categoria actelor administrative care consemnează înființarea unei societăți sau asociații culturale, juridice, economice sau, în general, a unei instituții și care se depune la tribunal spre a fi transcris în registrul persoanelor juridice; a. de aducere întru împlinire, 1. A. juridic de executare la fața locului a unei hotărîri judecătorești; 2. Scrisoare de imputernicire pentru aducerea la îndeplinire a unei sentințe, document caracteristic pentru Transilvania în evul mediu. Sin. *contemp. a. executoriu*; a. de cancelarie, a. emis după un model și o practică determinată, a unei cancelarii; a. de c. constituie un izvor istoric, care redă, în general, fapte veridice; a. de larecluire, înscris care consemnează adjudecarea obiectului licitat celui care a oferit mai mult. Sin. *contemp. ordonanța de adjudecare*; a. de împărțea, v. a. de *partaj*; a. de partaj, a. oficial cu caracter juridic din grupa documentelor personale, în care se consemnează modul de împărțire a unei averi, în special a unei moșteniri, între persoanele îndreptățite să o stăpînească. Sin. *inv. a. de împărțea*; a. de veșnică țineră aminte, a. de recunoaș-

tere juridică a unei învoieli verbale pe care n-o mai menține partea adversă, eliberat în Moldova în epoca feudală la cererea părții în cauză; a. **dispozitiv**, înscris care, prin elaborarea sa, declanșează un a. juridic, respectiv drepturi și obligații; a. **d.** ajută la desăvârșirea acțiunii juridice, astfel încât dacă el nu ar fi fost redactat și scris, a. juridic n-ar fi existat sau ar fi fost pus sub semnul îndoielii; a. **embaticar**, a. cu caracter juridic, din sec. al XIX-lea, prin care se acordă unui cetățean dreptul de embatic, specificându-se totodată și condițiile în care se acordă acest drept. V. *embatic*; a. **executoriu**, v. a. *de aducere întru împlinire*; a. **fals**, înscris al cărui text a suferit o alterare sau care trădează faptul că nu este întocmit în conformitate cu procedura specifică cancelăriei emitente, ori căruia îi lipsesc semnele de validare autentice ale acestuia. Există falsuri totale sau parțiale. Falsificarea poate fi realizată în următoarele moduri: a) prin *alterarea materială* a textului, constând în: 1. Răzuirea unor litere sau cuvinte și scrierea unui alt text în locul rămas liber; 2. Ștergerea unor cuvinte prin spălare sau cu gumă; 3. Suprimare prin tragerea unei linii peste un pasaj din text; 4. Expunctare; 5. Adăugiri în spațiile libere; b) prin *lămanierea textului*, constând în înlocuirea voită a unor cuvinte, cifre, litere, în procesul creării lui; c) prin *falsificarea integrală* a textului; a. **final**, document cu caracter general adoptat la încheierea lucrărilor unei conferințe internaționale și semnat, de obicei, de șefii delegațiilor participante, în care se consemnează felul cum a fost organizată conferința, statele participante, persoanele care au ocupat posturile de conducere, modul de desfășurare a lucrărilor, problemele discutate și documentele adoptate, care uneori sînt redatate în reproducere integrală; a. **general**, tratat internațional multilateral care reunește și coordonează diferite dispoziții convenționale adoptate la o conferință internațională sau stabilește un anumit regim juridic; a. **îndoielnic**, a. care prin unele clauze de conținut sau unele aspecte ale formei trezește rezerve în momentul efectuării criticii diplomatice și istorice, fără a putea să i se determine falsitatea. Sin. a. *suspect*; a. **juridic**, declarație de voință prin care una sau mai multe persoane, fizice sau morale, hotărăsc producerea unui efect de drept, respectiv suscită, confirmă, modifică sau extind drepturi și obligații. A. j. poate sau nu să determine elaborarea unui a. scris; a. j., este *unilateral* cînd exprimă voința unei singure persoane și de *consens* cînd este necesar consimțămîntul mai multor persoane; a. **original**, v. *original*; a. **privat**, înscris care emană de la o persoană privată, fizică sau morală; este considerat a. p. și înscrisul privind un drept privat recunoscut de o autoritate publică ca urmare a solicitării de către unele persoane; a. **probatoriu**, înscris menit a justifica crearea a. juridic care n-ar putea fi perfect fără această formalitate; a. **redactat și scris**, după ce acțiunea juridică s-a săvârșit, pentru perpetuarea sa; a. **protocolit**, a. autentificat și trecut în protocol, conform rezoluției încheiate în plenum unei ședințe; a. **public**, înscris care emană de la o autoritate publică sau de la o instituție dispunînd de o jurisdicție publică recunoscută; a. **răsuflat**, a. dovedit fals, care, pentru a nu mai putea fi folosit, se anula prin perforare cu un obiect ascuțit sau se rupea. Sin. inv. a. *spart*; a. **reșcris**, 1. înscris al cărui text reconstituie, fără intenția de fals și fără a modifica cuprinsul, conținutul unui act original, pierdut. Sin. *neoriginal*; 2. A. rezultat în urma întăririi grafiei unui document vechi, ilizibil; prin trecerea din nou, cu un instrument de scris peste semnele șterse; a. **scris**, înscris cuprinzînd informații asupra realizării sau existenței unui

fapt juridic; a.s. se clasifică după conținut în: a) a.s. *primar* (care creează drepturi și obligații); b) a.s. *de recunoaștere* (recognitiv), prin care se constată o situație de drept; c) a.s. *confirmativ*, care prin conținutul său reînnoiește un a. primar sau un a. de recunoaștere. Din punct de vedere al provenienței, a. s. poate fi public sau privat; a. solemn, a. cu un conținut de o importanță deosebită emis de o cancelarie cu respectarea strictă a normelor specifice de redactare, scriere și validare, deseori ornamentat cu diferite figuri sau chenare. Cele mai reprezentative a.s. sînt tratatele și convențiile internaționale, a. al căror conținut se referă la problemele generale ale unei comunități; a.s. emise în epoca feudală, în cancelaria Țării Românești se numesc *hrisoave*, iar în Moldova, *urice*. Uneori acestea erau a.s. închise (strînse în formă de sul și sigilate astfel încît să nu poată fi desfăcute fără a se cunoaște); a. spart, v. a. *răsuflat*; a. sub semn privat, a. prin care părțile se angajează între ele sub simplul lor semnătură, fără a recurge la o autoritate publică; a. suspect, v. a. *indoelnic*.

acta (arh.), serie de documente în instituțiile administrative din Transilvania în sec. XVII—XIX; de multe ori a. împreună cu un adjectiv precizează conținutul sau proveniența documentelor. Uneori termenul de a. este omis, folosindu-se numai adjectivele explicative pentru precizarea categoriei actelor, de ex.: *contributivă*, *postală* etc.; a. adhibenda, mențiune de registratură folosită în sec. XVIII—XIX în Transilvania pentru a indica actele care trebuie anexate la un document. V. *aneză*, *conexare de documente*; a. anterioară, termen folosit în Transilvania în sec. XVIII—XIX pentru actele referitoare la aceeași temă și cauză, premergătoare documentului de referință. V. *ante acta*; a. capituli, registre de procese-verbale sau protocoale, la locurile de adevărate, precum și la capitlurile obișnuite ale clericilor. Acestea cuprind însemnări despre activitățile capitlurilor în Transilvania, în evul mediu; a. *cholerae*, serie de acte din arhivele unor instituții administrative din Transilvania, mai ales ale comitatelor, cu privire la epidemiile de holeră; a. *civilia*, serie de acte juridice create de sedriile judiciare ale comitatelor și orașelor din Transilvania, referitoare la transmiterea proprietății sau recunoașterea unor privilegii; a. *comitalia*, v. a. *diaetalia*; a. *congregationum*, serie de acte create în unele comitate din Transilvania, de adunările generale ale nobililor; a. *contributivă*, serie de documente din unele arhive orașenești din Transilvania, privind contribuțiile sau impozitele; cuprinde liste de contribuabili, evidențe despre fixarea și stringerea impozitelor și despre restanțieri etc.; a. *cridalia*, acte despre faliment în Transilvania, constituite în unele arhive în serii aparte. V. *cridalia*; a. *criminalia*, serie de acte juridice create în activitatea sedrilor criminale ale comitatelor din Transilvania, cu privire la judecarea proceselor de crimă, furt, încălcarea drepturilor de proprietate etc.; a. *defluidationis*, serie de acte în arhiva Comisariatului Provincial Suprem al Transilvaniei, din perioada 1808—1816, referitoare la aprovizionarea cetății Alba Iulia cu lemne aduse prin plutărit din Munții Sebeșului și Cibin; a. *diaetalia*, serie de acte în arhiva Cancelăriei Aulice Transilvane, referitoare la dietele Transilvaniei din sec. XVI—XIX, cuprinzînd: protocoale, memorii, convocatoare, rapoarte privind desfășurarea și hotărîrile dietelor. Sin. *publica*, *diaetalia*. V. *articuli diaetales*; a. *generalia*, serii de acte care se referă la probleme generale ale administrației din Transilvania; a. *imputationalia*, serie de acte din arhiva Comisariatului Provincial Suprem al Transilvaniei, din perioada 1771—

1832, referitoare la prestările de servicii pentru armată; **a. insurectionalia**, serie de acte create în activitatea comitatelor și a unor orașe din Transilvania, referitoare la recrutări, încartuirii și aprovizionarea armatei; **a. iudiciaria**, v. *acte judecătorești*; **a. manualia**, termen folosit în Transilvania pentru documentele referitoare la procese, păstrate la avocații părților; **a. normalia**, acte normative, constituite în serii aparte în Transilvania; **a. postală**, serie de documente în unele arhive orașenești din Transilvania, referitoare la organizarea poștală și a prestațiilor pentru poștă; **a. praesidialia**, serie de acte a căror rezolvare cădea în competența conducătorilor sau șefilor instituțiilor sau autorităților, care dețineau președinția la dezbaterile organelor de conducere în Transilvania. Sin. **a. reservata**; **a. sedis orphanalis**, serie de acte create de sedriile comitatelor și crașelor din Transilvania, cu privire la dezbaterile succesoriale și administrarea moștenirii orfanilor; **a. specialia**, serii de documente în Transilvania, deosebite după conținut, formă sau persoanele însărcinate cu rezolvarea lor.

acte administrative (dipl.), acte emise de instituțiile administrative și care se referă la probleme de administrație; **a. sint** de tipul ordinelor, circularilor, apelurilor, actelor de danie, hotărnicilor, privilegiilor, planurilor economice de exploatare a solului și subsolului, protocoalelor, registrelor, plîngerilor, listelor de impunere a locuitorilor, socotelilor de cheltuieli, diplomelor etc. V. *arhive administrative*.

acte alodiale (arh.), serie de acte din Transilvania în sec. XVIII—XIX referitoare la administrarea alodiului, proprietatea stăpînului feudal de pămînt.

acte capitulare (arh.), serie de acte întocmite în evul mediu în Transilvania, de către capitluri (sau conventuri) în calitate de locuri de adevăritare. În acestea se cuprind: transumpturi, copii, rapoarte despre efectuarea unor citații sau despre participarea delegaților capitlului la punerea în posesiune a unor proprietari funciari.

acte cumulate (arh.), serie de acte în arhiva orașului Brașov creată prin scoaterea unor documente necesare rezolvării sarcinilor administrației locale la sfîrșitul sec. al XIX-lea, din seria actelor magistratului Brașov, și constituirea lor în fascicule, pe probleme, denumite „cumulus”. Seria de **a. păstrată** și în prezent în această formă, a fost constituită de arhivarul Friderich Stenner.

acte de împărțeață (arh.), v. *acte divizionale*.

acte divizionale (arh.), grupă de documente din epoca feudală din fondurile familiale din Transilvania, denumită, în perioada de constituire, *acta divisionalia*. Această grupă este constituită din totalitatea actelor juridice ale unei familii; se referă la modul cum a fost făcută împărțeață unor terenuri și bunuri în indiviziune. Sin. *acte de împărțeață*.

acte domeniiale (arh.), serie de acte privind domeniul feudal, constituită în arhivele stăpînului feudal, inclusiv ale crașelor cu posesiuni feudale din Transilvania în sec. XVIII—XIX. **A.** se referă la administrarea și la economia domeniului, ca și la exercitarea jurisdicției pe domeniul feudal.

acte fasciculate (arh.), serie de acte în arhiva orașului Bistrița, cuprinzînd actele din perioada 1700—1784, organizate la sfîrșitul sec. al XVIII-lea de către arhivarii Johann Gottlieb Connerth și Johann Gottfried Lani în 466 de fascicule, pe materii.

acte guberniale (arh.), acte emise de Guvernul Transilvaniei în sec. XVIII—XIX, constituite în mai multe arhive locale, în serii proprii, cu evidență separată, îndeosebi pînă la introducerea registraturii.

acte judecătorești (dipl.), actele emise de instanțele judecătorești, provenite din acțiuni juridice (proces, citații, ascultări de martori etc.). Din această categorie de acte fac parte: dosare de cauză civilă și penală, dosare de acte prezentate spre autentificare, dosare de înscriere de firme comerciale, industriale, dosare de înscriere a actelor de vânzări, dote, ipoteci etc. V. *arhive judecătorești*.

acte notariale (dipl.), acte întocmite în Transilvania medievală de notarii publici. Caracteristicile lor principale sînt: invocația, urmată de dată la început, însurirea martorilor, expunerea, de obicei în formă obiectivă, a acțiunii, formula de subscripție și semnul notarial. Denumirea tehnică medievală pentru actul notarial este *instrumentum publicum*.

acte ostășești (dipl.), acte create de instituțiile care au avut caracter militar ca: Ștabul Oștirii, Departamentul Ostășesc, Marele Stat Major, Ministerul de Război ș.a. Termenul a fost utilizat în terminologia arhivistică a țărilor române în secolul al XIX-lea.

actinamea (dipl.), v. *ahd-name*.

actum (dipl.), v. *datum*.

actum ut supra (dipl.), mențiune finală în documentele latine medievale din Transilvania, precizînd că data a fost înscrisă la începutul documentului. Sin. *datum ut supra*.

acvilă (her., sig.), pasăre heraldică de prim rang, intens folosită în reprezentările heraldice. Simbolizează curaj, hotărîre, putere, măreție, zbor spre înălțimi. Conform cerințelor heraldice a. trebuie reprezentată din față, cu capul spre dreapta și aripile deschise. Este elementul central al stemei heraldice a Țării Românești. Figurează și în stema Transilvaniei. Sin. *vultur*; a. bicefală, v. *bicefală*; a. cruciată, pasăre heraldică purtînd în cioc o cruce. A. c. a fost elementul central al stemei Țării Românești. V. *stema heraldică a Țării Românești*. (Fig. 2)

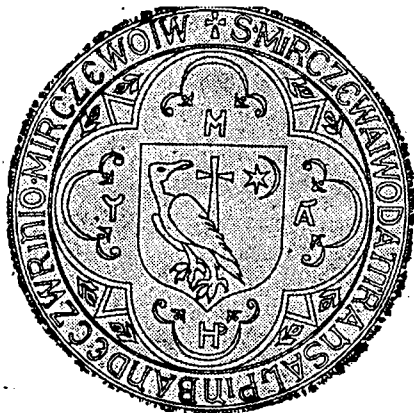

Fig. 2. 1390 ianuarie 20. Sigiliul domnului Țării Românești, Mircea cel Bătrîn, prezent pe tratatul încheiat de acesta cu Polonia. În emblema se află acvila însoțită de o cruce, soare și lună (reconstituire).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, fotocopie.

acvilon (her.), vint din nord reprezentat prin capul unui copil care suflă.

A.D. (cron.), v. *anno domini*.

a.d. (cron.), v. *a dato*.

ad acta (dipl.), mențiune de registratură folosită în Transilvania, înscrisă pe document după rezolvarea acestuia și indicind că el poate fi depus în arhivă. Scris și prescurtat *a.a.*

a dato (cron.), expresie folosită în documentele latine din evul mediu din Transilvania, semnificind începutul perioadei indicate în continuare, în document. Scris și prescurtat *a.d.*

adextrat (her.), termen care indică: 1. Existența în dreapta unei figuri a uneia sau a mai multor mobile; 2. Numele unei diviziuni a scutului, formată dintr-un pal care este unit cu flancul dextru al scutului.

adnotare (adnotație), 1. (bibl.), însemnare, notă, indicație făcută pe marginea unui document. 2. (arh.), document care cuprinde o scurtă caracterizare a materialelor celor mai valoroase din cadrul unei unități arhivistice, al căror conținut și particularități nu sînt cuprinse în titlul dosarului și care se găsește de obicei înaintea primei file a dosarului. 3. (arh., inf.), cel mai scurt referat care completează titlul documentului.

ad numerum (arh.), mențiune de registratură folosită în Transilvania, înscrisă pe act și în registrul contemporan de evidență, indicind anexarea actului la un alt act privitor la aceeași chestiune. Scris și prescurtat *ad. nr.* sau *ad. no.*

adoptiune (gen.), acțiune juridică de înfiere a unei persoane căreia i se transmit numele și toate drepturile celui care a făcut adopțiunea. Sin. *infiere*.

adresă, 1. (dipl.), parte a formularului diplomatic, element al protocolului inițial, prin care sînt indicate numele și eventualele titluri și calități ale persoanei (sau persoanelor) căreia îi este adresat actul. A. este: *universală* sau *generală*, dacă înglobează toate persoanele cărora li se face cunoscut actul; *colectivă*, cînd se referă la categorii de destinatari; *personală*, cînd se referă la o singură persoană. Sin. *inscripție*; 2. (arh. inf.), a) simbol sau grup de simboluri care desemnează locul unde este înmagazinat sau poate fi găsit un document sau o informație; b) expresie numerică care indică o sursă sau o destinație a informației care este înregistrată de o mașină cibernetică. Sin. *cotă*.

a.e. (arh.), v. *ante expeditionem*.

aerisire a depozitelor (arh., cons.), tehnică arhivistică de întreținere a igienei depozitelor, organizată în scopul ventilării aerului pentru a evita poluarea sa prin acumulări de substanțe rezultate din îmbătrînirea hirtiei și formarea de zone de aer stagnant, favorabil dezvoltării proceselor de biodeteriorare. A. se organizează, de obicei, pe vreme bună și la mijlocul zilei pentru a se evita aflusul de aer cu umiditate relativ ridicată, de peste 65%. O regulă o constituie evitarea deschiderii ferestrelor pe direcția vînturilor dominante pentru a împiedica introducerea de praf în depozite.

aerosolizare (arh., cons.), operație de dezinfectie și dezinsecție a depozitelor de arhivă constând în pulverizarea în atmosfera acestora a unui lichid sub formă de aerosoli, cu ajutorul unui aparat corespunzător. Aerosolii produși formează o ceață relativ persistentă care pătrunde în toate punctele depozitului, depunându-se în final pe documente și pe mobilier, pe care le dezinfectează sau le dezinsectează. Tehnica permite folosirea în asemenea lucrări a produșilor lichizi, fără a se produce umezirea documentelor.

a.f. (cron.), v. *anni futuri*.

afieromă (dipl.), termen învechit, utilizat de la sfârșitul sec. al XVII-lea pînă în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, în Țara Românească, pentru actul de danie.

aliș (dipl.), document multiplicat din categoria documentelor imprimare sau semiimprimare ori din categoria documentelor grafice, cuprinzînd o înștiințare publică care se fixează sau se distribuie în anumite locuri.

afrontare (her., sig.), plasarea față în față a două personaje, animale sau obiecte.

ahd-name (dipl.). 1. Tratat (de pace) încheiat în evul mediu între Poarta otomană și puterile creștine. În terminologia română a pătruns sub forma "ah-name" sau în formele românizate "ahinamea", "actinamea", "ahinam,..". 2. Act emanat direct de la sultan pentru a confirma în scris o hotărîre luată.

ahinam (dipl.), v. *ahd-name*.

aide-mémoire (dipl.), notă diplomatică scrisă pe hîrtie obișnuită, fără antet, cu menționarea locului și datei înmînării, în care textul este scris direct — fără a fi precedat de vreo formulă de politețe și care este transmisă personal de un diplomat în cursul unei convorbiri oficiale, pentru a confirma declarațiile verbale făcute și a preîntîmpina interpretarea lor greșită de către interlocutor sau pentru a-i aminti acestuia problemele discutate.

ajurat (her.), reprezentare a unei construcții cu ferestre deschise, prin care se vede în interior (fapt exprimat printr-o culoare diferită).

Aktenkonvolut (arh.), v. *fasciculă*. Sin. *Bündel, Faszikel, Fasciculus*.

alapszám (arh.), v. *număr de bază*.

alăturat (her.), v. *acostat*.

albastru (azur) (her.), culoare utilizată în alcătuirea stemelor, reprezentată, convențional, prin linii orizontale plasate la distanță egală. Semnifică speranță, sinceritate, seninătate, credință. V. *smalturi*.

albire a hîrtiei (arh., cons.), operație chimică de eliminare a îngălbenirii hîrtiei vechi și de înlăturare a unor pete de natură diversă. În funcție de scop există a. locală sau a. integrală. Ca agenți de a. se folosesc frecvent substanțe pe bază de clor (cloramină, hipocloriții de natriu și de calciu, bioxidul de clor) sau permanganatul de potasiu, alternat cu substanțe reducătoare, ca acidul oxalic etc.

album de documente (arh.), publicație menită să popularizeze valorile documentare păstrate în arhivă, prin prezentarea imaginii documen-

tului. Arhivele Statului au publicat: lucrarea de miniaturistică *Inițiale, litere ornate, chenare și înflorituri din documente muntene și moldovene din veacul al XVII-lea și al XVIII-lea, culese și reproduse de Magdalena N. Iorga*, Craiova, 1928—1929; albumele *Din tezaurul Arhivelor*, București, 1976 și *Mărturii ale trecutului*, București, 1980; a. de paleografie, a. facsimilate (după manuscrise, hrisoave, zapise, scrisori) elaborate în vederea însușirii de către cei interesați a limbilor vechi în care au fost scrise documentele. Prima lucrare de acest gen a fost editată în 1926, în cadrul Școlii de arhivistică, *Album de paleografie românească* (scrierea chirilică). Ulterior a fost întocmită *Culegerea de facsimile pentru Școala de arhivistică* (seria română, latină, greacă, slavă, turcă), București, 1942—1946.

Ălecsandri, Vasile (21 iulie 1821, Bacău — 22 august 1890, Mircești), scriitor clasic român, care, între 3 februarie 1850 și 17 aprilie 1853, a ocupat funcția de director al Arhivelor Statului din Iași, preocupându-se, în special, de asigurarea unui local trainic pentru depozitarea arhivelor. În ciuda condițiilor nefavorabile unor achiziții bogate, în această perioadă instituția Arhivelor Statului s-a îmbogățit cu importante documente.

alerion (her.), termen care definește vulturul dezarmat (înfățișat fără cioc și gheare).

Alexandrescu, Grigore (22 ianuarie 1810, Tirgoviște — 25 noiembrie 1885, București), poet clasic român, care între 18 iunie 1849 și 3 decembrie 1854 a deținut funcția de director al Arhivelor Statului din București, sensul preocupărilor sale mergînd, în special, spre asigurarea condițiilor păstrării și conservării materialului arhivistic. Activitatea arhivistică a lui A. a început ca membru al Comisiei Documentale, a cărei menire era „înscirarea prin condici a documentelor mănăstirilor“.

alezat (her.), reprezentarea unei piese heraldice astfel încît să nu atingă marginile scutului.

alfabet (pal.), totalitate a literelor unei limbi, așezate într-o anumită ordine și corespunzînd, fiecare, unui anumit sunet de bază al limbii respective; a. chirilic, a. creat de frații Constantin Chiril și Metodiu pe baza uncialei vechi grecești; a. fost folosit la scrierea limbii slave vechi (începînd din sec. al IX-lea), medioslave și apoi a limbii române, începînd din sec. al XVI-lea pînă în sec. al XIX-lea; are 43 de semne slave, din care 27 au și valoare numerică (slovo-cifre) (Fig. 3); a. glagolitic, cel mai vechi a. slav alcătuit de Constantin Chiril, în sec. al IX-lea pe baza minusculei grecești, la care a adăugat unele semne de origine orientală (ebraică, samaritană, coptă etc.); a. cuprins inițial 38 de semne, iar în ultima formă de evoluție 40; s-a dezvoltat în două direcții: *glagoliticul cu duct rotund*, folosit mai ales de bulgari, și *glagoliticul cu duct pătrat*, folosit mai ales de croați; pe teritoriul românesc a. g. a fost puțin întrebuințat, acest tip de grafie fiind atestat de micul grafit din sec. X—XI, descoperit în biserică rupestră de la Basarabi (Murfațlar), de criptogramele protopsaltului Eustatie de la Putna și de existența glagoliticului A în partea a doua a Psaltirii Scheiene; a. gotic, a. inventat de Ulfila pe baza alfabetului grecesc; începînd cu sec. al XI-lea este întrebuințat în evul mediu în apusul Europei la scrierea limbii germane; a. fost folosit și în Transilvania pentru redactarea actelor; a. grec, a. răspîndit la poporul grec din an-

TRANSCRIEREA TEXTELOR CIRILICE ALFABETUL

а (az)	= a	х (ioc)	= a, a', aü
б (buchie)	= b	и, и1, иН	= a, l, l'
в (vede)	= v	к (ici)	= e
г (glagoli)	= g, gh (e, ai)	к (ius)	= a
гг	= ng, ngh (e, ai)	ю (iu)	= lu
гх	= g, h, gh	я (ia)	= e, ia
д (dobru)	= d	я (iacu)	= ia
е (iest)	= e	н (ic)	= ie
ж (juvete)	= j	о (ita)	= ih
з (dzialo)	= dz	у (ucu), ос.	
з (zemle)	= z	ор, о1, о', о'	= u
и (ije) и1, и'	= i, i'	у (ypsilon = u)	= i, i'
к (cam)	= c, ch (c, ai)	ф (feria)	= f
л (liude)	= l	х (hier)	= h, ch
ла, ла'	= la, laü, la'	ψ (psi)	= ps
м (mislete)	= m	и (ii)	= i
н (naş)	= n	и (şa)	= ş
о (on), у (ot)	= o	ш (ştea)	= şt
п (pocoi)	= p	ч (ceriu)	= c (c)
р (râdă)	= r	ш (csi)	= x (cs)
рх, рх'	= ar, ar, arä, arü	у (gea)	= g, g (e, ai)
с (slovu)	= s	† (in)	= i, n, in
т, т (tverdu)	= t	ѡ	= ie, ia
а (ier)	= a, a', aü (i)	ѡ	= ia

Fig. 3. Alfabet chirilic.

tichitate în mai multe variante (eolo-doric, atic, insular, ionian); din varianta ioniană derivă literele grecești actuale; a fost folosit și în Țara Românească și Moldova la redactarea unor manuscrise; a.

CIFRELE					
α	= 1	Ϟ	= 19	ϞϞ	= 102
β	= 2	ϟ	= 20	ϞϞϞ	= 200
γ	= 3	Ϡ	= 21	ϞϞϞϞ	= 300
δ	= 4	ϡ	= 22	ϞϞϞϞϞ	= 400
ε	= 5	Ϣ	= 23...	ϞϞϞϞϞϞ	= 500
ς	= 6	ϣ	= 30	ϞϞϞϞϞϞϞ	= 600
ζ	= 7	Ϥ	= 31	ϞϞϞϞϞϞϞϞ	= 700
η	= 8	ϥ	= 32	ϞϞϞϞϞϞϞϞϞ	= 800
θ	= 9	Ϧ	= 33...	ϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞ	= 900
ι	= 10	ϧ	= 40	ϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞ	= 1000
κ	= 11	Ϩ	= 50	ϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞ	= 2000
λ	= 12	ϩ	= 60	ϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞ	= 3000
μ	= 13	Ϫ	= 70	ϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞ	= 6000
ν	= 14	ϫ	= 80	ϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞ	= 7000
ξ	= 15	Ϭ	= 90	ϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞ	= 10.000
ο	= 16	ϭ	= 90	ϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞ	= 20.000
π	= 17	Ϯ	= 100	ϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞ	= 30.000
ρ	= 18	ϯ	= 101	ϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞϞ	= 40.000

Fig. 3. Slovo-cifrele

latin, a. provenit din varianta eolo-dorică a a. grec și întrebuințat întâi de etrusci, de la care l-au luat romanii; acest a. stă la baza alfabetului nostru de azi.

alfabetar (arh.), instrument de evidență, care indică litera la care au fost arhivate documentele.

alfagrafie (pal.), metoda de fotografiere a grafiei ilizibile cu ajutorul razelor alfa.

alfavitar (arh.), sin. *condică alfavita*, (*condică literală*), v. *condică*.

algoritm (arh., inf.), sistem de reguli formale care permite transformarea unor date inițiale în rezultate parțiale sau finale.

aligat (*alegat*) (dipl.), lucrare (manuscrisă) întocmită independent, dar legată împreună cu altele.

alternare (her.), termen prin care se indică plasarea alăturată în scut a mai multor mobile de același gen și dimensiuni, însă de smalturi diferite. De cele mai multe ori în scutul scartelat, cartierele 1 și 4 ori 2 și 3 sînt alternate din punct de vedere al cromaticii și al figurilor cu care sînt încărcate.

Altissimae resolutiones et manuales (arh.), serie de registre din anii 1780—1784 în arhiva Cancelariei Aulice Transilvane, în care erau înregistrate scrisorile autografe imperiale, rezoluțiile imperiale la rapoartele Cancelariei Aulice și alte dispoziții imperiale cu aplicabilitate în Transilvania.

ampenaro (her.), înfățișarea penajului săgeții în altă culoare decît este redată arma respectivă.

amphipteră (*amfiptera*) (her.), figură heraldică artificială reprezentată ca un șarpe sau un dragon înaripat. (Fig. 4).

amprentă digitală (pal.), urma lăsată pe un act prin aplicarea degetului mare peste o cruciuliță în cerneală neuscată, de către un martor sau de către emitentul analfabet, de obicei lingă iscălitura neautografă scrisă de diac.

amprentă sigilară (sig.) urma rămasă pe suportul unui act (hîrtie, pergament etc.) în ceară, cocă, tuș, soluție de aur sau fum, în urma aplicării matricei sigilare. Sin. *impresiune sigilară*.

an (crcn.), element cronologic principal de datare, reprezentînd durata de timp în care se petrece mișcarea pămîntului în jurul soarelui. Din punct de vedere astronomic a. este *tropic (solar)* reprezentînd durata de revoluție a pămîntului în jurul soarelui de 365 zile, 5 cre, 48 minute și 46 secunde, mai scurt decît a. *sideral*, reprezentînd durata de timp în care astrele, plecînd de la un punct fix pe sfera cerească revin la el, adică 365 zile, 6 ore, 9 minute și 9 secunde. Pentru a evita dificultățile ridicate de lungimea fragmentată a a. *tropic (solar)*, oamenii au recurs la un an convențional, cu un număr întreg de zile, fără fracțiuni, numit a. *civil* sau *calendaristic*. Anticii au folosit ca element cronologic a. *lunar*, constînd din 12, 13 lunațiuni (lunațiunea de la luna nouă fiind de 29 zile, 12 ore, 44 minute și 3 secunde).

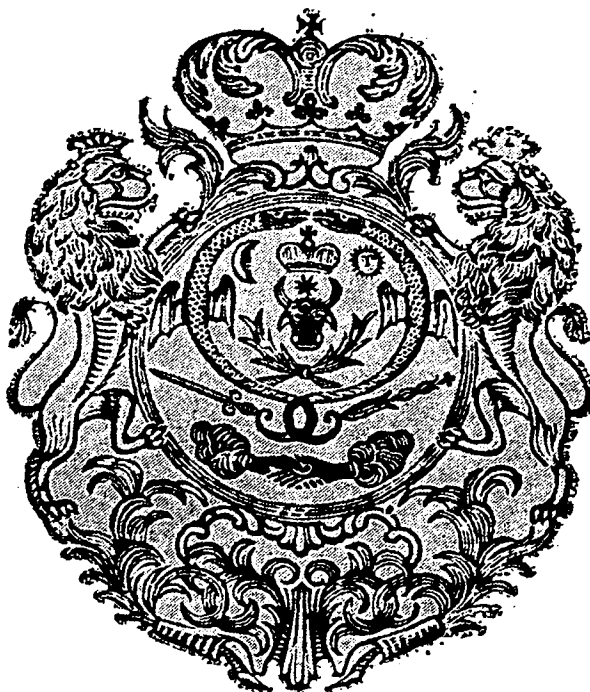

Fig. 4. Stema lui Dimitrie Cantemir. Stema Moldovei este înconjurată de două amfiptere.
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, colecția „Manuscrise“.

În Țara Românească începutul a. se socotea de la 1 sept., după era bizantină, acest stil fiind introdus în Moldova din 1572 iar în Transilvania, mai ales la români, din primul deceniu al sec. al XVII-lea. Începutul a. de la 1 ian. este folosit în Transilvania încă din sec. al XIX-lea, iar în Țara Românească și Moldova s-a generalizat începând de la sfârșitul sec. al XVIII-lea. A. este împărțit în luni, săptămâni și zile. Lunile au păstrat denumirile latine, dar în Țara Românească și Moldova aveau și numiri populare, legate de ocupațiile agricole și observarea fenomenelor naturii. Astfel: ianuarie—gerar, februarie—făurar, martie—mărțișor (germenariu), aprilie—prier, mai—florar, iunie—ciresar, iulie—cuptor, august—gustar (măsălar), septembrie—răpciune (vinicer), octombrie—brumărel, noiembrie—brumar, decembrie—andrea (indrea).

anaforă (dipl.), 1. Raport scris adresat de dregători sau instanțele superioare, domnului, ori, în lipsa acestuia, divanului, pentru ca, pe baza lui, să se întocmească actul definitiv, sau adresat de instanțele

inferioare către cele superioare, ori de Dicasterie către mitropolit; putea fi scris și de boierii sau mazilii orfânduși cu o cercetare. 2. Proclamație a domnului. Denumirea a fost utilizată în sec. XVIII și XIX, în Țara Românească și Moldova. (Fig. 5).

analiza documentelor (arh., inf.), examinarea amănunțită a unui document, extragerea elementelor caracteristice și reprezentarea lor sub formă de rezumat sau termeni de indexare, în vederea regăsirii ulterioare a acestuia.

anatefter (dipl.), denumire veche pentru *registrii* (1) sau *protocol*.

anexă, 1. (bibl.), material suplimentar care se adaugă la sfârșitul unei lucrări, formînd din punct de vedere tematic o unitate cu acea lucrare, căreia îi completează ori îi lămurește textul. **2.** (dipl.), nume generic pentru orice document atașat la un document de bază (document principal, în original sau în copie), pentru a completa, dezvolta sau proba afirmațiile din respectivul document. **A.** poate fi întocmită special pentru acest scop ori poate să fi fost inițial document principal care a fost ulterior anexat la alt document principal. *V. conexare de documente; a. la tratat*, fiecare din documentele cu caracter special întocmite separat de tratatul inițial căruia îi sînt alăturate și care completează, dezvoltă sau interpretează (unele din) prevederile acestui tratat ori exprimă unele rezerve ale statului (sau statelor) semnatar(e) față de unele articole. Documentele acestea, constituite din *hărți, planuri, scheme, tabele, documentații diverse, note, declarații unilaterale, proto-coale* etc., odată atașate la tratat, capătă aceeași putere juridică cu tratatul.

anexele tezaurului (arh., inf.), mijloace suplimentare puse de tezaur la îndemîna indexatorului (lista termenilor generali, indici de nume, lista de personalități, indici de localități, genuri de documente, liste de domni, voievozi, regi, principii etc.).

animat (her.), reprezentarea calului avînd ochii redați în alt smalt decît este înfățișat corpul. Sin. *aprins*. (2).

anni currentis (cron.), expresie folosită în documentele latine medievale pentru precizarea datei unor acțiuni ce au avut loc, respectiv faptul că sînt dateate în același an ca și documentul în care sînt menționate. Scris și prescurtat: *a.c.* Sin. *anno corrente*.

anni futuri (cron.), expresie folosită în documentele latine medievale, indicînd că acțiunea urma să aibă loc în anul calendaristic imediat următor datei de emiterie a documentului.

anni praeteriti (cron.), expresie folosită în documentele medievale, care se referă la acțiuni, fapte și documente dateate în anul calendaristic imediat anterior datei documentului în care sînt menționate. Prescurtat: *a.p.*

anno (cron.), termen folosit în documentele medievale din Transilvania pentru a indica, urmat de un numeral ordinal, anul de emiterie a documentului respectiv sau anul cînd a avut loc un anume eveniment menționat. Scris și prescurtat: *A. (a.)*; *a. corrente*, scris și prescurtat: *a. c., v. anni currentis*; *a. domini*, expresie folosită în special în documentele latine medievale pentru specificarea anilor după era creștină. Scris și prescurtat *a.d.* sau *A.D.* Sin. *milesim*; *a. mundi*, expresie folosită

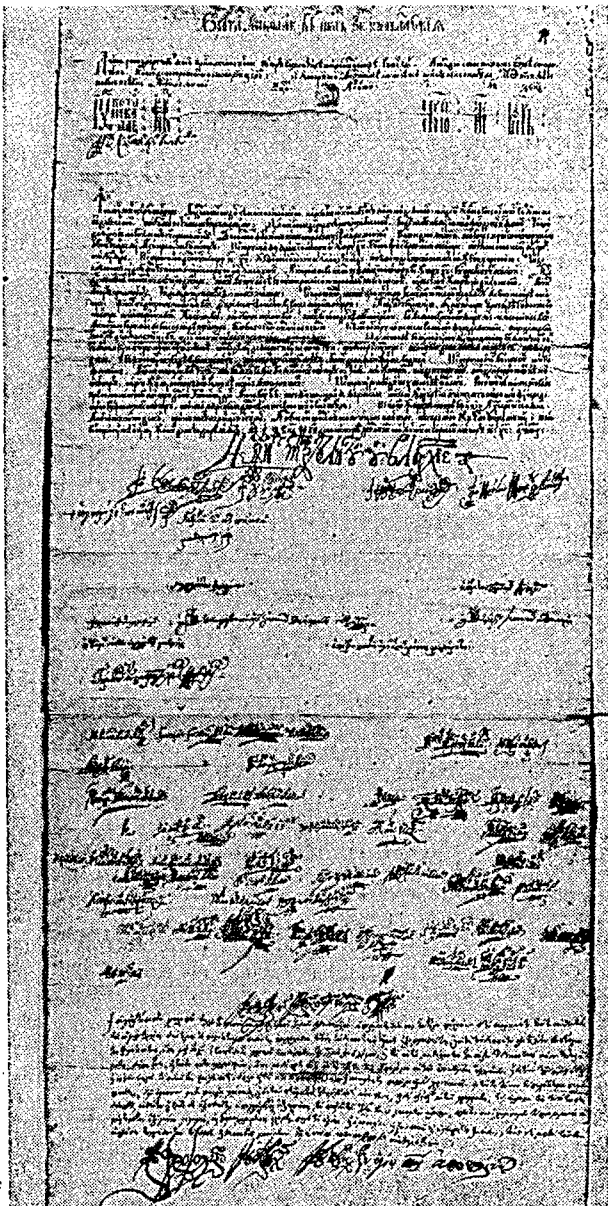

Fig. 5. 1746 august 5. Anafora prin care Constantin Mavrocordat voievod întărește hotărîrea mitropolitului Neofit și a boierilor țării pentru slobozirea și răscumpărarea rumânilor. Arh. St. Buc., colecția „Suluri“, 19.

în unele documente latine medievale, îndeosebi cele de proveniență românească, pentru indicarea datării după era bizantină. Sin. *văleat*.
ante acta (dipl.), termen folosit în Transilvania, în sec. XVIII—XIX, pentru acte referitoare la aceeași cauză sau problemă ca și actul dat, considerat ca punct de plecare. În practica de registratură, anteactele puteau rămâne la locul lor inițial sau să fie conexate la actul dat; eventual, chiar actul dat poate fi conexas la anteact. Scris și prescurtat: *a.a.*

ante approbationem (dipl.), mențiune de registratură pe conceptele unor documente din sec. XVIII—XIX, din Transilvania, indicând operațiunile de efectuat înainte de obținerea aprobării. Scris și prescurtat: *a.a.*

ante expeditionem (arh.), mențiune de cancelarie pe conceptele unor documente din sec. XVIII—XIX, din Transilvania, privind operațiuni de efectuat înainte de expedierea originalului la destinatar.

ante repositionem (arh.), mențiune de registratură pe unele documente din sec. XVIII—XIX, din Transilvania, privind operațiuni de efectuat înainte de arhivarea documentului.

antedatat (cron.), document care poartă o dată anterioară celei reale.

antroponimie (gen.), 1. Disciplină care studiază numele de persoane; 2. Totalitatea numelor de persoane dintr-o localitate, dintr-o regiune sau dintr-o limbă.

anul domniei (cron.), sistem cronologic medieval care datează documentele pornind de la începutul unei domnii. Sistem de datare folosit în actele de cancelarie din Transilvania din sec. al XIII-lea, iar în Țara Românească și Moldova în sec. al XVII-lea; începutul sec. al XIX-lea și la care se alătură și anul erei noastre. În documentele moldovene și muntene, alături de *a.* se dădea și *văleatul*, mai târziu *milesimul*. Sin. *anul pontificatului*.

anul magistraturii (cron.), element cronologic care datează un document în funcție de anul funcțiunii pe care o îndeplinește emitentul sau suveranul respectiv.

anulare a actului (dipl.), operațiune de ștergere a efectelor unui act determinată de una din următoarele situații: 1) viciu constat în legătură cu actul juridic; 2) defecțiuni de formă a actului scris; 3) nerespectarea condițiilor prevăzute; 4) ca urmare a acordului dintre părți; 5) a hotărârii unei autorități publice sau juridice. *A.* se efectuează prin cancelație, incizie sau spargerea suportului, prin deteriorarea sigiliului sau a înscrisului. Sin. *casare a actului*.

anunțarea sigiliului (sig.), introducerea în cuprinsul documentului sau în formula de validare a unor informații privind sigilarea actului. Uneori prin această formulă se transmit date privind mărimea sigiliului cu care actul este validat, persoana care a efectuat sigilarea și rolul respectivului sigiliu. În protocolul final al documentului din 10 iulie 1372, emis în cancelaria lui Vladislav, domnul Țării Românești, se află următoarea formulă de anunțare a sigiliului „spre mărturia și țăriă veșnică tuturor celor mai sus scrise, am poruncit să se scrie cartea noastră de față și să se întărească prin atârănarea peceții noastre celei mari”: (DIR, B. XIII, XIV, XV, p. 25).

a.p. (cron.), v. *anni praeteriti*.

aparat de citit microcopii (arh.), aparat cu ajutorul căruia se realizează citirea microfilmelor și a microfîșelor executate de pe documente, prin aducerea microimaginilor la o mărime ușor lizibilă. Aparatul este compus dintr-un sistem optic de mărire și proiecție a imaginii pe un ecran. Factorul de mărire variază în funcție de sistemul optic utilizat și se realizează prin schimbarea obiectivelor. (Fig. 6)

aparat de microfilmare (arh., cons.), aparat destinat executării de microfilme de pe documente de arhivă. Există două tipuri principale de a. : *plan* și *rotativ*. A. p. efectuează fotografierea în mod discontinuu, cadru cu cadru, prin metoda statică și dinamică; se folosește, în general, în arhive și are ca principale părți componente o masă fixă pe care se așează documentele și o casetă în care se introduce filmul care rulează prin declanșări succesive. A. p. permite redarea precisă a imaginii cărților, volumelor legate, a colecțiilor de ziare etc. A. r., folosit numai la microfilmarea documentelor de hîrtie nelegate în volume, de mărime uniformă și fără deteriorări sau aplicații de suprafață, cum ar fi sigiliile de ceară, efectuează fotografierea în mod continuu prin deplasarea sincronă a filmului și a originalului în fața pantei de expunere. A. r. sînt folosite în unele țări pentru microfilmarea documentelor economice, contemporane, în scopul substituirii originalului cu microfilmul.

aparat de xerografiat (arh., cons.), aparat de copiat pentru reproducerea originalelor (documente, schițe, desene), pe hîrtie, prin utilizarea metodei de copiere electrostatică. A. este format dintr-un tambur (sau placă) de seleniu care, prin expunere la lumină, se încarcă cu electricitate statică pozitivă formînd imaginea latentă. Pe această ima-

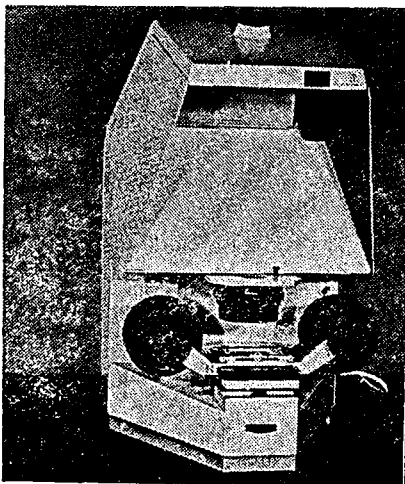

Fig. 6. Aparat de citit microcopii.
Fototeca D.G.A.S.

gine se aplică tonerul încărcat cu electricitate statică negativă, care este apoi preluat și transpus la cald de pe placa de seleniu pe hîrtie, făcînd imaginea pozitivă la formatul documentului original sau redus la alte formate. Sin. *aparat xerox*.

aparat științific al lucrărilor de informare științifică și al edițiilor de documente (arh.), parte de documentare a instrumentelor de informare științifică și a edițiilor de documente cuprinzînd prefață, introducere, notă asupra ediției (la edițiile de documente), listă bibliografică, listă de prescurtări, listă a lucrărilor publicate pe baza fondurilor sau colecțiilor respective (la îndrumător, conspect), listă de corespondență a cotelor pe fonduri (la catalog), listă cronologică a rezumatelor documentelor (la ediții de documente) cu următoarele elemente: număr de ordine, dată, locul de emiter, emitentul și destinatarul sau autorul, conținutul pe scurt al documentelor; lista cronologică a logofeșilor, a dieilor și a ispravnicilor (la catalog, pentru documente feudale), listă a documentelor cu data rectificată (la catalog pentru documente feudale), indice onomastic, indice de materii și lucruri, indice general, listă a documentelor din care au fost extrase cuvintele indice (la indice cronologic publicat ca lucrare independentă), glosar, aparat critic, cronică a evenimentelor (la edițiile de documente), reproduceri de documente, planșe, hărți, tablă de materii.

aparat xerox (arh., cons.), v. *aparat de xerografie*.

apartenența documentelor la un fond arhivistic (arh.), situația documentelor de a aparține unui fond arhivistic, după originea lor. Aparțin unui fond arhivistic: — documentele create de o organizație în cursul activității sale (provenite de la creatorul documentului), creatorul (emitentul) putînd fi stabilit după elementele din antet, semnături, după conținutul actului etc.; — documentele primite de o organizație, inclusiv anexele lor (rapoarte, acte probatorii etc.) în măsura în care li sînt adreseate-destinate (apartenența după destinatar). În acest caz apartenența documentului se stabilește pe baza adresei destinatarului (denumirea organizației și sediul său), a ștampilei de înregistrare, a rezoluțiilor, a notelor tergale, a sistemelor de arhivare și a conținutului actelor. Stabilirea apartenenței documentelor folosește la operațiunea de delimitare a fondului arhivistic.

apel (apelație, apelațiune) (dipl.), act juridic de recurs împotriva unei hotărîri judecătorești, pentru rejudicarea în fond a litigiului de către organul de jurisdicție superior celui care a pronunțat sentința.

apelativ sigilar (sig.), termen generic care definește denumirea principalului mijloc de validare a documentului; sigiliu sau pecete (*печатъ, sigillum*), ca parte componentă a legendei.

apennis (dipl.), acțiunea de reconstituire a conținutului unui act pierdut, acțiune efectuată la cererea unei părți interesate, după o anchetă și o procedură corespunzătoare. Acest termen a fost folosit mai frecvent în cancelaria papală.

aplografie (pal.), denumire pentru acțiunea de corectare de către diac a unor greșeli din manuscrise.

Apocalipsis (arh.), denumire pentru registre auxiliare, care lămurește legăturile dintre numerele de înregistrare ale actelor în cadrul seriei *Acta generalia* din arhiva Cancelariei Aulice Transilvane, din anii 1847—1848.

apodixis (dipl.), grecism învechit, utilizat uneori pentru a denumi o dovadă scrisă.

apostilă (dipl.), notă (1) scrisă și semnată autograf de către o autoritate pe marginea unui document (act oficial sau hîrtie privată) intrat sau, mai rar, scrisă pe o hîrtie anexă, în general, pentru a face cunoscută decizia sa ori pentru a da unele indicații în vederea redactării documentului ulterior. Sin. (impropriu) *rezoluție* (2). V. *notă*, *adnotare*.

Apotheca (arh.), denumire a unei subdiviziuni din seria actelor normative din arhiva Guberniului Transilvaniei; cuprinde instrucțiuni sanitare, măsuri de combatere a epidemiilor și informații despre rolul și activitatea farmaciilor, din perioada 1738—1859.

apreciație (dipl.), element al formularului diplomatic, însumat în protocolul final, constînd într-o formulă concisă, menită a evidenția terminarea cu bine a actului. De obicei, a. este în strînsă legătură cu invocarea simbolică sau verbală, plasată la începutul documentului. În documentele provenite din cancelariile românești acest element se întîlnește rar.

apreciere a valorii unității arhivistice (arh.), acțiunea de stabilire a importanței informațiilor dintr-o u.a., în vederea păstrării permanente a celor care prezintă valoare documentar-istorică sau practică și eliminarea celor lipsite de importanță.

aprisn (her.), termen care desemnează: 1. Reprezentarea flăcărilor unei torțe, rug sau arme într-un smalt diferit de restul mobilei respective; 2. Smaltul ochilor animalelor (cu excepția calului) dacă diferă de cel al corpului. (Fig. 7).

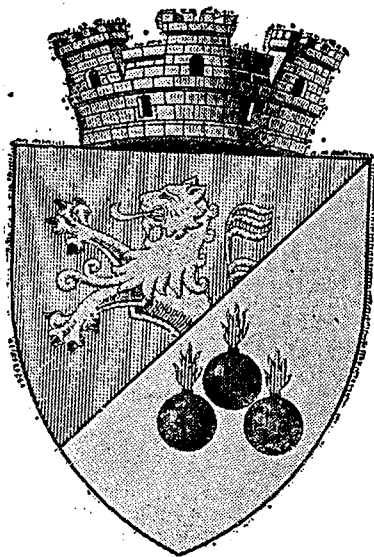

Fig. 7. Sec. XX. Stema orașului Calafat stabilită de Comisia consultativă heraldică. În cîmpul său tăiat în bară se află un leu ieșind și trei ghiulele aprinse.

Arh. St. Buc., fond Comisia consultativă heraldică, dosar 27.

arbore genealogic (gen.), reprezentare grafică, înfățișată, de obicei, sub forma unui arbore cu ramuri pornite dintr-un trunchi comun, care redă filiațiunea membrilor unei familii și indică gradul de înrudire dintre ei. Într-un anume sens a. este sinonim cu *spîja genealogică* și *spîja de neam*.

arc de cerc (her., sig.) segment de cerc pe suprafața unui scut sau în emblema unui sigiliu. Acesta poate fi liniar ori perlat (realizat din perle plasate una lângă alta); alte ori poate fi dublu, pentru a permite înserarea unui text. În sigiliile inconografice ale lui Mihai Viteazul întîlnim un arc de cerc dublu ce separă acvila cruciată de restul reprezentării.

archivalia (arh.), v. *arhivalii*.

archivum (arh.), denumirea unei subdiviziuni din seria actelor normative din arhiva Guberniului Transilvaniei. Cuprinde documente începînd din 1771 pînă la mijlocul sec. al XIX-lea, referitoare la organizarea și funcționarea arhivei guberniului; a. domesticum, arhiva proprie, rezultată din calitatea de stăpîni feudali, a locurilor de adevărire din Transilvania. Conține documente cu privire la posesiunile lor. V. *loca credibilia* și *archivum regnicolare*; a. regnicolare, arhiva creată de locurile de adevărire din Transilvania în calitatea lor de notariate publice și păstrătoare ale arhivelor publice. V. *loca credibilia* și *archivum domesticum*; a. vetus, denumirea unei subdiviziuni din seria actelor normative din arhiva Guberniului Transilvaniei. Cuprinde documente din anii 1840—1870 privind încercările de organizare a arhivei guberniului.

„**Archivum**“ (arh.), (*Archivum. Revue internationale des Archives. Publiée avec le concours financier de l'U.N.E.S.C.O. et sous les auspices du Conseil International des Archives*), revistă internațională publicată de Consiliul Internațional al Arhivelor, avînd sediul redacției la Paris. Apare cel puțin o dată pe an și conține, de regulă, actele congreselor internaționale ale arhivelor. În afara acestora A. publică articole referitoare la: activitatea arhivelor în lume; diverse anchete internaționale cu privire la arhivele notariale, la istoria arhivelor municipale; bibliografiile analitice internaționale ale publicațiilor referitoare la arhivistică și arhive; mari depozite de arhive în lume; legislația arhivistică din Europa și alte probleme de teorie și practică arhivistică. Primul volum al revistei a apărut în anul 1951.

arenga (dipl.), parte a formularului diplomatic, cuprinsă în protocolul inițial, menită a justifica, în general, prin considerentele de ordin juridic, religios, moral sau de simplă conveniență, necesitatea emiterii actului. Adesea, în cadrul a. se cuprind maxime morale, afirmații exprimînd concepția generală a epocii; a. este întîlnită, în special, la actele solemne, iar dezvoltarea sa depinde de importanța generală a actului. În actele slavo-române a. este împărțită în două părți, prima fiind plasată după invocația simbolică, cea de a doua după instituție. Pentru prima oară a. se întîlnește în hrisovul lui Mircea cel Bătrîn din 20 mai 1388.

argihal (dipl.), v. *arzihal*.

argimagzar (dipl.), v. *arzmahzar*.

argint (alb) (her.), metal utilizat în alcătuirea stemelor, reprezentat convențional prin cîmp alb, respectiv suprafață liberă. Simbolizează puritate, nevinovăție, sinceritate. V. *smalturi*.

arheografie (arh.), știință a cărei metodă de lucru însumează sistematic și aplicat principiile și metodele tuturor științelor auxiliare ale istoriei referitoare la publicarea documentelor.

Arhiva Națională de Filme (arh.), instituție de stat specializată în prelucrarea, păstrarea, conservarea și folosirea documentelor cinematografice din producția națională, avînd rolul de a constitui fondul național de filme care reprezintă valori estetice, istorice, politice, sociologice, științifice; A. s-a înființat în anul 1957, îndeplinind inițial funcții de salvare, ocrotire a bunurilor cinematografice, realizînd activități de identificare și inventariere, precum și de conservare și restaurare; evoluția arhivisticii cinematografice a determinat transformarea arhivei de filme într-un centru de studii și cercetări prin însăși elaborarea criteriilor și principiilor de clasare și sistematizare, prin metodică fișării, prin prelucrarea producției curente, prin depistarea unor opere cu valoare istorico-culturală, prin activitatea istoriografică etc.; A. funcționează în subordinea Centralei României Film de sub îndrumarea și conducerea Consiliului Culturii și Educației Socialiste. Decretul nr. 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național conferă A. atribuții speciale cu privire la documentele cinematografice deținute.

arhiva Radioteleviziunii române (arh.), arhiva (1) constituită, începînd cu anul 1925, din totalitatea benzilor de magnetofon, a discurilor, filmelor de televiziune, a textelor scrise, precum și a fotografiilor și diazpozitivelor referitoare la viața politico-socială și literar-artistică. A. prezintă următoarea structură: o fonotecă, (v), o filmotecă (v), o discotecă (v) și o fototecă (v). Decretul nr. 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național conferă Radioteleviziunii atribuții speciale cu privire la documentele fonice și video aflate în păstrarea și folosirea ei.

Arhiva Statului din Prințipatul Moldovei, (arh.), v. *Arhivele Statului, legislație arhivistică*.

Arhiva Statului din Țara Românească (arh.), v. *Arhivele Statului, legislație arhivistică*.

arhivalii (arh.), materiale arhivistice constituite organic și păstrate ca atare. Sin. *arhivă, unitate de păstrare, unitate arhivistică*.

arhivar (arh.), funcționar care se ocupă cu munca de arhivă la Arhivele Statului sau la celelalte instituții, executînd operațiuni de primire-predare a documentelor din depozit, conform normelor tehnice, precum și operațiuni de ordonare, inventariere și păstrare a arhivei. În trecut a. avea și rolul de *condicar* (v) sau *registrator* (v).

arhivar al statului (arh.), conducător al Arhivei de Stat a Țării Românești între anii 1831 și 1862. Era numit de domnul țării la propunerea Marii Vornicii a Trebilor din Lăuntru și răspundea de activitatea instituției pe care o conducea și organiza, fiind ajutat direct de suptarhivar. Titlul de a. a fost folosit paralel cu cel de efor, nacialnic, cap sau șef al arhivei și înlocuit după 1862 cu acela de director general. Iordache Rasti a fost primul a., ocupînd această funcție între anii 1831 și 1837, iar dintre personalitățile culturale care au funcționat în acest post cităm pe: Ioan Heliade Rădulescu (1843—1848), Grigore Alexandrescu (1849—1854), Constantin Rîmniceanu (1855—1858).

arhivare (arh.), operațiunea de organizare a documentelor în depozitul de arhivă, după criterii prestabilite. V. *ordonare, inventariere, cotare*.

arhivă (arh.). 1. Ansamblu de documente constituite organic (elaborate sau primite) referitoare la istoria unui popor, la activitatea unei organizații, la persoane particulare și juridice, destinate, prin natura lor, a fi conservate; 2. Loc special amenajat unde sînt strînse documentele rezultate din activitatea unei organizații în vederea păstrării și cercetării lor (Fig. 8). Sin. *depozit de arhivă* (1); 3. Instituție sau parte structurală a unei organizații care efectuează primirea și păstrarea documentelor, organizînd folosirea lor în scopuri politice, științifice, economice, sociale, culturale etc; a. *agregată*, a. (1) constituită la un alt creator de a. decît ultimul său posesor și care, contopindu-se cu a. acestuia, nu mai poate constitui fond de-sine-stătător; a. *consulară*, a. (1) de instituție de stat constituită din totalitatea documentelor rezultate din activitatea unui consulat sau a unei ambasade, referitoare la interesele economice, administrative și juridice; cuprinde pacturi, notificări, note diplomatice, corespondența diplomatică etc.; a. *curentă*, a. (1) de instituție constituită din documentele primite, expediate sau întocmite pentru uz intern, rezultate din activitatea cotidiană a organizațiilor, care sînt păstrate în serviciul de registratură un timp limitat (un an sau doi), pînă ce consultarea lor nu mai este necesară și permite constituirea lor în dosare conform nomenclatorului. Evidența strictă

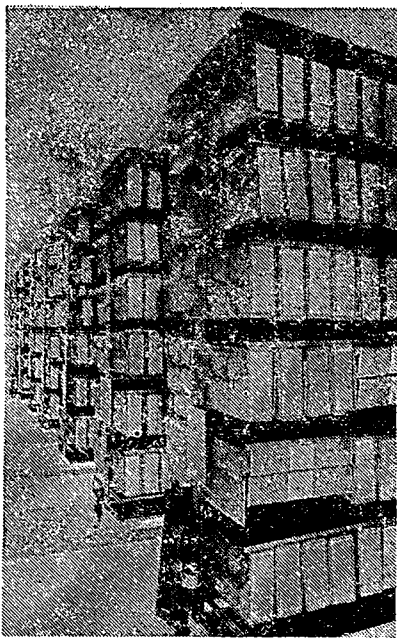

Fig. 8. Depozit de arhivă (Filiala Arhivelor Statului — Craiova).
Foloteca D.G.A.S.

a circulației acestor documente se face pe baza înregistrării lor într-un registru de intrare-ieșire. Sin. a. *deschisă*, a. *în formare*, a. *cu stoc variabil de documente*; a. *cu stoc variabil de documente*, v. a. *curentă*; a. *cu stoc constant de documente*, v. a. *închisă*; a. *de cancelarie*, a. (1) din perioada feudală constituită din documentele emise de cancelariile unor instituții, dar, mai ales, ale autorităților de stat. Domnii, voievozii, principii aveau cancelarii care emiteau la porunca lor hrisoave, privilegiu și alte cărți asupra bunurilor funciari, vecinilor, rumănilor, iobagilor, robilor, sentințe de judecată etc. Vechile a. ale sfaturilor și divanurilor din Moldova și Țara Românească nu s-au păstrat, dar în documentele vremii aflate la destinatar se găsesc mențiuni despre existența lor. Odată cu introducerea registrelor, organizarea cancelariilor și a secretariatelor apar și a. ale acestor instituții. În jurul anului 1600 apar sporadic registre de cancelarie, pentru ca în vremea domniei lui Constantin Brîncoveanu și Constantin Mavrocordat să se ia măsuri ca în cancelariile domnești să se întocmească condice cu copii ale actelor emise. V. *acte de cancelarie*; a. *de depozit*, a. (1) de instituție, predată de compartimente la depozitul de a. pe bază de inventare întocmite conform nomenclatorului. După selecționare, a. se depune la Arhivele Statului conform legislației în vigoare. Sin. a. *intermediară*; a. *deschisă*, v. a. *curentă*; a. *de familie (familiale)*, a. (1) particulară cuprinzând documente create sau primite de membrii unei familii sau de organe de administrație și jurisdicție familială, și care se află în posesia colectivă sau succesivă a acestora. A. poate cuprinde un fond familial (acte privind istoria familiei; genealogii; acte de proprietate și tranzații asupra bunurilor familiale; acte ale organelor de administrație sau jurisdicție familială; acte procesuale legate de bunurile familiale; investiții, construcții edilitare; tutorate, testamente etc.) și unul sau mai multe fonduri personale (acte de referință biografică, acte legate de activitatea obștească, manuscrise, conpecte, discursuri; corespondență personală, fotografii, colecții științifice sau artistice). Dintre a. f. deținute de Arhivele Statului menționăm: Apor (din Turia de Jos, 1325—1885), Bárcsay (1439—1844), Kemény (1324—1877), Amelia și Andrei Nicolaescu (1632—1939), Rednic — Giulești (1364—1824), Sever Zotta (1502—1947), I. C. Brătianu (1623—1932), Dimitrie Ghica (1735—1889), Eudoxiu de Hurmuzaki (1771—1925) etc.; a. *de instituție*, I. A. (1) creată de instituțiile de stat începând din perioada târzie a feudalismului, odată cu constituirea a. de registru, adică a a. la emitent. Referințe despre activitatea instituțiilor se află și în documentele păstrate la destinatari. Există astfel a. legislative, a. guvernative, a. administrative, a. municipale, a. militare, a. ale instituțiilor de învățământ, a. ecleziastice, a. notariale, a. judiciare, a. financiare etc. Istoria a. urmează istoria instituțiilor înseși de-a lungul epocilor istorice: feudală, capitalistă și socialistă. 2. (Și în sintagma *arhivă de instituție particulară*) a. (1) cuprinzând documentele cu valoare documentar-istorică sau culturală create de instituții și organizații particulare înainte de naționalizarea lor (întreprinderi industriale, bancare, comerciale, de transporturi și de societăți culturale); a. *de registratură*, a. (1) care păstrează actul final și toate actele intermediare care au contribuit la încheierea lui, marcând începutul perioadei de reorganizare și modernizare a instituțiilor, implicând un sistem de emitere a actelor mai complicat, mai diversificat și mai procedural. Instituția emitentă sau statul este interesat să păstreze atât copii de pe originale

expediate cît și originalele primite în legătură cu o anumită problemă. Cu deosebiri de la o perioadă la alta și de la un grup de instituții la altul, registrele de intrare-ieșire cuprindeau rubrici în care erau consemnate următoarele: numărul de înregistrare, data înregistrării, data actului, rezumatul succint al actului, data referatului, rezoluția, data expediției răspunsului, observații. În Transilvania cea dintîi registratură este atestată în anul 1737, iar în Moldova și Țara Românească începutul a. de r. este plasat între anii 1769 și 1774, actele păstrate la destinatar din această perioadă avînd numărul de ordine al registraturii. Dar de o a. de r. propriu-zisă nu se poate vorbi decît la începutul sec. al XIX-lea, odată cu emiterea legilor de reorganizare a instituțiilor, care prevăd și reguli de reorganizare a cancelariilor, preconizînd norme de funcționare a sistemului de registratură, dar mai ales după înființarea instituției Arhivelor Statului. Numărul tot mai mare și diversitatea documentelor emise și primite de o instituție au impus organizarea cît mai precisă a lucrărilor de secretariat. Astăzi circulația documentelor de la registratură la compartimentele de muncă și între compartimentele de muncă se face pe baza unui sistem de registratură îmbunătățit, concretizat în următoarele instrumente de evidență: registru de intrare-ieșire, condică de expediție, borderou, v. a. *curentă*; a. de registru, a. (1) specifică epocii feudale, constituită ulterior a. la destinatar, cînd creșterea numărului de documente a impus elaborarea de sisteme de evidență; emiterii (notariatul, cancelariile, dietele etc.) își păstrează o copie a actului emis și înmînat în original destinatarului, prin transcrierea sau rezumarea lui într-un registru (condici). Mențiuni despre primele registre (catastife) avem încă din sec. al XV-lea (uricul lui Ștefan cel Mare din 31 august 1458 amintește catastiful mănăstirii Moldovița, în 1584 catastiful Țirgului Hirliu, în 1589 catastiful Troțușului), iar de la sfîrșitul sec. al XVI-lea se păstrează chiar un astfel de registru cu caracter fiscal. Abia în vremea lui Constantin Brîncoveanu, domnul Țării Românești (1688—1714), se dispune constituirea de registre (condici) de cancelarie și de vistierie. Tot atunci s-au dat dispoziții și mănăstirilor domnești să-și copieze actele în condici. În anul 1744, în timpul domniei sale în Moldova, Constantin Mavrocordat ia inițiativa păstrării actelor sub formă de copie după actele de cancelarie, ale instanțelor administrative și judecătorești, transcrise în condici, fie integral fie în rezumat. În perioada care urmează se organizează adevărata a. de r. În Transilvania, cele mai vechi atestări despre a. de r. le constituie protocoalele dietelor și hotărîrilor judecătorești. Teoretic, registrul de administrație este introdus în anul 1693, dar practic nu e folosit decît mai tîrziu. Modul de păstrare prin a. de r. a avut avantajul de a fi transmis posterității un număr mai mare de documente, unele legate organic între ele, constituind deci serii arhivistice complete. Multe registre sau condici de cancelarie ale oficiilor sau ale orașelor s-au distrus (de ex. condicile moldovenești ale lui Constantin Mavrocordat, în incendiul de la Iași din anul 1827); a. de stat, a. (1) cuprinzînd totalitatea documentelor importante din punct de vedere politic, social, economic, cultural-științific etc., care constituie proprietate de stat, necesitînd o evidență centralizată, precum și păstrarea lor în instituții specializate; a. diplomatică, a. (1) de instituție constituită din documente rezultate în activitatea diplomatică desfășurată de un stat prin reprezentanții săi, în scopul realizării politicii sale externe. V. a. *consulară*; a. *filială*,

a. (3) subordonată unei a. centrale și condusă — controlată de o unitate centrală a arhivelor; V. *Arhivele Statului*; a. *finală*, v. a. *închisă*; a. *generală*, a. (1) constituită din totalitatea documentelor păstrate permanent în depozite aflate, de obicei, în grija statului. Instrumentele de orientare și evidență specifice acestei a. sînt registrul general de a., registrul inventarelor, registrul de evidență curentă, dosarul fondului arhivistic, registrul cercetărilor fondului, repertoriul cercetărilor, ghidul topografic, fișa „situația fondului”, fișierul tematic, inventarul, tabulatorul fondurilor. Primele mențiuni despre existența la noi a unei a. g. înființată cu scopul de a păstra acte oficiale importante precum și acte particulare depuse în custodie (de obicei, la mitropolii), sînt din 1714 pentru Țara Românească și din 1755 pentru Moldova; a. *intermediară*; v. a. *de depozit*; a. *istorică*, 1. A. (1) care cuprinde acte de interes istorico-documentar (economic, social, politic, cultural, științific) create în decursul vremii de instituții de stat, de alte instituții, de persoane particulare și care au termene de păstrare permanentă; de obicei a. i. constituie proprietate de stat, fiind centralizată și conservată în rețeaua a. de stat. V. a. *generală*, a. *de stat*. 2. Grupă de a. (1) constituită din totalitatea documentelor cu profil strict istoric; a. *închisă*, a. (1) de instituție, constituită dintr-un număr constant de documente destinate a fi păstrare permanent, referitoare la profilul unei instituții care și-a încheiat activitatea. Sin. a. *finală*; a. *în formare*, v. a. *curentă*; a. *la emitent*, a. (1) constituită din documente păstrate la emitent în copii, de obicei transcrise în registre, integral sau sub forma unor însemnări asupra conținutului actului. Perioada a. la e. începe ulterior a. la destinatar odată cu constituirea a. de registru, și marchează o creștere a interesului față de actele emise. V. a. *de registru*; a. *la destinatar*, a. (1) constituită în perioada inițială a istoriei arhivelor, specifică feudalismului, cînd actul emis era păstrat numai de cel căruia îi era destinat, acesta beneficiind de conținutul actului. În această perioadă s-au produs acte puține și o parte din ele au dispărut. Principiul păstrării actului la destinatar era valabil atît pentru particulari, cît și pentru instituții sau așezăminte cu caracter public. Sistemul a. la d. domină pînă în sec. al XVIII-lea atît în Transilvania, cît și în Țara Românească și Moldova, deși referințe despre existența unor a. la emitent există încă din sec. al XV-lea; a. *notarială*, a. (1) din categoria a. de instituție, cuprinzînd documente ale activității notariale, mai ales în Transilvania. Documentele notariale foarte vechi nu s-au constituit într-o a. propriu-zisă, ci s-au păstrat la destinatar și se referă îndeosebi la tranzacții între particulari. În sec. al XVIII-lea notariatul trece sub jurisdicția tribunalului, a. lui formînd serii separate de cele ale tribunalelor. În sec. al XIX-lea, în cadrul serviciilor notariale din Transilvania se introduce un nou oficiu, foarte important pentru cadastrul funciar: cartea funduară. Acest oficiu ținea o evidență strictă a proprietăților imobiliare, cu toate mișcările și transmiterile necesare. O parte importantă a documentelor a. n. o constituie copiile păstrate după actele rezultate în urma dreptului notariatului de a elibera copii autentice (transumpta authentica) și de a face traduceri după acte originale sau autentice emise de alte foruri. Acestora li se adaugă a. instituțiilor specializate pentru emiterea copiilor legalizate după acte originale, instituții numite *loca credibilia* (existente la Cluj, Alba Iulia etc.), al căror început este plasat în sec. al XIII-lea. A. n. au meritul de a fi păstrat conținutul multor acte ale

căror originale s-au pierdut. În Țara Românească și Moldova, în perioada feudală, redactarea actelor particulare se făcea de către orice știutor de carte, de către grămăticii și diecii cancelariilor, ori de preoți, iar autentificarea actelor se făcea tot sub semnătura privată. Sistemul diferit al activității notariale în Moldova și Țara Românească față de Transilvania continuă și după anul 1831, când servicii ale notariatului sînt introduse în cadrul primăriilor și al tribunalelor, fiecare cu atribuții precise: primelor le revine, printre altele, sarcina redactării petițiilor pentru cetățenii neștiutori de carte, ultimelor sarcina de a înregistra tranzacțiile între particulari, a. notariatelor constituind serii arhivistice separate de a. tribunalului. În prezent instituția notariatului este organizată pe baze proprii, independentă de tribunale, și este uniformă pentru întreaga țară, avînd ca sarcini înregistrarea tranzacțiilor între particulari și eliberarea de copii și traduceri autentificate; a. particulară, a. (1) cuprinzînd documente aflate în proprietatea unor persoane fizice sau juridice (asociații economico-sociale, așezăminte bisericești etc.) cu caracter privat, care au latitudinea de a acorda sau nu publicului dreptul de acces la consultare. A. p. se compune din a. personală, a. de familie, colecții, a. ecleziastică și a. de instituție privată (intreprinderi industriale, bancare, comerciale, transporturi, societăți culturale). Prin naționalizare, a. de instituții particulare au devenit a. de stat. Raporturile dintre a. persanelor particulare și ale organizațiilor de stat sînt în prezent reglementate prin Decretul nr. 472/1971 (art. 22 și 26) conform căruia, indiferent de deținătorul lor, documentele care constituie bunuri de interes național și fac parte din Fondul Arhivistic Național se află sub controlul Arhivelor Statului. Sin. a. privată; a. privată, v. a. particulară; a. publică, a. (1) aflată în proprietatea statului, cuprinzînd documente care sînt date în circuitul științific; a. regională, a. (3) care cuprinde totalitatea documentelor create și deținute de instituțiile regionale.

arhive administrative (arh.), 1. A. (1) constituite din documente cu caracter preponderent administrativ, create de instituțiile administrative locale. Documentele create de aceste instituții sînt, în general, identice ca tip de formare, provenind din aceleași necesități de conducere; ele oglindesc dezvoltarea unităților administrative respective în toate domeniile de activitate. Ca o caracteristică a documentelor create de instituțiile administrative vechi menționăm că multe din aceste instituții, cum ar fi comitatele, scaunele și districtele etc., îndeplineau și funcții legislative locale și judecătorești (în lipsa instanțelor de judecată proprii, pînă în al doilea deceniu al sec. al XVIII-lea în Țara Românească și Moldova și pînă în a doua jumătate a sec. al XIX-lea în Transilvania), precum și alte funcții izvorîte din necesitatea rezolvării problemelor variate legate de dezvoltarea unităților administrative de sub conducerea unei instituții administrative. Un număr mare de documente cuprind, pe lîngă probleme de ordin pur administrativ, și chestiuni de natură economică, socială, juridică, sanitară etc. Dintre cele mai vechi fonduri semnalăm: fondul „Primăria orașului Dej“, cu documente începînd din anul 1283; fondul „Primăria orașului Bistrița“, cu documente începînd din anul 1291; fondul „Scaunul Odorhei“, cu documente începînd din anul 1506; fondul „Comitatul Solnocul de Mijloc“, cu documente începînd din anul 1550; fondul „Prefectura județului Satu Mare“, care începe din anul 1577

etc. Sin. *arhive ale instituțiilor administrative (trn.)*, *arhive ale administrațiilor publice*. 2. Arhive (1) constituite din documente create de instituțiile administrative centrale. Dintre instituțiile centrale vechi, Dieta Transilvaniei are documente începând din anul 1563. Vechile arhive ale sfaturilor sau divanurilor domnești din Moldova și Țara Românească nu s-au păstrat, deși în documentele vremii găsim mențiuni despre existența lor încă de la sfârșitul sec. al XIV-lea. În ceea ce privește epocile modernă și contemporană, în categoria acestor arhive sînt incluse arhivele ministerelor și departamentelor și, în mod special, ale instituțiilor centrale ale puterii și administrației de stat. Sin. *arhivele guvernative*.

arhive ale administrațiilor publice (arh.), v. arhive administrative.

arhive ale asociațiilor și organizațiilor particulare (arh.), arhive din categoria arhivelor particulare, constituite din documentele create de organisme economice (întreprinderi industriale, case de comerț, bănci etc.), sociale (asociații de ajutor reciproc, societăți filantropice), culturale, nefinanțate de stat, care datează din epoca capitalistă, cînd activitatea economică, socială și culturală revenea în mare măsură inițiativei particulare.

arhive ale cultelor (arh.), v. arhive ecleziastice.

arhive ale instituțiilor comerciale (arh.), arhive din categoria arhivelor economice, compuse din documentele create de camerele de comerț, companiile de comerț, direcțiile comerciale județene, firmele comerciale, administrațiile vamale județene, sucursalele vamale etc. Categoriile de documente cuprinse în aceste arhive sînt: registre cu procese-verbale ale consiliilor de administrație, dări de seamă, rapoarte, anchete; convenții, diferite statistici, corespondență între diferite firme; regulamente referitoare la organizarea și funcționarea camerelor de comerț, a impozitelor, a regimului vamal, a importului, a exportului; memorii, sesizări și propuneri ale comercianților și meseriașilor, liste de prețuri etc.

arhive (ale instituțiilor) de învățămînt (arh.), arhive create de instituțiile de învățămînt, școli, universități și de instituțiile care au coordonat activitatea de învățămînt: Eforia Școalelor, revizorate școlare (inspectoratele școlare), circumscripțiile școlare, comitete școlare județene. Arhivele acestor instituții pentru perioada anterioară jumătății sec. al XVII-lea nu s-au păstrat, bogate informații referitoare la învățămînt găsindu-se în arhivele ecleziastice și cele administrative. Începînd cu sec. al XVII-lea s-au păstrat și arhive școlare, ca cele ale colegiilor reformate din Odorhei (cu documente începînd cu anul 1687) și din Tg. Mureș (sec. al XVII-lea—1948), fondul Academiei de drept — Oradea (1728—1934) ș.a. Dar cele mai multe a. sînt din sec. al XIX-lea. Printre acestea se numără „Academia Mihăileană“ din Iași, Academia teologică din Blaj, Academia de arte frumoase din Iași, Universitatea din Cluj; fondurile diferitelor licee, gimnazii, școli normale, profesionale, inspectorate etc.

arhive ale instituțiilor și întreprinderilor de transport (arh.), arhive din categoria arhivelor economice, constituite din documente create de instituții și întreprinderi de transporturi (pe uscat, pe apă, aeriene): serviciile județene de drumuri naționale, direcțiile centrale și regionale C.F.R., inspectorate regionale de navigație, căpitaniile porturilor, flo-

tile de aviație etc. Între categoriile de documente cuprinse în aceste arhive se numără: dări de seamă anuale, bilanțuri, scheme de organizare, bugete, liste de firme furnizoare, comenzi de lucrări și materiale, contracte cu diferiți furnizori, rapoarte, regulamente, situații generale recapitulative, liste de amenzi, schițe și planuri tehnice, corespondență referitoare la acțiunile revendicative și grevele ale muncitorilor etc.

arhive bisericești (arh.), v. *arhive ecleziastice*.

arhive culturale (arh.), arhive (1) de instituție sau create de persoane fizice, constituite din documente provenite de la diferite instituții de cultură și artă sau de la scriitori, oameni de artă și cultură. **Arhivele Statului** păstrează fonduri ale unor instituții de cultură care au activat începând cu a doua jumătate a sec. al XIX-lea: Asociația pentru literatură și cultura poporului român — „ASTRA” (Brașov, 1850—1944; Sibiu, 1861—1950; Năsăud, 1862—1954 etc.); Ateneul Român (1864—1949); Biblioteca din Blaj (cu documente începând din sec. al XVIII-lea); Comisia Monumentelor istorice, Liga culturală; „Casina Română” — Brașov (cu documente începând din 1847) și Năsăud (cu documente începând din 1906); Reuniunea de ceteră și cântări — Năsăud (1900); Reuniunea de cultură „Cele trei Crișuri” — Oradea (1922—1940) etc.; la acestea se adaugă și alte fonduri ale ateneelor populare, muzeelor, bibliotecilor, căminelor culturale, teatrelor, redacțiilor ziarelor și revistelor etc.

arhive de instituții bancare și financiare (arh.), arhive, din categoria arhivelor economice, constituite din documente aparținând unor instituții și întreprinderi ca: Banca Națională — cu sucursalele sale —, Banca pentru agricultură, industrie și comerț, creditul financiar-rural, creditul financiar-urban, băncile populare sătești, băncile agrare, băncile comerciale, institutele de credit și economii; administrațiile financiare județene, percepțiile comunale etc. Aceste arhive sînt compuse din registre de evidență și operațiuni bancare, acte de casă, corespondențe privind acordări de credite, întabulări și licități de imobile, precum și efectuarea de operațiuni de scont, finanțări de lucrări edilitare, dări de seamă și bilanțuri anuale ale unor bănci și case de economii etc. Cele mai vechi fonduri bancare sînt Trezoreria Transilvaniei — Sibiu (cu documente din 1690) și Visteria Moldovei — Iaș (cu documente din 1763).

arhive de întreprinderi și instituții agricole (arh.), arhive din categoria arhivelor economice, rezultate din activitatea unor întreprinderi și instituții ca: inspectoratele agricole județene, inspectoratele agricole de plăși, consilieratele agricole județene, serviciile agricole județene, camerele agricole, ocoalele agricole, eforiile județene de pășuni, fermele agricole, I.A.S., S.M.A.; trusturi județene, direcții agricole județene etc. Documentele cuprind instrucțiuni, dispoziții de planuri cadastrale de moșii, planuri de expropriere și împroprietărire, planuri-schițe, situații de parcelare, situații cu stadiul lucrărilor de expropriere, împroprietărire, sentințe judecătorești, contestații, situații statistice, programe agricole, planuri de exploatare, însămînțări, de producție etc. O parte a arhivei agricole este constituită din *fondurile întreprinderilor și instituțiilor silvice*: Casa autonomă a pădurilor statului, a inspectoratelor agricole, a direcțiilor regionale silvice, a direcțiilor județene silvice, a circumscripțiilor silvice, a ocoalelor silvice județene etc. Aceste

fonduri cuprind următoarele categorii de acte: rapoarte de activitate, dări de seamă, planificări ale exploatării și valorificării pădurilor, analize ale prețului de cost, procese-verbale referitoare la lucrările de plantații în pepiniere, programul lucrărilor de regenerare și amenajare a pădurilor, arendarea pășunatului, ordine, circulare și instrucțiuni cu caracter administrativ-gospodăresc, situații cu evidența pădurilor statului etc.

arhive de întreprinderi și instituții industriale (arh.), arhive din categoria arhivelor economice, compuse din fondurile create de întreprinderile și instituțiile a căror activitate s-a desfășurat în domeniul industriei precum: inspectoratele geologice și miniere, oficiile regionale de control geologic minier (ex. fondul Inspectoratul general al minelor de cărbuni din Valea Jiului — Petroșani), societățile miniere, petroliere, rafinării, fabrici, uzine (ex. fondul Uzina electrică din Caransebeș), camerele de industrie etc. Categoriile de documente cuprinse în aceste arhive sînt: situații privind extragerea, prelucrarea și preschimbarea minereurilor; planuri privind rezervele de minereuri; planuri de investiții în vederea înzestrării cu utilaje și instalații miniere; dări de seamă și rapoarte de producție, cu situații statistice privind sporirea producției: venituri, cheltuieli, plăți interne, externe; hărți și schițe topografice; evidențe și situații statistice privind angajările, transferările, concedierile de muncitori; contracte de muncă, salarizări, cereri de revindicări etc.

arhive de literatură și artă (arh.), arhive din categoria arhivelor culturale, care cuprind documente provenite de la creatorii de literatură și artă, fie persoane fizice, fie instituții cu caracter cultural, literar și artistic. A. sînt constituite din manuscrise (corespondență, monografii, jurnale, articole, însemnări etc.), desene, stampe, gravuri, reproduceri de pe opere de artă etc. Pînă la controlul și evidența riguroasă executate de Arhivele Statului prin Decretul nr. 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național, aceste documente erau dispersate la biblioteci, muzee și arhive (colecții) particulare. Astăzi, prin reglementări legislative, locul de păstrare al acestor documente, constituite în fonduri și colecții, este instituția Arhivelor Statului. Ținîndu-se seama însă de tradiția de păstrare a unor instituții de cultură, în legislația actuală este prevăzută și posibilitatea păstrării acestor documente și de biblioteci, muzee, desemnate de Consiliul Culturii și Educației Socialiste, împreună cu Ministerul de Interne.

arhive de stare civilă (arh.), arhive, din categoria arhivelor de instituție, care cuprind documente de stare civilă (naștere, căsătorie, deces). Înregistrări sporadice ale unor astfel de acte există din evul mediu. În țara noastră a. s-au constituit tîrziu, în urma introducerii unor astfel de oficii pe lângă biserici, în anul 1723 în Transilvania și, între anii 1831 și 1832, în Țara Românească și Moldova. Din anul 1865 în Țara Românească și Moldova, iar din 1895 în Transilvania, oficiile de stare civilă au început să funcționeze pe lângă primăriile comunelor, răspunderea legală aparținînd tribunalelor, care legalizau registrele de stare civilă, punîndu-le în circulație în dublu exemplar, prin comune. Un exemplar era oprit la primăria comunei, iar celălalt se depozita la tribunal. A. formează serii deosebite atît la comune, unde fac parte din fondul primăriei, cît și la tribunale. Prin reforma din anul 1950 s-a instituit un serviciu de stare civilă și de evidența populației care a activat în cadrul sfaturilor populare, iar azi în cadrul consiliilor populare.

arhive ecleziastice (arh.), arhive, din categoria arhivelor particulare constituite din documentele existente la mitropolii, episcopii, mănăstiri, schituri, biserici și culte religioase. A. sînt constituite din documentele proprii ale acestor așezăminte (*archivum domesticum*), din documentele particularilor depuse spre păstrare (*archivum regnicolare*) și din documentele emise de aceste așezăminte. Astăzi, conform Decretului nr. 472/1971, privind Fondul Arhivistic Național, organizațiile de cult, deținătoare de documente care fac parte din Fondul Arhivistic Național, au obligația să le declare la Direcția generală a Arhivelor Statului sau la filialele Arhivelor Statului, în vederea depunerii lor spre păstrare permanentă. Sin. *arhive bisericesti, arhive ale cultelor*.

arhive economice (arh.), arhive (1) de instituție constituite din documente provenite de la instituții și întreprinderi cu atribuții în diferite domenii ale economiei. A. se compun din arhive ale instituțiilor *industriale, agricole, bancare și financiare, comerciale și de transporturi*. Cele mai vechi fonduri economice sînt: Direcția minelor și uzinelor metalurgice — Baia-Mare (1669—1948) și fondul Uzinei chimico-metalurgice — Zlatna (1789). Dar majoritatea n. datează din sec. al XIX-lea. Înrudite cu a. sînt *arhivele statistice*, foarte utile pentru studiul legăturilor social-economice, denumite și arhive statistice-economice.

arhive judecătorești (arh.), arhive (1), din categoria arhivelor de instituție, care cuprind documente create de instituțiile judecătorești (instanțe judecătorești, colegiile avocaților și magistraților, procuratura). În epoca feudală, cînd dreptul de judecată în stat îl deținea domnul ajutat de sfatul domnesc, nu se poate vorbi de existența unor arhive judiciare propriu-zise, documentele de acest tip păstrîndu-se fie la destinatari, fie în arhivele instituțiilor administrative care aveau și competențe judecătorești. După 1831, în Țara Românească și Moldova, justiția se organizează pe baze noi, apar instituții judecătorești de sine-stătătoare ca: Logofeția Dreptății, Înalțul Divan, Înalta Curte de Revizie, Înalta Curte și procuraturile județene. Această structură durează pînă la 1861 cînd are loc o reorganizare a instituțiilor judecătorești și cînd apar următoarele noi instituții: Înalta Curte de casație, curți de apel, tribunale și judecătorii, fiecare cu jurisdicții bine determinate. În Transilvania, instanțele de judecată de sine-stătătoare au luat ființă după 1867, cînd vechile instituții feudale sînt înlocuite cu judecătoriile de plasă și tribunalele județene. Prin legea de organizare judecătorească din 1925 s-a uniformizat sistemul instituțiilor judecătorești în întreaga țară, aceasta durînd pînă în 1952, cînd, cu prilejul noii organizări, s-au înființat următoarele instanțe judecătorești: tribunalele populare (raionale și orașenești), regionale, Tribunalul Capitalei și Tribunalul Suprem. Astăzi, aceste instituții sînt: judecătoriile, tribunalele militare, județene și Tribunalul Suprem. Din arhivele instituțiilor judecătorești pînă la 1831 s-au păstrat puține documente. Ele provin, mai ales, de la Logofeția Țării de Jos, Logofeția Țării de Sus, Logofeția pricinilor străine, Departamentul de opt; dintre fondurile judecătorești păstrate la Arhivele Statului se numără: Divanul domnesc, Divanul Apelativ al Țării de Jos (Moldova), Divanul de Apelație al Țării de Jos și Divanul de Apelație al Țării de Sus (Țara Românească); Divanul judecătoresc — București;

Înalta Curte de casație și justiție; Înalta Curte — cu secțiile civilă și criminală; Curtea de apel — București etc.

arhive județene (arh.), v. *Arhivele Statului*.

arhive legislative (arh.), arhive din categoria arhivelor de instituție, cuprinzând documente create de activitatea puterilor legislative. Inițial, când activitatea legislativă — ca de altfel toate activitățile — era exercitată de domn asistat de adunările reprezentative și uneori de consiliul, sfatul sau divanul său, în Țara Românească și Moldova, sau de voievod ori principe, asistat de dietă, în Transilvania, a. l. nu s-au putut constitui ca atare, hotărârile domnești, prințiare sau voievodale fiind păstrate la destinatar. Organizarea cancelariilor și secretariatelor administrative, precum și introducerea registrului pentru copii sau concepte ale actelor emise fac posibilă apariția propriuzisă a a. l. constituite din: acte cu caracter normativ, decrete, porunci, ordonanțe cuprinzând dispoziții cu caracter legislativ adresate comunității. În unele dintre aceste documente se indicau și locurile sigure de păstrare. În perioada modernă, când puterile legislative sînt împărțite, instituțiile investite cu astfel de puteri își constituie arhivă proprie. Dacă în Transilvania formele vechi feudale continuă pînă la suprimarea ordinelor (în anul 1848) și desființarea Universității săsești (în anul 1872), sarcinile trecînd asupra parlamentului central, în Țara Românească și Moldova, după 1831, se introduce sistemul unicameral; Obșteasca Adunare, care durează pînă în anul 1866, cînd se transformă într-un sistem bicameral: Camera și Senatul. După 1881 puterea supremă de stat a reprezentat-o monarhia constituțională împreună cu cele două Adunări (Senatul și Adunarea Deputaților), care exercitau puterea legislativă și pe cea executivă. Acest sistem durează pînă în anul 1948, cînd, prin Constituție, devine unicameral — Marea Adunare Națională; organele supreme ale puterii de stat, prevăzute de Constituția din 1965, cu modificările ulterioare, sînt: Marea Adunare Națională, Consiliul de Stat, președintele Republicii Socialiste România. Dintre fondurile legislative, Arhivele Statului păstrează: Divanul domnesc — Iași (1786—1862); Dieta Transilvaniei (din care se păstrează la Arhivele Statului Sibiu documente dintre anii 1536 și 1847); Adunările Legislative — București și Iași (1831—1866); Casa Regală; Consiliul de Stat; Adunarea deputaților, Plebiscitele etc. Organele supreme ale puterii de stat de astăzi, conform legislației arhivistice actuale, sînt exceptate de la obligația de a-și depune arhivele la Arhivele Statului.

arhive militare (arh.), arhive din categoria arhivelor de instituție, constituite din documente cu caracter militar create de instituțiile militare. Deși primele documente militare nu au fost constituite în a.m., sînt totuși știri despre existența unor astfel de instituții, din cele mai vechi referințe despre atribuțiile ostășești care se găsesc în actele diplomatice păstrate la destinatari. Din sec. al XVIII-lea se păstrează o serie de proclamații militare interne și externe, care cheamă pe oameni sub arme și care, teoretic, pot constitui adevărate a. După 1831 reapare ostirea pămînteană, care își constituie un fond propriu de arhivă (ostășească). O a.m. propriu-zisă apare în epocile modernă și contemporană, odată cu crearea instituției permanente a armatei, cu o rețea foarte întinsă de unități și subunități; aceste unități, atîta vreme cît lucrează independent și au răspundere directă:

crează cîte un fond arhivistic. Dintre fondurile militare, Arhivele Statului păstrează: Corpul XII al armatei austriece Sibiu (1703—1865), Comandamentul corpului de armată cezaro-crăiesc din Timișoara (1722—1918), Ministerul de Război, Marele Stat Major (1830—1898), Miliția Moldovei, Regimentul al II-lea român de graniță — Nășăud (1762—1851) etc.

arhive speciale (arh.), 1. Arhive care cuprind documente adunate la un loc pe baza unor caracteristici, de obicei fizice, care le sînt proprii (de ex. natura suportului material); în virtutea criteriului fizic al documentului, arhivele cine-fono-fotografice sînt considerate a. s. V. *arhiva Radioteleviziunii române, Arhiva Națională de Filme*. 2. Arhivă constituită într-o anumită ramură de activitate (ex. arhiva de literatură și artă etc.).

arhive tehnice (arh.), arhivă din categoria arhivelor economice, care cuprinde totalitatea documentelor cu caracter tehnic create de anumite institute de cercetare și proiectare, întreprinderi industriale sau organizații economice. În categoria documentelor tehnice intră studiile tehnico-economice, proiecte de execuție, tehnologii, normative, figuri tehnice reprezentînd documentația tehnică elaborată de respectiva instituție sau întreprindere, cit și cea provenită de la alte instituții de proiectare din țară și străinătate. În raport de categoriile de documente tehnice, create îndeosebi în cadrul a.t. din institutele de proiectare, se disting două categorii de arhive: arhive de siguranță sau de planuri originale și arhive de consultare, cuprinzînd copiile în evidență și copiile informative ale proiectelor în forma expedită de beneficiar, microfilmele planurilor sau dosarelor și proiectelor elaborate de alte organizații.

arhive economice (arh., cons.), ramură a arhivisticii care cercetează și stabilește condițiile optime de păstrare și conservare a documentelor.

Arhivele Statului (arh.), instituție de stat, specializată în preluarea, păstrarea și valorificarea documentelor care au caracter istorico-documentar. A. din România au luat ființă la 1 mai 1831 la București, și la 1 ianuarie 1832 la Iași. Preocupări pentru păstrarea documentelor au existat din cele mai îndepărtate timpuri. Semnalări în acest sens există încă din sec. al XII-lea, dar apariția unei instituții specializate este legată de procesul de modernizare a instituțiilor din prima jumătate a sec. al XIX-lea. Reformele care au urmat Unirii Principatelor s-au răsfrînt și asupra organizării arhivelor, concretizîndu-se în înființarea la București a Direcției generale a Arhivelor Statului (1862), la Iași rămînd să funcționeze în mod provizoriu o „arhivă sucursală”. Printr-un decret și un regulament de organizare și funcționare a A. s-au stabilit rolul și misiunea instituției în cadrul societății românești. Creșterea interesului pentru folosirea documentelor de arhivă determină pe domnitorul Alexandru I. Cuza ca în anii 1864—1865 să emită mai multe legi prin care să desființeze comisia pentru rezolvarea actelor mănăstirilor secularizate și să hotărască trecerea tuturor actelor publice la A., inclusiv a fondurilor și colecțiilor de documente cunoscute sub denumirea de „Așezămintele brîncovenesti”. În contextul preocupărilor de îmbunătățire a sistemului de organizare a A. poate fi menționată încercarea din anul 1870 de a se înființa arhive în toate județele țării. Descăvișirea statului național unitar român (1918) a creat premisele necesare dezvoltării tuturor sectoarelor de activitate, inclusiv cel al A. În anul 1920 se înființează patru direcții regionale.

Concomitent se fac mai multe încercări de a reorganiza arhivele, în conformitate cu schimbările survenite, dar aceste inițiative reușesc să se materializeze abia în anul 1925 prin „Legea pentru organizarea Arhivelor Statului“. Această lege, încorporând în textele ei experiența arhivistică acumulată aproape de un secol, cuprinde dispoziții referitoare la organizare, personal, depozite și activitatea științifică. În perioada interbelică, prin mai multe acte normative, se mărește competența A. și se înființează „Revista Arhivelor“ (1924), Școala de arhivistică (1924) și Muzeul Arhivelor (1926). În perioada anilor 1931—1945 au fost înființate filiale ale Arhivelor la Craiova (1931), Timișoara (1936), Năsăud (1937), Brașov (1938), Suceava, Buzău și Sibiu (1945). În anul 1951, printr-un decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale, rolul și competența A. sînt puse de acord cu noile cerințe. Funcția de preluare a documentelor a fost extinsă asupra tuturor organizațiilor și instituțiilor și asupra tuturor documentelor de valoare deosebită. A. controlează și îndrumă activitatea de organizare, conservare și folosire a arhivelor la toate organizațiile și instituțiile din țară. S-au constituit noi filiale ale A. pe principiul administrativ-teritorial, subordonate D.G.A.S. Rolul și menirea instituției sînt amplificate prin Decretul nr. 353/1957 și H.C.M. nr. 1119 din același an, care înființează Fondul Arhivistic de Stat al R.P.R. și stabilesc categoriile de documente ce fac parte din acesta avînd la bază criteriul valorii științifice și practice. Creatorii de documente sînt nominalizați, se înființează comisii de expertiză (selecționare) și se fixează, în cadrul unei evidențe și metodologii unitare, ca instrumente de lucru *indicatorul termenelor de păstrare a documentelor* și lista cu categoriile de materiale supuse selecționării. Perfecționări importante în legislația arhivistică sînt aduse în anul 1971 prin emiterea Decretului nr. 472 și prin unele modificări ale acestuia în anul 1974. Schimbările aduse prin noua legislație sînt de ordin calitativ și se referă la Fondul Arhivistic Național al Republicii Socialiste România, determinînd noi obligații și responsabilități în organizarea, păstrarea și folosirea arhivelor, atît pentru A. cît și pentru toți creatorii și deținătorii de documente ce fac parte din Fondul Arhivistic Național. Competența A. se amplifică și pe planul valorificării documentelor de arhivă, al dezvoltării unei activități de cercetare proprie, al elaborării de lucrări și publicații de specialitate, al realizării schimbului de experiență și generalizării rezultatelor pozitive, al întreținerii de legături cu instituții similare din străinătate etc. (Fig. 9 și 10)

arhivist (arh.), specialist care își desfășoară activitatea în cadrul Arhivelor Statului și al unor instituții centrale sau județene, avînd ca sarcină organizarea, conservarea și valorificarea documentelor din Fondul Arhivistic Național.

arhivist al statului (arh.), denumirea conducătorului Arhivei de Stat a Principatului Moldovei, între anii 1832 și 1862, numit de domnul țării. Primul a. a fost Gheorghe Asachi, care a pus bazele organizării instituției. Arhiviști ai statului au mai fost și poetul Vasile Alecsandri (1850—1853), Gheorghe Sion (1855—1856) și Teodor Codrescu (1856).

arhivistică, știință specială a istoriei a cărei sferă de cercetare o constituie izvoarele scrise pe suporti friabili, pe baza cărora se efectuează cercetări fundamentale și aplicative în vederea stabilirii soluțiilor

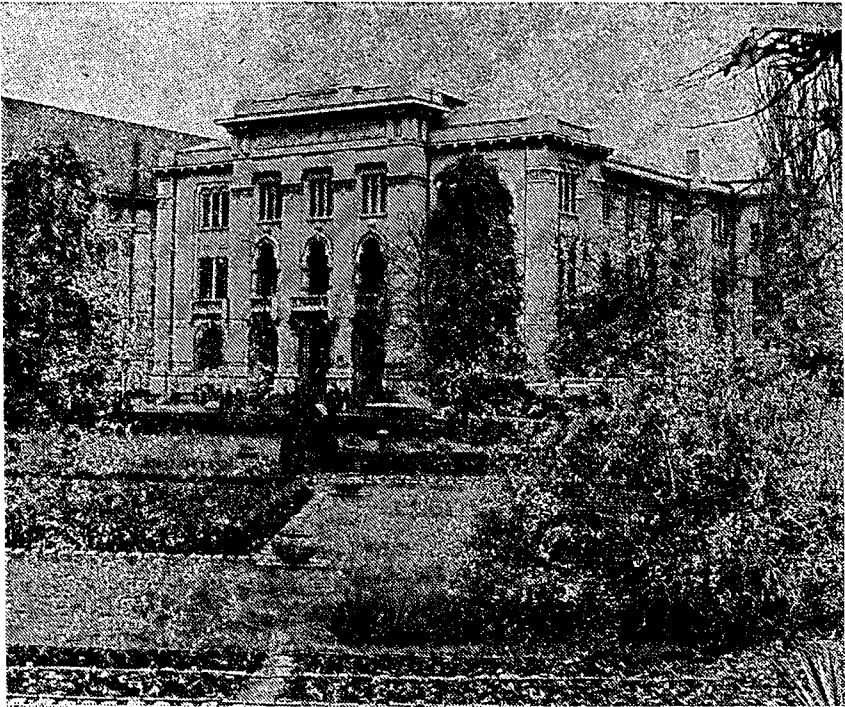

Fig. 9. Direcția generală a Arhivelor Statului.
Fototeca D.G.A.S.

optime de ordonare, selecționare, inventariere, conservare și valorificare a documentelor. Primele lucrări de a., datorate lui Johan Peter Zwengel (*New Grosse Formular*, 1568), Iacob de Raemingen (*Von der Rêgistratur und Ihren gebänwessen*, 1571), Bonifaciu Baltasar (1632) și George Aebtlin (1669), tratează modul de organizare al cancelariei și al registraturii, avînd a bază rezultatul activității lor practice. În sec. al XVIII-lea, a. a făcut pași importanți pe calea constituirii ca știință independentă. În sec. XIX-XX s-au formulat reguli privitoare la păstrarea și folosirea documentelor, s-au teoretizat și sistematizat toate cunoștințele referitoare la documente și la instituția menită a le păstra, s-au făcut încercări de alcătuire a unei terminologii adecvate. Aprofundînd cercetarea, a. s-a dezvoltat inițial în trei direcții: *arhivologia* (v.), *arhiveconomia* (v.) și *arhivotehnia* (v.). Pe măsura promovării științei și tehnicii, a. și-a lărgit cîmpul de cercetare, și-a perfecționat metodele de cercetare, folosind în etapa actuală calculatorul electronic în vederea prelucrării operative a informațiilor extrase din documente.

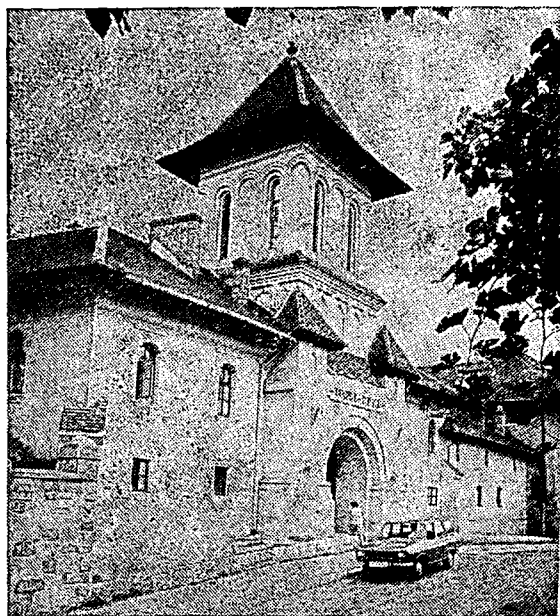

Fig. 10. Primul sediu al Arhivelor Statului.
Fototeca D.G.A.S.

Astăzi, a. se structurează în două ramuri: teoria arhivistică (terminologie, metodologie, istoricul arhivelor, dreptul arhivistic) și practica arhivistică (registratură, evidență, selecționare, valorificare).

arhivologie (arh.), ramură a arhivisticii care cercetează istoria arhivelor și a arhivisticii, istoria dreptului arhivistic, precum și istoria fondurilor arhivistice. Sin. *teorie arhivistică*.

arhivotehnie (arh.), ramură a arhivisticii care se ocupă de problemele științifice, juridice și practice ale creării, selecționării, organizării și valorificării documentelor. Sin. *tehnică arhivistică*.

arhondologie (arhondologie) (dipl.), grecism intrat în limba română în timpul domniilor fanariote și utilizat pentru a denumi *registru* (1) în care erau trecute toate familiile boierești din țară. Acest registru se numea și *condica rangurilor boierești*. În timpul Revoluției din 1848, la 6/18 septembrie, în București este arsă *arhondologia*, împreună cu textul Regulamentului organic de către mulțimea care demonstrea, arătându-și atașamentul față de ideile revoluționare.

Aricescu, Constantin D. I. (18 martie 1823, Cimpulung Muscel — 18 februarie 1886, Cimpulung Muscel), cercetător și apoi director general la Arhivele Statului în perioada 1860—1870 și 1874—1876. A urmat

studiile în orașul său natal și la București. Poet, istoric și ziarist a participat la Revoluția de la 1848 din Țara Românească. În 1857 a fost deputat de Cîmpulung pentru Divanul ad-hoc. De asemenea, a funcționat ca administrator la foile „Românul” și „Buciumul”. S-a interesat, în special, de completarea tezaurului istoric al patriei, prin achiziționări de la particularii din țară și depistări de documente în arhivele și bibliotecile străine; în vederea asigurării unui spațiu adecvat pentru depozitarea noilor achiziții, solicită în câteva rînduri construcția unui local destinat exclusiv arhivelor, precum și înființarea de arhive județene, în care scop elaborează chiar un proiect de lege și un regulament de aplicare. A dezvoltat activitatea inițiată de înaintașii săi în privința editării de documente, mai ales în perioada 1873—1876, cînd publică în „Revista istorică a Arhivelor României” *Condica de venituri și cheltuieli a vistieriei de la leatul 7202—7212 (1694—1704)*, București, 1873 și *Indicele de hrisoave și cărți domnești aflate în Arhiva Statului și republicate încă*, București, 1874 și 1876.

aripis (her.), v. *zbor*.

armales 1. (dipl.). Scrisori de înobilare, în cancelaria Transilvaniei în sec. XVI—XIX, de obicei, în limba latină, în care celui ridicat la rangul de nobil i se conferea un blazon sau o stemă (lat. *arma*); de regulă reprezentată în partea stîngă sus a documentului, iar descrierea ei făcea parte din textul documentului; **2.** **Armales** (arh.), serie de documente în arhiva Capitlului din Alba Iulia, din sec. XVI—XVIII, și în arhiva Conventului din Cluj-Mănăstur, din sec. XV—XIX, cuprinzînd diplome de înobilare.

Armarium (arh.), serie de documente din arhiva Guberniului Transilvaniei, datînd din anii 1772—1846, care, datorită formatului, a fost păstrată inițial într-un dulap special.

armat (her.), termen care indică: **1.** Un personaj, un braț sau un animal purtînd o armă; **2.** Smaltul diferit (deci al corpului) al ghearelor animalelor sălbatice și al păsărilor de pradă; **3.** Cromatica diferită a mînerului unor arme față de lama acestora.

armazar (dipl.), v. *arzmahzar*.

arme (her.), ansamblul elementelor care compun o stemă; pot fi: **a.** *de asumare* (asumpțiune) (create de posesor); **a.** *aluzive* (care fac aluzie la un fapt); **a.** *de conferire* (acordate de către un suzeran, fapt pentru care reproduc total sau, parțial, armele acestuia); **a.** *de demnitate* (evocă demnitățile pe care le-a avut posesorul); **a.** *de familie* (blazoane menite a distinge familiile între ele); **a.** *de pretențiune* (sugerează tendința posesorului de a-și extinde stăpînirea pe baza unor drepturi de succesiune); **a.** *fantastice* (alcătuite la întîmplare); **a.** *cu rebus* (descifrarea lor presupunînd o deducție logică); **a.** *vorbitoare* (exprimă sau fac aluzie la numele posesorului). Sin. *armerii*

armerii (armoarii) (her.), v., *arme*.

armorial (her.), culegere de armerii (v.). Sînt considerate medievale **a.** sub formă de manuscris, redactate înainte de 1500. **A.** se grupează după formă, în caiete și sulari, iar după caracteristicile interne în următoarele categorii: **1.** **a.** *ocazional*, alcătuit cu prilejul unor evenimente și reunind armele persoanelor participante la acestea (război, turnir, conciliu etc.); **2.** **a.** *instituțional*, cuprinzînd semnele simbolice distinc-

tive ale unor persoane ce fac parte dintr-o corporație, unitate sau asociație; 3. a. *general*, însumind toate stemele utilizate într-o regiune sau țară; 4. a. *raisonnes (ordinar)* în cadrul căruia armeriile sînt clasificate după figuri; 5. a. *marginal*, lucrare literară sau narativă, care cuprinde și unele descrieri sau reproduceri de steme.

artă heraldică (*her.*), ansamblul mijloacelor de realizare efectivă a unei steme pe baza cerințelor științei heraldice. V. *heraldică*.

artic (*dipl.*), termen utilizat în sec. al XVII-lea în Moldova pentru a denumi o *jalbă* sau o *plîngere* înaintată unei autorități. V. *arz*.

Articuli dietales (*arh.*), serie de documente în arhivele Capitlului din Alba Iulia din anii 1505—1868, Conventului din Cluj-Mănăstur din anii 1538—1868 și Cancelariei Aulice Transilvane din anii 1749—1847, cuprinzînd originale sau copii ale hotărîrilor dietelor Transilvaniei. V. *acta dietalia*.

arz (*dipl.*), 1. Document turco-osman cu caracter special, caracteristic evului mediu, clasat din punct de vedere diplomatic în categoria scrisorilor oficiale, prin care se aduce la cunoștință o poruncă emanată de la sultan. Acest gen de document se întâlnește destul de rar în țările române, 2. Act diplomatic care cuprinde o expunere cu caracter revendicativ, o reclamație, un raport sau o cerere adresată Porții otomane de către domn, boieri sau membri ai clerului din țările române în epoca dominației otomane.

arzahl (*dipl.*), v. *arzihal*.

arzihal (*arzuhal, arzahl, arzehal, arzohal, arzatal, arzoval, argihal. V. petiție, suplică*), (*dipl.*), document din epoca feudală, clasat, din punct de vedere diplomatic, în categoria scrisorilor particulare, cuprinzînd o expunere scrisă asupra unor fapte sau întîmplări pe care o persoană, în calitate particulară, o prezintă sultanului sau marelui-vizir pentru a obține anumite drepturi sau pentru a se plînge împotriva cuiva. Pentru a., prin care adresantul se plîngea împotriva cuiva, poporul folosea termenul *răvaș de jalbă*.

arzmahzar (*arzmagzar, arzmarzar, arzumagzar, arzumahzar, argimazar (i), armazar*), (*dipl.*), document din epoca feudală, clasat, din punct de vedere diplomatic, în categoria scrisorilor oficiale, cuprinzînd o scrisoare colectivă, în care se formulează o plîngere sau o revendicare etc. și care este prezentată sultanului sau marelui-vizir în numele unei provincii întregi. Sin. *mahzar, suplică colectivă*.

Asachi, Gheorghe (1 martie 1788, Herța — 12 noiembrie 1869, Iași), cărturar, umanist și scriitor român, A. s-a aflat la conducerea Arhivelor Statului din Iași, încă de la înființarea instituției, din anul 1832 și pînă în anul 1849 și apoi din 1857 pînă în 1858. În activitatea sa a fost preocupat de următoarele probleme: organizarea Arhivei Statului ca instituție independentă și ca o secție a Înaltului Divan; preluarea în Arhiva Statului a documentelor aflate la particulari sau la diferite instituții, în scopul de a le face publice, precum și îmbogățirea arhivei, prin copierea documentelor importante privind istoria Moldovei păstrate în arhivele de la Vatican, Viena, Lwow, Cracovia, Moscova, Odessa etc.; elaborarea și aplicarea unor metode de evidență a materialelor documentare, atît de diferite ca proveniență; indru-

marea registraturilor și a lucrătorilor din arhive pentru buna întocmire a actelor, a modului de inventariere și pregătire a dosarelor ce urmau să fie predate Arhivelor Statului. În ciuda tuturor greutăților întimpinate, mai ales a dezinteresului manifestat de organele de stat pentru arhive și documentele țării, A. are marele merit de a fi salvat de la distrugere multe documente importante.

ascendent (gen.), 1. Rudă, în linie directă, care face parte dintr-o generație anterioară; **2.** Membrii unei familii urmăriți din fiu în tată (pl.).

ascendență (gen.), 1. Înrudire cu persoane care au viețuit anterior unui individ; **2.** Urmărire a membrilor unei familii, din fiu în tată; **3.** Strămoși.

asigurare a securității documentelor (arh., cons.), complex de măsuri destinate protecției documentelor împotriva tuturor cauzelor ce pot prejudicia conservarea și integritatea lor, indiferent de locul în care sînt păstrate sau folosite. Constă în organizarea sistemelor de protecție prin: **1.** urmărirea menținerii unui microclimat constant în spațiul de depozitare; evitarea amplasamentelor ce pot provoca, datorită vecinătăților contraindicate, surse posibile de degradare (incendii, explozii, inundații, emanații de noxe cu caracter distructiv, obiective cu caracter strategic etc.); respectarea condițiilor de igienă a depozitelor; **2.** prevederea măsurilor de pază împotriva efracției sau distrugerii documentelor. În depozitele de arhivă se folosesc sisteme de alarmare împotriva incendiilor, care sesizează și avertizează, prin intermediul traductorilor, apariția fumului sau a ridicării temperaturii în intervalul spațiilor în care se află documentele, sisteme de alarmare împotriva efracției care slujesc la sesizarea și avertizarea tentativei de pătrundere în interiorul acestor spații; **3.** manipularea și transportul documentelor în condiții de perfectă siguranță, care să elimine riscurile potențiale de dispariție sau distrugere.

assecuratio (dipl.), însemnare de cancelarie pe documentele medievale privind Transilvania emise de Cancelaria regală ungară, prin care persoana cu numele înscris după a. adeverea identitatea solicitantului actului.

assignatio (arh.), categorie de documente din sec. XVII—XIX, din Transilvania, prin care se făceau cunoscute celor vizați anumite obligații, îndeosebi obligațiile unităților administrativ-teritoriale față de armata austriacă, constînd în bani și livrări de alimente și furaje.

asuprire (her.), termen care indică plasarea unei mobile deasupra alteia, fără a o atinge.

atac biologic (arh., cons.), v. biodeteriorare a documentelor de arhivă.

Aulica (arh.), denumire dată documentelor din sec. al XVIII-lea, provenite de la curtea imperială, constituite într-o serie în arhiva Guberniului Transilvaniei.

aur (galben) (her.), metal utilizat în alcătuirea stemelor; este reprezentat convențional prin puncte plasate la egală distanță între ele. Simbolizează putere, suveranitate, fertilitate, dreptate, cumpătare, slavă (Fig. 11); V. *smalturi*.

a.u.s. (dipl.), v. actum ut supra.

autenticare, (dipl.), v. validare.

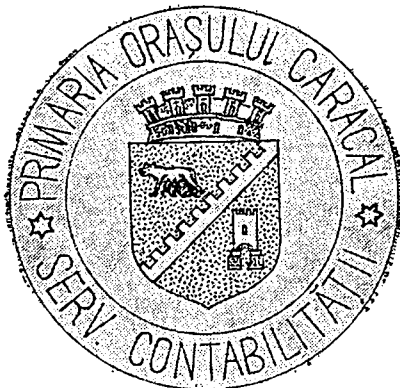

Fig. 11. *Sec. XX.* Stema orașului Caracal stabilită de Comisia consultativă heraldică, avînd în cuprins, pe aur, lupoaca capitolină, o bară crenelată și un turn. Arh. St. Buc., fond Curtea de conturi.

autograf (dipl.), semnătură, document, lucrare, adnotare, însemnare etc., scris(ă) chiar de mîna autorului (Fig. 12).

autor al actului (dipl.), persoana în numele căreia se întocmește un act, fapt pentru care acel act poartă titulatura sa. Cei mai importanți a. sînt suveranii, principii, marii dregători, instituțiile de diferite categorii. În cele mai multe cazuri nu autorii scriu actele, ci funcționarii cancelariei respective. Sin. *emitent al actului*.

avers (sig.), una din părțile sigiliului dublu; este partea cea mai importantă, pe care se află gravată stema țării, în cazul sigiliilor princiare, sau emblema definind atributele posesorului, în alte cazuri.

* *Neofiti*
Neofiti

Neofiti, Mitropolitul Ungro-Vlaehiei.

N. Hăleşcu.

Stefan Golescu
Stefan Golescu
Stefan Golescu

I. Eliade.

N. Mincă.

Stefan Golescu.

Chr. Tell.

C. A. Rosetti.

I. C. Brătianu.

Ion Ghica

Ion Ghica.

N. Golescu

N. Golescu.

A. G. Golescu

A. G. Golescu.

Fig. 12. Semnături autografe ale conducătorilor Revoluției de la 1848 din Țara Românească.
Fototeca D.G.A.S.

B

balansor de carte (arh.), dispozitiv atașat la aparatele de microfilm, compus din două planșete reglabile, utilizat ca suport la fotografierea cărților voluminoase pentru realizarea planeității paginilor.

baltag (her., sig.), figură heraldică din domeniul armamentului, reprezentată ca o secure de luptă cu două tăișuri.

banca de date (arh., inf.), sistem de organizare și prelucrare, respectiv teleprelucrare a informației, constituit din trei elemente: a) o colecție de date aflate în interdependență; b) descrierea datelor și a relațiilor dintre ele; c) un sistem de programe pentru gestiunea datelor care asigură independența programelor aplicative față de modul de structurare a datelor.

bandă (her.), piesă onorabilă a scutului realizată prin trasarea a două diagonale din colțul drept superior spre colțul stâng inferior, formînd o fișie ce este reprezentată în alt smalt decît cîmpul. Conform cerințelor artei heraldice b. trebuie să ocupe circa 1/3 din lățimea scutului. *V. piese onorabile ale scutului.*

bandă magnetică (arh.), 1. Document lizibil mecanic din categoria fonodocumentelor, creat prin înregistrarea informației sonore pe b.; 2. (arh., inf.), suport de date din material plastic acoperit cu un strat fin de oxid feromagnetic care permite înregistrarea datelor de pe un alt suport, introducerea lor în memorie, înregistrarea rezultatelor intermediare, conservarea datelor permanente și a programelor; prezintă avantaje în ceea ce privește viteza de înregistrare-citire; utilizarea aceleiași benzi pentru mai multe scopuri, permite folosirea oricărui cod; ea poate fi folosită ca mediu de memorare sau ca suport de informație pentru intrare/ieșire; banda standard are o jumătate de inch lățime și este înfășurată pe role care pot înmagazina o lungime de aproximativ 800 m.; densitatea înregistrării variază între 200 baiți/inch pînă la 3022 baiți/inch.

bandă perforată (arh., inf.), suport de date nereutilizabil, reprezentat printr-o bandă de hîrtie specială pe care se pot realiza între 5—8 perforații; permite înregistrarea cifrelor, literelor sau semnelor speciale și transmiterea datelor echipamentelor cî prelucrare automată.

bandă sonoră (arh.), fonodocument a cărui informație auditivă este fixată pe o peliculă cinematografică. Sin. *peliculă sonoră, tonfilm.*

banderolă (her., sig.), v. *șarfă*.

bară (her.), piesă onorabilă a scutului alcătuită prin trasarea a două diagonale ce unesc colțul stîng superior cu colțul drept inferior, obținîndu-se o fișie ce este reprezentată în alt smalt decît cîmpul. Con-

form normelor heraldice ea trebuie să ocupe $1/3$ din suprafața scutului. V. *piese onorabile ale scutului*.

bază de date (arh., inf.), element component al unei bănci de date, constituit dintr-o colecție de date aflate în interdependență, precum și descrierea datelor și a relațiilor dintre ele (Fondul Arhivistic Național, fondurile și colecțiile arhivistice).

beadványi jegyzőkönyv (arh.), denumire pentru registrul de intrare-ieșire folosit în comitatele din Transilvania în prima jumătate a sec. al XIX-lea.

beneficiar (arh., inf.), colectiv sau persoană care folosește un sistem de informare pentru a obține informații în legătură cu un anumit subiect.

Bengescu II, Grigore (1824, Craiova — 1881), director al Arhivelor Statului începând cu 24 martie 1862, cu puțin timp înainte de importantul act de unificare a arhivelor (4 aprilie 1862) și pînă la 7 august 1864. Personalitate activă, **B.** și-a făcut studiile la Viena. A ocupat funcții importante ca administrator al județului Mehedinți în perioada Revoluției de la 1848, prefect al județului Dolj (1853), ministru la Departamentul Credinței și Instrucțiunii Publice sub domnul Barbu Știrbei (1854—1856), ministru la Justiție și Culte în cabinetul lui Mihail Kogălniceanu (1865). Este autor al primului regulament de organizare a arhivelor pe baze noi, intrat în vigoare încă din primul an al directoratului său. În timpul său, instituția arhivelor face importante preluări de la Ministerul de Finanțe, Ministerul de Război, Ministerul de Interne și, mai ales, de la mănăstiri. **B.** a fost preocupat de construirea unui nou edificiu pentru arhive, în care scop întocmește chiar un proiect de local. Planul nu a putut fi realizat din lipsă de resurse materiale. Crearea bibliotecii documentare a Arhivelor Statului, inițiativele sale în vederea înființării unui muzeu și a unei școli de arhivistică constituie, de asemenea, câteva din ideile înnoitoare ale îndrăznețului program de organizare propus de **B.**

berat (dipl.), 1. Act diplomatic solemn, emanat direct de la sultan și care cuprinde un decret semnat autograf. 2. Act diplomatic solemn emanat din cancelaria Porții otomane și prevăzut cu toate semnele de validare, prin care se acordau diverse titluri sau privilegii (Fig. 13). V. *diplomă*.

bezant (her., sig.), piesă circulară plină, reprezentată, de obicei, prin metale; soarele este deseori înfățișat ca un **b.**

bezmăn (dipl.), v. *embatic*.

bicefală (her., sig.), pasăre himerică înfățișată cu două capete; dintre păsările **b.** foarte des este întâlnită acvila **b.**

biodeteriorare a documentelor de arhivă (arh., cons.), proces complex de degradare a documentelor de arhivă de către diverși factori biologici (bacterii, actinomicete, ciuperci de mucegai, insecte, rozătoare). **B.** se manifestă în spații de depozitare umede, insalubre, unde nu se respectă măsurile de igienă a depozitelor de arhivă. Sin. *deteriorare biologică*.

blazon (her.), v. *stemă, arme*.

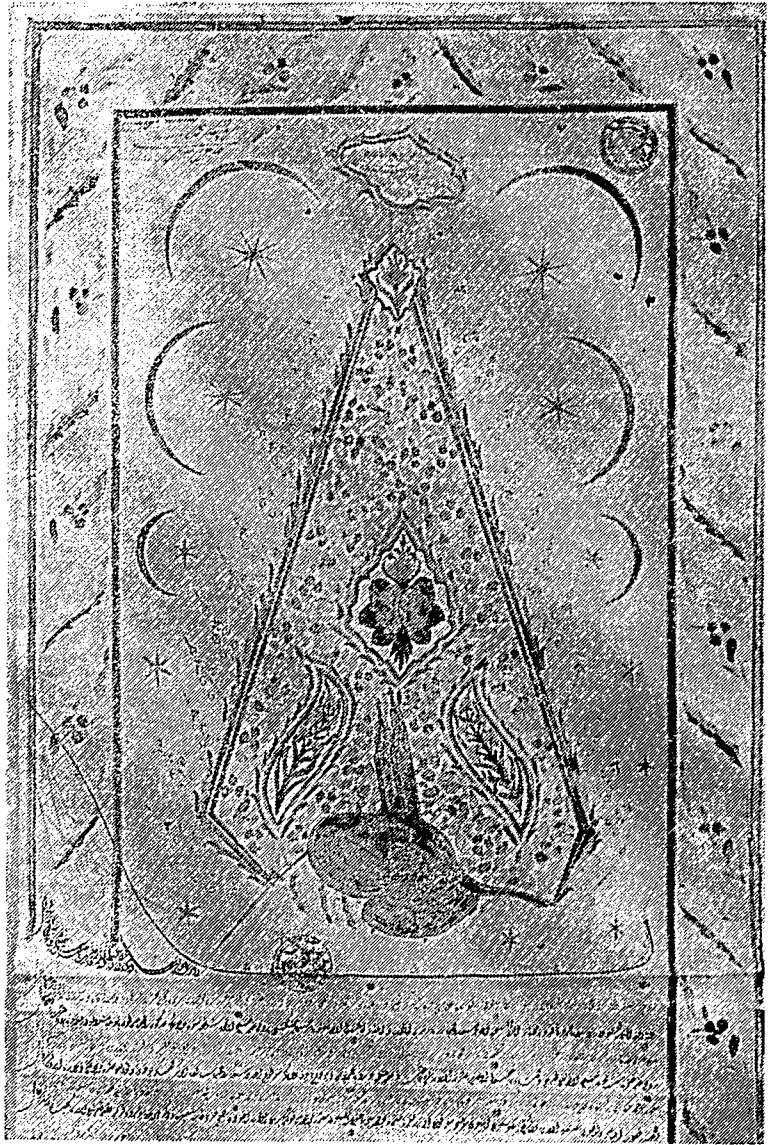

Fig. 13. 1848 noiembrie 25. Beratul sultanului Abdul-Medjid prin care se confirmă lui Agapios numirea sa ca mitropolit al mănăstirii Eski. Arh. St. Buc., colecția „Suluri”, 76.

blazonare (her., sig.), acțiune de identificare și explicare în termeni heraldici și după legile acestei științe, a elementelor componente ale unei steme.

blănuri (her.), materiale utilizate în alcătuirea stemelor: a) *hermină* (numită și *cacom*) și *contra hermină*; b) *singiapul* (numit și *vair*), și *contrasingiap*, v. *smalturi*.

blocare a volumelor (arh., cons., bibl.), proces de degradare a volumelor de documente în urma căruia filele se lepec una de alta, compactând volumul într-un bloc greu sau uneori imposibil de desfăcut. B. constituie, în mod obișnuit, o etapă finală a biodeteriorării microbiene, dar se pot bloca și volumele inundate care nu au fost uscate la timp și în mod corespunzător. Volumele de hârtie cretată nu mai pot fi recuperate din cauza omogenizării masei de cretare.

b.m.,' br.m. (arh.), v. *brevi manu*.

Bolliac, Cezar (28 martie 1813, București — 25 februarie 1881, București), scriitor român, director general al Arhivelor Statului între 7 august 1864 și 12 iulie 1866. A contribuit substanțial la dezvoltarea activității arhivistice, preocupându-se, în special, de îmbogățirea fondurilor arhivistice și ale bibliotecii documentare a arhivelor, precum și de organizarea arhivelor în reședințele de județ. A avut, de asemenea, inițiativa publicării primei reviste a Arhivelor Statului din care s-au tipărit doar 24 pagini, în folio, în perioada iunie-decembrie 1865, intitulată „Revista Arhivelor Statului României”; în urma insistențelor sale, instituția Arhivelor Statului obține ca local mănăstirea Mihai-Vodă din București, asigurându-se totodată și mobilier adecvat bunei conservări a documentelor.

borderou de expediție (arh.), v. *condică*.

borderură (her.), piesă heraldică realizată prin trasarea unor linii paralele cu laturile scutului la o distanță de o șeptime din lățimea acestuia, avînd o cromatică diferită de cea a cîmpului scutului. (Fig. 14).

bour (her., sig.), animal heraldic din care este reprezentat, de obicei, numai capul, văzut din față. Este elementul central al stemei Moldovei încă din sec. al XIV-lea.

brașigrafiie (pal.), studiul sistemelor de prescurtare a cuvintelor. V. *prescurtare*.

bransă genealogică (gen.), v. *ramură genealogică*.

breve (dipl.), document scris din categoria actelor de cancelarie pontificală, cuprinzînd hotărîri sau dispoziții cu caracter privat relative la unele probleme de mică importanță în comparație cu cele tratate în bule. Redactate într-o formă simplă și prevăzute cu sigilii aplicate, în evul mediu sînt semnate autograf de papă, apoi încep să fie semnate de secretarul însărcinat cu întocmirea acestor b. sau de către locțiitorii acestuia.

brevet (dipl.), 1. Diplomă pe care o acordă o autoritate (de stat) unei persoane fizice pentru a-i atesta meritele deosebite și a-i recunoaște o anumită calitate, în virtutea căreia are anumite drepturi speciale. După specificul drepturilor acordate, b. poate fi denumit b. de *decoarație*, b. de *pilot* etc. 2. (Și în sintagma b. de *inventator*) diplomă acor-

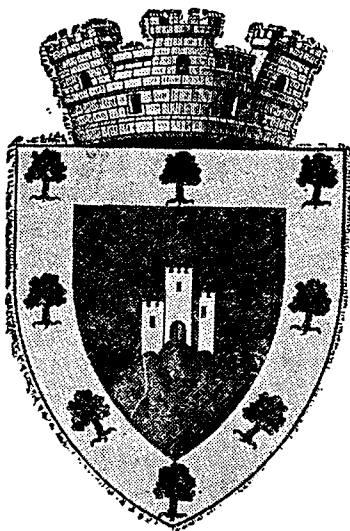

Fig. 14. Sec. XX. Stema oraşului Babadag, stabilită de Comisia consultativă heraldică. Scutul, avînd o bordură încărcată cu opt stejari, cuprinde o cetate crenelată pe un deal. Arh. St. Buc., fond Comisia consultativă heraldică, dosar 71.

dată de o autoritate (de stat) unui inventator prin care i se recunoaşte paternitatea asupra unei invenţii şi i se conferă anumite drepturi.

brevl manu (arh.), menţiune de registratură folosită în Transilvania în sec. XVIII—XIX, privind rezolvarea directă a actelor, fără respectarea circuitului lor obişnuit. Scris şi prescurtat *b.m.*, *br.m.*

brizură (her.), modificare introdusă în stemă prin împărţirea cîmpului scutului în noi cartiere sau introducerea unei noi mobile pentru a reprezenta o altă ramură a familiei.

briu (her.), piesă onorabilă a scutului reprezentînd o fişie care desparte pe orizontal cîmpul acestuia. După modul de realizare **b.** poate fi drept sau ondulat. Conform cerinţelor ştiinţei heraldice această piesă trebuie să ocupe $1/3$ din suprafaţa scutului (Fig. 15). Sin. *fascie*, *faşă*.

broşare (her.), termen care indică poziţia de suprapunere a unor piese heraldice sau mobile.

bruion (dipl.), v. *concept*.

buiurdîu (dipl.), document diplomatic caracteristic evului mediu, cuprinzînd un ordin, o poruncă sau un decret emanate de la un paşă sau de la marele vizir; p. ext. (în evul mediu, în ţările române) ordin sau decret domnesc.

buiurdizmă (dipl.), termen utilizat uneori în ţările române, în documentele de la începutul sec. al XIX-lea, pentru o hotărîre sau un ordin de executare, scrise de domn ca rezoluţie pe un act, ori pentru un decret domnesc.

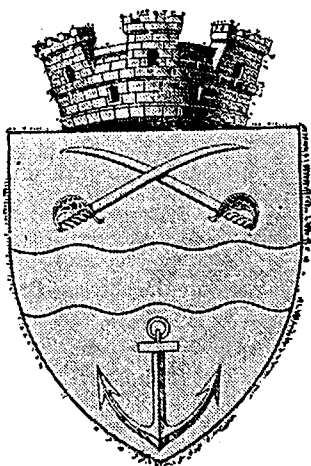

Fig. 15. Sec. XX. Stema oraşului Zimnicea, stabilită de Comisia consultativă heraldică. În scut un brâu, două săbii încrucişate şi o ancoră.

Arh. St. Buc., fond Comisia consultativă heraldică, dosar nr. 67.

bulă, 1. (sig.), sigiliu ataşat, confecţionat din metal (aur, argint, plumb), putînd fi realizat d'în punct de vedere tehnic prin două metode: a) presarea unui bulgăre de aur pe ambele părţi; b) sudarea a două plăci (sau lame) din metal. În sigilografia românească **b.** sînt singurele sigilii duble. Sin. *bula integra*; 2. (dipl.), document scris din categoria actelor oficiale emise de cancelaria papală începînd din a doua jumătate a sec. al XIII-lea, pentru soluţionarea unor probleme importante de drept canonic sau de ordin politic, redactat în cancelaria papală, semnat autograf de papă şi întărit cu *bula* (1); **b. integra** (sig.), v. *bula* (1); **b. papală**, 1. (sig.), sigiliu atârnat, confecţionat din plumb, validînd un act emis de cancelaria pontificală; **b.p.** are gravate pe avers două personaje reprezentîndu-i pe Sfinţii Petru şi Pavel, flancînd o cruce. Sin. *bulă pontificală*; 2. (dipl.), categorie de documente emise de cancelaria papală, constituind o formă intermediară între privilegiile şi scrisori solemne; **b. pontificală** (sig.), v. *bulă papală* (1).

buletin de curier (dipl.), document special, nominal, eliberat de Ministerul Afacerilor Externe sau de misiunea diplomatică respectivă, care dă posesorului său dreptul de a transporta corespondenţa diplomatică. **B.** asigură corespondenţei diplomatice imunitatea pe teritoriul statelor străine, conform uzanţelor internaţionale.

buzdugan (her., sig.), figură heraldică artificială din categoria armamentului, înfăţişată ca o măciucă cu mîner, folosită în vechime ca armă de luptă şi utilizată ca însemn al puterii, exprimînd suveranitatea sau deţinerea unei dregătorii.

Bündel (arh.), v. *fasciculă*.

C

c. (dipl.), (1) v. *collationatum*; (2) v. *confer, conferatur*.

cabrat (her.), termen care indică reprezentarea unui cal ridicat pe picioarele din spate.

cacom (her.), v. *blănuri*.

cadru de microfilm (arh.), imagine obținută pe microfilm printr-o singură declanșare a aparatului de microfilmare. În general c. cuprinde imaginea unei singure pagini document, dar, în unele situații, pe cadru pot figura două sau chiar mai multe pagini. Sin. *fotogramă*.

caduceu (her., sig.), însemn format dintr-un baston avînd la extremitatea superioară două aripi, pe care se încolăcesc doi șerpi afrontîndu-se în partea superioară. Fiînd atributul zeului Mercur, c. simbolizează activitatea comercială. Uneori a fost interpretat ca expresie a dorinței de pace și colaborare.

caftan (her., sig.), însemn heraldic reprezentînd o haină lungă, cu mâneci, purtată de domn și boieri pentru a marca rangul social pe care-l dețineau. În sec. XVII—XVIII domnul primea c. de la sultan, iar boierii primeau de la domn o astfel de îmbrăcăminte, cînd erau investiți cu o dregătorie (boierul era „căftănit“).

calam (pal.), condei din trestie. V. *condei*.

calendar (cron.), totalitatea regulilor ce servesc la fixarea măsurii timpului în diferite sisteme cronologice. Sistemele calendaristice se împart în trei tipuri fundamentale: 1. c. solar, bazat pe mișcarea aparentă a Soarelui. Cel mai vechi c. a fost cel folosit de egipteni începînd de la anul 4241 înaintea erei noastre. Cuprindea 12 luni de 30 de zile plus cinci zile adiționale (numite epagomene), deci 365 de zile. Nesocotînd fracțiunea de aproape șase ore din durata anului solar, între anul tropic și anul civil se producea o diferență de o zi în patru ani, ceea ce făcea defectuos acest sistem, corectat mai tîrziu prin reforma lui Iuliu Caesar. În sec. V-IV înaintea erei noastre perșii, care folosiseră pînă atunci un c. lunar, au adoptat sistemul egiptean de măsurare a timpului pînă în anul 651 era noastră. cînd au trecut la c. lunar arab, iar în anul 1079 și-au însușit c. musulman. Romanii au folosit și ei un c., atribuit lui Romulus, dar creat probabil anterior, de populația pastoral-agrară care a trăit pe teritoriul actualei Italii; 2. c. lunaro-solar, bazat pe mișcarea de revoluție a lunii și pe mișcarea aparentă a Soarelui și avînd drept principiu ca înția zi a fiecărei luni lunare să coincidă cu apariția lunii noi, dar în același timp și fenomenele anului solar să cadă în aceleași luni, a fost folosit de mai toate popoarele antichității: babilonienii, chinezii, evreii, grecii, indienii, romanii etc.; 3. c. lunar, bazat pe fazele lunii, a fost folosit de arabi și de popoarele

de religie musulmană. După înfăptuirea reformei religioase de către Mohamed, c. arab inițial a fost modificat, devenind c. musulman. În afara celor trei tipuri de c. se mai cunosc: c. gregorian („stilul nou“), introdus în anul 1582 (prin bula *Inter gravissimes*), ca urmare a reformei ordonate de papa Grigore al XIII-lea și prin care s-a desființat decalajul de zece zile dintre anul astronomic și anul iulian ce se produsese de la anul 325 și s-a evitat repetarea în viitor a diferenței de o zi în 128 de ani iuliani față de Soare, consecință a depășirii lungimii anului iulian cu 11 minute și 14 secunde peste lungimea anului astronomic. Prin adoptarea c. g. nu s-a ajuns totuși la o echivalență perfectă între anul civil și Soare, căci și anul gregorian a rămas mai lung decât anul tropic solar cu aproximativ 24 de secunde, ceea ce duce la diferența de o zi în circa 3500 de ani. C. g. a fost adoptat în Europa, în țările catolice în sec. al XVI-lea, în țările de religie protestantă în sec. al XVIII-lea, țările din sud-est, de religie ortodoxă, aderând la reforma gregoriană abia în sec. al XX-lea. Sinodul român a hotărât adoptarea c. g. în anul 1923, dar reforma a fost definitivată în anul 1924, când 1 octombrie (stil vechi) a devenit 14 octombrie (stil nou). Pentru a putea face concordanță între stilul vechi și stilul nou, atita timp cât diferența în sistemul de datare există, trebuie să fie cunoscută data la care diferite țări au adoptat c.; c. iulian („stilul vechi“), sistem de împărțire a timpului după calculele lui Iuliu Caesar care, ajutat de astronomul Sosigene din Alexandria, a stabilit durata anului la 365 de zile și șase ore, apropiindu-l de anul solar. Cum însă în mod practic anul nu putea avea fracțiuni de zi s-a hotărât ca la fiecare al patrulea an să se adauge o zi pentru a compensa diferența de șase ore anual. Anul s-a numit *bis sextilis* (bisect) și avea 366 de zile. C. i. fiind simplu și practic a fost adoptat treptat de numeroase popoare și a stat la baza calendarului modern în ce privește durata și începutul anului, împărțirea pe luni, numele lor și numărul de zile; c. perpetuu, v. *ciclu pascal*.

caligraf (pal.) 1. Persoană care scrie frumos, ordonat, clar. 2. Persoană care copiază artistic actele și cărțile (lucru necesar și răspândit înainte de introducerea tiparului). V. *caligrafie și copie*.

caligrafie (pal.), 1. Scriere care are în vedere înfrumusețarea conștiință a formelor de litere. 2. Scriere citeață, îngrijită.

calotă sferică (sig.), v. *căuș*.

camera (arh.), v. *conservatorium*.

cameră de microfilmare (arh., cons.), v. *aparat de microfilmare*.

canaf (sig.), ciucure confecționat (din mătase sau din fir metalic) la extremitatea șnurului ce leagă un sigiliu atașat de suport (respectiv la capetele ce ies din căuș sau cutia metalică). Rolul lui este de a înfrumuseța documentul și, probabil, de a mări gradul de dificultate pentru producerea falsului sigilar.

cancelar (dipl.), înalt demnitar, atestat documentar în Transilvania de la începutul sec. al XIV-lea în calitate de conducător al cancelariei voivodale, iar începnd din 1556 în calitate de c. al *principelui*. Cînd la sfîrșitul sec. al XVII-lea ia ființă cancelaria aulică la Viena, existau un c. *provincial* și un c. *aulic transilvănean*, funcții ce au încetat în

1867, odată cu desființarea cancelariei aulice. C. era însărcinat cu redactarea și emiterea actelor publice, avînd uneori și atribuții în domeniul politicii interne și externe.

cancelarie (canțilarie) (dipl.), organ de guvernămînt al unui stat, instituție de administrație publică, care este însărcinată cu redactarea, emiterea și validarea actelor ce-i sînt solicitate de autoritatea de care ea depinde; c. Arhivelor Statului, compartimentul de muncă unde își desfășura activitatea personalul acestei instituții. Șeful c. Arhivelor Statului avea în subordinele sale pe scriitorii și copişti; c. domnească, instituție medievală, temeinic organizată încă din sec. al XIV-lea, care a funcționat în țările române pe lângă curtea domnească, pînă la 1831, avînd sarcina redactării actelor diplomatice, a tuturor documentelor rezultate în urma unor acte juridice, sau, la cerere, a corespondenței cu străinătatea. Sin. *cancelarie privată a domnului*. În general, rolul principal în c. îl are marele logofăt, care este păstrătorul sigiliului domnesc și ispravnicul documentelor emise. Tot el se îngrijește de autentificarea lor. În c. mai funcționau: al doilea logofăt, al treilea logofăt, grămăticul (micul grămătic), dieci (diacul dcammei), uricari etc. Menționăm ca o caracteristică a cancelariei Țării Românești bogata ornamentație care înconjoară textul documentelor, în unele documente figurînd remarcabile miniaturi, chiar portrete realizate artistic, în timp ce aspectul celor din Moldova și Transilvania este mai solemn. Începînd cu sec. al XVII-lea, influența c. Țării Românești asupra celei din Moldova devine vădită. În Transilvania a existat o c. regulă încă din sec. al XIII-lea, cu organizare aparte, sub influența apuseană, condusă de un cancelar, avînd în subordine vicecancelarul și notarii (notarul special, notar secretar ș.a.). La sfîrșitul sec. al XVII-lea ia ființă c. *aulică transilvăneană* de la Viena, ca organ de legătură între guvernul central și autoritățile locale. Această c. a funcționat, cu excepția perioadei revoluției de la 1848 și a perioadei 1849—1860, pînă în anul 1867. Domnii români au avut permanent în c. dieci sau scribi pentru corespondența externă, cunoscători — în afara limbii slave — ai limbii latine, polone, turce, grecești, ruse etc. Între aceștia unii au fost foarte învățați, ca Lupu Stroici mare logofăt, la sfîrșitul sec. al XVI-lea în Moldova, sau Udriște Năsturel, cumnatul domnului Matei Basarab. Limba oficială a actelor de c. din țările române este slavo-româna, adică o limbă slavă veche care abundă în expresii, cuvinte, topice și onomastice curat românești. În sec. al XVII-lea se introduce treptat în c. limba română, astfel încît în a doua jumătate a aceluiași secol. rar se mai emit documente scrise în limba slavă. În Transilvania s-a scris cu alfabetul latin, iar în Moldova și Țara Românească a fost folosit alfabetul chirilic pînă în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, care a oficializat scrierea cu alfabetul latin.

cancelarist (canțilerist) (dipl.), funcționar administrativ care răspundea de lucrările executate într-o cancelarie, fiind șeful compartimentului de muncă respectiv; termenul era folosit rar. Sin. *cap al cancelariei*.

cancelație (dipl.), acoperirea textului unui act, prin trasarea unor bare, semnănd faptul că este anulat, împiedicînd astfel folosirea juridică a actului.

canton (her.), piesă heraldică în formă pătrată reprezentînd a noua parte din scut. C. mai des utilizat în alcătuirea stemelor este

cel din colțul drept superior; **c. central**, v. *scut*. Sin. *cantonul circumfului*; **c. din dreapta al șefului**, v. *scut*. Sin. *cantonul dextru al șefului*; **c. din inimă**, v. *scut*. Sin. *inima scutului*; **c. din stînga seutului**, v. *scut*. Sin. *canton senestru al șefului*; **c. virfului**, v. *scut*. Sin. *cantonul central al talpei*.

cap (her.), v. *scut*. Sin. *șef*.

cap al cancelariei (dipl.), v. *cancelarist*.

cap de bour (her., sig.), v. *bour*.

capitulație (dipl.), v. *tratat*.

capsulare a documentelor (arh., cons.), operație de protecție a documentelor, constînd din introducerea liberă a filei-document înre două folii transparente, care, prin lipirea la margini cu o bandă dublu adezivă, formează un plic de protecție în care documentul este apărat de acțiunea diferiților factori de degradare. **C.** nu implică aderarea foliei plastice pe document prin folosirea de adezivi sau tratamente termice.

capsulă de ceară (sig.), v. *căuș*.

capsulă metalică (sig.), v. *capsulă sigilară*.

capsulă protectoare (sig.), v. *căuș*.

capsulă sigilară (sig.), cutie confecționată din metal (deseori din argint sau dintr-un aliaj argintat) sau lemn, dotată cu un capac fix sau mobil, menită a proteja impresiunea sigilară. De multe ori pe aversul **c.** metalice se află gravată o compoziție heraldică sau un ornament floral. Sin. *capsulă metalică*, *cutie de lemn*.

capucheaie (dipl.), reprezentant al țărilor române, începînd din a doua jumătate a sec. al XVI-lea pînă în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, cînd se înființează primele agenții diplomatice și al Transilvaniei, în perioada principatului autonom, pe lîngă Poarta otomană.

car al aparatului de citit microfилme (arh.), v. *aparat de citit microscopii*

caracterele externe ale actelor (dipl.), totalitatea elementelor de formă ale actelor, respectiv: suportul, grafia, ornamentația, mijloacele de validare.

caracterele interne ale actelor (dipl.), totalitatea elementelor care țin de conținutul actelor, respectiv limba și stilul în care acestea sînt redactate, natura vocabularului utilizat, modul de înlănțuire a părților formularului diplomatic.

caracteristică de regăsire (arh., inf.), ansamblu de termeni sau simboluri prin care se reprezintă conținutul unei cereri de informare, exprimat în limbajul de regăsire al sistemului, în vederea regăsirii documentelor relevante.

caracteristici ale documentelor (dipl.), ansamblu de particularități care caracterizează un document și care se referă la: forma în care se păstrează documentul (original, transumpt, traducere, copie, concepție etc.), limba în care este scris documentul, suportul (care se va menționa numai dacă este hîrtie filigranată sau altul decît hîrtia obiș-

nuită), semnele de validare (sigiliu, monograme, semnături), precum și starea de conservare (care se va indica numai în cazul documentelor incomplete, rupte, pătate etc.).

carantină (arh., cons.), măsură de păstrare izolată, în spații special amenajate, a arhivelor posibil a fi contaminate biologic, din momentul preluării de la deținerii deținerii, până la aplicarea tratamentelor de dezinfecție, dezinsecție și depozitare. C. are ca scop evitarea introducerii factorilor de degradare biologică a documentelor în depozite.

carmen (dipl.), termen folosit în Transilvania, la sfârșitul sec. al XIV-lea, uneori în sensul de act.

carnație (her.), termen utilizat pentru precizarea culorii naturale a corpului omenesc, înfățișat nud (total sau parțial). Conform cerințelor heraldicii, fața și brațele fără îmbrăcăminte ale personajelor astfel reprezentate nu vor fi blazonate cu termenul c. (acest lucru fiind subînțeles). Sin. parțial *natural*.

carte cereuală (dipl.), v. *circulară*.

carte de hotărnicie (hotărîtură) (dipl.), termen utilizat uneori în evul mediu, în țările române, pentru a desemna *mărturia hotarnică* (v.).

carte de judecată (dipl.), act prin care se menționează o hotărîre, o sentință judecătorească.

carte de rămas (dipl.), act prin care se menționează partea care a pierdut o judecată, un litigiu.

carte domnească (dipl.), act emis de domn (poruncă, ispisoc, hotărîre etc.).

carte funciară (dipl.), registru (1) de publicitate imobiliară ținut în sec. al XIX-lea în unele regiuni ale țării, în care se înscriu drepturile pe persoane și se notează actele privitoare la bunurile lor imobile, aflate pe teritoriul acestor regiuni etc. Unele date de acest fel se găsesc în urbariile din Transilvania (sec. al XVI-lea).

carte] țireularnică (dipl.), v. *circulară*.

Cartea orașului (dipl.), denumire pentru primele registre orașenești din Transilvania, în sec. XIV-XV, înainte de înființarea registrelor speciale pentru diferitele domenii de activitate ale administrației orașenești, în care erau trecute însemnări de tematică variată. Cea mai veche carte a orașului s-a păstrat la Sighișoara (*Liber registrationis cartarum causerum*, 1487).

cartelă cu apertură (arh.), cartelă prezentînd o perforație dreptunghiulară în care este fixată o microcopie. C. este un suport convenabil pentru microfilm, permițînd indexarea și regăsirea rapidă a fiecărui cadru, prin organizarea tematică a cartelelor într-un fișier. Este numită, uneori, în mod impropriu și *cartelă perforată*.

cartelă perforată (arh., inf.), suport de date nereutilizabil reprezentat printr-un carton dreptunghiular de o calitate specială și dimensiuni standardizate, avînd un colț tăiat la 45°, iar pe față imprimare, pe linii orizontale și coloane verticale, cifrele de la 0 la 9; permite înregistrarea oricărei cifre, litere sau semn special și prelucrarea datelor (informații și instrucțiuni) echipamentelor de prelucrare automată; termenul definește atît suportul fizic, cît și purtătorul de date utilizat;

datele sînt înregistrate pe cartelă prin perforare cu ajutorul unor echipamente speciale, folosindu-se de regulă codificarea EBCDIC (Extended Binary Coded Decimat Interchange Code).

cartier (her.), fiecare din compartimentele în care a fost împărțită suprafața scutului. Inițial reprezenta una din cele patru părți ale scutului scartelat; ulterior definește fiecare din compartimentele scutului, indiferent de numărul acestora.

cartogramă (dipl.), document cartografic constituit dintr-o prezentare grafică, pe harta unei regiuni, a unui ținut, a unei țări etc. a unor date referitoare la fenomene statistico-economice, cu indicarea localității, a răspîndirii și a gradului lor de intensitate, prin utilizarea de hașuri, tente de culori sau grupuri de semne etc. dispuse pe locul înregistrării acestor fenomene.

cartulariu (dipl.), 1. Culegere și transcrieri de copii de pe documente, făcute de o persoană fizică sau morală, referitoare la bunurile și drepturile sale, la viața și activitatea sa, efectuate în scopul păstrării și facilitării consultării acestora. 2. În evul mediu, un registru cu notițe de încărcătură a navelor, al unui încasator, al unui vameș etc.

cartuș 1. (dipl.), figură ornamentală, constituind un chenar dreptunghiular sau pătrat destinat a cuprinde un text scurt, de cele mai multe ori semnătura autografă a autorului actului. Cele mai bogate c., realizate din elemente florale sau geometrice, se întîlnesc pe suportul actelor emise în cancelariile domnești și cuprind semnătura autografă a domnului respectiv; de obicei, c. este plasat în partea inferioară a suportului, între cele două părți ale subscripției neautografe sau se suprapune pe una din părțile acesteia; 2. (her., sig.), cadru ornamental cu marginile îndoite și uneori împodobite cu diverse decorațiuni vegetale sau geometrice; c. înlocuiește uneori scutul (Fig. 16).

casare a actului (dipl.), v. *anulare a actului*.

casare a sigiliului (sig.), revocare a sigiliului rezultată dintr-o decizie juridică care interzice unei persoane să-l folosească.

casă (her.), v. *coif*.

casus foederis (dipl.), clauză prevăzută într-un tratat de alianță, prin care un stat se obligă să intre în război alături de aliatul său sau să înceapă un război pentru apărarea acestuia.

cașerare (arh., cons.), operație de dublare a unor documente fragile cu un strat de pinză, hîrtie sau carton în scopul prevenirii degradărilor mecanice ce ar putea să rezulte din folosirea documentelor în mod frecvent. Cel mai adesea sînt cașerate documentele de format mare, cum ar fi hîrțile, schițele etc.

catagrafio (dipl.), 1. Listă nominală sau registru în care erau înregistrate nominal, la anumite date, toți locuitorii unei regiuni, și unui ținut, ai unei circumscripții etc., cu indicarea situației materiale, a funcției, a categoriei sociale etc. Sin. *recensămînt*, *registru de recensămînt*. 2. Termen utilizat în lucrările de cancelarie, pentru a denumi orice listă sau inventar.

catalog alfabetic ierarhizat de cuvinte cheie (arh., inf.), instrument de lucru care ușurează indexarea documentelor de arhivă, alcătuit din cuvinte-cheie organizate alfabetic; fiecare cuvînt-cheie este precedat

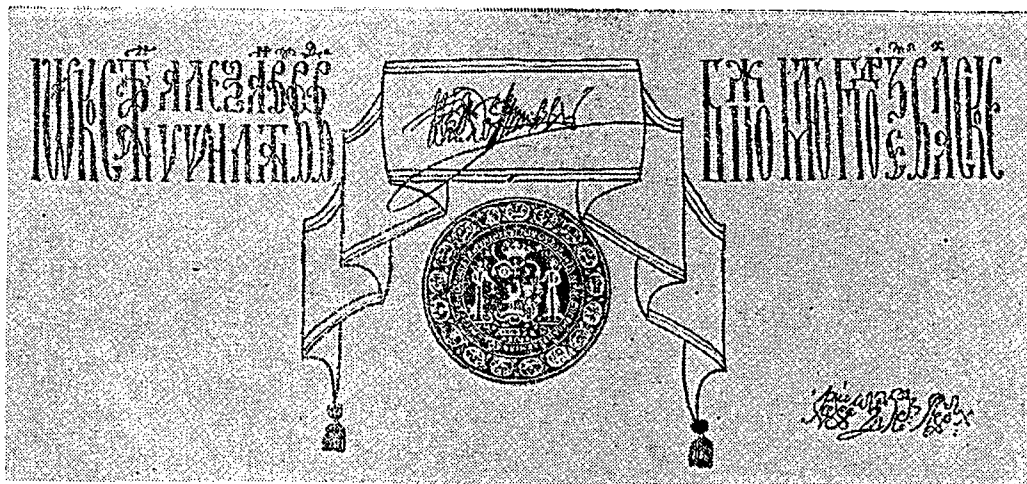

Fig. 16. 1805 iunie 20. Cartuș dintr-un hrisov al voievodului Alexandru Ipsilanti.
I. Bianu, R. Cartoian, *Album de paleografie românească (scrierea chirilică)*, București, 1940,
planșa XLIII.

de un ccd numeric format din patru cifre și cuprinde ierarhiile corespunzătoare din clasificatorul tematic: subtema, tema și clasa tematică; pentru unele cuvinte-cheie care permit localizarea în spațiu și în timp s-au trecut unitățile administrativ-teritoriale și provinciile istorice și respectiv decadele, jumătățile de secol și secolul în care se încadrează anul din document.

catalog arhivistic (arh.), instrument de informare științifică care cuprinde rezumatele documentelor din cadrul unui fond, sau a mai multor fonduri, selecționate potrivit anumitor criterii (tematic, cronologic, topografic, toponomastic, onomastic, lingvistic etc.), precum și un aparat științific constituit dintr-o introducere, o listă bibliografică și o listă de corespondențe a cotelor pe fonduri. În cazul documentelor feudale, aparatul științific cuprinde și o listă cronologică a logofetilor, dieilor și ispravnicilor, lista documentelor false, precum și o listă a documentelor cu data rectificată. Cataloge apărute sub egida Arhivelor Statului: *Catalogul documentelor Țării Românești*, vol. I-II, București, 1955—1974; *Catalogul documentelor moldovenesti*, vol. I-V + supliment, București, 1957—1975; *Catalogul documentelor grecești de la Arhivele Statului Brașov*, vol. I-II, București, 1958; *Industria textilă în Brașov și Țara Bîrsei, Catalog de documente, 1413—1820*, vol. I, București, 1960; *Catalog de documente turcești*, vol. I—II, București, 1960—1965 etc.; c. **cronologic**, tip de c. care cuprinde informații asupra datelor documentelor și ale evenimentelor, dispuse în ordine cronologică; c. **de filme**, c. care cuprinde informații referitoare la filmele cinematografice (denumirea filmului, a studioului cinematografic, numele autorului, data lansării); c. **geografic**, c. pe materii ale documentelor de arhivă, întocmit pe criteriul topografic, care cuprinde informații documentare referitoare la denumiri geografice; c. **de interpreți**, c. onomastic, specific documentelor fonice sau video, care cuprinde documentele clasate după numele interpretilor; c. **de jurnale de actualități**, c. tematic care conține informații referitoare la lucrările cinematografice periodice (denumirea lucrării cinematografice, a studioului cinematografic, data lucrării); c. **sistematic**, c. care cuprinde informații documentare grupate pe ramuri de cunoaștere și activitate, așezate în succesiune logică; c. **tematic**, c. care cuprinde informații despre structura și conținutul documentelor unui fond sau a mai multor fonduri arhivistice, grupate pe o temă dată.

„*Catalogus privilegiorum*“ (arh.), titlul inventarului documentelor privilegiate din arhiva orașului Brașov, întocmit pe la 1700 de către notarul Martin Seewald. Este scris în limba latină și cuprinde 338 de documente din perioada 1353—1662, grupate după emitenți.

catastif (catastih, catastiș), (arh.), v. *condică*.

catastihul vereselilor (arh., dipl.), titlul unui registru din Țara Românească din anul 1836, în care erau trecute toate datoriile cetățenilor,

Causa fiscalis (arh.), denumirea unei serii de acte juridice în arhiva orașului Gherla, cuprinzând procese fiscale din anii 1773—1840, pornite din inițiativa juristului orașului.

călimară (pal.), vas în care se păstra cerneala; putea fi de două feluri: de masă (din sticlă, faianță sau argilă smălțuită) și de purtat la brâu,

din metal ușor; este însoțită de alt vas asemănător, dar mai lung, necesar păstrării penelor și de nisparniță. V. și *instrumente de scris și auxiliare*.

cămașă arhivistică (arh., cons.), mijloc de protecție constând dintr-o coală de hirtie pliată la formatele documentelor, pe care se înscriu elementele de identificare ale acestora. C. se folosește în special pentru documentele foi volante. Hirtia din care este constituită e. este de calitate superioară, cu rezistență fizico-mecanică ridicată, durabilă la păstrare, de preferință fără aciditate, pentru a nu influența negativ compoziția documentului protejat. Sin. *coală de arhivă*.

cămăraș de izvoade (dipl.), demnitar în ierarhia boierilor români din Moldova, însărcinat cu slujba de secretar al domnului și divanului. Sin. (Tara Românească) *logofăt de taină*.

căprior (her.), piesă onorabilă a scutului, realizată prin unirea bandei cu bara pe o porțiune din 3/4 din suprafața lor. Poziția corectă a c. este cu vârful în sus. Cînd este reprezentat cu vârful în jos se blazonează răsturnat; cînd are laturile spre flancurile scutului se descrie culcat; cînd această piesă este reprezentată fără vîrf se descrie retezat, iar cînd are brațele arcuite se blazonează curbat. Sin. *șevron* (chevron).

căptușit (her., sig.), termen utilizat la descrierea mantourilor, pavilionelor și lambrechinilor, indicînd felul smalturilor folosite pentru reprezentarea interiorului și exteriorului acestor ornamente ale scutului.

căsuță tipografică (bibl.), v. *colofon*.

căuș (sig.), suport în formă de semisferă, confecționat din ceară naturală amestecată cu rășini, avînd o excavație de circa 30 mm., în care (după ce se trasează cîteva linii) se toarnă ceara caldă peste care se aplică matricea sigilară. C. reprezintă partea cea mai voluminoasă a sigiliului atîrnat; c. era realizat de obicei manual, iar în cazuri foarte rare cu un tipar special. Sin. *calotă sferică, semisferă, emisferă de ceară, covățică, capsulă de ceară, capsulă protectoare, cuib, înveliș de ceară albă*.

ceară (sig.), material utilizat la confecționarea sigiliilor. C. poate fi de diferite culori și calități. C. roșie a fost, în general, rezervată pentru sigilarea în cancelariile domnești, c. verde și neagră a fost utilizată de demnitarii laici și eclesiastici.

cedula (dipl.), termen folosit în sec. al XIV-lea în Transilvania în sensul de act, pentru o însemnare întărită cu sigiliu.

cella (arh.), denumire dată în inventarul arhivei Sibiului din 1546 despărțiturilor dulapurilor de arhivă. Despărțiturile erau însemnate cu litere sau cifre. Sin. *theca*.

centralizare a arhivelor (arh.), principiu de organizare a arhivelor, conform căruia fondurile arhiviste se adună și se păstrează la Arhivele Statului. V. și *descentralizare a arhivelor, Arhivele Statului*.

Centrul internațional de Informare asupra Surselor Istoriei Balcanice (CIBAL) (arh.), organism internațional, neguvernamental, cu sediul la Sofia, creat în 1976 din inițiativa Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene (AIESEE) și a Consiliului Internațional al Arhivelor (CIA). Centrul își propune să participe la realizarea programului

UNESCO în domeniile care sînt de competența sa, scopul CIBAL fiind de a promova cercetările asupra istoriei popoarelor balcanice și de a face cunoscute rezultatele cercetărilor efectuate în arhive și biblioteci, sub responsabilitatea sa sau în colaborare cu el. CIBAL concentrează instrumentele de lucru referitoare la sursele istoriei balcanice; organizează microfilmarea surselor referitoare la istoria țărilor balcanice și la relațiile lor cu alte țări; pune la dispoziția cercetătorilor, sub formă corespunzătoare, materialele strînse (surse documentare, inventare de arhive, bibliografii etc.); publică lucrările de referință și informează asupra surselor documentare, contribuie la formarea de arhiviști și cercetători în domeniul științelor speciale ale istoriei (paleografie și diplomatică latină, bizantină, slavă și otomană, codicologie, critica textelor etc.); organizează conferințe și colocvii asupra problemelor privind sursele istoriei Balcanilor și relațiile țărilor din sud-estul Europei cu lumea mediteraneană și cu alte state. Activitatea CIBAL este dirijată de un consiliu internațional și un birou operațional. Consiliul este compus din specialiști (istorici, arhiviști, bibliotecari, documentariști etc.), reprezentînd instituții și organizații naționale și internaționale. Fiecare membru al consiliului poate face parte din una din comisiile permanente ale CIBAL sau ale comitetului. Consiliul se întrunește în sesiune la fiecare doi ani, aprobă temele și locul conferințelor și colocviilor, tematica publicațiilor, crearea sau dizolvarea comisiilor permanente, ratifică adeziunile la proiect intervenite între sesiuni, alege biroul care se compune dintr-un președinte, un secretar general, președinții comisiilor permanente, reprezentantul Comitetului consultativ al bibliotecii, reprezentanții organizațiilor neguvernamentale AIESEE, CIA, Federația Internațională a Asociațiilor de Bibliotecari (FIAB), reprezentanții centrelor asociate. Elaborarea și aplicarea programului de lucru al CIBAL cade în sarcina celor trei comisii: Comisia Arhive și microcopii, Comisia Conferințe, colocvii și seminarii și Comisia Publicații. Pe lângă CIBAL funcționează o bibliotecă specializată care strînge materialele necesare activității CIBAL. Conducerea bibliotecii este încredințată unui comitet consultativ internațional. Resursele financiare ale CIBAL provin din: subvenții și donații ale organizațiilor, instituțiilor internaționale și naționale sau ale unor persoane fizice; contracte încheiate pentru punerea în lucru a proiectelor; sume rezultate din vânzarea publicațiilor, beneficiile bunurilor etc. Academia Bulgară de Științe asigură localurile, posturile bugetare și alte lucruri necesare funcționării CIBAL. UNESCO sprijină activitatea CIBAL printr-o subvenție anuală. Consiliul internațional al Arhivelor colaborează cu CIBAL pentru rezolvarea proiectului *Ghidului de surse ale istoriei Balcanilor* păstrate în afara regiunii. Organul informativ al CIBAL este „Buletinul informativ”, care apare de două ori pe an și oferă informații despre activitatea științifică și organizatorică a CIBAL în domeniul arhivelor, publicarea lucrărilor de referință asupra surselor istoriei Balcanilor, despre biblioteca specializată a CIBAL, precum și informații referitoare la lucrările cu privire la studiile balcanice și sud-est europene nou intrate în bibliotecă.

cercetare administrativă în arhivă (arh.), ansamblul activităților de investigare, desfășurate în cadrul arhivelor, în vederea eliberării, la cererea organizațiilor, a cetățenilor români, precum și a cetățenilor altor state de certificate, copii și extrase de pe documentele care se referă la situații și drepturi ale solicitanților, cum sînt: vechime în cîmpul muncii, studii, drepturi patrimoniale etc. V. *eliberare de certificate, copii și extrase*.

cercetare tematică în arhive (arh., inf.), acțiunea de studiere și fișare, pe diferite teme, a documentelor din fondurile și colecțiile arhivistice în scopul cunoașterii tuturor informațiilor care pot răspunde cerințelor cercetării științifice și ale activității cultural-educative și de propagandă.

cerere de acces la cercetarea documentelor (arh.), formular de evidență cuprinzînd date asupra biografiei, formației profesionale a cercetătorului și a problematicii de cercetare. Este completat de către acesta și se păstrează în evidența sălii de studiu.

cerneluri (pal.), substanțe folosite la scrierea documentelor. De-a lungul vremii s-a folosit o mare diversitate de c. cum sînt cele cu conținut de pigmenți vegetali, cele pe bază de carbon, cerneluri de anilină, cerneluri ferogalice etc. C. folosite la scrierea documentelor au o mare importanță pentru durabilitatea materialelor din care sînt constituite documentele. C. nestabile în timp se descompun sub influența diferiților factori, formînd compuși acizi care uneori corodează suportul grafic, producînd, în cazurile grave, perforarea acestuia. Mai frecvente sînt însă cazurile de estompare sau dispariție aproape totală a scrisului ca urmare a decolorării c. prin oxidare lentă sau ca urmare a acțiunii luminii. C. lavabile sînt dizolvate și spălate ca urmare a accidentelor de inundare a depozitelor sau umezire excesivă a documentelor, creînd dificultăți în lucrările de restaurare. Sin. *chinoros*; v. *chinovar*.

certificare (arh.), 1. Înscrierea pe o filă nescrisă, adăugată la sfîrșitul dosarului, înainte de legarea lui, sau pe verso-ul ultimei file nescrise, a unităților arhivistice preconstituite (registre, condici ș.a.), a următoarelor elemente: Dosarul (registrul, condica ...) cuprinde ... file (în cifre și, în paranteze, în litere), data certificării, numele și prenumele, în clar, și semnătura celui care face certificarea. Se certifică, în același mod, inventarele și registrele de evidență. 2. Confirmare de către Arhivele Statului a exactității datelor cuprinse într-o copie sau într-un extras dintr-un document etc.

certificare de acte (arh.), v. *eliberare de certificate, copii și extrase*.

certificat (dipl.), document cu putere juridică, eliberat de Arhivele Statului, care cuprinde informații despre existența în documentele arhivei, a unor date referitoare la situații și drepturi semnlate prin cererile solicitanților.

cf., cfr. (dipl.), v. *confer, conferatur*.

charta (carta, quarta) (dipl.), denumire generică folosită în Transilvania în sec. XIII-XIV pentru documentele scrise îndeosebi pe pergament.

chea paștilor (cron.), v. *ciclu pascal*.

cheie de acces (arh., inf.), convenția care se stabilește în scopul limitării accesului la informațiile din memorii și fișiere; este simbolizată numeric sau alfanumeric pentru a fi recunoscută de calculator în momentul apelării memoriilor sale; Sin. *parolă*.

chinovar (sig., pal.), substanță roșie, obținută din plante sau sulfură roșie de mercur, utilizată la scrierea (mai ales a literei inițiale majuscule, ornamente și miniaturi) și la sigilarea actelor. Fiind culoarea care exprimă suveranitatea, măreția, a fost intens folosit la validarea actelor domnești. Sin. *tuș roșu*.

chirograf (chirographum) (dipl.), forma de emitere a actelor originale de către locurile de adevărire din Transilvania în sec. XIII-XIV. Pe un singur pergament se înscrie de două ori textul actului, între cele două texte scriindu-se „deviza”, constând, de obicei, din primele trei litere ale alfabetului, scrise cu litere majuscule. Printr-o tăietură dreaptă pe mijlocul devizei erau despărțite cele două texte, primul predându-se beneficiarului, iar al doilea rămânând în arhiva locului de adevărire (v. *par*). În unele cazuri chirografia era să făcea în trei exemplare, pentru ca ambele părți contractante interesate, cât și locul de adevărire, să aibă câte un document original.

chitab (chitap) (dipl.), turcism utilizat pentru a denumi o scrisoare oficială sau un document autentic, ori, p. ext. o carte veche.

CIA (arh.), v. *Consiliul Internațional al Arhivelor*.

CIBAL (arh.), v. *Centrul Internațional de Informare asupra Surselor Istoriei Balcanice*.

ciclu lunar (cron.), v. *crugul lunii*.

ciclu pascal (cron.), element cronologic secundar, inventat de biserica creștină pentru a putea fixa data sărbătorilor mobile de peste an, care reprezintă o perioadă de 532 de ani, produsul înmulțirii numărului 28 (crugul soarelui) cu numărul 19 (crugul lunii), după expirarea căruia toate elementele cronologice, afară de indiction, revin la punctele de plecare pe care le aveau în primul an al ciclului. Primul an al unui c. p. este și primul an al ciclului solar și al celui lunar. A început de la anul 345 și a ținut pînă la anul 877, cînd începe al doilea c. S-a numit *pascal* deoarece ajută la calcularea Paștelui. În sprijinul acestui calcul, pornind de la faptul că Paștele poate să cadă într-un interval de 35 de zile, 22 martie — 25 aprilie, au fost alcătuite 35 de tabele, numite *cheia Paștelui*, care cuprind o serie de litere sau cifre ce arată cele 35 de posibilități de fixare a datei acestuia. Cunoșcînd ordinea literei în alfabet sau a cifrei afectate unui an se poate calcula a cîta zi după 22 martie este duminica Paștelui. Apusenii numesc cheia Paștelui, cheia sărbătorilor mobile. Sin. *calendar perpetuu*.

ciclu solar (cron.), v. *crugul soarelui*.

cifră (pal.), v. *slovo-cifră*.

cifru (arh., inf.), v. *cod* (2).

cimier (her.), v. *creștet*.

cinedocument (arh.), document figurativ din categoria documentelor audio-vizuale, care fixează cu ajutorul tehnicii cinematografice o serie de obiecte, evenimente, fenomene etc. sub forma unor succesiuni de imagini. Sin. *document cinematografic*.

cinematecă (arh.), 1. Colecție de documente cinematografice (filme).
2. Loc special amenajat pentru păstrarea unei astfel de colecții.

ciornă (dipl.), v. *concept*.

circulară (dipl.), document de administrație din categoria actelor cu caracter normativ, cuprinzând o comunicare oficială întocmită sub formă de scrisoare oficială, reprodusă în mai multe exemplare identice, toate semnate, contrasemnate, parafate și adresate concomitent la mai mulți destinatari pentru a le transmite în același timp un ordin de serviciu, o dispoziție, o directivă sau instrucțiuni referitoare la anumite obligații de serviciu ce urmează să fie îndeplinite întocmai. După natura comunicării cuprinse într-o c., aceasta este denumită și ordin circular sau scrisoare c., iar comunicarea cu caracter diplomatic și conținut identic trimisă sub formă de c. de Ministerul de Externe misiunilor diplomatice poartă denumirea de notă c. (v. *notă diplomatică*). Sin. (inv.) *carte cercuală, carte șircularnică, șirculară* (cu var. inv. *șerculară*), *curentalis*.

Circularia politica (arh.), subdiviziune din seria actelor normative din arhiva Guberniului Transilvaniei; cuprinde documente din anii 1707—1848 care se referă la politica agrară și comercială, veniturile statului, regulamente, probleme judiciare, sanitare și edilitare, emise în cea mai mare parte de către Guberniul Transilvaniei.

circulație a documentelor (arh.), transmiterea documentelor în cadrul unei organizații, de la registratură la compartimente, între compartimente, de la compartimente la registratură, precum și de la o organizație emitentă la destinatar; c. se realizează în interiorul organizației și uneori între organizații din aceeași localitate pe baza condiții de corespondență; cînd expediția către destinatar se efectuează prin poștă, urmărirea documentelor se realizează prin borderoul de expediție. V. *registrul de intrare-ieșire, condica de corespondență*.

cista (arh.), mobilier folosit în evul mediu în Transilvania pentru păstrarea documentelor în arhivă, ca și pentru transportul lor.

Cista appendicis (arh.), serie de documente în arhiva Capitlului din Alba Iulia, anexă la seria „Miscellanea”; cuprinde documente din sec. XVI—XVIII care se referă la alte drepturi, în afara celui de proprietate funciară.

Cista comitatum (arh.), serie de documente în arhiva Capitlului din Alba Iulia și în arhiva Conventului din Cluj-Mănăstur; cuprinde documente privind drepturile de proprietate funciară din perioada 1527—sec. al XIX-lea, Documentele sînt organizate după vechile unități teritorial-administrative din Transilvania.

Cista diplomatica (arh.), grupă a arhivei Guberniului Transilvaniei, în care se păstrau documentele cele mai importante din perioada sec. XVI—1867. Cuprinde seriile de „libri regii”, porunci, colecții, acte dietale, acte de nobilitate, „Museum”, copii de documente din arhivele Capitlului din Alba Iulia și ale Conventului din Cluj-Mănăstur.

Cista diversorum comitatum (arh.), serie de documente în arhiva Capitlului din Alba Iulia care cuprinde documente din perioada 1527—

sec. al XIX-lea, referitoare la drepturile de proprietate funciară în localități din diferite comitate, care nu au putut fi încadrate în *Cista comitatuum* (V).

ctissimo (arh.), mențiune de cancelarie. folosită în Transilvania în sec. XVI-XVIII, privind expedierea sau rezolvarea urgentă a unui document. C. se pune pe exteriorul documentului închis, lângă adresa destinatarului, respectiv în fruntea conceptului răspunsului, scris de obicei pe verso-ul documentului primit.

cito (arh.), mențiune de cancelarie folosită în Transilvania în sec. XVI-XVIII, privind expedierea sau rezolvarea rapidă a unui document. V. *ctissime*.

cito ctissime (arh.), mențiune de cancelarie folosită în Transilvania în sec. XVI-XVIII, privind expedierea sau rezolvarea foarte urgentă a unui document. V. *ctissime*.

ciuperci de mucegai (arh., cons.), grup de organisme microscopice care produc pe documentele de arhivă filamente lungi, bogat ramificate, numite hife sau micelii, pe care se formează elementele de înmulțire cunoscute sub numele general de spori și care se răspândesc foarte repede prin aer, prin apă sau prin contact. C. se dezvoltă în depozitele de arhivă numai dacă umiditatea relativă a aerului este mai mare de 65%; de obicei apar când arhiva este depozitată în subsoluri sau spații igrasioase, neaerisite. Această formă de biodeteriorare se poate produce și în caz de inundații, chiar parțiale, ale depozitelor de arhivă. Atacul se pune în evidență prin pete sau zone întinse diferit colorate, uneori acoperite de o pislă groasă de micelii, în cazuri grave suportul este puternic degradat, iar filele se lipsesc unele de altele, fiind greu de desfăcut chiar în laboratoarele de restaurare.

Civilis (arh.), serie de acte juridice referitoare la cauze civile în unele arhive din Transilvania sec. XVIII-XIX.

Civitas (arh.), serie de documente în arhiva orașului Gherla, din perioada 1702—1787; cuprinde privilegiile orașului, dispoziții cu privire la drepturile orașului, acte omagiale, scrisori protecționale pentru oameni, dispoziții guverniale privitoare la comerț, vamă, morărit, păduri, contracte.

cîmp (*cîmpul scutului*) (her.), suprafață a scutului din blazon care poate fi liberă sau încadrată cu piese și figuri heraldice.

cîmp sigilar (sig.), suprafața pe care se gravează emblema și legenda unui sigiliu.

cîrjă (her.), figură heraldică artificială, reprezentată în formă de baston, avînd partea superioară curbată; este utilizată în stemele ecleziastice, de obicei ca atribut al episcopatului. Sin. *croasă*.

clasare a documentelor (arh.), v. *ordonare*.

clasă tematică (arh., inf.), grupă mare de probleme care se deosebește de alte grupe, după locul pe care-l ocupă într-un anumit sistem de producție și după activitățile pe care le definește; constituie o grupă de probleme în cadrul clasificatorului tematic, care cuprinde 20 astfel de clase codificate de la A la U (literele Q, Ș, Ț nu se folosesc).

clasificare a documentelor (arh.), v. *ordonare*.

clasificare a sigiliilor (sig.), grupare a amprentelor și matricelor sigilare după anumite criterii, astfel încât, în ansamblu, să ofere specialiștilor date privind evoluția sfragisticii. Principalele elemente de clasificare sînt: a) posesorul (domni, principii, demnitari laici și eclesiastici, unități administrativ-teritoriale, orașe, comune, instituții de diferite categorii, persoane particulare); b) materialele din care sînt realizate; c) tehnica de confecționare; d) forma; e) mărimea; f) conținutul legendei etc.

clasificator tematic (arh., inf.), instrument de lucru utilizat în activitatea de cercetare tematică, care asigură organizarea uniformă a fișierelor tematice; cuprinde liste de probleme grupate pe clase tematice, teme și subteme, fiecare subdiviziune fiind individualizată printr-un indice alfanumeric.

clauză (dipl.), dispoziție specială sau accesorie, inserată într-un act public sau privat, precum și în contracte, tratate și convenții internaționale, prin care se stipulează anumite prevederi în legătură cu condițiile de aplicabilitate, termene, precizarea anumitor drepturi etc.

clauzele actului (dipl.), prevederi introduse în cuprinsul textului actelor menite: a) a preciza posibilitățile sau extinderea dispoziției (clauze adiționale); b) a asigura executarea acestuia și a înlătura orice eventuală piedică, întârziere sau litigiu, susceptibil să ducă la mutilarea actului (clauze finale); c) a determina pe cei care sînt împricinați să se supună voinței exprimate în act (clauze poruncitoare); d) a interzice oricărei persoane să se opună direct sau indirect voinței exprimate în act (clauze prohibitive); e) a adresa succesorilor îndemnul de a respecta decizia actului; f) a ordona executarea actului în ciuda eventualei existențe a unor acte anterioare sau posterioare contrare și în pofida dreptului comun. Pe lângă acestea mai sînt și alte clauze: de rugăminte, de rezervă, derogatorii, de nefolosire, de promisiune, de obligații, de garanție, de renunțare etc.

climatizare a depozitelor de arhivă (arh., cons.), ansamblu de măsuri avînd ca scop menținerea temperaturii, umidității relative și purității aerului din depozitele de arhivă la parametri recomandați pentru conservare, cu ajutorul unor instalații de climatizare. Instalațiile de climatizare sînt compuse din priza de aer, camera de climatizare, baterii și guri de distribuție, prevăzute cu aparate de măsură, control și reglare a condițiilor de microclimat. În cazul documentelor scrise pe hîrtie și pergament, microclimatul optim este cuprins între limitele 14—18° C și 45—65% u.r.; pentru conservarea microfilmelor se prevăd umidități relative mai scăzute, între 40—50%. Pentru prevenirea acțiunii prafului și noxelor din atmosfera poluată, în special în mediul urban, este necesară purificarea aerului admis în depozite.

coală de arhivă (arh., cons.), v. *cămașă arhivistică*.

coală de conexare (arh.), auxiliar de registratură folosit la sfîrșitul sec. al XIX-lea și la începutul sec. al XX-lea în registraturile instituțiilor din Transilvania, constînd dintr-o coală de hîrtie dublă, îndoită a mijloc, care cuprinde mai multe acte individuale sau singulare conexe, referitoare la aceeași cauză. Pe e. sînt tipărite, de obicei, antetul instituției, cota de registratură, obiectul actelor din cuprinsul colii, numerele de intrare și, eventual, un scurt rezumat al conținutului lor.

Uneori pot figura și cotele din anii anteriori, referitoare la aceeași cauză, eventual chiar cota unde cauza continuă într-un an ulterior.

cocă (sig.), v. *ostie*.

cod 1. (dipl.), culegere de legi dintr-un anumit domeniu al dreptului sau, p. ext., o culegere de norme și dispoziții referitoare la un anumit domeniu de activitate etc. În general, fiecare c. (1) este individualizat printr-un determinativ care indică fie domeniul de activitate, fie autorul acelor legi sau norme, dispoziții etc. 2. (arh.), listă de echivalențe între un limbaj artificial și limbajul natural, utilizată în corespondența diplomatică și comercială pentru a păstra secretul corespondenței și a reduce cheltuielile transmișiei telegrafice etc. Sin. *cifru*. 3. (arh., inf.), sistem de simboluri (semne) folosit pentru a reprezenta și transmite informații în sistemul SARIAS; c. atribuit unui cuvânt cheie permite ca automat să se atașeze rezumatului atât cuvântul cheie respectiv cât și ierarhiile sale din clasificatorul tematic.

codex (codicec) (dipl.), 1. Reunire de table cerate, reprezentând cea mai veche formă de carte în perioada romană; 2. Culegere (manuscrisă) de legi, de documente medievale sau, p. ext., de orice texte vechi (medievale), de obicei cu conținut variat; c. **diplomaticus**, v. *condică*, *cartulariu*; c. *rescriptus* (pal.), v. *palimpsest*.

codicil (dipl.), act juridic întocmit cu respectarea formelor legale, posterior testamentului la care se referă, pentru a-i aduce unele modificări sau completări, ori pentru a introduce o clauză ca expresie a voinței testatorului, nerespectarea acestei clauze ducând la anularea testamentului.

codicologie, știință specială a istoriei care studiază tehnica de execuție a manuscriselor, urmărind suportii grafici, sistemele de tăiere și liiere a filelor, modul de numerotare a caietelor, stilul și ornamentația etc.

codificare (arh., inf.), operațiunea de transpunere a limbajului natural într-un cod.

Codrescu Teodor (1 aprilie 1819, Iași — 23 martie 1894, Iași), director al Arhivelor Statului din Iași în perioada aprilie—octombrie 1856; a urmat studiile medii la Iași și Galați (1838), iar în 1841 absolvă cursurile superioare de filozofie și legi la Iași, fiind repartizat ca profesor de limbă franceză. Ocupă diferite alte posturi în învățământ până în anul 1853, iar apoi funcții politice, devenind un aprig militant al Revoluției de la 1848 și al Unirii. În anul 1850 este numit redactor al publicației „Zimbrul”. Ca director al Arhivelor ieșene a fost preocupat de completarea arhivelor cu noi documente și a organizat prima expoziție arhivistică românească. Este editorul colecției de documente *Uricariul cuprinzător de hrisoave, anaforale, tratate și alte acte ale Moldo-Valahiei*, 26 vol, Iași, 1852—1895.

coif (her.), ornament exterior al scutului reprezentând acoperământul (metalic) al capului cavalerilor. A fost confecționat din diferite metale (aur, argint, oțel etc.) timbrând scutul, în profil și din față, cu viziera închisă sau deschisă. Inițial, gradul de deschidere al vizierei exprimă rangul social al posesorului: a) viziera deschisă desemna un suveran; b) viziera deschisă pe jumătate indică principiul de sine regal și ducii suverani; c) viziera alcătuită din 11 grații și două traverse indică un duce sau un marchiz etc. Pentru bastarzi viziera era redată închisă.

C. este reprezentat, de obicei, încornat, putând fi însoțit și de alte mobile cum sînt: penajele, colierele etc. Sin. *casca*.

colecția „Achiziții noi“ (arh.), colecție constituită în cadrul Arhivelor Statului din documentele recent intrate în depeczitele proprii prin donație sau cumpărare și care cuprinde: hrisoave, firmane, zapise de vânzare-cumpărare, corespondență, jalbe, cărți domnesti, anaforale ș.a.

colecție arhivistică (arh.), totalitatea documentelor grupate de o organizație, o familie sau persoană fizică, conform unui anumit criteriu fără a se ține seama neapărat de proveniența lor sau de existența unei legături organice între ele. În cadrul Arhivelor Statului, colecțiile sînt organizate după următoarele criterii: cronologic, tematic, al limbii, al suportului material. Între acestea se numără: Secția istorică; Acte comemorative și de fundație; Acte privilegiate; Fotografii; Peceți; Suluri; Manuscrise; Documente grecești; Documente turcești; Planuri și hotărnicii; Documente foi volante.

colecție de matrice sigilare (sig.), totalitatea matricelor sigilare conservate într-un depozit public. În conformitate cu cerințele științei arhivistice, matricele sigilare trebuie inventariate în ordinea depunerii, urmînd ca pentru regăsirea lor tematică să se constituie un fișier special.

colecție sigilară (sig.), colecție reunind impresiuni sigilare; originale sau copii, grupate după anumite criterii cum sînt: a) posesorii (suverani, demnitari laici și ecleziastici, unități administrative, orașe, comune, instituții etc.); b) reprezentarea din emblemă (sigilii de tip iconografic, hagiografic, naval etc.); c) provinciile istorice de unde provin (sigilii din Transilvania, Moldova etc.); d) tehnica de confecționare etc.

coligat, 1. (bibl.), volum în care se leagă lucrări cu conținut sau tematică diferită; 2. (arh.), condică în care sînt legate mai multe documente, originale sau copii. Sin. *miscelaneu*.

coll. (dipl.), v. *collationatum*.

collata (dipl.), mențiune folosită în cancelaria regală ungară la documentele latine medievale pentru Transilvania în sec. al XIV-lea, privind colaționarea (verificarea) documentelor înainte de eliberarea lor către beneficiar. Mențiunea c. se scria, de obicei, pe îndoitura inferioară a pergamentului.

collationatum (dipl.), mențiune de cancelarie privind compararea conținutului documentului cu conceptul său, înainte de a fi supus validării. Scris și prescurtat c. și *coll*.

Collectanea (arh.), denumire folosită în Transilvania în sec. XVIII—XIX pentru culegerile de documente originale și în copie, manuscrise, alcătuite de cercetători în domeniul istoriei și colecționari de documente.

Collectio Historico-Diplomatica (arh.), serie de documente din arhiva Guberniului Transilvaniei, alcătuită de arhivarul Mike Sándor în anii 1838—1848. Cuprinde documente din anii 1605—1848, privind domeniile principilor Transilvaniei, probleme de impozit, militare, de personal, diete; administrație, împărțirea administrativ-teritorială a Transilvaniei, conscripții etc.

colofon (bibi.), însemnare la sfârșitul unei cărți din epoca introducerii tiparului (sec. XV—XVI), cuprinzând unele date editoriale (numele tipografului, data și locul unde a lucrat și, rar, alte precizări asupra alcătuirii operei). Sin. *căsuță tipografică*.

colontitlu (bibl.), primul rând de pe fiecare pagină a unei cărți, tipărit cu majuscule deasupra textului propriu-zis (și de regulă între două linii tipografice). Conține numele autorului pe pagina din stînga (cu soț), titlul întreg sau prescurtat al cărții ori al unui capitol, pe pagina din dreapta (fără soț).

columnatio (dipl.), tip de ornamentare a primului rând, caracteristic documentelor latine din sec. al XIII-lea.

Comisia consultativă heraldică (her., sig.), organism creat în anul 1920 și oficializat prin legea din 23 iunie 1921. Era compusă din șapte membri, activînd pe lângă Ministerul de Interne. Pînă în anul 1940 (cînd a fost desființată) C. a concentrat informațiile privind sigiliile și stemele utilizate de-a lungul anilor pe teritoriul țării noastre și a elaborat noile arme de stat, precum și stemele pentru autoritățile administrativ-teritoriale (finuturi, județe, municipii, orașe și unele instituții laice și ecleziastice, ca: universități, patriarhie, mitropolie, episcopii). O contribuție importantă la activitatea C. au adus-o reprezentanții Direcției generale a Arhivelor Statului, între care Constantin Moisil și Mihai Popescu.

Comisia centrală de evaluare (arh.), organul colectiv de lucru constituit în cadrul D.G.A.S., care dă avize consultative cu privire la oportunitatea achiziționării documentelor și publicațiilor de referință arhivistică de la persoane fizice și stabilește prețul de achiziție al acestora. În unele cazuri, C. avizează și lucrările comisiilor de evaluare de la filiale.

Comisia de evaluare a documentelor (arh.), organ colectiv de lucru constituit la filialele Arhivelor Statului, care dă avize consultative cu privire la oportunitatea achiziționării documentelor și publicațiilor de referință arhivistică de la persoane fizice și stabilește prețul de achiziție al acestora. V. și *Comisia centrală de evaluare*.

Comisia de selecționare a documentelor de la Arhivele Statului (arh.), organ colectiv constituit în cadrul unităților Arhivelor Statului care verifică și dă avize consultative asupra lucrărilor de selecționare primite de la organizațiile socialiste și celelalte organizații din raza lor de activitate, în vederea confirmării lor. Avizează și lucrările de selecționare întocmite pentru fondurile din depozitele proprii.

Comisia de selecționare a documentelor de la organizațiile socialiste (arh.), organ colectiv constituit la organizațiile socialiste și celelalte organizații pentru efectuarea selecționării documentelor din fondurile proprii. Comisiile de selecționare de la organizațiile socialiste propun spre eliminare unitățile arhivistice lipsite de valoare documentară și al căror termen de păstrare a expirat. Procesele-verbale ale C. se aprobă de Arhivele Statului.

Comisia documentală (arh.), organism de lucru, înființat în anul 1841, în Țara Românească, avînd ca atribuții stringerea, transcrierea și traducerea actelor de proprietate ale mănăstirilor din țară pentru „a întregi istoria țării cu știri scoase din acte vechi”. C. a lucrat sub con-

ducerea Departamentului Credinței, fiind formată din șapte membri, un secretar, un registrator, un translator și patru copişti. Inițial, C. a fost înființată pe un termen de trei ani, însă și-a continuat activitatea până în anul 1862, când Arhivele Statului au preluat tot materialul strins până atunci de această comisie, de asemenea și personalul ei. În cei 20 de ani de activitate, C. a reușit să transcrie actele mănăstirilor: Arnota, Bistrița, Glavacioc, Golgota, Govora, Motru, Rîncăcioc, Sadova, Seaca, Strehaia, Tismană, Trivale și Vieroc.

Comisia genealogică (gen.), organism obștesc, creat în 1943, în vederea impulsivării cercetărilor genealogice. Și-a încheiat activitatea în același an.

Comisia de heraldică, genealogie și sigilografie (her., gen., sig.), organism obștesc, creat în 1970, pe lângă Institutul de istorie „N. Iorga”, desfășurându-și activitatea sub auspiciile Academiei de Științe Sociale și Politice. Avînd drept scop dezvoltarea acestor științe speciale ale istoriei, C. a impulsivat cercetările naționale în domeniile respective și a contribuit, prin participarea la congresele internaționale de specialitate, la popularizarea, dincolo de hotare, a izvoarelor istorice românești și a rezultatelor obținute de specialiștii români.

Comisia internațională de diplomatică (dipl.), organism afiliat Comitetului internațional de științe istorice. Constituită în 1965 la Viena, C. a fost recunoscută oficial în cadrul Congresului internațional de științe istorice din 1970 de la Moscova. C., menită să contribuie la dezvoltarea științei diplomatice, reunește specialiști din diverse țări, preocupați de aprofundarea metodologiei cercetării izvoarelor documentare; și-a axat activitatea în următoarele direcții: 1) standardizarea normelor de editare a documentelor; 2) publicarea unor culegeri de acte diplomatice; 3) uniformizarea terminologiei de specialitate prin elaborarea unui dicționar internațional de diplomatică; 4) organizarea de colocvii și congrese internaționale pentru dezbaterile unor aspecte privind evoluția cancelariilor și critica diplomatică a înscrisurilor feudale. Președinția are sediul la Paris, Franța, iar secretariatul în Republica Federală Germania.

Comisia științifică pentru probleme arhivistice (arh.), organ consultativ ce funcționează în cadrul Ministerului de Interne și care a luat ființă potrivit prevederilor Decretului 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național al R.S.R. Comisia este formată din specialiști din Direcția generală a Arhivelor Statului, din alte instituții de știință și cultură, precum și din unele ministere, avînd ca scop asigurarea, în mod unitar, a orientării activității arhivistice la nivelul național, potrivit cerințelor cercetării științifice și ale muncii cultural-educative.

Comisia centrală de selecționare a documentelor (arh.), organ colectiv constituit în cadrul Direcției generale a Arhivelor Statului care verifică și dă avize consultative asupra indicatelor termenelor de păstrare și a lucrărilor de selecționare primite de la organizațiile socialiste centrale în vederea confirmării lor. C. avizează lucrările de selecționare primite de la filialele județene ale Arhivelor Statului, avînd sarcina să studieze întreaga activitate de selecționare a documentelor din Fondul Arhivistic Național și să propună măsuri de îmbunătățire a acestei activități.

Comisie de expertiză a documentelor (arh.), termen ieșit din uz. V. *Comisia de selecționare a documentelor de la Arhivele Statului.*

Comisie de expertiză și control a documentelor (arh.), termen ieșit din uz. *V. Comisia de selecționare a documentelor de la Arhivele Statului.*

Comitetul Internațional de Sigilografie (C.I.S.) (sig.), organism creat în 1959 prin hotărârea Biroului executiv al Consiliului Internațional al Arhivelor, în vederea rezolvării unor probleme practice privind păstrarea și conservarea sigiliilor și a stimulării cercetărilor în acest domeniu. Nu are un sediu stabil. Actualmente președinția se află la Bruxelles-Belgia, iar secretariatul la București—România. Numit inițial Comitetul de Sigilografie, apoi, după 1978, C.I.S., acest organism a contribuit la dezvoltarea teoriei și practicii sfragistice, preocupându-se de uniformizarea terminologiei de specialitate, stabilirea elementelor necesare pentru descrierea sigiliilor (în acest scop a difuzat două variante de fișe, una pentru o descriere sumară alta pentru o descriere analitică), reunirea eforturilor specialiștilor în vederea creșterii longevității izvoarelor sigilare, tratarea maladiilor cerii și a altor substanțe utilizate la sigilare, elaborarea de studii menite să scoată în evidență importanța sigiliilor create în diferite țări, întocmirea bibliografiilor internaționale de sigilografie, organizarea de expoziții itinerante avînd la bază aceste mărturii speciale ale trecutului istoric. În etapa actuală este compus din 9 membri plini și 6 membri corespondenți, cuprînzînd specialiști din următoarele țări: Belgia, Franța, Israel, Italia, Marea Britanie, Norvegia, Olanda, Republica Federală Germania, România, Spania, Sudan, S.U.A., Ungaria, U.R.S.S. și Vatican. C.I.S. își desfășoară activitatea prin sesiuni anuale, găzduite prin rotație de țările participante.

comma (dipl.), figură de mari dimensiuni avînd forma unei virgule urmată de punct, trasată pe suportul privilegiilor pontificale în sec. XI—XII.

Commissariales dispositiones (arh.), denumire dată în repertoriile alfabete din Transilvania, în sec. al XVIII-lea, dispozițiilor Comisariatului provincial suprem privind aprovizionarea armatei. Aceste dispoziții au fost constituite uneori și în serii separate.

Commissariales ordinationes (arh.), denumire dată în repertoriile alfabete din Transilvania în sec. al XVIII-lea ordinelor Comisariatului Provincial Suprem privind aprovizionarea armatei. Aceste repertorii au fost constituite uneori și în serii separate.

commissio (dipl.), însemnare pe documentele latine medievale emise de cancelaria regală ungară, în sec. XIV—XVI, pentru Transilvania, din ordinul verbal (*commissio propria domini regis*) sau scris (*ad litteratorium domini regis*) al regelui.

compas (pal.), instrument folosit și la elaborarea actului în vederea marcării și măsurării distanțelor dintre rînduri și pentru liniere. Sin. *perghel, punctorium.*

compatibilizarea de tezaure (arh., inf.), stabilire a unei corespondențe între descriptorii a două sau mai multe tezaure cu aceeași arie de acoperire, în vederea facilitării schimbului reciproc de informații.

completare a arhivei (arh.), activitate desfășurată de Arhivele Statului în vederea preluării în depozitele proprii a documentelor ce fac parte din Fondul Arhivistic Național de la creatorii și deținătorii de documente din țară și străinătate. *V. preluare de documente.*

completare a golurilor (arh., cons.), operație de restaurare a documentelor avînd ca scop întregirea suprafeței suportului grafic ce prezintă lipsuri ca urmare a degradărilor. Ca material de completare se utilizează fie o hîrtie cu o compoziție identică cu suportul grafic, fie hîrtie japoneză, în cazul tehnicii de lucru prin decupare; în cazul completării prin turnarea suspensiei de fibră se utilizează paste chimice de calitate superioară. Zona completată trebuie ca, indiferent de tehnica utilizată, să fie aderență la document și să prezinte aceeași masă. V. *formator de foi*.

Computs-Protocole (arh.), serie de registre din arhiva Comisariatului Provincial Suprem al Transilvaniei din anul 1850, care cuprind situațiile privind întreținerea armatei.

comunicare a documentelor (arh.), atribuția arhivelor de a pune la dispoziția publicului documentele pe care le păstrează în scopul cercetării lor. C. poate fi realizată prin instrumente de informare științifică, publicații, presă, radio, T.V. etc. C. poate fi: directă, cînd se dă însuși actul cerut spre consultare sau indirectă, cînd această sarcină se încredințează administrației arhivei fie spontan, fie prin obligația legii. Sin. *accesibilitate a arhivelor; comunicare a actelor*.

concept (dipl.), înscris cuprinzînd o primă redactare definitivă a unui act menit a pregăti asamblarea firească a diferitelor elemente ale formularului diplomatic și a permite eventuale corecturi, completări în vederea asigurării formei definitive a actului. Sin. *ciornă, imbrăvîtură, minută*.

condei (pal.), instrument de scris trăsături mai groase ale literelor; se folosea, de obicei, pentru litere inițiale, majuscule, monograme domnești, titluri de capitole din manuscrise. Se confecționa din trestie, iar mai tîrziu din metal (plumb). S-a folosit la noi pînă la sfîrșitul sec. al XIX-lea. Mai tîrziu a devenit sinonim cu pană (de scris), creație. V. *instrumente de scris*.

condicar (dipl.), termen vechi utilizat pentru cel care scria și avea în păstrare condicile sau registrele. V. *registrator, arhivar*.

condică (dipl.), 1. Unitate arhivistică din categoria manuscriselor diplomatice, alcătuită dintr-un grup de fascicule de hîrtie legate în formă de codex, pe filele căreia sînt transcrise integral toate documentele referitoare la drepturile, titlurile de proprietate și istoricul unei instituții sau ale unei familii. Inițial, acest gen de c. purta și denumirea de *catastif* sau *catastih*. Mai rar, aceste c. erau formate de însăși colecția de documente originale ale instituției sau ale familiei interesate. Deși cele mai vechi c. s-au pierdut, unele mențiuni documentare probează existența lor încă din sec. al XV-lea. Printre cele mai vechi c. păstrate pînă azi amintim „Condica de documente Cocorăscu”, o c. particulară de documente, creată în a doua jumătate a sec. al XVII-lea, precum și condicile mănăstirești din prima jumătate a sec. al XVIII-lea. Pentru a avea puterea juridică necesară, toate copiile de documente erau colaționate, apoi șnuruite și legate la un loc, după care, pentru legalizare, erau pecetluite, prin aplicarea pecetii sau a sigiliului pe ultima filă, unde se făcea și mențiunea referitoare la operațiile efectuate, urmată de semnătura autografă a celui în drept (Fig. 17 și 18). 2. Registru (1) de însemnări cu caracter documentar-administrativ, financiar-contabil, fiscal etc.;

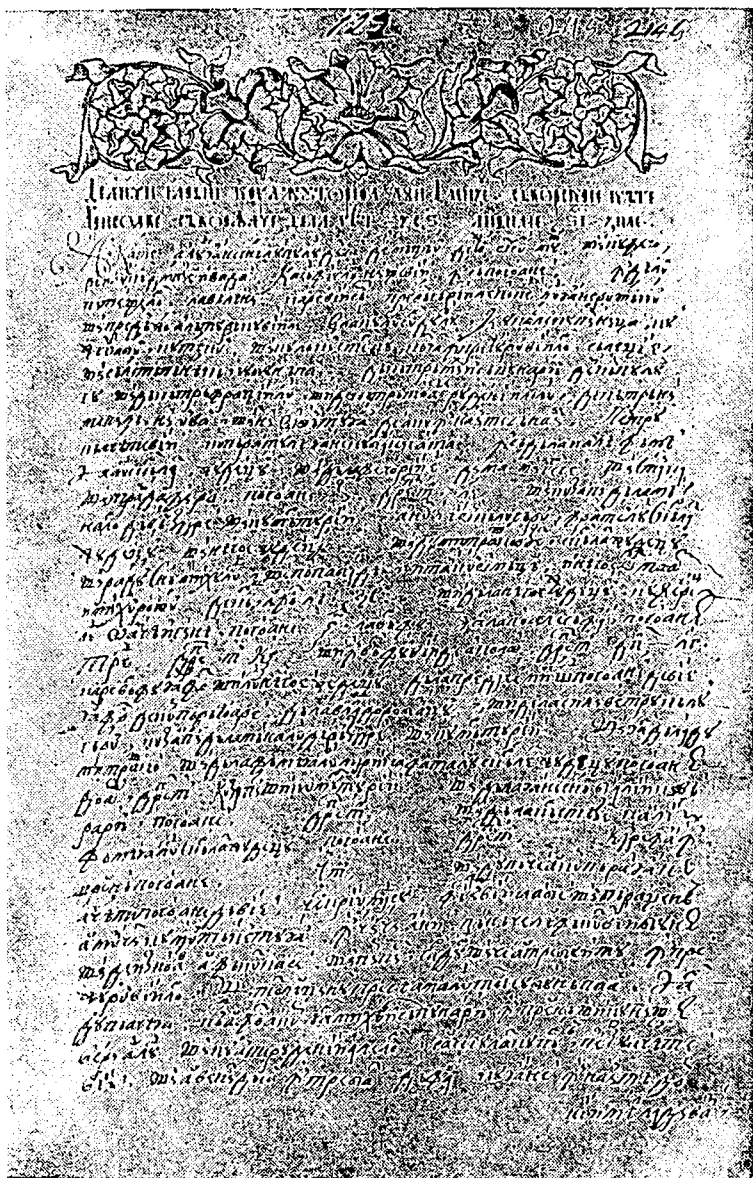

Fig. 18. Condica mării logofeșii de toate cărțile lui Constantin Brincoveanu vv. (1689—1714).
Arh. St. Buc., Manuscrise, 705.

uneori registru (1) utilizat de vechile instituții administrative și judecătorești ca instrument de evidență a documentelor emise sau a actelor primite și rezolvate etc.; c. alfavita sau c. literală, c. (2) specială în care erau trecute în ordine alfabetică, după numele celui care pornea acțiunea juridică, toate dosarele unei instanțe de judecată, după ce în prealabil au fost inventariate pe cauze într-un opis general. Sin. *alfavitar*; c. de calitate, titlu de c. (2) administrativă, ținută la toate instituțiile țării după Regulamentul organic, în care se treceau datele biografice și calificarea angajaților, pentru a avea situația lor exactă în vederea avansării sau a acordării de ranguri etc.; c. de cheltuieli, denumire pentru c. în care se ținea evidența cheltuielilor pe anul respectiv, indicând, pe lângă sumele date, și scopul acestor cheltuieli (Fig. 19); c. de comandirovce, denumire a unei c. (2) administrative de la începutul sec. al XIX-lea, din Moldova, păstrată la Arhivele Statului din Iași, în care sînt înscrise delegațiile celor plecați în interes de serviciu; c. de corespondență, c. utilizată pentru evidența circulației documentelor (predare-primire), de la registratură la compartiment în cadrul unei instituții, sau între organizații. Sin. c. de expediție; c. expediție (sau, mai vechi, c. de pornitorie, c. de pornitoria actelor, c. de expedarisii), registru (1) special ținut de organizații pentru evidența expedierii documentelor prin înregistrarea zilnică a listei documentelor expediate și a destinatarilor respectivi. Începînd din anul 1826, fiecare din documentele ieșite din cancelariile instituțiilor și înregistrate în c. de e. poartă cîte un număr de înregistrare. Sin. c. de corespondență; c. de protestații, denumire a unei unități arhivistice în formă de registru (1), păstrată în arhivele judecătorești din Iași, în care au fost transcrise protestațiile reclamantilor, urmate fiecare de nadpisul respectiv. Acest gen de c. (2) a fost utilizat ca instrument de evidență a protestațiilor primite și judecate, originalele fiind restituite reclamantilor după ce, în prealabil, se notase pe ele nadpisul; c. de rezultatul apozilor, titlu de c. (2) din prima jumătate a sec. al XIX-lea, din Moldova, în care se înscriseră toate lucrările efectuate de apozii tribunalului. Anton Pann, ca președinte de tribunal, o numește astfel în 1847; c. de vistierie, registru ținut de un dregător domnesc, special investit pentru a urmări cheltuielile și veniturile domnului. Cea mai veche c. s-a păstrat de la Constantin Brîncoveanu; c. erau ținute și pentru unele domenii ecleziastice; c. depoziturilor, titlu de c. (2) ținută în cancelaria tribunalului țării, în care erau înregistrate toate valorile (documente, bani, bijuterii etc.) pe care împričinații, conform legii, le depuneau spre păstrare, ca depozit, la instanțele de judecată; c. grainică, titlu de c. (2) ținută pînă în prima jumătate a sec. al XIX-lea, la tribunalele judecătorești de primă instanță pentru înscrierea reclamațiilor făcute prin viu grai, denumite jăluii grainice; c. iznazi zaherca, denumire a unei c. (2) din anul 1827, din Moldova, în care au fost înregistrate proviziile alimentare de natură animală (boi, vaci, cai, capre, oi, porci etc.), produsele lactate (unt, brînză, cașcaval) și merele domnești exportate pe baza contractelor încheiate între producători și negustorii turci; c. podorojnelor, c. (2) ținută la Vistierie pentru evidența transportului gratuit cu caii de poștă, luarea în evidență făcîndu-se prin înregistrarea persoanelor cu misiuni oficiale cărora li s-au înmînat podorojne; c. politicească, c. (2) care cuprinde legi; c. practicelelor, titlu de c. (2) pe care o țineau instanțele judecătorești pentru a trece în ea lucrările fiecărei ședințe (denumite *seanse*), acestea servind ca temel pentru hotărârile tribuna-

lelor; c. rangurilor boierești, c. cuprinzând evoluția familiilor și rangurilor boierești; c. strafovaia, denumire a unei c. (2) judecătorești vechi, care a fost utilizată în Moldova pentru înscrierea pedepselor (amenziilor); c. șireților, c. (2) înființată în anul 1786 în Moldova, la porunca lui Alexandru Mavrocordat și ținută la instanțele de judecată pentru înscrierea numelor celor dovediți plastografi, înșelători, necinstiți în afaceri bănești și păstrarea unei evidențe permanente cât mai exacte a acestora; c. tabele de banii grajdica (în care *grajdica* este un termen ad-hoc de la grajd + terminația *ica*, prin analogie cu termeni de tipul lui practica), termen creat în anul 1827 de cancelaria Moldovei pentru a denumi c. (2) înființată la porunca domnului Ioan Sandu Sturdza cu scopul de a păstra evidența impozitului adițional introdus de acesta pentru grajdul domnesc; c. tacirurilor, denumire dată între anii 1825—1828, c. (2) ținută la Departamentul criminalicesc pentru consemnarea interogatoriului luat unui delincvent în cercetare. Acest gen de c. a fost denumit, după 1828, condică de interogatorii, apoi registru de procese-verbale (de interogatorii); c. *vigavor și banat* (termen format din asocierea rus. *vigavor*, „observație“, „muștrare“, „blam“ și a magh. *banat*, „muștrare“, „dojană“), termen creat în Moldova pentru a denumi o c. (2) din anul 1838 în care se înscriau pedepsele date funcționarilor vinovați de abateri în serviciu; 3. Denumire învechită pentru cod de legi; c. *emboricească*, denumire învechită pentru codul comercial.

conexare de documente (arh.), grupare a două sau mai multe documente care tratează aceeași problemă sau probleme similare; acțiunea de c. se consemnează în registrul de intrare-ieșire astfel: la primul document înregistrat se menționează numerele documentelor conexate, iar la fiecare document conexat se indică numărul documentului la care au fost conexate. V. *registru de intrare-ieșire*.

Confederația Internațională de Heraldică (her., sig., gen.), organism internațional creat în 1970 în scopul unirii eforturilor specialiștilor din diferite țări în vederea efectuării de cercetări heraldice și genealogice și stimulării preocupărilor pentru dezvoltarea acestor discipline. Printre diferitele organisme naționale afiliate Confederației Internaționale de Heraldică se numără și Comisia de heraldică, genealogie și sigilografie din România, al cărei reprezentant face parte din Biroul executiv al confederației.

confer, conferatur (dipl.), 1. Mențiune de cancelarie pe documente din sec. XVIII—XIX din Transilvania, scrisă la destinatar, indicând un document de referință; 2. Termen folosit în repertoriile alfabetice din Transilvania în sec. XVIII—XIX, indicând un cuvânt de referință. Prescurtat c., cf., cfr. V. și *vide*.

confirmare a actului (confirmatio) (dipl.), 1. Acțiunea de eliberare a unui înscris prin care sînt reînnoite prevederile unui act emis anterior; 2. Actul rezultat din acțiunea de mai sus. Se realizează, de obicei, de către un succesor al autorului documentului, fie prin reproducerea integrală a textului, fie printr-un rezumat, cu reproducerea dispoziției (și în acest de-al doilea caz se numește *inserție*) (v.). Sin. *înărire a actului*. V. și *transumpt, vidimus*.

confirmare a indicatoarelor termenelor de păstrare (arh.), aprobare prin care Direcția generală a Arhivelor Statului recunoaște justetea terme-

nelor de păstrare stabilite de organele centrale pentru documentele create de organizațiile socialiste centrale și unitățile din subordine.

confirmare a proceselor-verbale de selecționare (arh.), aprobare în scris, de către Arhivele Statului a proceselor-verbale de selecționare permise de la organizațiile socialiste și celelalte organizații, în baza căreia organizațiile socialiste pot scoate din evidență și preda la retro-pit unitățile arhivistice propuse pentru eliminare.

Congresul Internațional al Arhivelor (arh.), reuniune internațională a Consiliului Internațional al Arhivelor, care se întrunește o dată la patru ani, la data și locul pe care le stabilește Comitetul executiv. În cadrul fiecărui congres au loc: a) o sesiune a adunării generale; b) o ședință a Comitetului executiv care-și încheie mandatul și o ședință a noului Comitet executiv, ales prin votul adunării generale; c) ședințe ale Comitetului de candidaturi și ale Comitetului de rezoluții; d) un program de conferințe, comunicări, discuții și expoziții de ordin profesional deschise tuturor arhiviștilor care participă la congres și, eventual, invitaților Comitetului executiv și ai Comitetului de organizare a C. Datele, localitățile și temele congreselor ce s-au ținut până acum au fost următoarele: I. Paris, 1950 (1. Controlul arhivelor la instituții. 2. Arhivele și microfilmarea. 3. Arhivele particulare-economice. 4. Editările bibliografice în probleme de arhivă); II. Haga, 1953 (1. Unificarea terminologiei arhivistice. 2. Arhivele și documentația. 3. Arhivele și istoria artelor. 4. Muzeele istorice de pe lângă arhive. 5. Pregătirea arhiviștilor. 6. Acordurile internaționale în problema predării materialelor de arhivă și a microfilmelor pentru folosirea lor temporară); III. Florența, 1956 (1. Noi instalații de arhive. 2. Selecționarea în arhive. 3. Arhivele particulare). IV. Stockholm, 1960 (1. Arhivele de stat și organizarea lor. 2. Tehnici noi, noi materiale și noi metode utilizate — după 1950 — în restaurarea documentelor și sigiliilor, conservarea hărților și planurilor și fotografierea. 3. Arhivele și cercetările moderne economice și sociale); V. Bruxelles, 1964 (Metode moderne de ordonare în arhive); VI. Washington, 1966 (Congres extraordinar). (1. Liberalizarea accesului în arhive. 2. Programele naționale ale publicațiilor de documente. 3. Folosirea microfilmelor pentru cercetare și publicații. 4. Cooperarea internațională în vederea liberalizării accesului în arhive); VII. Madrid, 1968 (1. Liberalizarea în materie de acces în arhive și politica de microfilmare. 2. Raportul comitetului de microfilmare al Consiliului Internațional al Arhivelor. 3. Arhivele curente ale administrației); VIII. Moscova, 1972 (1. Relația dintre arhivele de stat și arhivele administrative. 2. Tehnica nouă în arhive. 3. Instrumentele de cercetare ale arhivelor în slujba științei. 4. Ajutorul tehnic acordat arhivelor din țările în curs de dezvoltare); IX. Washington, 1976. (1. Prearhivarea documentelor. 2. Aplicarea tehnicii noi în arhive. 3. Accesul în arhive și folosirea documentelor. 4. Programul de asistență arhivistică pentru țările în curs de dezvoltare); X. Londra, 1980 (1. Folosirea arhivelor 2. Consiliul Internațional al Arhivelor, realizări și perspective). Documentele congreselor internaționale se publică în revista „Archivum“.

Conjuncturalia (arh.), serie de documente din sec. al XVII-lea în unele arhive din Transilvania privind căraușiile, ca prestație feudală. Sin. *Praeiuncturalia*. Germ. *Vorspann*.

Connexions-Zahlen (arh.), numerele de conexare ale actelor anterioare și posterioare care se referă la aceeași cauză în registratura Tezaurariatului Transilvaniei din 1844. Aceste numere erau trecute pe coala de arhivă a actului, ajutând urmărirea cauzei în arhivă, actele fiind păstrate în ordinea cronologică a înregistrărilor.

conscriptie (**conscriptio**) (dipl.), document întocmit în urma acțiunii de conscriere; cuprinde lista nominală a capilor de gospodărie a unei proprietăți feudale, respectiv a uneia sau mai multor localități. C. indică, pe lângă numele capilor de gospodărie, și pe toți sau o parte din membrii de familie (tinerii în vîrstă de 20 de ani chemați să satisfacă serviciul militar), terenurile agricole posedate, veniturile și alte beneficii (scutiri), pentru a arăta capacitatea economică a gospodăriilor. C. servește pentru stabilirea obligațiilor de impozit. Magh. *összeirás*, germ. *Konskription*; c. **urbarială**, document scris în formă de fascicul sau registru, folosit în Transilvania în sec. XVIII—XIX. În c., pe lângă capacitatea economică a gospodăriilor unui domeniu, sînt trecute și obligațiile feudale față de stăpînul acestuia, atît cele colective cît și cele individuale curente și ocazionale, care fac obiectul urbariului propriu-zis. Lat. *conscriptio-urbarialis*.

Conscriptiones (arh.), serie de acte din arhivele instituțiilor administrative din Transilvania, care cuprinde conscripțiile și recensămintele populației agricole, meșteșugărești etc.

conservare a documentelor (arh., cons.), complex de măsuri destinate păstrării în cele mai bune condiții a documentelor de arhivă. C. implică folosirea de depozite climatizate, dotate cu mobilier specific corespunzător, organizarea arhivei și confecționarea de mijloace individuale de protecție a documentelor, aplicarea măsurilor de asigurare, igienă și întreținere a arhivelor, restaurarea documentelor și reglementarea evidenței și circulației documentelor în condițiile asigurării securității și integrității acestora. În ultimele decenii măsurile de c. urmăresc înlocuirea originalelor în activitatea de valorificare cu fotoreproduceri și facsimile. V. *asigurare a securității documentelor*. Sin. *parțial, păstrare a documentelor*.

conservator de arhivă (arh.), persoană cu pregătire superioară, care în Arhivele Statului avea în grijă securitatea și evidența documentelor, a depozitelor și a bibliotecii documentare. De asemenea, primea audiențele publicului și ținea evidența corespondenței.

conservatorium (dipl.), denumire sub care era cunoscută, în evul mediu, încăperea destinată depozitării arhivei locurilor de adevărire din Transilvania. Sin. *camera, sacristia*.

Consfătuirea conducătorilor de arhive din țările socialiste (arh.), reuniune internațională la care participă reprezentanți ai direcțiilor de arhivă din următoarele țări socialiste: R. P. Bulgaria, R. S. Cehoslovacă, Cuba, R. D. Germană, R. S. F. Iugoslavia, R. P. Mongolă, R. P. Polonă, R. S. România, R. P. Ungară, U.R.S.S., R. S. Vietnam; se convoacă din doi în doi ani, lucrările desfășurîndu-se prin rotație, în fiecare din țările participante și are drept scop discutarea unor probleme de teorie și practică arhivistică, generalizarea experienței pozitive acumulate în acest domeniu, lărgirea legăturilor dintre arhiviștii țărilor respective. C. au avut loc: la Moscova (19—24 martie 1968), Potsdam (4—7 martie 1970), Varșovia (22—24 martie 1972), Bratislava (9—14

septembrie 1974), Ulan Bator (9—14 martie 1976), Sofia (22—31 mai 1978) și București (16—20 iunie 1980).

Consignatio privilegiorum (arh.), titlu al inventarului privilegiilor din arhiva orașului Brașov, întocmit în anul 1765 de către arhivarul Georg Michael Gottlieb von Herrmann. Cuprinde 694 poziții de documente din anii 1353—1688, numerotate în continuare, păstrind vechea ordonare pe emitenți, în ordine cronologică.

Consiliul Internațional al Arhivelor (C.I.A.) = (*Conseil International des Archives; International Council on Archives; Internationales Archivat*) (arh.), organizație internațională creată în iunie 1948, de Comitetul de experți arhiviști convocat de UNESCO și care, acționând în calitate de adunare constituantă, a adoptat statutul provizoriu al C.I.A. Reunit la Paris în august 1950, primul Congres Internațional al Arhivelor a stabilit definitiv consiliul. C.I.A. este clasat în categoria A (relații de consultare și asociere) a organismelor internaționale neguvernamentale care cooperează cu UNESCO. În conformitate cu principiile Cartei Națiunilor Unite, C.I.A. are în vedere următoarele obiective generale: reunește periodic, la fiecare patru ani, un Congres internațional al Arhivelor; stabilește, întreține și strânge relațiile dintre arhiviștii din toate țările și între toate instituțiile și organismele profesionale și de alt fel, publice sau particulare, a căror activitate este legată de conservarea, organizarea sau administrarea arhivelor; acordă atenție deosebită tuturor măsurilor referitoare la conservarea, protejarea și apărarea contra riscurilor de orice natură la care ar putea fi supus patrimoniul arhivistic al umanității și contribuie la progresul tuturor aspectelor tehnicii și administrării arhivelor, înlesnind schimburi de idei și de informații în probleme de arhive; favorizează, în toate țările, dezvoltarea arhivelor și pregătirea profesională a arhiviștilor; facilitează folosirea mai frecventă a arhivelor și studierea eficace și imparțială a documentelor pe care acestea le păstrează, făcând mai bine cunoscut conținutul lor și străduindu-se să facă mai ușor accesul în arhive; sprijină, organizează și controlează, pe plan internațional, orice activitate legată de administrarea arhivelor; C.I.A. cooperează cu alte organisme și cu toate organizațiile internaționale, guvernamentale sau neguvernamentale, care se ocupă de conservarea valorilor documentare și de utilizarea documentației în folosul umanității. Membrii C.I.A. sînt repartizați în cinci categorii după cum urmează: A — direcțiile generale ale arhivelor și instituțiile arhivistice care au autoritate asupra ansamblului arhivelor de stat ale unei țări, direcțiile centrale ale arhivelor și arhivele centrale de stat membre ale statelor federale; B — asociațiile naționale sau internaționale, regionale de arhiviști; C — orice instituție arhivistică; D — orice lucrător, în funcție sau fost, al unei instituții sau al unui serviciu de arhive, indiferent de specialitatea sa; E — membri de onoare aleși dintre arhiviștii care s-au distins prin servicii deosebite aduse arhivisticii. Membrii C.I.A. plătesc o cotizație anuală, stabilită în raport de categoria din care fac parte. În cadrul C.I.A. funcționează următoarele ramuri regionale, secții și comitete: ALA (*Asociation Latinoamericana de Archivos*); ARBICA (*Arab Regional Branch of the International Council on Archives*); CARBICA (*Caribbean Regional Branch of the International Council on Archives*); ECARBICA (*East and Central African Regional Branch of the International Council on Archives*); SARBICA (*Southeast Asian Regional Branch of the International Council on Archives*); SWARBICA

(*Souht and West Asian Regional Branch of the International Council on Archives*); *WARBICA* (*West African Regional Branch of the International Council on Archives*); *Secția asociațiilor de arhiviști (NAA)*; *Secția arhiviștilor organizațiilor internaționale (AIO)*; *Comitetul publicațiilor (PUB)*; *Comitetul pentru dezvoltarea arhivelor (CAD)*; *Comitetul pentru pregătirea profesională (PTE)*; *Comitetul de informatică (ADP)*; *Comitetul pentru conservare și restaurare (DCR)*; *Comitetul pentru microfilm (MIF)*; *Comitetul de sigilografie (SIG)*; *Comitetul pentru arhivele întreprinderilor (BSA)*; *Comitetul pentru arhivele literare și artistice (LTA)*; *Comitetul pregătitor reunit la CIA/IRMF asupra gestiunii dosarelor*; *Comitetul de coordonare și ghidul surselor istoriei națiunilor (GSN)*. Aceste organisme se întrunesc periodic pentru a discuta diverse probleme din domeniile lor de activitate și editează publicații pentru a face cunoscute problemele respective. *C.I.A.* convoacă la fiecare patru ani *Congresul Internațional al Arhivelor*. Organismul director al *C.I.A.* este adunarea generală. În intervalul dintre sesiunile adunării generale, conducerea *C.I.A.* și gestiunea afacerilor sale sînt încredințate unui *Comitet executiv*. În intervalul dintre congresele internaționale ale arhivelor au loc, anual, *Conferințe internaționale ale Mesei Rotunde a Arhivelor*. *C.I.A.* publică o revistă internațională a arhivelor, „*Archivum*”. Arhivele create de *C.I.A.* sînt păstrate de funcționarii însărcinați cu aceasta și se transmit succesorilor. În 1975 *C.I.A.* a creat *Fondul internațional pentru a contribui la dezvoltarea arhivelor din diverse state*.

conspect (dipl.), document de arhivă din categoria documentelor scrise, care cuprinde o prezentare pe scurt a părților esențiale ale unei lucrări sau ale unei probleme etc., în vederea obținerii unei priviri generale, de ansamblu. În general acest gen de documente se păstrează în arhivă numai cînd prezintă importanță istorico-documentară, fiind întocmite de către o personalitate, și în acest caz fac parte din fondul personal al persoanei respective; e. *arhivistice* (arh.), lucrare de informare științifică, care prezintă detaliat structura unui fond sau colecție și conținutul documentelor acestora. Cuprinde istoricul organizației, familiei sau persoanei creatoare a fondului, istoricul fondului și prezentarea conținutului documentelor, urmărindu-se o redare sistematică a problemelor și informațiilor care se desprind din cuprinsul fondului. Prezentarea propriu-zisă a documentelor este precedată de o introducere în care se expun principiile de alcătuire a lucrării și este urmată de un indice (de nume și materii).

constituire a dosarului (arh.), operațiune arhivistică ce constă în: ordonarea documentelor referitoare la aceeași problemă și cu același termen de păstrare (potrivit nomenclatorului), create de un compartiment al organizației, în cursul unui an; numerotarea fișelor, certificarea și coaserea sau legarea lor. Un dosar nu trebuie să depășească 300 fișe; cînd la aceeași problemă s-au acumulat peste 300 de fișe se creează două sau mai multe volume care poartă același indicativ, dar se inventariază în continuare, menționîndu-se numărul de volum, pe coperta dosarului și în inventar. V. *nomenclator al dosarelor, certificare*.

container pentru documente (arh., cons.), recipient confecționat din material inoxidabil, rigid și rezistent, destinat păstrării sau transportului documentelor. C. de transport se realizează pentru o încărcătură de maximum 40 kg, pentru a putea fi manipulat, în cazuri extreme, de o singură persoană. C. destinat păstrării trebuie să îndeplinească con-

diții de termoizolație și etanșare, astfel încît conținutul acestuia să fie izolat de mediul înconjurător.

continuitate a fondului arhivistic (arh.), însușire a unui fond arhivistic de a fi neîntrerupt, de la înființarea pînă la desființarea organizației care l-a creat. Întreruperea continuității unui fond arhivistic se poate produce prin: a) încetarea activității organizației care a creat fondul arhivistic; în acest caz fondul respectiv se consideră fond închis. În cazul în care organizația se reînființează cu același profil, fondul arhivistic inițial se continuă; b) comasarea a două sau mai multe organizații, fondurile comasate considerîndu-se închise la data comasării; noua organizație rezultată începe un fond nou dacă și-a schimbat profilul activității; c) absorbția unei organizații de către alta; în acest caz, fondul organizației absorbite este considerat fond închis la data absorbției, fondul organizației care a absorbit existînd în continuare ca fond deschis, în măsura în care nu și-a schimbat profilul activității; d) divizarea organizației socialiste; în acest caz fondul organizației se consideră fond închis, la data divizării, iar organizațiile rezultate din divizare încep fiecare cîte un fond nou.

contrahermină (her.), blană utilizată la alcătuirea stemelor, reprezentată, convențional, prin cîmp negru presărat cu codițe albe. V. *blănuri*.

contrasigiliu (sig.), amprentă sigilară de dimensiuni mici, realizată (cu matricea sigiliului mic sau cu inelul sigilar) pe reversul sigiliului mare (respectiv pe emisfera protectoare a acestuia) în scopul creșterii gradului de păstrare a secretului și autenticității. Se întîlnesc astfel de sigilii în cancelaria transilvăneană; în cancelariile domnești din Țara Românească și Moldova c. s-a imprimat foarte rar pe căuș, iar în cîteva cazuri pe suport, alături de sigiliul mare.

contrasingeap (her.), blană folosită la alcătuirea stemelor, reprezentată, convențional, prin clopote albastre alipite la bază două cîte două, alternînd cu alte două din argint. Sin. *contravair*. V. *blănuri*.

contratip (arh.), duplicat al unui negativ obținut prin copiere de pe un pozitiv intermediar și destinat multiplicării filmocopiilor. Sin. *duplicat negativ*.

contravair (her.), v. *contrasingeap*.

Contributionalia (arh.), serie de documente referitoare la stabilirea, repartizarea, încasarea și urmărirea impozitelor în sec. XVII—XIX în Transilvania,

conturnată (her., sig.), termen care precizează poziția unor mobile în scut, respectiv reprezentarea unor animale sau păsări, întoarse spre stînga (poziția corectă fiind spre dreapta). (Fig. 20).

conținutul unității arhivistice (arh.), totalitatea informațiilor dintr-o unitate arhivistică. V. și *cuprinsul unității arhivistice*.

convenție (dipl), act reprezentînd o înțelegere realizată între două sau mai multe state prin care se reglementează relațiile lor într-un anumit domeniu.

copac (her., sig.), arbore heraldic reprezentat de cele mai multe ori în întregime, simbolizînd colonizare, viață, natura în ansamblul său.

Fig. 20. Sec. XIX. Sigiliul orașului Tîrgoviște avînd în emblema o compoziție mixtă, respectiv stema țării, acvila cruciată conturnată, alături de stema județului.

Arh. St. Buc., fond Min. Justiției, Civile, dosar nr. 436/1849, fila 29.

În heraldica românească s-au utilizat diferite specii de arbori exprimînd bogăția naturală; în sigiliile domnești de tip iconografic s-au reprezentat un chiparos, plop și brad (*novo plantatio*). Sin. *arbore*.

copie (dipl.), reproducere pe același material sau pe unul diferit a unui document, prin redarea exactă a conținutului de informații; c. *autografă*, c. realizată de autor (rogator), după originalul existent, într-un moment posterior emiterii acestuia; c. *autenticată*, c. a unui document scris sau a unui document grafic care a fost completată, conform normativelor în vigoare, cu toate elementele necesare pentru a-i conferi puterea juridică a documentului original. Sin. c. *încredințată*, c. *posleduită*, v. c. *legalizată*; c. *certificată*, v. c. *legalizată*; c. *dactilografiată*, v. *manuscris*; c. de control a unui cinedocument, exemplar etalon al unui film (sau jurnal) cinematografic etc.; c. de gradul I, II, c. realizată după o altă c., în cazul c. de gradul II, de pe o copie de gradul II în cazul c. de gradul III ș.a.m.d.; c. *facsimilată*, v. *facsimil*; c. *figurată* sau *imitativă*, reproducere a unui act original cu imitarea cît mai fidelă a scrisului și a figurației sale grafice. În formă de c.f. ni s-a păstrat actul lui Radu Șerban, domnul Țării Românești, din 23 mai 1608. Sin. c. *imitativă*. V. și *facsimil*; c. *fotografică*, v. *fotocopie*; c. *imitativă*, v. c. *figurată*; c. *încredințată*, v. c. *autenticată*; c. *judiciară*, c. întocmită la ordinul unui judecător sau al unei instanțe judiciare, sau c. însoțită de un certificat de autenticitate; c. *legalizată*, c. exactă a unui document original care are semnele de validare a autenticității lui și formula de autentificare a conformității acestuia cu documentul original. Sin. (învechit) c. *vidimată* și c. *certificată*; c. *liberă*, v. c. *simplă*; c. *necertificată*, v. c. *simplă*; c. *paleografică*, v. *facsimil*; c. *posleduită*, v. c. *autenticată*; c. *simplă*, reproducerea unui înscris de către o persoană oarecare fără a fi investită cu mijloace de validare și fără să se confirme în vreun fel exactitatea sa materială cu originalul; c. *vidimată*, v. c. *legalizată*; c. *xerox*, v. *xerocopie*.

copiere a microfilmelor (arh., cons.), operație tehnică avînd ca scop reproducerea microfilmului realizat de pe documente. Copierea se execută cu aparate de copiat în care pelicula purtătoare de imagini este pusă în contact cu pelicula virgină și este expusă în dreptul unui

fascicul luminos, prin fața căruia rulează. Microfilmul executat după documentele originale se numește microfilm de generația I. Microfilmul copiat după o peliculă de generația I se numește microfilm de generația a II-a. El poate servi la realizarea unui microfilm de generația a III-a ș.a.m.d. Cu cât generația de microfilm este mai mare cu atât calitățile fotografice ale filmului (în special puterea de rezoluție exprimată în număr de linii lizibile pe un milimetru) scad.

copist (pal), persoană care se ocupă de copierea și transcrierea actelor și a manuscriselor. (Fig. 21).

corector (pal.), persoană care colacionează textele și îndreaptă pe loc greșelile, completând omisiunile, punând accentele etc.

corespondență diplomatică (dipl.), document scris cuprinzând o corespondență cu caracter oficial purtată între Ministerul de Externe și misiunile diplomatice ale țării respective sau între minister și misiunile diplomatice acreditate pe lângă el ori între aceste misiuni, redactată totdeauna în limba statului de la care provine și însoțită, în semn de curtoazie, de o traducere neoficială în limba statului destinat. După conținut și aspect tehnic, c. se prezintă sub diverse forme, purtând diverse denumiri: note personale, note diplomatice, aide-memoire, memorandum, scrisori particulare cu caracter semi-oficial, mesaje ale șefilor de state.

coroană (her., sig.), ornament al scutului care simbolizează demnitate, rang nobiliar, suveranitate. După formă, înțelminim c. închise și c. deschise. După rangul nobiliar pe care îl desemnează c. pot fi imperiale, regale, princiare etc. Înțelminim, de asemenea, c. antice și c. murale; c. antică, c. formată dintr-un cerc frontal surmontat de colțuri; c. nu are rang; c. deschisă, c. formată dintr-un arc frontal și mai multe fleuroane; deseori între fleuroane se interpun arcuri perlate, iar cercul frontal este dotat cu pietre prețioase; c. închisă, c. formată dintr-un cerc frontal de care se prind mai multe arcuri ce se unesc în partea superioară; de obicei este dotată cu pietre prețioase și terminată printr-un glob crucifer; c. murală, c. având terminația superioară sub formă de ziduri de cetate. Este prezentă în emblemele orașenești și amintește de distincția acordată la romani comandanților care cucereau orașe întărite.

coroborație (dipl.), element al formularului diplomatic cuprins în text, constând în enunțarea modalităților de întărire a actului, respectiv îndeplinirea formalităților fără de care actul nu ar fi perfect juridic. Formula c. nu apare în actele emise de cancelaria Țării Românești decât rar, de obicei în actele externe. În Moldova acest element este frecvent folosit și la actele interne.

corectă (dipl.), însemnare de cancelarie pe unele documente latine medievale din Transilvania sec. XIV—XVI, uneori indicând chiar și cuvintele corectate sau rîndurile și paginile unde apar acestea în document.

cosigare (sig.), operațiunea de validare deosebită a unui act (emis în cancelaria domnească), cu sigiliul domnului și al unor mari boieri din stat ca dovadă a garantării și de către aceștia a conținutului documentului. Acest sistem de sigilare este specific actelor externe, deși în cancelaria Moldovei s-au emis și unele acte interne cosigilate. Dispunerea sigiliilor pe suport evidențiază superioritatea sigiliului domnesc,

Fig. 21. 1781. Miniatură din condicta mănăstirii Dintr-un Lemn, reprezentînd pe Petrache Rîmniceanu, copist de documente; la masa de lucru, cu instrumentele de scris. Arh. St. Buc., colecția „Manuscrite”, nr. 445, orig., f. 825.

care, spre deosebire de cele ale boierilor, are o suprafață mai mare, este confecționat din ceară roșie, plasat de obicei în centrul documentului și atașat cu un șnur mai lung (Fig. 22).

cotare (arh.), acțiunea de înscriere a cotei pe unitatea arhivistică, potrivit modalităților stabilite, în funcție de genul documentelor și de suportul lor. V. *cotă*.

cotă (arh.), ansamblul elementelor de identificare a unei unități arhivistice în cadrul fondului sau colecției arhivistice din care face parte; c. constă din denumirea (cadrului sau colecției, a compartimentului sau a seriei, numărul unității arhivistice din instrumentul de evidență și anul documentelor; în cazul unor categorii de documente în c. intră și alte elemente (ex. la fotografii — formatul; la plăci fotografice sau filme fotografice ale simboluri dinainte stabilite); c. se înscrie pe unitatea arhivistică. V. *cotare*.

covățică (sig.), v. *căuș*.

crai nou (her., sig.), v. *lună*.

crăcană (her.), v. *furcă, piese onorabile ale scutului*.

creator de arhivă (arh.), fiecare din instituțiile, întreprinderile, organizațiile de stat și particulare, persoane fizice care în decursul activității au creat documente cu valoare istorico-documentară.

credință (her., sig.), figură heraldică naturală, reprezentată prin două brațe care își strâng mâinile, semnificând alianța sau angajamentul pentru îndeplinirea unui obiectiv. A fost însemnul reprezentativ al societăților secrete; începând din sec. al XIX-lea a fost intens utilizată în emblematica muncitorească. De menționat este faptul că această figură heraldică apare în stema lui Dimitrie Cantemir, iar cea gravată în sigiliul lui Christian Tell face aluzie la societatea secretă „Frăția“.

crenel (her., sig.), zidărie în formă dințată, aflată pe creasta unui turn sau a unui zid de cetate.

crenelat (her., sig.), atribut al mobilelor care sînt reprezentate cu creneluri în partea superioară. Sin. *denticulat*.

creștet (her.), termen care indică elementul cel mai de sus dintr-o stemă (partea cea mai ridicată a unei steme). De obicei se realizează prin plasarea deasupra coifului cu coroană a unui element din scut sau din afara stemei. Este des întîlnit c. din penaje, coroane și figuri naturale (poate fi reprezentată orice figură heraldică). Sin. *cimier*.

crîdalia (arh.), acte referitoare la falimente, întocmite în Transilvania în sec. XVIII—XIX, constituite în unele arhive în serii aparte.

criptografie 1. (cript.), știință specială a istoriei care cercetează textele cifrate. Sin. *criptologie*; 2. (pal.), scriere cifrată în care literelor, cifrelor, cuvintelor li se atribuie, pentru circumstanță, valori deosebite de cele comune; scrierea cifrată chirilică s-a numit *fillă* în Țara Românească și *hiltă* în Moldova. V. *criptogramă*.

criptogramă (cript., pal.), sistem cifrat de scriere în cadrul căruia literele au o altă semnificație decît cea obișnuită, se îmbină litere din alfabet diferite sau se folosește sistemul cifric. În cancelaria Țării Românești sistemul a fost folosit la redarea numelor grămăticilor.

Fig. 22. 1511. Hrisov cosigilat emis de cancelaria domnului Țării Românești, Vlad cel Tânăr, prin care făgăduia brașovenilor pace și prietenie.

Arh. St. Brașov, colecția „Privilegii“, nr. 724.

Primul document cunoscut în care apare o astfel de scriere este cell din 29 ianuarie 1499. În cancelaria Moldovei c. s-a folosit rar.

criptologie (cript.), v. *criptografie*.

criterii de stabilire a importanței unităților arhivistice (arh.), v. *selecționare*.

criteriul cantității unităților arhivistice dintr-un fond (arh.), normă de apreciere a importanței unității arhivistice în raport de numărul documentelor păstrate într-un fond. În cazul în care într-un fond s-au păstrat puține documente, acestea nu se selecționează, indiferent de importanța lor documentară sau practică.

criteriul caracteristicilor externe ale unităților arhivistice (arh.), normă de apreciere a importanței unității arhivistice, avînd în vedere natura și calitatea suportului, filigranului, ornamentațiilor și valorii lor artistice, felul și forma sigiliului etc.

criteriul frecvenței unităților arhivistice (arh.), normă de apreciere a importanței unității arhivistice în raport de numărul documentelor de același fel create într-o anumită perioadă de timp. În cazul în care într-un fond sau colecție există categorii de documente cu frecvență redusă, acestea se păstrează chiar dacă nu prezintă importanță documentară sau practică.

criteriul importanței creatorului de fond (arh.), normă de apreciere a valorii unității arhivistice în raport de rolul, atribuțiile și locul ocupat de creatorul de fond în sistemul instituțional, de relațiile acestuia cu alte instituții și personalități, de implicațiile pe care activitatea desfășurată de acesta le-a avut asupra dezvoltării vieții economice, sociale, politice, științifice și culturale.

criteriul tipologic al unității arhivistice (arh.), normă de apreciere a importanței unității arhivistice în raport de caracteristicile distinctive fundamentale ale unui document față de altele, în vederea păstrării tuturor tipurilor de documente care s-au creat de-a lungul timpului.

criteriul valorii istorico-documentare (arh.), normă de apreciere a importanței unității arhivistice ținînd seama de valoarea informațiilor istorico-documentare pe care le cuprinde.

criteriul valorii practice a unității arhivistice (arh.), normă de apreciere a importanței unității arhivistice în raport de utilitatea ei social-economică.

criteriul vechimii unității arhivistice (arh.), normă de apreciere a importanței unității arhivistice ținînd seama de perioada istorică în care a fost creată (documentele create în epoca feudală nu se selecționează, iar cele din epoca modernă, pînă în anul 1878 în Țara Românească și Moldova și 1920 în Transilvania lipsite de orice valoare, pot fi eliminate, în mod excepțional, numai cu aprobarea Direcției generale a Arhivelor Statului).

critică diplomatică (dipl.), metodă de cercetare, proprie științei diplomatice, operînd asupra formei actelor și asupra condițiilor elaborării lor, în scopul determinării datei și valabilității înscrisurilor, eventual pentru cunoașterea remanierilor și alterărilor al cărui obiect ar fi putut fi, astfel încît să se poată stabili importanța conținutului său. C., cooperînd cu critica istorică, știință care analizează cuprinsul înscri-

sului pe baza cunoașterii evenimentelor, instituțiilor, persoanelor și locurilor, permite o apreciere de ansamblu asupra valorii actului.

cronologic, știință specială a istoriei care are ca obiect stabilirea datelor evenimentelor istorice și succesiunea lor, implicit și a datei documentelor, studierea diferitelor sisteme după care oamenii au măsurat și socotit timpul, raportându-le la sistemul contemporan; baza c. o formează calendarul, perioadele și orele.

crosă (her.), v. *ctrjă*.

cruce (her.), mobilă a scutului obținută prin unirea a două piese heraldice (pal și briu); cele mai des întâlnite sînt c. latină, cu brațul vertical mai lung, și c. greacă, avînd ambele brațe egale; există, de asemenea, decorații și medalii în formă de c.

cruce-ajută (dipl., pal.), v. *invocație simbolică*.

crugul lunii (cron.), element cronologic secundar folosit de răsăriteni, reprezentînd o perioadă de 19 ani, după care fazele lunare revin la a-celeași date ale lunilor. C. indică ordinea unui an într-un ciclu de 19 ani. Corespunde cu numărul de aur (element cronologic apusean) care începe însă cu trei ani mai tîrziu. Sin. (apusean) *ciclu lunar*.

crugul soarelui (cron.), element cronologic secundar folosit de răsăriteni care cuprinde o perioadă cronologică de 28 de ani, fără nici o legătură cu Soarele, după a cărei împlinire zilele săptămîinii cad pe aceleași date de lună. Începutul ciclului este pentru răsăriteni, la anul 9 e.n., iar pentru apuseni la anul 9 i.e.n. Cunoscînd ziua de săptămîină cu care începe ciclul se poate stabili ordinea zilelor pentru întreaga perioadă de 28 de ani. Sin. (apusean) *ciclu solar*.

cuib (sig.), v. *căuș*.

culoare naturală (her.), v. *natural*.

cumpărare de documente (arh.), v. *achiziționare de documente*.

cumulus (arh.), termen folosit în Transilvania în sec. XVIII—XIX și în sensul de fascicul de acte referitoare la aceeași problemă.

cunună de lauri (her.), figură heraldică naturală, reprezentată ca o coroană împletită din ramuri cu frunze, simbolizînd victorie, biruință. Cea mai des întâlnită este cununa din frunze de lauri și stejar.

cuprinsul unității arhivistice (arh.), element de bază al inventarului arhivistic care redă în mod concis principalele informații dintr-o unitate arhivistică.

curățire a documentelor (arh., cons.), etapă a restaurării documentelor constînd din îndepărtarea, pe căi mecanice, fizice și chimice, a impurităților și elementelor ce nu fac parte din structura inițială a documentului original. V. *restaurare a documentelor*.

cutie de arhivă (arh. cons.), mijloc de protecție a arhivei, confecționat din carton sau alte materiale și avînd formă paralelipipedică, destinat protejării documentelor în timpul manipulării sau împotriva unor agenți exteriori (lumina solară sau praful). Cutiile utilizate în depozitele de arhive se prezintă în forme și dimensiuni variate, cu unul sau

mai mulți pereți mobili, pliante sau rigide, cu sau fără orificii pentru aerisire, confecționate din materiale stabile sau rezistente la acțiunea agenților biologici. V. *mijloace de protecție a documentelor*.

cutie de lemn (sig.), v. *capsulă sigilară*.

cutie (casetă) pentru microfilm (arh., cons.), mijloc de păstrare pentru microfilmele așezate în rolă, prelucrate în vederea arhivării lor. C. este de două tipuri: 1. C. din aluminiu, folosită pentru păstrarea microfilmelor negative primare; 2. C. din material plastic (polistiren) folosită pentru păstrarea copiilor de microfilm și utilizarea acestora în aparat de citit.

cutie tubulară (arh., cons.), cutie cilindrică din carton, sau alte materiale inoxidabile, închisă la un capăt și prevăzută cu un capac la celălalt, servind la păstrarea documentelor rulate. Sin. *sul*. V. *mijloace de protecție a documentelor*.

cuvânt cheie (arh., inf.), cuvânt caracteristic sau noțiune caracteristică, folosită în general la descrierea conținutului unui document (la indexare).

D

d.a. (arh.), V. *desunt acta*.

dalmatica (her.), îmbrăcămintea îngerilor, rochiile lungi, cu care aceștia sînt înfățișați.

data documentului (dipl., cron.), element al formularului diplomatic (v.) însumat în protocolul final (v.) în care se precizează momentul emiterii documentului. Cuprinde elementele cronologice principale (anul, luna, ziua) și secundare (indiction, crug, anul de domnie etc.).

datare a unui document nedatat (arh., dipl.), stabilire a datei probabile de emiterie a unui document nedatat pe baza caracteristicilor interne și externe ale acestuia. V. *caracterele externe ale actelor, caracterele interne ale actelor*.

date extreme (arh.), limitele cronologice între care se înscriu documentele dintr-un fond, colecție sau unitate arhivistică și care sînt necesare în operațiunile de ordonare, inventariere a documentelor și evidență a fondurilor.

datum (dipl.), cuvînt care introduce formula de datare a documentelor latine medievale din Transilvania. Sin. *actum*.

datum ut supra (dipl.). V. *actum ut supra*.

decapitat (descăpăținat) (her.), reprezentare a unui animal fără cap, părăind a avea capul tăiat.

declarație (dipl.). **1.** Document, cu caracter oficial, prin care un stat, un guvern sau un partid politic își exprimă în mod solemn, în public, poziția față de anumite probleme sociale și politice majore. **2.** Document, clasat din punct de vedere diplomatic în categoria *scripturae*, care consemnează depozitia unui martor într-un proces și care, împreună cu celelalte acte cumulative, constituie una din piesele obligatorii de la dosarul respectivului proces.

decorație (her.), semn de distincție, atribut al suveranității, instituit prin legi speciale, menit a stimula devotamentul față de patrie și a răsplăti eforturile închinat binelui obștesc; este deseori cuprinsă în compoziții heraldice, fiind plasată în partea inferioară a scutului.

decretum guberniale, decreta gubernialia, **1.** (dipl.), decrete sau ordine ale Guvernului Transilvaniei în sec. XVII—XIX; **2.** (arh.), serii separate, cu o evidență proprie în perioada dinainte de introducerea registraturii, în arhivele instituțiilor și autorităților subordonate Guvernului Transilvaniei.

defter (dipl.), termen grecesc, împrumutat de diplomația otomană, cu sensul de registru, condică; pătruns și în diplomația românească prin denumirea dată unor registre, mai ales cu caracter fiscal (de ex. registrul-jurnal al comitatului Turda din anii 1799—1800; anatefterul rămas de la Constantin Brincoveanu).

degradare a documentelor (arh., cons.), proces complex de deteriorare mecanică și chimică și de denaturare a formei și structurii inițiale a documentelor, ca urmare a acțiunii nefavorabile a factorilor fizici, chimici, biologici și sociali. D. se poate manifesta prin pierderea unora dintre părțile structurale ale documentelor, prin scăderea rezistenței suportului grafic, pierderea lizibilității, apariția de pete divers colorate etc. Documentele degradate se recuperează prin lucrări de restaurare, iar ansamblul măsurilor de conservare a documentelor urmărește prevenirea degradării acestora.

degradarea biologică (arh., cons.). V. *biodeteriorare a documentelor*.
delă (arh.), v. *dosar*.

denticulat (her.), V. *crenelat*.

Deposita (arh.), serie de documente în arhiva Cancelariei Aulice a Transilvaniei din anii 1817—1849, referitoare la numirile agenților aulici, testamente și probleme de moștenire.

depozit de arhivă (arh.), spațiu destinat păstrării documentelor, construit sau amenajat special, avîndu-se în vedere criteriile specifice în ceea ce privește amplasamentul, rezistența, microclimatul interior, fluxurile tehnologice, paza și securitatea. Este dotat cu mijloace necesare depozitării (rafturi), utilaj și mobilier specific.

depunere cu clauze (arh.), predarea de către o persoană fizică la Arhivele Statului a documentelor ce le deține, cu dispoziții restrictive în ce privește ordonarea, păstrarea sau valorificarea lor.

depunere de documente (arh.), acțiunea de predare la Arhivele Statului, Arhiva Națională de Filme și Radioteleviziunea Română pentru păstrare permanentă, de către creatori sau deținători (organizații socialiste, celelalte organizații, persoane fizice), a documentelor cu valoare istorică sau documentară, la termenele și în condițiile stabilite de legislația arhivistică.

descendent (gen.), urmaș, individ raportat la rudele din care coboară.

descendență (gen.), 1. Înrudire în linie coboritoare; 2. Urmași coboritori din același neam; 3. În sens general, posteritatea.

descentralizare a arhivelor (arh.), principiu de organizare conform căruia fondurile arhivistice se păstrează în cadrul unităților Arhivelor Statului teritoriale, în funcție de locul creării lor. Problema descentralizării apare odată cu Unirea Principatelor Române, arhiva de la București și cea de la Iași existînd paralel, cu toate încercările de centralizare, legiferate și parțial îndeplinite, în perioada 1862—1876. Abia prin „Legea pentru organizarea Arhivelor Statului“ din 15 iulie 1925 este legalizată d., înființîndu-se patru direcții regionale, la București funcționînd Direcția generală. Aceeași lege prevedea că, dacă este necesar, se pot înființa și alte servicii de arhive, lucru ce s-a realizat în perioada anilor 1931—1945, cînd s-au înființat arhive la: Craiova, Timișoara, Năsăud, Brașov, Suceava,

Buzău și Sibiu — toate acestea fiind subordonate Arhivelor Statului. După reorganizarea Arhivelor Statului din anul 1951 se înființează unități de arhive în toate regiunile și aproape în toate capitalele de raion — în felul acesta au fost create 16 servicii regionale și 54 filiale de arhive. După organizarea administrativă a teritoriului Republicii Socialiste România din anul 1968, în fiecare județ a fost creată o unitate a Arhivelor Statului. În prezent Arhivele Statului sînt descentralizate pînă la nivelul județean și al municipiului București (41 filiale), fiecare din aceste unități, stringînd, păstrînd și organizînd arhivele din raza lor de activitate. V. și *centralizare a arhivelor*.

descriere a sigiliilor (sig.), operațiune de identificare și prezentare a amprentelor și matricelor sigilare, de analizare a emblemei și legendei sigiliilor în conformitate cu normele științei sfragistice. D. trebuie să prezinte forma, mărimea, materialul și tehnica de confecționare, data documentului pe care-l validează. Emblema din cîmpul sigilar se descrie în următoarea ordine: scutul sau elementele din centru, însemnele puterii, suportii, alte elemente exterioare aflate în compoziție. Legenda va fi redată în grafia și limba de origine, apoi transcrisă și tradusă.

descriere externă a unităților arhivistice (arh.), descrierea elementelor externe caracteristice ale unei unități arhivistice în cadrul operațiunii de inventariere. D. se efectuează îndeosebi asupra documentelor din epoca feudală și se referă la format, limbă, suport, grafie, cerneală, filigran, semne de validare, ornamentație, stare de conservare etc.

descriptor (arh., inf.), cuvînt cheie, selectat și prelucrat morfologic și semantic (prin eliminarea sinonimiei, polisemiei și omonimiei), reprezentînd un concept unic și care urmează să fie introdus într-un tezaur.

despicat (her.), termen care indică împărțirea în două părți egale, printr-o linie verticală, a unei suprafețe, scut, cartier sau mobile. (Fig. 23).

destinatar (arh.), persoană fizică sau juridică, organ și organizație căreia i se adresează un document. Element de bază în cuprinsul fișei de inventar, servește îndeosebi la stabilirea apartenenței documentului la un fond. În cazul documentelor din epoca modernă și contemporană d. se trece în fișă numai cînd este diferit de creatorul de fond; d. al actului (dipl.), persoană care primește actul și care, în principiu, îl conservă în arhiva sa cu titlu de dovadă a faptului juridic cuprins; în general, beneficiarul actului nu este neapărat persoana căreia acest act îi este adresat. În caz de acte reciproce (contracte, schimburi) fiecare din părți este autor (v.) sau emitent (v.) și destinatar.

desunt acta (arh.), mențiune de registratură folosită în sec. XVIII—XIX în unele arhive din Transilvania, indicînd lipsa unor acte la verificarea efectuată de către arhivar. Se scria atît în evidențele arhiviei, cît și în locul unde trebuiau să fie documentele, pe fișe speciale sau pe materialele de protecție (cămăși, plicuri) în care erau păstrate documentele.

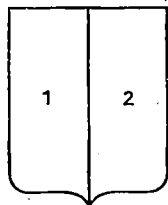

Fig. 23. Scut despicat.

deținător de documente (arh.), organizație sau persoană fizică care are în păstrare documente rezultate din activitatea proprie, preluate prin desființarea, comasarea și reprofilarea altor organizații, dobândite prin moștenire, donație sau cumpărare ori în alte împrejurări; dreptul de deținere a unor documente care fac parte din Fondul Arhivistic Național, de anumite organe de stat și organizații este reglementat prin prevederile Decretului nr. 472/1974 (republicat în 1974).

deviză (her., sig.), inscripție conținând o maximă morală, o exclamație, o formulă de credință, un angajament. Devizele pot fi în legătură cu numele familiilor care le poartă, cu figurile heraldice reprezentate în stemă, cu un anume eveniment sau pot cuprinde unele maxime. Se utilizează și devize enigmatice (greu de tâlmăcit, cu înțeles ascuns). Textul devizelor, putând fi scris desfășurat, prescurtat, sau printr-o combinație de litere și imagini, este de obicei plasat într-o eșarfă. Întîlnim devize în armele de stat (deviza TOȚI ÎN UNUL a fost inserată în stema Principatelor Unite din 1863), în stemele de familie (PRO FIDE ET PATRIA este deviza familiei Hasdeu) și în stemele orașenești (UNIREA FACE PUTEREA a fost inclusă în stema orașului Focșani, iar cuvintele PATRIE și LIBERTATE au constituit deviza orașelor Pitești, Tîrgu Jiu) etc. (Fig. 24).

dextra (her., sig.), termen prin care se indică poziția unei mobile în scut, la dreapta; în heraldică poziția dreapta-sînga este inversă decît în accepțiunea curentă. Sin. *dreapta*.

dextroșeră-senestroșeră (her., sig.), termeni ce indică un braț (ce poate fi gol, îmbrăcat sau în armură) care este îndreptat din partea dreaptă a scutului spre stînga acestuia (dextroșeră) și invers (senestroșeră). În heraldica românească aceste brațe susțin de obicei o balanță sau o armă. În sigiliile instituțiilor juridice întîlnim foarte des un braț ce susține o balanță, simbolul justiției sociale.

dezinfecție a documentelor (arh., cons.), tratament fizic sau chimic aplicat documentelor de arhivă în scopul distrugerii microorganismelor care degradează documentele (bacterii, actinomicete și ciuperci de mu-

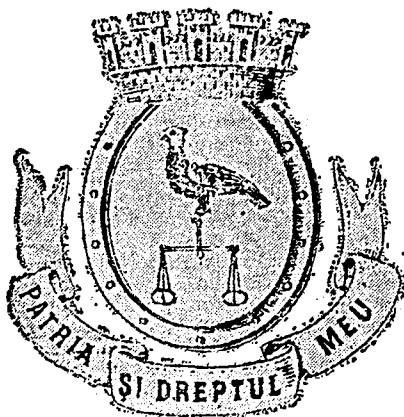

Fig. 24. Sec. XIX. Stema orașului Pitești, cuprinzînd o acvilă ce susține o balanță și deviza PATRIA ȘI DREPTUL MEU.

Arh. St. Buc., fond Comisia consultativă heraldică, dosar nr. 8.

cegai). Cele mai răspândite procedee de dezinfecție se bazează pe folosirea selectivă de substanțe gazoase sau fumigene (oxid de etilenă, aldehidă formică etc.) ori a unor soluții apoase sau alcoolice de penacilorfenolat de sodiu, paraclorometacrezol etc. Pentru volume mari de documente dezinfecția se execută în etuve de mare capacitate, forțând penetrația substanței dezinfectante în masa materialului arhivistic prin crearea unui vid avansat, înainte de administrarea substanței gazoase. La alegerea substanțelor se are în vedere riscul degradării documentelor de către unii produși ce au caracter agresiv față de suportul grafic sau față de textele scrise.

D.G.A.S. (arh.), v. *Direcția generală a Arhivelor Statului*.

diac (pal.), v. *grămătic*.

diaetalia (dipl.), v. *acta diaetalia*.

diarium (dipl.), registru-jurnal folosit în comitatul Turda, la începutul sec. XIX, în care era înregistrat în strictă ordine numerică conținutul pe scurt al tuturor actelor înregistrate într-un an și în registrul de ședință. Sin. *diurnale protocollum*.

diată (dipl.), document particular. Vechea denumire a *testamentului* (v.).

diazocopie (arh.), copie a unui document scris, sau a unui document iconografic, obținută cu ajutorul metodelor diazografice de reproducere a textului sau a imaginii documentului original pe un suport din poli-meri sau hirtie.

dictatura (arh.), 1. Termen folosit pentru registratură la Gherla, în prima jumătate a sec. al XIX-lea, 2. Termen folosit în comitatul Turda (1792—1848) pentru registre auxiliare care conțin evidența cauzelor înaintate scaunelor de judecată.

digestio (arh.), termen folosit în sec. al XVI-lea în Transilvania cu sensul de inventar arhivistic. V. *Litterarum Civitatis Coronensis digestio*.

diplomatarium (arh.), termen folosit în sec. XVIII-XIX pentru culegerile de documente, de obicei manuscrise. Cele mai importante d. manuscrise, conținând documente despre Transilvania, se datorează lui Josephus Kemeny (1795—1855): *Diplomatarium Transilvanicum*, cu suplimente și apendice, 45 volume; lui Franz Joseph Transch (1796—1871): *Diplomatarium Transilvanicum*, 18 volume; lui Martin Reschner (1791—1872): *Diplomatarium continens monumenta antiqua lithographata res Saxonum Transilvaniae tam ecclesiastica quam civiles illustrantia*, 11 volume.

diplomatică, știință specială a istoriei medievale care studiază apariția, forma și tradiția grafică a actelor scrise. Urmărind modalitățile de elaborare a diferitelor înscrisuri, folosind metode proprii de cercetare, d. analizează, cu ajutorul criticii diplomatice, conținutul actelor, verifică autenticitatea lor și scoate în evidență elementele care pot ajuta cercetarea istorică în vederea editării documentelor.

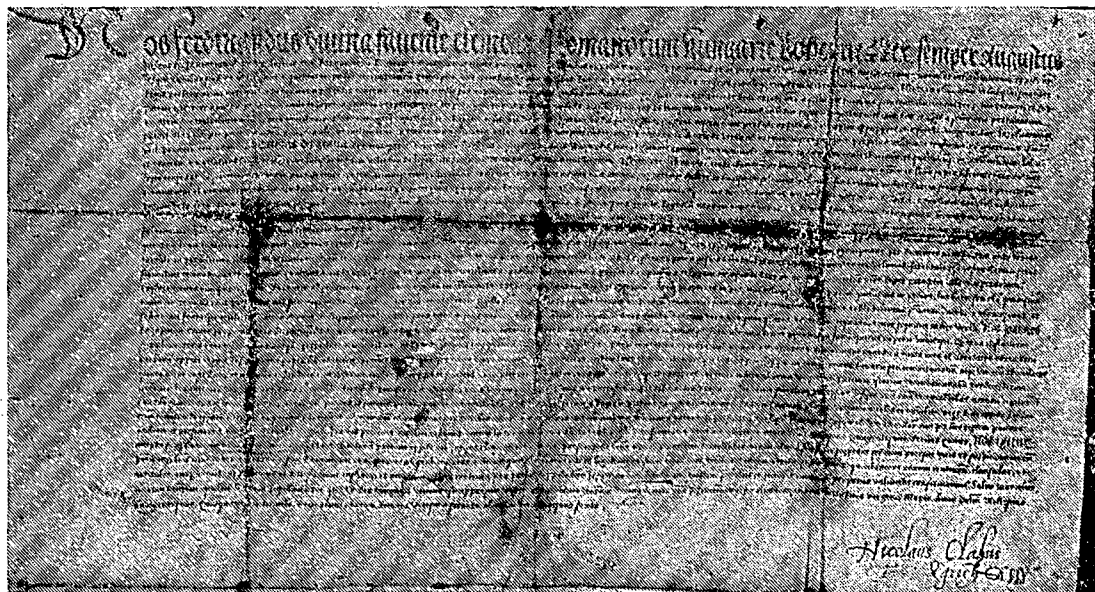

Fig. 25. 1552 martie 28. Diplomă prin care Ferdinand de Habsburg confirmă drepturile și privilegiile locuitorilor din târgul Dobra (Jofő). Documentul poartă semnătura lui Nicolae Olahuș, cancelar al lui Ferdinand de Habsburg.
Arh. St. Buc., colecția „Peceti”, 282.

diplomă (dipl.), categorie de înscris emis de o autoritate publică, purtând mijloace de validare menite a da putere deplină cuprinsului său, prevăzând, de obicei, drepturi sau privilegii, sau atestând situații care pot da naștere la astfel de drepturi. Termenul își are originea în antichitatea romană, d. fiind actul dat ostașilor eliberați din armată pentru a le permite libera circulație și a aproba privilegiile pe care le-au primit pentru timpul servit în armată. În epoca medievală termenul a definit un act solemn (carte, privilegiu, hrisov), iar în epoca contemporană actul de studii eliberat de o instituție de învățământ (Fig. 25).

Direcția generală a Arhivelor Statului (D.G.A.S.) (arh.), v. *Arhivele Statului, legislație arhivistică.*

dires (dipl.), document vechi, hrisov, emanat de la un domn sau o administrație publică.

disc magnetic 1. (arh.), document lizibil mecanic înregistrat pe un d.; 2. (inf.), suport de date care se prezintă sub forma unui ansamblu nedemontabil de șase discuri de lucru (pachet de discuri), având 10 suprafețe acoperite cu un strat de oxid feromagnetic. Un pachet de discuri permite o memorare pînă la 7,25 milioane de baiți pe cele zece suprafețe de înregistrare, care formează 203 piste pe fiecare suprafață de înregistrare. Din acestea numai 200 sînt la dispoziția programatorului. Capacitatea de memorare a unei piste este de 3 625 baiți. Există pachete de discuri formate din 11 discuri (20 suprafețe active) care au o capacitate totală de 29,5 milioane baiți. Viteza de transfer a datelor variază în funcție de modelul pachetului de discuri. Ex. modelul IBM 2314 are o viteză de 156 kbați/sec., iar IBM 2314—312 kbați/sec.

discipline speciale (auxiliare) ale istoriei, v. *științe speciale (auxiliare) ale istoriei.*

discotecă (arh.), 1. Colecție de documente fonice înregistrate pe discuri, cuprinzînd, după profilul arhivei, înregistrări literare, muzicale etc. 2. Loc special amenajat pentru păstrarea unei astfel de colecții.

dispoziție (dipl.), parte componentă a formularului diplomatic, cea mai importantă, întrucît exprimă voința emitentului, prevăzînd și clauzele (injonctive, prohibitive, de rezervă, de derogare, penale, financiare, spirituale etc.) pentru asigurarea îndeplinirii ei; scoate în evidență nașterea sau existența actului juridic și nu poate lipsi din nici un act. V. *formular diplomatic, clauză.*

diurnale protocollum (dipl.), v. *diarium.*

documator (arh.), aparat plan de microfilmare prin metoda statică a documentelor de arhivă, produs de firma „Dokumator“ Carl Zeiss Yena din R. D. Germană (Fig. 26). V. *aparat de microfilmare.*

document (dipl., arh.), termen generic însumînd toate categoriile de surse ce pot transmite date istorice (inscripții, urme de civilizație materială, acte etc.). În sens arhivistic, definește toate sursele pe suporturi friabili, realizate cu ajutorul grafiei, fotografiei, înregistrărilor sonore, cinematografice sau altor imagini, care prezintă interes pentru cunoașterea istorică. În conformitate cu prevederile Decretului nr. 472/1971, categoria de d. cuprinde toate înscrisurile create în decursul vremii, de persoane fizice sau juridice, constituind un izvor de cunoaștere a istoriei patriei; aceste înscrisuri, bunuri de interes național, cărora statul le acordă pro-

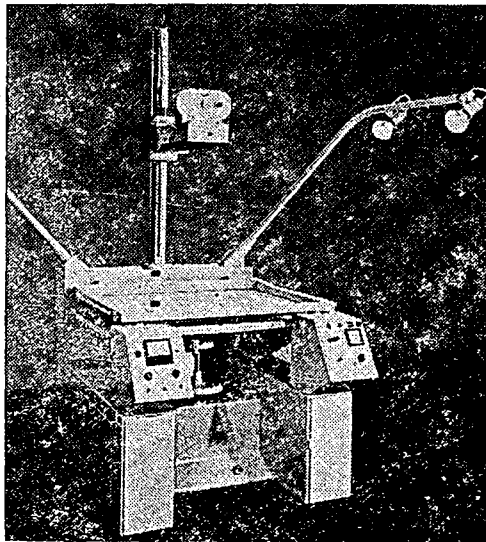

Fig. 26. Documator.
Fototeca D.G.A.S.

tecție specială, alcătuiesc Fondul Arhivistic Național, parte integrantă a Patrimoniului Național Cultural. **D.** arhivistice se clasifică din punct de vedere: 1) al genului (hrisoave, urice, plingeri etc.); 2) al provenienței (publice și private); 3) al raportului cu actul juridic (dispozitive și probatorii); 4) al formei de păstrare (original, copie, ciornă); 5) al modului de conservare (suluri, dosare, registre, foi volante etc.); **d.** audiovizual, **d.** de arhivă care conține informații figurative și informații sonore redată prin imagini și prin sunet. Din această categorie fac parte **d.** cinematografice (sau cinedocumentele); **d.** cadru, fiecare din **d.** care conțin în ele transcrieri altele **d.** (transumptele). **D. c.** au fost emise în Transilvania în sec. XIII—XIX de către locurile de adevărire, notarii publici și alte autorități laice și bisericești, adevărind exactitatea transcrierii. **V.** și *document de confirmare*; **d.** cinematografic, *v. cinedocument*; **d.** contrafăcut, *v. fals*; **d.** cumulativ, înscris care însumează de obicei mai multe acte, respectiv jalba, anaforaua și hotărârea domnească, uneori și rezoluția dată în divan de marele logofăt. Datarea și rezumarea unui astfel de **d.** se face pornind de la analiza rezoluției. **Sin. act cumulativ**; **d.** de confirmare, **d.** cadru prin care se confirmă dispozițiile altor **d.** transcrise în întregime (*v. transumpt*) sau menționate numai în părțile esențiale. **D.** de confirmare pot proveni de la emitentul documentului primar, de la succesorii săi sau de la demnitarii egali sau superiori ca funcție față de emitent; **d.** de serviciu, **d.** scris, destinat funcționării în interiorul organizației care l-a creat; **d.** ionic, *v. fonodocument*; **d.** grafic, **d.** iconografic al cărui conținut este exprimat pe cale grafică, prin linii, puncte, figuri, tente etc.; **d.** multiplicat,

d. reproduc în mai multe exemplare identice, care sînt difuzate la mai multe organizații sau compartimente ale unei organizații, pentru executare sau informare. **D.** ce se reproduce constituie document de bază — original — și el va fi tratat ca atare din punct de vedere arhivistic, iar **d.** multiplicat vor fi considerate copii în cazul în care au fost difuzate la compartimentele aceleiași organizații și originale, în cazul difuzării la alte organizații; **d. oficial, d. întocmit și validat conform uzanțelor de stat, al cărui autor este o persoană juridică sau cu funcții de răspundere;** **d. primar (inf.), d. reprezentînd o lucrare originală publicată sau nu;** **d. scris, d. cu text, a cărui informație verbală este fixată pe purtătorul material prin diferite feluri de scrieri;** **d. secundar (inf.), d. rezultat în urma prelucrării și restructurării unui document primar;** **d. singular, termen utilizat uneori în terminologia modernă românească pentru a desemna d. unicat;** **d. sonor, v. fonodocument;** **d. textual, d. al cărui conținut este exprimat prin text.**

Documenta litteralia (arh.), colecție de documente din anii 1292—1700, din arhiva orașului Sibiu, dată cu ocazia inventarierii din anii 1770—1780. După numerotarea arhivarului Wilhelm Wenrich din anii 1871—1874, colecția cuprinde subgrupele: U.I. (1292—1400); U.II. (1401—1500); U.III. *Supplementum* (1406—1497); U.IV. (1501—1600); U.V. *Collectio posterior* (1406—1600); U.VI. (1601—1700). Subgrupele sînt denumite și *materia*.

Documenta privatorum (arh.), serie de documente în arhiva Guberniului Transilvaniei din sec. XVIII—XIX; cuprinde documente privitoare la probleme de drept privat, la donații, testamente, moșteniri etc.

doisprestrăbunul, treisprestrăbunul (gen.), numerotație (putînd merge pînă la 14) folosită pentru indicarea rudelor ascendente pe linie directă și colaterală.

Dominium (arh.), serie de documente din anii 1614—1750 în arhiva orașului Gherla, care se referă la domeniul cetății Gherla.

donatie (arh.), formă de depunere a documentelor care fac parte din Fondul Arhivistic Național, de către persoane fizice, la organele investite cu dreptul de a le prelua conform legislației în vigoare și fără a solicita despăgubiri materiale. **D.** constituie o formă de completare a fondurilor și colecțiilor arhivistice.

donjonat (her.), v. *foișor*.

dorso (dipl.), mențiune de registratură folosită în Transilvania în sec. XVIII—XIX în conceptele actelor expediate, pentru a indica locul unde trebuiau scrise adresa și rezoluția, spre deosebire de textul principal, scris pe fața documentului. Sin. *verso*.

dosar (arh.), unitate arhivistică în care se grupează documente referitoare la aceeași problemă, de aceeași valoare (cu același termen de păstrare), după un criteriu stabilit (tematic, alfabetic, geografic etc.); **d.** ocupă un loc distinct în inventarul fondului sau colecției căreia îi aparține; **d.** poate avea două sau mai multe volume, dacă la aceeași problemă s-a acumulat un număr de peste 300 file document. În sec. al XIX-lea se numea *delă* (*dellä*). V. *constituire a dosarului*.

dosarul fondului (arh.), instrument de evidență constînd dintr-un complet de acte probatorii și de referință privind fondul și creatorul

de fond (istoricul creatorului și al fondului, documente de îndrumare și control, procese-verbale de selecționare, acte de preluare a documentelor, de donație sau cumpărare, planuri metodice de lucru etc.).

dreapta (her., sig.), v. *dextra*.

drept arhivistice (arh.), totalitate a legilor, normelor, regulamentelor stabilite prin legislație și actelor normative care reglementează activitatea în domeniul arhivelor.

drept internațional al arhivelor (arh.), totalitate a normelor legislative (juridice) care reglementează relațiile dintre arhivele diverselor țări, accesul în arhive al cercetătorilor străini, folosirea informațiilor, schimbul de documente sau obținerea de microfilme, xerocopii, copii ale unor documente, în scopul cercetării sau completării arhivelor țărilor interesate, cu documente referitoare la propria lor istorie, aflate în arhive străine. Unul din documentele care vizează dreptul internațional al arhivelor este Convenția de la Haga din 14 mai 1954, asupra protecției bunurilor culturale în caz de conflict armat, semnată de reprezentanții a 45 de națiuni reunite din inițiativa UNESCO.

dreptul de sigiliu (sig.), libertatea unei persoane sau instituții de a utiliza sigiliu; recunoașterea oficială a dreptului unor persoane sau instituții de a-și confecționa o matrice sigilară proprie. În țara noastră d. pentru persoanele fizice a fost general valabil și unanim recunoscut, cu condiția ca impresiunile sigilare să evite orice confuzie cu sigiliul domnesc; d. pentru orașe și țirguri, cu excepția centrelor urbane existente înainte de constituirea statelor feudale, a fost concedat de domnie. Persoanelor juridice și morale (instituții, așezăminte, organizații profesionale etc.), d. le-a fost conferit de instituția supremă (domni, principii și regi în epoca feudală și modernă, de organele puterii de stat în etapa contemporană). În toate epocile autoritățile au impus restricții în privința utilizării matricelor sigilare, astfel încât să se evite falsificarea.

duct (pal.), traseul grafic pe care îl urmează pana sau condeiul și din care rezultă imaginea scrisă. **D.** este în funcție de instrumentul de scris, de poziția mâinii și de tehnica scrierii. Sin. *imaginea scrierii*.

duplicat (dipl.), înscrisul care reproduce exact originalul întocmit de însăși cancelaria care a emis originalul sau de o altă instituție având acest drept. **D.** este destinat să țină locul actului original în cazul în care același original trebuie transmis simultan mai multor destinatari.

duplicat negativ (arh.), v. *contratip*.

E

Eclesiastica (arh.), subdiviziune a seriei de acte normative din arhiva Guvernului Transilvaniei; cuprinde documente din anii 1593—1861, referitoare la dijma bisericească, școlile confesionale și organizarea internă a cultelor. Serii de documente E. există și în arhivele altor instituții administrative din Transilvania.

ecuson (her.), termen căruia uneori i s-a atribuit un sens mai larg, respectiv de stemă, reprezentând ansamblul însemnelor unei persoane, comunități sau stat. V. *scut*.

ediție de documente (arh.), lucrare științifică de publicare a documentelor existente în arhive, pe baza unor criterii cronologice sau tematice. Realizarea unei e. necesită stabilirea principiilor de selecție a documentelor și de transcriere a acestora. Documentele în limbi străine se publică în limbile respective, însoțite sau nu de traducere. O astfel de ediție cuprinde un amplu aparat științific. *Introducerea* furnizează informații asupra fondurilor și colecțiilor în care se păstrează documentele, analizându-se problemele mai importante ridicate de conținutul acestora, împrejurările în care au fost redactate, corelația dintre documente și epoca istorică care corespunde tematicii culegerii; *nota asupra ediției* cuprinde informații referitoare la tehnica editării, indicații asupra aparatului științific, structura volumului etc.; *bibliografia* indică publicațiile în care se găsesc informații privind tema volumului respectiv, e. existente pentru această temă; aparatul științific mai cuprinde note, o listă a prescurtărilor, o listă a regestelor documentelor, indice general sau indici onomastici, de materii și lucruri, glosar etc. Prima culegere de documente inițiată de Arhivele Statului, care în același timp constituie și prima publicație a instituției, este cea întocmită de P. Teulescu și intitulată *Documente istorice publicate de ...*, Seria întâi, București, 1860. Dintre cele mai notabile e. publicate de D.G.A.S. menționăm: Ștefan Meteuș, *Situația economică a românilor din Țara Făgărașului*, vol. I, Cluj, 1935; *Documente referitoare la istoria economică a României*, vol I—II, București, 1960; *Documente referitoare la anul revoluționar 1848 în Moldova*, București, 1960; *Documente referitoare la anul revoluționar 1848 în Țara Românească*, București, 1960; *Problema țărănească în Oltenia în secolul al XIX-lea*, București, 1967; *Documente referitoare la Dobrogea*, București, 1975; *Independența României*, vol. I—III, București, 1977; *Documente străine despre români*, București, 1979; *Documente privind Unirea Principatelor*, București, 1980; *Mihai Viteazul în conștiința europeană*. Documente externe, București, 1982.

eligie (her.), reprezentare a chipului unei persoane într-un izvor heraldic.

eflor (arh.), termen folosit, uneori incorect, în terminologia juridico-administrativă a Țării Românești de la sfârșitul anului 1834, pentru a denumi pe conducătorul Arhivei Țării Românești.

Einreichungsprotokoll (arh.), evidență primară a actelor înaintate sau prezentate unei instituții, folosită în Transilvania în sec. XIX—XX. Pe lângă elementele de individualizare a actelor intrate, prin dată, număr, emitent și conținut, cuprinde și însemnări privind rezolvarea actului, referent, hotărârea luată, data și destinatarul rezolvării, însemnări privind arhivarea actului rezolvat. Sin. *Exhibitenprotokoll*, *Gestionsprotokoll*.

electrofotografie (arh., cons.), sistem rapid de copiere a unui document grafic, având la bază fixarea, prin procedeele electrostatice și termice, a unei pulberi pe liniile de protecție a textului original, pe copie. Se realizează cu ajutorul aparatului de xerografiat. Sin. *aeroα*, *fotografie electrostatică*; v. *aparat de aerografiat*.

elenchus (arh.), 1. Termen pentru unele registre speciale întocmite în arhivele comitatelor din Transilvania, în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, pentru evidența unor categorii de acte constituite și păstrate în serii aparte după conținut (referindu-se la aceeași chestiune), după emitent (fiind emise de aceleași foruri superioare), după persoanele care le rezolvă etc. Ca exemple de e. menționăm registrele astfel intitulate, din arhiva comitatului Cluj, întocmite pe serii de acte în anul 1784. În terminologia arhivistică maghiară aceste registre erau denumite *lajstromkönyv* sau *elenche*. V. *repertorium*. 2. Listă a actelor din perioada 1788—1813 în comitatul Maramureș, cuprinse într-un fascicul, în care sînt trecute: numărul curent al actelor respective, numărul de înregistrare, conținutul și data rezolvării.

elemente de identificare a documentului (arh., inf.), totalitatea referințelor bibliografice ale documentului, inclusiv adresa acestuia, înscrise pe modelul de regăsire.

elemente de regăsire a informației (arh., inf.), totalitatea descriptorilor înscrși pe modelul de regăsire a documentului.

elemente figurate (dipl.), semne sau figuri desenate pe suportul actelor, pentru a le da un supliment de validare sau pentru a le face mai aspectuoase sau mai solemne.

eliberare de certificate, copii și extrase (arh.), acțiune prin care se pun la dispoziția solicitanților (organizații, cetățeni români sau ai altor state) copii, certificate, extrase de pe documentele aflate în depozitele Arhivelor Statului, referitoare la situații și drepturi, cum ar fi vechimea în câmpul muncii, studii, drepturi patrimoniale etc.

elidarea milesimului (pal.), anul din dată scris eliptic de milesim; se întâlnește în documentele din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, timp în care la noi se răspîndește folosirea cifrelor arabe. Uneori lipsește și cifra centesimului, atunci subînțelegîndu-se primele două cifre din dată. Ex: 8 iulie 92, în loc de 8 iulie 1792.

elnöki (arh.), termen folosit în Transilvania în sec. XIX și XX, în legătură cu actele și registrele prezidiale, însoțind, de obicei în forma prescurtată „eln“, numerele de înregistrare sau emitere a actelor prezidiale.

email (her.), v. *smalturi*.

embatic (dipl.), act rezultat din arendarea unor proprietăți pe termen lung, în care arendașul se bucura de toate drepturile de proprietate. Sin. *bezmân*.

emblemă (her., sig.), 1. Totalitatea elementelor dintr-o stemă, figură alegorică care constituie un simbol și un atribut. 2. Reprezentarea gravată pe suprafața unui sigiliu.

emisferă de ceară (sig.), v. *căuș*.

emitent (arh.), persoană fizică sau juridică, organizație care emite un document. Element de bază în cuprinsul fișei de inventar. Servește, îndeosebi, la determinarea apartenenței documentelor la un fond.

emitent al actului (dipl.), v. *autor al actului*.

emolier a pielii și pergamentelor (arh., cons.), procedeu de laborator avînd ca scop restabilirea supleței legăturilor de piele și a pergamentelor răscoapte pe care sînt scrise sau din care sînt alcătuite unele documente de arhivă. Constă în tratarea obiectelor cu diferite substanțe, în anumite condiții de temperatură și presiune, pentru redarea apei de constituție prin pierderea căreia s-a produs degradarea.

enciclică (dipl.), document din categoria actelor solemne emise de cancelaria pontificală, constituit dintr-o scrisoare circulară semnată de papă și trimisă clerului catolic sau numai episcopilor unei națiuni, pentru a le transmite directivele oficiale în probleme religioase, etice sau social-politice, ori pentru a le reaminti principiile religioase după care trebuie să se conducă în rezolvarea unor probleme.

engolpion (sig.), termen prin care se definea, în cuprinsul actelor de cancelarie, matricea sigilară utilizată în cancelaria domnească.

epacta (cron.), element cronologic secundar de datare, reprezentînd un număr care arată vîrsta lunii pe ziua de 1 ianuarie a fiecărui an, adică numărul de zile trecute de la ultima lună nouă pînă la sfîrșitul anului precedent; calculul e. ajută la determinarea zilei din săptămînă; aceste numere se exprimă prin cifre romane în pascalii, ele constituind unul din elementele esențiale în calculul datelor din calendarele perpetue; corespunde în răsărit *temeliei* (v.).

epigrafie, știință specială a istoriei care cercetează textele scrise pe un material dur, de obicei piatră, stabilind reguli de descifrare și interpretare a conținutului acestora.

epistolă (dipl.), 1. V. *scrisoare* (1); 2. Termen folosit în documentele latine medievale din Transilvania și cu sensul de act, document.

eră (cron.), sistem de numărare succesivă a anilor solari sau lunari plecînd de la un moment fix. După caracterul evenimentelor care marchează momentul fix, erale se pot împărți în mai multe tipuri: 1. e. *astronomică* avînd începutul din momentul în care s-a petrecut o conjuncție nouă a astrelor. Ex. e. *babyloniană* pornind de la anul 747 î.e.n. 2. e. *politică* în care numărarea anilor se face pornind de la un eveniment important. 3. e. *religioasă* în legătură cu diferite evenimente din viața întemeietorilor noilor religii. Ex. e. *creștină* (e. *noastră* sau *milesimul*), inventată în prima jumătate a sec. al VI-lea e.n. de călugărul Dionisie Exiguus (cel Mic), și a cărei numărătoare începe de la 25 dec. anul 754 de la fundarea Romei, cînd s-ar fi născut

Iisus Hristos. S-a impus abia după trecerea a două veacuri de la moartea celui care a stabilit-o și s-a generalizat în epoca modernă; a fost întrebuintată mai ales în Transilvania și mai rar în Moldova și Țara Românească, unde s-a generalizat treptat din a doua jumătate a secolului XVIII-lea; e. musulmană (sau hegira) care numără anii de la 16 iul. 622, anul refugiului lui Mahomed de la Mecca la Medina; 4. e. universală (sau mondială) care numără anii de la presupusa facere a lumii. Ex. e. bizantină (constantinopolitană, ecleziastică sau de la originea lumii) al cărei început convențional a fost fixat la 1 sept. 5509 î.e.n., considerând începutul lumii cu 5508 ani î.e.n. Pentru a-l deosebi de anul modern, anul de la „facerea lumii“ a fost desemnat cu denumirea *văleat*; transpunerea lui în anul erei noastre se face scăzând din vâleatul respectiv 5508 ani când data lunară este cuprinsă între 1 ian. — 31 aug. și 5509 ani între 1 sept. — 31 dec.; e. ebraică, avind ca punct de plecare 1 oct. 3761 î.e.n.; 5. e. romană, care numără anii de la fundarea Romei, anul 753 î.e.n.; e. olimpiadelor, avind ca moment de plecare anul primei olimpiade, 776 î.e.n. etc.

erga restitutionem (arh.), expresie folosită în Transilvania în sec. XVIII—XIX, pentru a semnala obligativitatea restituirii documentelor sau a anexelor lor către emitent.

eric (pal.), semn diacritic în scrierea chirilică (S) care a înlocuit în limba română ь (ier) în interiorul unui cuvânt când acesta este neaccentuat; are numai valoare grafică și este așezat deasupra cuvântului, între două consoane; se întâlnește în manuscrise și tipărituri începând din sec. al XVI-lea până în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, când se folosește din ce în ce mai rar.

eschatocol (dipl.), v. *protocol final*.

eșartă (her., sig.), panglică, în general redată ondulat, pe care, de obicei, se scrie deviza.

etuvă de dezinfecție și dezinsecție a documentelor (arh., ccns.), aparat prevăzut cu o cameră avind închiderea ermetică, în interiorul căreia se poate provoca un vacuum avansat și un regim termic controlat, în vederea administrării substanței active. Servește la dezinfecția și dezinsecția documentelor degradate de agenți biologici.

evaluare (arh.), stabilirea de către Comisia de evaluare a prețului de achiziție a documentelor oferite spre cumpărare Arhivelor Statului de către persoanele fizice. V. și *comisia de evaluare a documentelor*.

evaluare a unității arhivistice (arh.), v. *apreciere a valorii unității arhivistice*.

evidență a circulației documentelor (arh.), sistem de transmitere și urmărire, prin registre, condici, fișe ș.a. a actelor, de la creare până la arhivarea lor.

evidență a documentelor din Fondul Arhivistic Național (arh.), totalitatea sistemelor de evidență folosite pentru cunoașterea existentului fondurilor și colecțiilor deținute de Arhivele Statului și organizații, în vederea completării bazei documentare, informării operative a activității de cercetare științifică și practică, precum și a planificării activității de ordonare, inventariere și selecționare a fondurilor și colecțiilor deținute de Arhivele Statului. V. *registru general de arhivă, inventar, registrul inventarelor, fișa „Situția fondului“, evidență centralizată*.

evidență a folosirii documentelor (arh.), sistem de evidență, ce se realizează prin buletine de cerere, registre, fișe, repertoare ș.a., privind documentele și temele cercetate prin sala de studiu sau scoase din depozite pentru alte scopuri (expoziții, restaurare, cercetare tematică ș.a.).

evidență a fondurilor deținute de organizații (arh.), sistem de evidență a fondurilor deținute de organizațiile centrale și locale, realizat de Direcția generală a Arhivelor Statului și filialele sale, prin fișele „Situația fondului” și „Dosarul fondului”.

evidență a preluărilor (arh.), v. *registru general de arhivă*.

evidență centralizată a fondurilor și colecțiilor deținute de Arhivele Statului (arh.), sistem de evidență a fondurilor și colecțiilor arhivistice realizată prin „Inventarul general al fondurilor”, fișele „Situația fondului” și „Evidența centralizată automată”.

excepțiile (dipl.), prevederi de drept invocate în textul actului pentru a-l sustrage de la regulile generale de drept, de fapt amendamente, prin care se iau măsuri pentru evitarea casării unui act, împotriva atacării valabilității sau întârzierii executării lui datorită unor vicii de formă sau conținut. Pot fi prevăzute pentru: viciul de formă, care vizează anularea actului datorită nerespectării procedurii; defecțiuni de instrument, care impun anularea actului pentru greșeli materiale sau lacune în redactare; viciul de consimțământ care determină anularea actului sub pretextul violenței fizice sau constringerii morale ori pentru înșelăciune asupra obiectului înscrisului. Diplomatica constată și alte categorii de e.: a privilegiului vârstei, a privilegiului textului, a privilegiilor eclesiastice, a jurisdicției seniorului etc.

excizie (sig.), v. *gravarea sigiliilor*.

exergă (sig.), spațiul de la marginea cîmpului sigilar, de obicei cuprins între două sau mai multe cercuri (ce pot fi liniare, șnurate sau perlate), în care se gravează textul legendei.

exhibitum (arh.), denumire folosită în sec. XVIII—XIX în Transilvania pentru un act prezentat (intrat) la o instituție, instanță sau la o autoritate.

expeditura (arh.), denumirea unei subdiviziuni din seria actelor normative din arhiva Guberniului Transilvaniei; cuprinde documente din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea și din prima jumătate a sec. al XIX-lea, privind modele pentru circulare, pașapoarte, certificate, formulare, bilete de vite, evidențe, liste cu adrese, chitanțe, citații, descrieri personale.

expertizare a valorii științifice a materialelor documentare (arh.), v. *selecționare a unităților arhivistice*.

expertiză (arh.), v. *selecționare a unităților arhivistice*.

● **xpunctaro** (pal.), corectură realizată printr-un semn grafic făcut în timpul colaționării, la literele de prisos, mai ales pe diplome și alte acte de cancelarie.

expunere (dipl.), parte a formularului diplomatic prin care se explică împrejurările emiterii actului, rațiunile sale și, eventual, antecedentele problemei, modul în care s-a exprimat cererea, intervenția altora în legătură cu conținutul său, anchetele întreprinse pentru cunoașterea situației reale, argumentele părților etc. Prin informațiile largi pe care le transmite, e. are o importanță deosebită pentru cercetarea istorică. Sin. *narație*.

extras (arh.), 1. Copie manuscrisă a uneia sau a mai multor părți dintr-un document scris. 2. Reproducere exactă în manuscris, pe un formular tip, a datelor referitoare la o anumită persoană cuprinse într-un registru (mitrică, registru de stare civilă etc.), transcrise cu respectarea formelor legale, semnată și parafată, avînd puterea juridică a documentului autentic. Sin. *extract*. 3. Act oficial, legalizat, executat la cererea unui solicitant și care redă fragmentar sau centralizat, în reproducere exactă, părțile esențiale dintr-unul sau din mai multe documente.

F

facsimil (arh., dipl.), reproducere riguros exactă, din punctul de vedere al suportului, grafiei, ornamentației și mijloacelor de validare, a unui document, realizată prin tehnici de reproducere manuală (**f.** manual), tipografică (**f.** mecanic) sau mixtă, utilizată în activitățile de expunere sau publicații pentru conservarea originalului. Tehnica de reproducere în **f.** depinde de caracteristicile și natura originalului (manuscris pe hârtie sau pergament, volum sau file individuale, sigilii etc.).

factor de identificare (arh., inf.), raportul dintre numărul documentelor relevante selectate și numărul total de documente relevante existente în colecție, într-un proces de regăsire a informațiilor.

factor de pierdere (arh., inf.), raportul dintre numărul documentelor relevante neselectate și numărul total de documente relevante existente în colecție.

factor de precizie (arh., inf.), raportul dintre numărul documentelor relevante selectate și numărul total de documente selectate din colecție, într-un proces de regăsire a informațiilor.

factor de zgomot (arh., inf.), raportul dintre numărul documentelor nerelevante selectate și numărul total de documente selectate într-un proces de regăsire a informațiilor.

fals (dipl.), document realizat după un model autentic sau imaginar, validat cu peceti autentice detașate de la originale (**f.** parțial) sau cu peceti falsificate (**f.** total). **F.** se mai poate realiza și prin răzuirea unor cuvinte din actul original și înlocuirea acestora. (Fig. 27).

fals sigilar (sig.), validare abuzivă, în scopul ascunderii unor situații sau obținerii unor avantaje morale ori materiale. **F.** poate fi: a) total, când se confecționează un tipar fals pentru sigilare sau b) parțial, când se aplică sau se atașează un sigiliu autentic la un act plastografiat, ori se modifică unele elemente din câmpul sigilar pentru a-l atribui altui posesor.

familie (gen.), 1. Nucleu social de bază întemeiat pe căsătorie și care constă din soț, soție și urmașii acestora; 2. Toate persoanele care se înrudesc prin sînge sau prin alianță; 3. Totalitatea indivizilor născuți din aceiași strămoși. Sin. *neam*.

fasciat (scut fasciat) (her.), termen care indică împărțirea câmpului scutului prin tăiere multiplă și reprezentarea părților cu smalturi alternative. Conform cerințelor științei heraldice, fasciile trebuie să fie în număr cu soț (de obicei 6) și reprezentate printr-o culoare ce alternează cu un metal sau prin mai multe culori.

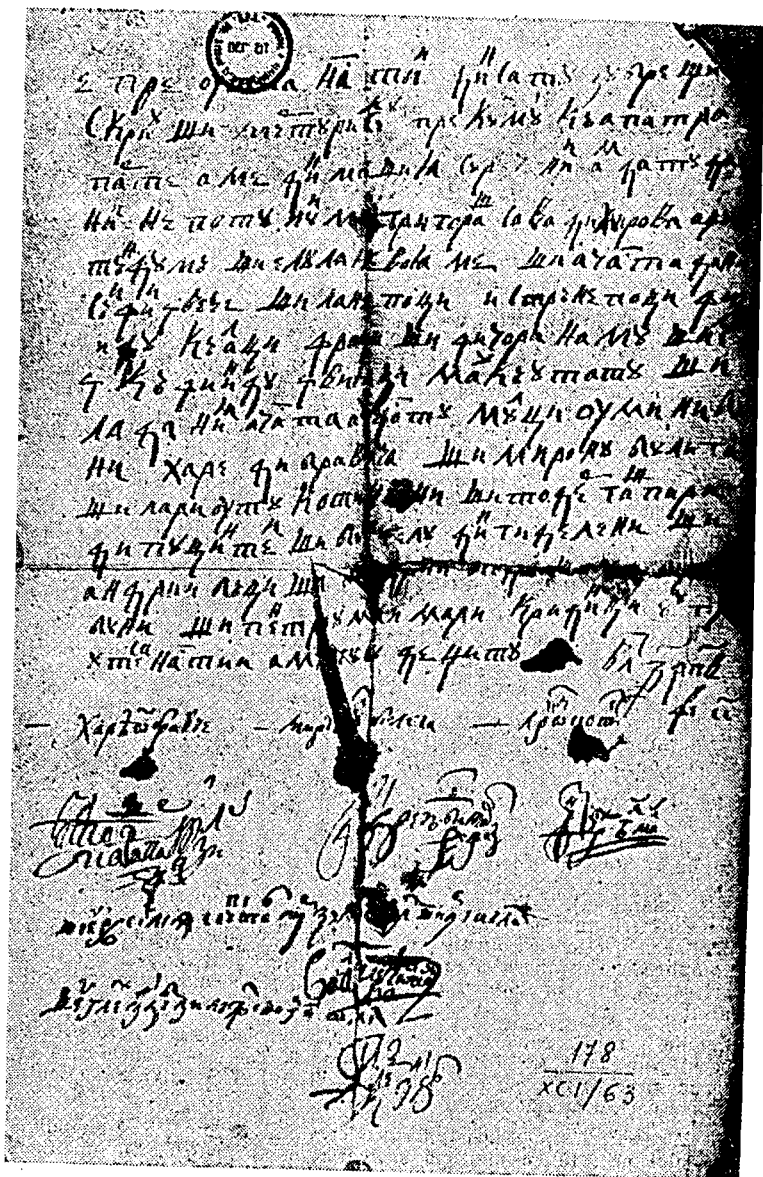

Fig. 27. Document fals.
Arh. St. Buc., colecția „Achiziții noi”, XCI/65.

fascicul fractur (arh.), formă de aranjare a unor documente de arhivă constând din plierea longitudinală a unui set de documente referitoare la o anumită problemă. Sistemul de f. s-a folosit îndeosebi la unele instituții din secolele trecute în Transilvania. Mai multe f. suprapuse alcătuiesc un pachet de documente.

Fasciculare (arh.), serie de documente din anii 1685—1869, în arhiva Guberniului Transilvaniei. Cuprinde documente care, din cauza formatului lor supradimensionat, nu au fost incluse în seria *Armarium*, la fel ca și fasciculele cu răspunsurile autorităților locale la unele circulare guberniale.

Fascicularia (arh.), serie de documente din arhiva Guberniului Transilvaniei, în care au fost incluse actele conscripțiilor din anii 1698—1753.

fasciculă (arh.), unitate de păstrare a documentelor din Transilvania, care cuprinde mai multe acte legate la un loc, conform unor criterii: tematic, cronologic, după emitenți sau în ordinea numerelor lor de înregistrare. În unele fonduri arhivistice f. constituie o unitate arhivistică. Germ.: *Bündel, Faszikel, Aktenkonvolut*. Lat.: *Fasciculus*.

fasciulus (arh.), v. *fasciculă*. Sin. *Bündel, Faszikel, Aktenkonvolut*.

fascie (her.), v. *briu*.

fascii (her.), mănunchi de nulele de mesteacăn, avînd în partea superioară o secure, purtat de victorii care-i precedau pe magistrații romani. În heraldica franceză această mobilă se blaznează secure consulară. După Revoluția franceză f. au fost folosite ca simbol al democrației și al originii romane. Primul sigiliu folosit de Guvernul provizoriu din Țara Românească la 1848 a cuprins alături de acvila cruciată două f. încrucișate.

Fasionales (arh.), serie de registre din arhiva Conventului din Cluj-Mănăstur, din anii 1792—1862, care cuprinde evidența actelor emise de persoanele investite cu sigiliu autentic (secretari guberniali, președinții tablei regești și protonotari).

fașă (her.), v. *briu*.

faună a arhivelor (arh., cons.), termen generic care se referă la insecte și rozătoarele care degradează arhivele.

fazele lunii (sau pătrările) (cron.), elemente naturale care fixează timpul de la o schimbare a lunii pînă la revenirea ei la aceeași înfățișare, ușor de observat mai ales de la lună nouă la lună nouă; cel dintîi element empiric de calculare a timpului, elemente esențiale în observarea vremii fiind: luna nouă, înțliul pătrar, luna plină și al treilea pătrar.

fazele solare (cron.), elemente naturale care fixează ciclul anotimpurilor și duc la cunoașterea anului.

fideles manus (arh.), mențiune referitoare la împrumutul documentelor, din arhiva orașului și a sașilor din Sibiu, către persoane fizice și instituții, pentru rezolvarea unor probleme oficiale sau în vederea cercetării lor științifice. În locul documentului împrumutat se pune o fișă cu mențiunea „în originali ad fideles manus”, iar în evidențe se menționa prescurtat „f.m.". Această formă de împrumut se practica în sec. XVIII și XIX, fiind înlocuită ulterior prin formula „Revers”.

figurat (her.), termen care indică reprezentarea unor mobile sub forma de figuri omenesti; de obicei apar astfel înfățișate Soarele și semiluna.

figuri artificiale (her.), v. *figuri heraldice*.

figuri fantastice (her.), v. *figuri heraldice*. Sin. *figuri himerice*.

figuri heraldice (her.), totalitatea mobilelor utilizate în alcătuirea stemelor. Știința heraldică clasează **f.** în următoarele categorii: a) figuri naturale, cuprinzând: ființe omenesti ori flora și fauna; b) figuri himerice sau fantastice, reprezentând creaturi mitice, alcătuite din imaginație, prin combinații între om și animale sau între diferite specii de animale; c) figuri artificiale, incluzând obiecte create de om din domeniul uneltelor, armelor, obiectelor de cult, construcțiilor, veșmintelor etc. În categoriile respective se cuprind mobilele în întregime sau numai unele părți ale acestora.

figuri himerice (her.), v. *figuri heraldice*. Sin. *figuri fantastice*.

figuri naturale (her.), v. *figuri heraldice*.

filacteră (her., sig.), figură heraldică artificială înfățișată ca o foaie cu marginile răsucite.

filială de arhivă (arh.), v. *Arhivele Statului, descentralizare a Arhivelor*.

filiație (gen.), legătura de rudenie între copii și părinți; poate fi pe linie feminină (maternă) sau pe linie masculină (paternă); în înțeles larg acest termen exprimă legături de rudenie în linie dreaptă, indiferent de grad. Uneori **f.** din documente nu este cea reală, se sar 2, 3, 4 generații pentru a se ajunge la ascendentul la care se leagă izvorul dreptului de proprietate (deci nu întotdeauna un strănepot înseamnă un descendent în gradul 4).

filigran (pal.; fil.), literele sau figurile făcute în pasta unei foi de hîrtie, observabile cînd aceasta este expusă la lumină. V. *filigranologie*.

filigranologie, disciplină specială a istoriei care studiază diferitele reprezentări și linii imprimare în hîrtie (filigrane), în scopul identificării fabricii de unde aceasta provine. Cercetarea filigranelor facilitează cunoașterea circulației hîrtiei, prin aceasta legăturile economice dintre diferite regiuni; deseori pe baza filigranelor se pot data documente nedatate. În obiectul **f.** intră și cercetarea morilor de hîrtie.

Filimon, Nicolae (6 septembrie 1849, București — 19 martie 1865, București), reprezentant de seamă al literaturii românești din a doua jumătate a sec. al XIX-lea, șef al Secției istorice din cadrul Arhivelor Statului în anul 1862. S-a preocupat de rezolvarea unor acte primite sau cerute de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, și cel de Finanțe, în vederea stabilirii hotarelor așezămintelor ecleziastice, a căror secularizare se pregătea. De asemenea a manifestat o preocupare specială pentru asigurarea securității documentelor.

film (arh., cons.), peliculă fotosensibilă pe care se fotocopiază documentele de arhivă. Există mai multe tipuri de **f.**, în funcție de natura și compoziția celor două straturi importante ale peliculei și anume suportul (sau baza) și stratul de emulsie. După suport, există **f.** pe bază de acetat de celuloză și **f.** pe bază de poliester. **F.** mai vechi aveau baza alcătuită din nitrat de celuloză. După stratul sensibil, există **f. diazo** — ce constă dintr-o folie de acetat de celuloză, care are încor-

porat un colorant sensibil la lumină. Imaginea se formează când pelicula este expusă la lumină ultravioletă și apoi dezvoltată în vapori de amoniac. **F.d.** se utilizează pentru duplicate, nefiind acceptat ca tip de peliculă de securitate. Sin. **f. ozalid**; **f. gelatino-argentic** — format din suport de poliester sau triacetat de celuloză și emulsie fotografică, sensibilă la lumină, conștind dintr-o dispersie de microcristale de hlogenură de argint într-un mediu coloidal care este gelatina. Imaginea fotografică se obține prin expunerea la lumină a emulsiei fotografice și prelucrarea chimică a peliculei expuse, conștind din revelare, fixare, spălare și uscare. **F.g. a.** este singurul tip utilizat ca peliculă de securitate, destinată arhivării îndelungate. Sin. **peliculă safety** (security); **f. Kalvar**, v. **f. vezicular**; **f. ozalid**, v. **f. diazo**; **f. vezicular**, **f.** format din suport de poliester și emulsie conștinând săruri de diazoniu. Imaginea se obține prin expunerea peliculei la lumină ultravioletă și dezvoltare tehnică. **F.v.** se utilizează pentru duplicate, nefiind acceptat ca tip de peliculă de securitate. Sin. **f. Kalvar**. După lățimea peliculei, **f.** sînt de 70, 35, 16 și 8 mm, perforate sau neperforate.

filmotecă (arh.), 1. Colecție de documente cinematografice și de televiziune clasate într-o ordine sistematică. 2. Loc special amenajat pentru depozitarea filmelor cinematografice și de televiziune; **f. de aur**, sector al **f.** care cuprinde înregistrări pe peliculă ale marilor personalități din viața social-culturală și artistică, precum și ale unor manifestări teatrale și muzicale de valoare specială; **f. documentelor politice și de protocol**, sector al **f.** din cadrul Radioteleviziunii române, care cuprinde pelicule cu valoare deosebită, conștinând cele mai de seamă momente din istoria contemporană a României socialiste, lucrările congreselor și conferințelor naționale ale partidului, marile sărbători ale poporului nostru, activitatea desfășurată de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, pe plan intern și extern; **f. letopiseș**, sector al **f.** din cadrul Radioteleviziunii române care cuprinde înregistrări pe peliculă ale unor secvențe semnificative din viața de ieri și de azi a patriei noastre, a localităților urbane și rurale, monumente ale civilizației milenare pe aceste meleaguri, muzee, monumente ale naturii etc.

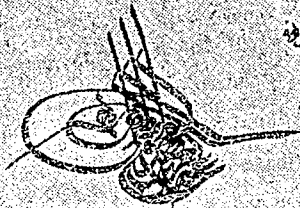
filă (pal.), v. **criptografie**.

firman (dipl.), gen de act solemn eliberat de sultan (**f. împăărătesc**), (Fig. 28).

fiscalia (arh.), denumire folosită în Transilvania în sec. XVI—XIX pentru documentele care privesc problemele fiscului, constituite uneori în serii separate.

fișaro (arh.), operațiunea de transpunere pe fișă a informațiilor principale dintr-o unitate arhivistică. **F.** stă la baza activității de întocmire a inventarelor.

fișă (arh.), formular pe care se transpune conștinutul principalelor informații dintr-o unitate arhivistică; **f. de catalog**, formular întocmit în vederea constituirii unui catalog arhivistic, pe baza instrumentelor de evidență și informare, a **f. de inventar**, cuprinzînd următoarele elemente: data documentului, locul de emitere, cota, caracteristicile documentului, cuprinsul (specificîndu-se genul documentului, emitentul, acțiunea, destinatarul, locul și data evenimentului, obiectul și cauza-le acțiunii). Spre deosebire de **f. de inventar**, **f. de c.** redă în cuprins

حرمه من قوه

Handwritten Ottoman Turkish text in Rika script, arranged in approximately 15 lines. The text is dense and appears to be a formal document or decree. The script is written in black ink on a light-colored background.

Fig. 28. 1891 decembrie. Firmanul sultanului Abdul Aziz, prin care recunoaște Unirea Principatelor sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza. Arch. St. Buc., colecția „Documente turcești”, 1629, orig., pergament, lb. turcă.

toate numele topice, numele de persoană și instituții, de ocupații, de dări etc., conținute de documentul catalogat; **f.** de control, formular care se pune în locul unității arhiviste scoase din depozit, în care se specifică numele solicitantului, data și scopul pentru care a solicitat documentul respectiv; **f.** de inventar, formular întocmit pentru fiecare unitate arhivistică în parte, în vederea inventarierii fondurilor și colecțiilor unei arhive; **f.** de **i.** cuprinde următoarele elemente: indici (stabiliți pe baza clasificatorului tematic), data emiterii documentelor, locul de emitere, cota, caracteristicile documentului, cuprinsul (specificându-se genul documentului, emitentul, acțiunea, destinatarul, locul și data evenimentului, obiectul și cauzele acțiunii), numărul filelor unității arhiviste și data întocmirii (anul, luna, ziua), precum și numele și prenumele arhivistului care a întocmit-o; **f.** de rolă, formular de evidență pentru microfilmele de pe documente din alte țări privind proveniența (fara și instituția deținătoare a documentelor), cota rolei, anii extremi, conținutul și limba în care sînt scrise documentele; **f.** fondului, instrument de evidență ce se întocmea pentru fiecare fond nou intrat în Arhivele Statului. A fost desființată în anul 1965, fiind înlocuită de **f.** „Situția fondului”; **f.** „monadă” **f.** întocmită pentru documentele cinematografice, cuprinzînd date cronologice, tipologice, tematice, statistice ale filmului, precum și constatări de ordin istoric, științific, tehnic și estetic; **f.** „Situția fondului”, instrument de evidență cuprinzînd numărul fondului sau colecției arhiviste în cadrul Arhivelor Statului, denumirea sau denumirile succesive ale creatorului și domiciliul acestuia, anii extremi ai (funcționării) instituției, limbile în care sînt scrise documentele, altele decît limba română, stadiul de ordonare, inventariere și selecționare în fiecare an calendaristic și anii pentru care lipsesc documente; este cel mai complet instrument de evidență; **f.** tematică (inf.), suport material cu rubrici preimprimite pe care se transpun informațiile referitoare la o problemă sau temă, depistate din documentele de arhivă, ca urmare a activității de cercetare tematică.

fișă divizionară (arh., inf.), suport format dintr-un fragment de carton subțire de dimensiunile unei fișe tematice, avînd partea superioară mai înaltă cu 1 cm. pe care se scrie denumirea grupeii de probleme dintr-un fișier tematic; **f.** se constituie ca delimitator de teme, subteme și probleme în cadrul claselor tematice.

fișier de date (arh., inf.), grupare de informații omogene din punct de vedere al semnificației acestora și al cerințelor de prelucrare. În funcție de suportii pe care sînt depuse informațiile și de modul de prelucrare, se împarte în **f.** cu prelucrare manuală și **f.** cu prelucrare automată.

fișier tematic (arh., inf.), fișier de date care se constituie în procesul cercetării tematice prin clasarea fișelor tematice potrivit clasificatorului tematic. În Arhivele Statului **f.** se creează la fiecare unitate deținătoare de documente. Fișele tematice se clasează separat pe clase tematice, iar în interiorul acestora pe teme, subteme și probleme. Fiecare grupă este delimitată prin fișe divizionare.

flancat (her.), termen ce indică poziția paralelă cu laturile scutului a unor mobile.

flancul drept al scutului (her.), v. *scut*. Sin. *flancul destreu al scutului*.

flancul stîng al scutului (her.), v. *scut*. Sin. *flancul senestru al scutului*.

fleuron (her., sig.), element component al coroanei deschise care este fixat pe un cerc frontal, de obicei împodobit cu pietre prețioase. Coroanele pot cuprinde 3, 5, 7 sau 9 f.

foaie de folosire (arh.), formular (tipizat) atașat la unitățile arhivistice cercetate în sălile de studiu, microfilmate, cercetate tematic sau din care s-au executat copii, fotocopii, facsimile ș.a.; rubricile f. cuprind numele cercetătorului, data cercetării și natura lucrării efectuate; întrucît din f. rezultă cine a cercetat unitatea arhivistică și în ce scop, este concepută ca un mijloc de control asupra valorificării informațiilor.

foaie de zestre (dipl.), denumirea actului în care se înscriu lucrurile pe care părinții sau tutorele unei fete i le trec în proprietate în momentul căsătoriei.

focar biologic de degradare a documentelor (arh., cons.), zonă, de obicei restrînsă, de apariție și dezvoltare a unor procese de degradare biologică a documentelor de arhivă, ca urmare a existenței condițiilor favorabile de dezvoltare a microflorei sau a infestării arhivei și care se depistează, în general, în depozitele de arhivă, în cadrul operațiilor de control periodic asupra stării de conservare, iar documentele afectate sînt izolate și tratate imediat, pentru lichidarea focarului.

foișor (mobilă) (her.), termen care indică faptul că o mobilă, care face parte din categoria figurilor heraldice artificiale din domeniul arhitecturii, cuprinde și turnuri. Sin. *donjonat*.

foiță-timbru (sig.), hîrtie utilizată la confecționarea sigiliilor timbrate. După ce f. era fixată deasupra cerii calde (sau a cocăii), pe suprafața sa se aplica matricea sigilară, obținîndu-se o impresiune sigilară în relief. F., inițial confecționată în formă rombică, din hîrtie groasă (de aceeași calitate cu suportul), devine în sec. al XVIII-lea, cînd este făcută din hîrtie fină, artistic tăiată, un adevărat ornament pentru document. Deseori colțurile f. reprezentau o stea sau un arbore, fapt pentru care sigiliul astfel obținut a fost numit sigiliu înstelat sau sigiliu dantelat.

foliatio (cod.), numerotare pe file a codicelor latine în vederea fixării ordinei de succesiune a părților textului, însoțită uneori, ca o completare, de numerotarea celor patru coloane ale celor două file ce stăteau față în față în cartea deschisă.

folie termoplastă (arh., cons.), material sintetic (polietilenă, acetat de celuloză etc.) de grosime 0,02—0,04 mm, aderent la hîrtie prin presare termică, folosit în lucrările de consolidare și restaurare a documentelor de arhivă prin tehnica laminării, sau folii cu grosime de 0,2 mm folosite la capsularea documentelor. V. și *laminare, capsulare a documentelor*.

folio, 1. (arh.), rubrică în indicele alfabetic pentru registrele de ședințe și registrele de intrare, introduse la comitatele din Transilvania în 1783. Rubrica f. cuprinde numărul filei (sau paginii) din registrul de ședințe; 2. (bibl.), format de hîrtie sau de carte obținut prin îndoirea colii de hîrtie o singură dată.

folosire a documentelor (arh.), ansamblu de acțiuni utilizate în vederea valorificării documentelor unei arhive. **F.** se realizează prin următoarele forme: cercetarea documentelor în sălile de studiu; informarea organizațiilor cu privire la documentele ce prezintă interes pentru activitatea lor practică sau științifică; activități instructive, cultural-educative și de propagandă; eliberare de certificate, copii și extrase; reproducere a documentelor; elaborare de publicații. Sin. *valorificare a documentelor*.

fond arhivistic (arh.), totalitate a documentelor create în decursul activității unei instituții, întreprinderi, organizații, asociații, independente din punct de vedere organizatoric și operativ, ori a unei familii sau persoane fizice, structurate organic după criterii istorice sau logice. **F.** constituie unitate de evidență în cadrul Fondului Arhivistic Național; **f.** de asigurare, **f.** de microfilme reprezentând copia miniaturizată pe film a unor fonduri arhivistice importante prin care se urmărește păstrarea și asigurarea permanentă. Constituirea **f.** de a. reprezintă o măsură de precauție pentru a pune la adăpost conținutul de informații documentare prin depozitarea microfilmelor în spații ferite de riscul acțiunii agenților de deteriorare sau distrugere care pot acționa accidental asupra documentelor originale; **f. familial**, totalitate a documentelor create de membrii unei familii sau de membrii mai multor familii care provin dintr-un strămoș comun sau înrudite prin alianță. *V. arhivă de familie (familială)*; **f. personal**, totalitate a documentelor create sau primite în decursul vieții și activității unei persoane fizice, sistematizate (ordonate) pe diferite criterii determinate, în general, de felul activității depuse de persoana respectivă. Un astfel de **f.** cuprinde actele personale, concepte de scrisori, manuscrise personale sau străine de arhiva persoanei respective, lucrări proprii tipărite cu însemnări și note personale, acte privind activitatea științifică, politică, culturală sau obștească, acte referitoare la bunuri personale etc. *V. arhivă de familie (familială)*.

fondare (arh.), operațiune de stabilire a apartenenței documentelor la un fond sau colecție arhivistică în raport de caracteristicile interne, pe baza principiilor *apartenenței, integrității, istorismului, pertinentei, provenienței* (v.).

Fondul Arhivistic de Stat (F.A.S.) (arh.), totalitatea documentelor aparținând statului român, având importanță politică, științifică și practică, indiferent de deținătorul și creatorul lor. A fost înființat potrivit Decretului nr. 353/1957 în scopul de a asigura evidența centralizată, păstrarea și folosirea în scopuri științifice și practice a documentelor. Administratorul este Direcția generală a Arhivelor Statului și Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România. Fac excepție arhivele cultelor și ale asociațiilor religioase care își pot păstra, organiza și administra documentele pe care le dețin. Prin apariția Decretului nr. 472/1971, **F.** a fost înlocuit cu Fondul Arhivistic Național.

Fondul Arhivistic Național (F.A.N.) (arh.), totalitatea documentelor create în decursul vremii de organele de stat, de alte organizații socialiste, de celelalte organizații sau de persoanele fizice care au îndeplinit funcții sau misiuni de răspundere în stat sau au avut un rol deosebit în viața politică, socială, economică, științifică, culturală sau artistică a țării, care constituie izvor de cunoaștere a istoriei patriei, a dezvoltării politice, economice, sociale și culturale a țării, a luptelor poporului

român pentru cucerirea și apărarea libertății naționale și sociale, a eforturilor depuse pentru edificarea societății socialiste. Aceste documente, oricare ar fi deținătorul lor, sînt bunuri de interes național cărora statul le acordă, în condițiile legii, protecție specială. F. a fost înființat potrivit Decretului-lege nr. 472/1971 privind „Fondul Arhivistic Național al Republicii Socialiste România” și înlocuiește „Fondul Arhivistic de Stat”, lărgind cadrul creat de acesta în anul 1957, îmbogățindu-l, perfecționindu-l și adaptindu-l condițiilor actuale din țara noastră. Înființarea F. a creat condiții pentru o mai bună organizare a muncii arhiviste, pentru perfecționarea sistemului de evidență a documentelor, păstrarea și conservarea acestora, îmbogățirea bazei documentare și folosirea ei potrivit cerințelor cercetării științifice. F. include atât documentele proprietate de stat cît și celelalte documente create și deținute de organizațiile socialiste și obștești, de cultele religioase precum și de persoanele fizice. Apartenența documentelor la F. este determinată numai de valoarea și importanța lor științifică și practică și nu de creatorul sau deținătorul lor. Ministerul de Interne îndrumă, coordonează și controlează activitatea privind evidența, selecționarea, păstrarea și valorificarea documentelor din F. deținute și create de organizațiile socialiste și celelalte organizații. Îndeplinesc atribuții speciale cu privire la documentele ce alcătuiesc F., în raport de natura acestora, următoarele organe: a) *Direcția generală a Arhivelor Statului* pentru documente scrise, tipărite, fotografice, sigilii și ștampile; b) *Arhiva națională de filme* pentru documente cinematografice; c) *Radioteleviziunea Română* pentru documentele fonice, video.

fonodocument (arh.), tip de document care conține informație acustică fixată prin metode mecanice, magnetice, optice etc. de înregistrare a sunetelor. V. *banță* (sau *peliculă*) *sonoră*, *bandă magnetică*, *disc magnetic*.

fonotecă (arh.), 1. Colecție de documente fonice înregistrate pe discuri, benzi de magnetofon etc., folosite în scopuri științifice (dialectologice, folclorice etc.) și la realizarea emisiunilor de radio, la sonorizarea unor producții artistice din cinematografie și televiziune etc. 2. Loc special amenajat în care este depozitată o astfel de colecție; f. de aur, sector al f. în cadrul Radioteleviziunii Române care cuprinde înregistrările sonore ale marilor personalități din viața culturală și artistică, precum și ale manifestărilor teatrale și muzicale de valoare specială.

forma actului (dipl.), tiparul în care se pune conținutul unui act, ansamblul caracteristicilor interne și externe care dau actului aspectul necesar, în funcție de natura sa diplomatică și juridică și de regulile cancelariei emittente.

forma sigiliilor (sig.), termen utilizat pentru descrierea amprentei și a matricei sigilare în comparație cu figurile geometrice. Se cunosc sigilii rotunde, ovale, rombe, dreptunghiulare etc. Sigiliile mari utilizate în cancelaria domnească au fost, de obicei, de formă rotundă, cele mici și inelare sînt, în cele mai multe cazuri, rotunde și octogonale.

formator de foi (arh., cons.), aparat care servește la confecționarea de hîrtie în scopuri experimentale în laborator. Este folosit în lucrările de restaurare a documentelor pe suport de hîrtie, în scopul completării unor zone de suprafață absente. În principiu, completarea se face

prin pasarea unei suspensii celulozice printr-o sită pe care a fost așezat documentul deteriorat. În timpul pasajului suspensiei, fibrele celulozice se împislesc într-un strat cu grosime variabilă în părțile neacoperite de document, completînd și întregind astfel suprafața hîrtiei. Prin uscare și înclieiere, acest strat capătă rezistența hîrtiei normale. Sin. *aparatus de turnat pagina*. V. și *completare a golurilor*.

formula de smerenie (dipl.), expresie prin care o persoană, adesea fără să-și precizeze exact funcțiile, atestă că-și datorează demnitățile unei puteri divine, proclamînd public că nu este demnă de ele.

formula devoțiunii (dipl.), element al intitulației prin care o persoană explică, recunoaște sau proclamă faptul că ea însăși sau demnitatea sa emană din providența divină. În documentele emise în cancelariile domnilor români, cele mai frecvent întîlnite f. sînt DEI GRATIA DOMINI și МИАНСТІЮ БОЖІЕЮ („din mila lui Dumnezeu“). V. *invocație verbală*.

formula pentru anunțarea sigilării (sig.), v. *anunțarea sigiliului*.

formulae (dipl.), v. *formularia*.

formular diplomatic (dipl.), totalitatea elementelor componente ale actului. Un f. complet se compune dintr-o parte convențională denumită protocol inițial și final (sau eschatocol) și alta caracteristică, ce individualizează documentul, numită text (sau context). Fiecare din aceste părți se compune din mai multe elemente, schema unui f. complet cuprinzînd:

Protocol inițial	— invocație	— simbolică
		— verbală
	— intitulație	— inscripție. Sin. adresă.
		— salutație
— arengă		
textul (sau contextul)	— promulgație. Sin. notificație, publicație	
	— intervenție. Sin. petiție	
	— narație, expunere	
	— dispoziție	
	— sancțiunea. Sin. pedepșa	— materială și — spirituală
protocolul final. Sin. eschatocol	— data	
	— apreciația	
	— semnele de validare	— subscrierile — martorii — pecetea

Acest f. nu este respectat de toate documentele. De obicei, în actele solemne se regăsește formularul complet, inscrierile de mai mică importanță compunîndu-se doar din cîteva elemente esențiale.

formularia (dipl.), formulare de stil notarial, folosite în cancelariile din Transilvania, în sec. XIV—XV, ca modele pentru redactarea documentelor; conțin și copii de documente autentice. Sin. *formulae*. V. *stylionale*.

fotocopie (arh.), 1. Copie a unui document obținută prin tehnici fotografice pe hîrtie, film și plăci fotografice. F. poate fi alb-negru sau color, în imagine negativă sau pozitivă; 2. Documentul de arhivă pe material fotografic (film, placă fotografică, hîrtie).

fotografie de asigurare (arh., cons.), fotocopie sau clișeu executat după un document de arhivă înainte de a se aplica lucrările de restaurare. F. urmărește asigurarea conținutului documentului față de orice accident, în urma căruia s-ar putea ajunge la pierderea informațiilor pe care le cuprinde și, în același timp, servește de martor în evaluarea calității lucrărilor de restaurare.

fotografie electrostatică (arh.), v. *electrofotografie*.

fotogramă (arh.), unitate de bază a filmului fotografic, care conține o singură microimagine. În cazul microfilmelor se utilizează termenul *cadru de microfilm*.

fotostat (arh.), v. *fotocopie*.

fototecă (arh.), 1. Colecție de documente fotografice constituită din daguerotype, plăci și filme fotografice, diapozitive și fotografii, organizată tematic, în vederea cercetării — a completării informației scrise cu imagini, a utilizării lor în publicații sau organizării de expoziții. Colecția de documente fotografice conservată la Arhivele Statului păstrează imaginea unor personalități din viața politică, științifică și culturală din țară și străinătate, precum și importante momente din istoria patriei și cea universală, monumente de artă medievală, modernă și contemporană, etnografie și folclor. Prezintă interes pentru istoria urbanisticii, a evoluției artei fotografice și pentru istoricul înființării atelierelor fotografice din România. Descrierea imaginii fotografice se face pe fișe, organizate potrivit clasificatorului tematic, într-un fișier al colecției de documente fotografice, pe baza căruia se face regăsirea fotografiilor necesare unei tematici. 2. Loc special amenajat pentru depozitarea unor astfel de colecții. Documentele fotografice se depozitează în cutii special constituite ținînd seama de formate (mărimea fotografiei) și de genul documentului fotografic: film, diapozitive, placă pe sticlă, albume de fotografie, ilustrate.

foxing (arh., cons.), formă de degradare a documentelor de arhivă pe suport de hîrtie, constînd din apariția unor pete punctiforme (uneori mai extinse) cu aspect ruginiu; cauzele apariției f. nu sînt pe deplin elucidate, dar se apreciază că prezența fierului în compoziția hîrtiei joacă un rol important.

fr. (arh.), v. *frustum*.

fractură (arh.), registru de (intrare și) ieșire a actelor la magistratul orașului Gherla în perioada 1784—1825, denumit și *Liber expeditionum*.

front (her.), centrul părții superioare a scutului, care împreună cu cantonul drept și cantonul stîng formează șeful.

frustum (arh.), v. *acclusa*.

fum (sig.), substanță de sigilat, obținută prin ținerea matricei sigilare deasupra flăcării unei luminări, în vederea aplicării acesteia pe suportul

actului ce urmează a fi validat; fiind cel mai ușor de procurat, această substanță s-a folosit în special de către locuitorii satelor.

fumigare (arh., cons.), vaporizare a unui lichid cu punct de fierbere scăzut, în scopuri de dezinsecție sau dezinfecție a documentelor de arhivă. Substanțele care se pretează la f. se numesc fumigante (ex. soluție de aldehydă formică).

Fundationale (arh.), subdiviziune din seria de acte normative din arhiva Guberniului Transilvaniei, cuprinzând documente din anii 1583—1855, referitoare la întemeierea unor instituții de învățământ, fundații și beneficiarii lor. Serii F. există și în alte arhive din Transilvania.

Funeralia (arh.), serie de acte din arhivele unor instituții administrative din Transilvania, referitoare la decese.

fungicid (arh., cons.), substanță activă sau preparat cu acțiune toxică asupra ciupercilor de mucegai. În arhive se întrebuințează pentru distrugerea ciupercilor ce degradează documentele. Substanța respectivă trebuie să fie toxică pentru ciupercile de mucegai, dar nevătmătoare pentru studiarea documentelor de arhivă. Principalele f. folosite în arhive sînt: aldehyda formică, pentaclorfenolatul de sodiu, compuși organomercurici, compuși fenolici etc.

fureă (her.), piesă onorabilă a scutului realizată prin combinarea unui căprior răsturnat cu un pal. Sin. *crăcană*, *proșap*.

fus orar (cron.), sistem de măsurare a timpului care indică ora civilă în creșterea (spre est) și în descreștere (spre vest) în raport cu Greenwich; ea crește și descrește din oră în oră cu fiecare fus de 15 grade longitudine.

G

gazare (arh., cons.), operație de degajare a unui gaz toxic în spații de arhivă închise în scop de dezinfecție sau dezinsecție. În spațiile de arhivă se practică în mod obișnuit g. cu oxid de etilenă, acid cianhidric, bromură de metil etc.

găitan (sig.), v. *mijloace de atașare a sigiliilor*.

Gegenstand (arh.), rubrică în registrele de evidență la registratura instituțiilor administrative din Transilvania, scrise în limba germană în sec. XIX—XX, în care s-a trecut obiectul sau cuprinsul documentelor înregistrate.

genealogiae (**genealogiales**) (arh.), serii de documente în arhivele locale de adevărate din Transilvania, referitoare la probleme genealogice ale familiilor de nobili din sec. XVI—XIX.

genealogie, știință specială a istoriei care studiază nașterea și evoluția neamurilor și a familiilor, înruderirile care se stabilesc între persoanele unei epoci date, precum și rolul pe care aceste înruderiri îl joacă în desfășurarea unor evenimente istorice; la pl., înșurubirea sistematică a membrilor unei familii, făcută pentru a stabili originea și gradul lor de rudenie. Folosește ca metode de cercetare, metoda analitică, al cărei rezultat este întocmirea tablei ascendenților și metoda sintetică, prin care se poate stabili tabla descendenților.

General Repertorium (arh.), titlu prescurtat dat de arhivarul brașoven Friedrich Stenner repertoriului general al actelor magistratului Brașov.

generație (gen.), totalitatea oamenilor care sînt de aceeași vîrstă și la aceeași distanță de un individ considerat comun; g. **genealogică**, generație apreciată că apare la un interval de 30 de ani și durează 65 de ani.

generație a copiei de film (arh., cons.), termen desemnînd distanța dintre film și documentul original rezultată prin recopieri succesive, pornind de la prima peliculă, considerată de generația I-a. V. și *copiere a microfilmelor*.

geneza documentului (dipl.), stadiile prin care trece un document de cancelarie pînă cînd capătă forma definitivă. Aceste stadii sînt: 1, formarea actului (cuprinzînd petiția, cercetarea ispravnicului de act, deliberarea domnului împreună cu sfatul boierilor, în prezența părții interesate și hotărîrea domnească); 2, redactarea actului (pe baza unui formular tip și a însemnărilor luate în timpul deliberării, formîndu-se un concept); 3, scrierea actului (de către grămătic, după concept sau direct după dictare, în unele cazuri); 4, revizuirea actului

(de către ispravnic); 5, validarea actului (prin aplicarea sigiliului și a semnăturii).

genul documentului (arh.), denumire dată documentului în funcție de caracteristicile lui interne, care îl definesc, îl individualizează, în raport de celelalte documente (ex.: hrisov, zapis, ordin, raport, proces-verbal, scrisoare etc.). G. este un element obligatoriu al fișei de inventar.

Geschäftsprotokoll (arh.), registre de evidență despre actele intrate și rezolvarea lor, folosite în Transilvania în sec. XIX—XX la instituțiile locale administrative. În unele cazuri, după 1849, G. a înlocuit registrul de intrare-ieșire și registrul de procese-verbale al ședințelor, contribuind astfel la evitarea de paralelisme în evidența documentelor. Sin. *Gestionsprotokoll*.

Gestionsprotokoll (arh.), v. *Geschäftsprotokoll*.

ghid arhivistic (arh.), instrument de informare științifică cu caracter general, întocmit pe baza inventarelor, indicând categoriile și denumirea fondurilor, precum și părțile structurale existente într-un deposit. De fapt este o repertoriizare generală a inventarelor. Poate fi g. sistematic (*metodic*), care furnizează informații despre existența categoriilor de documente, denumirea fondurilor și părților lor structurale, precum și cantitatea acestora, structurată în funcție de anumite criterii sau g. **TOPOGRAFIC**, care cuprinde toate elementele necesare identificării fondului sau colecției: anii extremi, cantitatea în metri liniari și unități arhivistice, numărul raftului și al poliței pe care sînt așezate, numărul fondului și al inventarului. G. nu este o lucrare definitivă, ci se reface periodic. V. *inventar general*.

gironat (seut gironat) (her.), suprafață împărțită în 8 părți (cartiere) prin scartelare și scartelarea în curmeziș, reprezentată în smalturi alternative. (Fig. 29).

glob crucifer (her., sig.), sferă suprapusă de o cruce care se găsește în vârful coroanelor închise, în mîna unor personaje sau deasupra unor scuturi; este însemn al puterii suverane, atribuit al suveranității. În heraldica românească globul crucifer este întîlnit în stemele Țării Românești, în armele Moldovei și armele statului român.

glosar (arh.), lucrare cuprinzînd lista alfabetică a arhaismelor, regionalismelor, termenilor speciali și ai celor mai puțin cunoscuți din cadrul documentelor, însoțită de explicații clare și concise sau numai de definiții prin sinonime de largă circulație; poate constitui o lucrare anexă sau independentă.

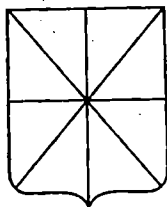

Fig. 29. Scut gironat.

glosă (pal.), 1. Însemnare marginală sau interliniară, contemporană sau ulterioară documentului, menită să arate circulația, înregistrarea, prețuirea textului; 2. Explicație a unui cuvînt sau a unui pasaj rar, învechit, neînțeles, sau notele comentatorului pe marginea textului.

goluri ale suprafeței documentelor (arh., cons.), porțiuni lipsă din suprafața unui document degradat. V. *completarea golurilor*.

grad de alb al hîrtiei (arh., cons.), caracteristică tehnică reprezentînd intensitatea culorii albe a unei hîrtii exprimată în procente, în raport cu un etalon evaluat ca alb 100%. Prin îmbătrînire naturală ca, și în urma acțiunii unor factori fizici sau chimici, gradul de alb scade, evidențiînd modificări structurale ale fibrelor celulozice. Stabilitatea gradului de alb al unei hîrtii reprezintă capacitatea sa de a se păstra timp îndelungat, fără modificări semnificative ale compoziției masei fibroase.

grafologie, știință care cercetează scrisul din punct de vedere al legăturii lui cu caracterul și aptitudinile unei persoane; g. este folosită în activitatea arhivistică în scopul determinării autenticității unor acte, iscălituri etc.

gramajul hîrtiei (arh., cons.), caracteristică tehnică reprezentînd greutatea unui metru pătrat de hîrtie exprimată în grame. G. este corelat direct cu grosimea hîrtiei și de el se ține cont la alegerea hîrtiei sau dozării pastei celulozice care urmează a fi folosite la completarea golurilor din documente în cursul restaurării. Sin. *masă a hîrtiei*.

gravare a sigiliilor (sig.), operațiune prin care se realizează în negativ, pe suprafața metalică, o reprezentare constituind însemnele posesorului și un text precizînd titlul acestuia. G. se poate face în adîncime (*incizie*), pentru sigilarea cu ceară sau cocă, ori în relief (*excizie*), pentru sigilarea cu tuș sau fum.

grămătie (dipl.), persoana care avea ca profesie scrierea actelor într-o cancelarie, putînd fi deseori și redactor al acestora. G. cancelariei domnești era cunoscător al regulilor de cancelarie și al normelor juridice. În actele emise în cancelariile românești g. este menționat cu titlatură, nume și, uneori, prin specificarea locului de unde este. Sin. *diac, pisar, scrib, uricar*.

grifon (her.), animal fantastic, alcătuit din imaginație, prin combinarea unei acvile cu un leu. De obicei acesta este înfățișat avînd capul, pieptul, aripile și picioarele de acvilă, iar restul trupului de leu. Sin. *gripton*.

grile (her.), termen ce indică zăbrelele vizierei coifului, numărul lor putînd fi, de la 3 la 11, în funcție de rangul nobiliar. V. *coif*.

gripton (her.), v. *grifon*.

Grundrepertorium (arh.), denumirea inventarului întocmit de Wilhelm Wenrich în anii 1871—1874 pentru documentele arhivei orașului și a națiunii săsești din Sibiu, din perioada 1203—1500. Lucrarea cuprinde patru volume manuscrise, la care se adaugă două volume indice alfabetic general (*Realrepertorium*).

H

h.a. (cron.), v. *huius anni, hoc anno*.

habitat (arh., cons.), termen generic desemnând mediul de creștere și totalitatea factorilor nutritivi și ambientali care asigură creșterea și dezvoltarea unor agenți biologici. Întrucât arhivele depozitate necorespunzător sînt, în general, afectate de numercase specii de insecte și microorganisme specifice, depozitele de arhivă constituie **h.** acestor specii.

hampă (her., vex.), suportul pe care se fixează pinza steagului.

Handakten (arh.), v. *acta manualia*.

harag (pal.), instrument de liniat din lemn, ca o ramă, de mărimea suportului, pe marginile căruia erau fixate, la distanțe egale, fire de ață peste care se apăsa pergamentul sau hîrtia, obținîndu-se o liniere oarbă. S-a folosit în sec. XII-XVII mai ales pentru manuscrise (codexuri). V. *instrumente de scris*.

hardware (arh., inf.), sistem electronic de elaborare a datelor, considerat sub aspect fizic, adică al mașinilor și al dispozitivelor care îl compun.

hartă (dipl.), document de arhivă din categoria documentelor cartografice, constînd dintr-o reprezentare grafică în plan orizontal a suprafeței terestre (totale sau parțiale), generalizată și micșorată conform unei anumite scări de proporție și întocmită în baza unei proiecții cartografice. În funcție de scară, există următoarele hărți: **h. topografică**, cu scară între 1 : 20 000 și 1 : 200 000; **h. topografică de ansamblu**, cu scara între 1 : 200 000 și 1 : 500 000 și **h. de ansamblu**, cu scara mai mică de 1 : 500 000.

Hasdeu Bogdan, Petriceicu (25 februarie 1838, Cristinești-Hotin — 25 august 1907, Cîmpina), lingvist, istoric și scriitor român. A îndeplinit funcția de director general al Arhivelor Statului în perioada 17 mai 1876 — 1 aprilie 1900. Activitatea sa în această funcție s-a concretizat, în primul rînd, în grija pe care a avut-o pentru păstrarea în bune condiții a documentelor, străduindu-se să procure cele mai adecvate mijloace de conservare existente atunci, și să chibzîă construirea unui local corespunzător; de asemenea a depus mari eforturi pentru recuperarea materialelor împrumutate. Este cel dintîi conducător al Arhivelor care depistează materiale documentare privind istoria României în arhivele străine, obținînd copii de pe ele, pe care apoi le publică, fără însă să le păstreze în depozitele arhivei. A fost inițiatorul colecției de manuscrise, formate din toate cndicile de documente, în copii sau original, ale așezămintelor clericale. În ianuarie 1877, **H.** pune la dispoziția cercetătorilor o sală de studiu a documentelor. Ca un pasio-

nat bibliofil, a înzestrat biblioteca arhivelor cu cărți importante, apărute în țară sau străinătate. Pe linia publicațiilor arhivistice H. editează în 1864 „Arhiva istorică a României”, care pînă în 1876 numără patru tomuri; apoi, între anii 1876 și 1881 publică cele trei volume din *Cuvențe den bătrîni*, precum și *Cronica* lui Zilot Românul.

hatarozas (arh.), rubrică în registrele de evidență a actelor (registre de intrare-ieșire, protocoale de ședințe) ale instituțiilor locale administrative din Transilvania în sec. XIX și la începutul sec. XX, în care se trecea hotărîrea sau rezoluția asupra actului intrat.

Hauptindex (arh.), denumire pentru repertoriul alfabetic la comitatul Maramureș pentru actele înregistrate între 1789 și 1790. Are rubricile: cuvîntul de bază (care indică obiectul), numărul sub care actul a fost înregistrat în registrul de intrare și numărul fascicolei în care a fost clasat actul.

Haupt-Register (arh.), v. *General Repertorium*.

Heliade Rădulescu, Ion (6 ianuarie 1802, Tîrgoviște — 27 aprilie 1872, București), conducător al Arhivelor Statului din București între anii 1843 și 1848. A manifestat un deosebit interes pentru preluarea materialelor arhivistice de la instituții, pentru rezolvarea cererilor formulate de către instituții sau persoane particulare, precum și pentru folosirea în scopuri științifice a documentelor aflate în depozitele arhivei.

heraldică, știință specială a istoriei, avînd drept scop stabilirea principiilor teoretice, cercetarea și interpretarea stemelor și a evoluțiilor acestora. **H.** cuprinde două părți: știința h. care fixează și studiază normele teoretice ale blazonului și arta h. care se ocupă de aplicarea lor practică. Deși arta h. a cunoscut o înflorire deosebită în timpul Cruciadelor și a perioadei clasice a turnirurilor, iar știința h. s-a afirmat în sec. XIX—XX, fenomenul heraldic este mult mai vechi, el s-a născut odată cu societatea și a evoluat odată cu aceasta. Primele lucrări de heraldică s-au datorat lui: Jérôme de Bara, *Les blason des armoiries*, Lyon, 1579; Marc Vulson de la Colombière, *La science héroïque traitant de la noblesse, de l'origine des armes, de leur blason et symboles*, Paris, 1644; Charles Segoing, *Mercur armorial enseignant les principes et éléments du blason des armoiries*, Paris, 1648; Père Claude-François Ménéstrier, *Le véritable art du blason et l'origine des armoiries*, Paris, 1671; L'héraut Sicile, *Le blason des couleurs en armes, livrées et devises* (prima ediție realizată de H. Cocheris, Paris, 1860) etc. Bazele științei s-au pus însă în sec. al XIX-lea și în veacul nostru. Printre cele mai reprezentative lucrări care au fundamentat știința blazonului menționăm: Louis Douet d'Arcq, *Collection de sceaux*, vol. I, Paris, 1863; Germanin Demay, *Inventaire des sceaux de la Picardie*, Paris, 1877; G. A. Seyler, *Geschichte der Heraldik*, Nürnberg, 1885—1889; D. L. Galbreath, *Manuel du blason*, Lausanne, 1942; Louis Bouly de Lesdain, *Études héraldiques sur le XIIe siècle*, în „Annuaire du Conseil héraldique de France”, 20 (1907), p. 185—244; Max Prinnet, *Les usages héraldiques au XIVe siècle d'après les croniques de Froissart*, în „Annuaire-bulletin de la Société de l'histoire de France”, 1916; E. J. Jones, *Medieval heraldry. Some Fourteenth Century Heraldic Works*, Cardiff, 1943; Rémi Mathieu, *Le système héraldique français*, Paris, 1964; Michel Pastoureau, *Le traité d'héraldique*, Paris, 1979 etc. În țările române, deși au existat preocupări pentru descrierea simbolurilor încă din sec. al XVI-lea, știința h. s-a născut abia în veacul al

XIX-lea prin contribuția lui C. Bolliac, M. Kogălniceanu, B. P. Hasdeu și lucrările lui Șt. D. Grecianu, V. A. Urechia, D. Sturdza, P. V. Năsturel etc. Dar fundamentarea științifică a h. a realizat-o C. Moisil în sec. al XX-lea.

herb (her.), v. *stemă*.

hermină (her.), blană utilizată în alcătuirea stemelor, în special la căptușirea pavilioanelor și mantourilor. Este reprezentată convențional printr-o suprafață albă semănată cu codițe negre. Este blana folosită de obicei la reprezentarea stemelor de stat. Simbolizează marea, suveranitatea etc. V. *blănuri*.

higrograf (arh., cons.), aparat destinat determinării și înregistrării, sub forma unei diagrame pe hîrtie, a umidității relative a depozitelor de arhivă și a altor spații.

higrometru (arh., cons.), aparat de măsurare a gradului de umiditate a aerului. Se utilizează în controlul microclimatului depozitelor de arhivă.

hiltă (pal.), v. *criptografie*.

hîrtie (de scris) (pal.), material sub formă de foi subțiri, alcătuit din fibre celulozice vegetale prelucrate prin diferite tehnici de obținere și preparare a pastei. Constituie suportul grafic cel mai frecvent utilizat pentru scrierea documentelor din arhive. De calitate h. depinde durabilitatea documentelor în timp. A fost inventată de chinezi în sec. al II-lea și era produsă din mătase și fire de bambus. În evoluția sa, fabricarea h. a parcurs trei perioade: 1) h. cea mai veche, arabă, numită *bombicină*, fabricată după oț se pare din bumbac. A pătruns în Europa în secolul al XII-lea, cel mai vechi text european scris pe o astfel de h., datînd din anul 1109, se află în Arhivele Statului din Sicilia; 2) h. cu *filigran*, cu *vergături* (linii orizontale) și *verticale* fabricată din in și cîneapă, care apare prima oară la sfîrșitul sec. al XIII-lea. Primele filigrane sînt de origine italiană, cel mai vechi document cu filigran datînd din 1271; 3) h. *din cîneapă, în sau lînă fără filigran*. Cel mai vechi document româno-slav scris pe h. este scrisoarea lui Mircea cel Bătrîn din anul 1406. În România morile de h. au apărut în sec. al XVI-lea. Primele fabrici mari de h. fără filigran au fost construite la sfîrșitul sec. al XIX-lea; h. japoneză (arh., cons.), denumire comercială pentru un tip de material fibros, de calitate superioară, prezentat în diferite structuri și gramaje; se utilizează în restaurarea documentelor și lucrărilor grafice.

hoc anno (cron.), expresie folosită în documentele latine medievale din Transilvania, care se referă la date din anul emiterii documentului. Scris și prescurtat *h.a.*

hoc tempore (cron.), expresie folosită în documentele latine medievale din Transilvania, care se referă la date din același timp cu o dată menționată anterior în document. Scris și prescurtat *h.t.*

Homagialia (arh.), serie de documente din anii 1706—1839 în arhiva Guberniului Transilvaniei; conține documentele de prestare a jurămintelor de credință față de împărați, din partea nobilimii, a unei părți a orașenilor, a seculilor și sașilor, ca și a clerului, la urcarea pe tron a unui nou suveran.

hotarnică (dipl.), v. *mărturie hotarnică*.

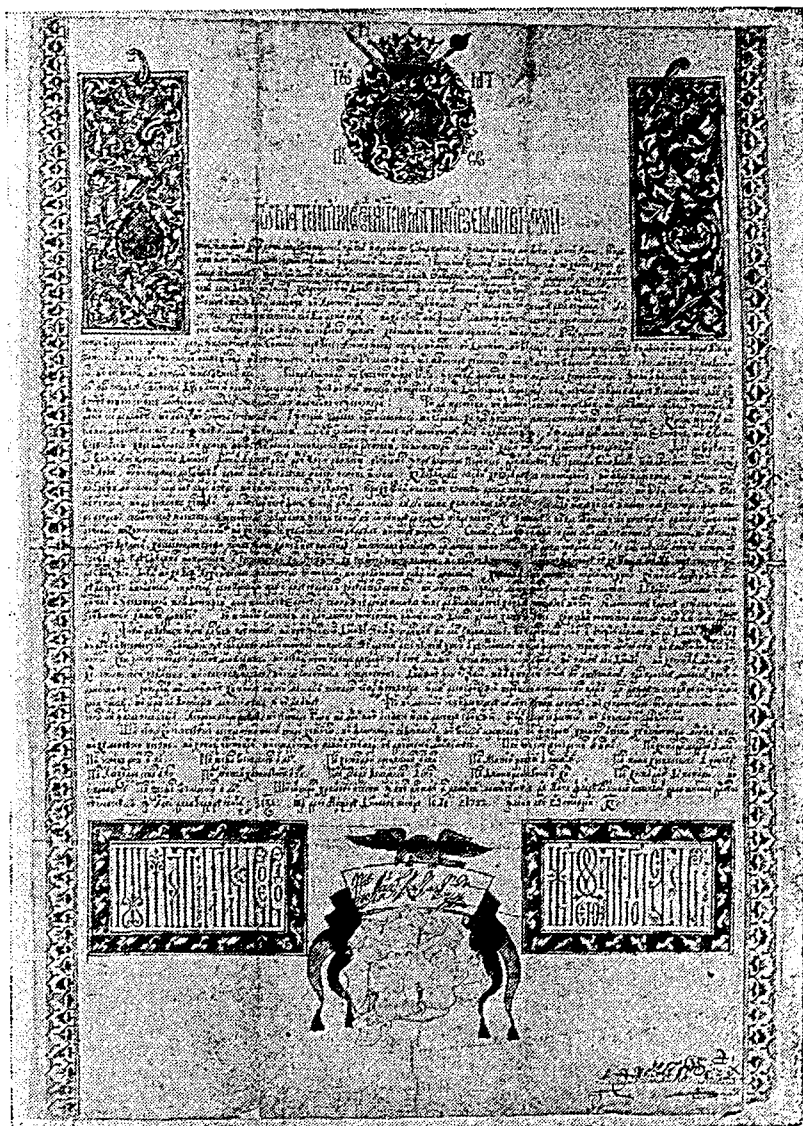

Fig. 30. 1752 octombrie 23, Tirgoviște. Hrisovul lui Matei Ghica vv.,
domnul Țării Românești.
Arh. St. Buc., colecția „Suluri“, 25.

hotărnicie (dipl.), v. *mărturie hotarnică*.

hrisov, I. (dipl.), denumire a actului solemn emanat din cancelaria domnească a Țării Românești și autentificat, de obicei, de una sau mai multe peceti atirnite (sec. XV—XVII). (Fig. 30). **2.** (sig.), termen care poate fi folosit pentru: a) bula sigilată; b) matricea sigiliului mare domnesc; c) sigiliul mare domnesc.

„Hrisovul”, buletin al Școlii de arhivistică, editat de Arhivele Statului între anii 1941 și 1947, sub îngrijirea directorului Arhivelor Statului, Aurelian Sacerdoțeanu, din care au apărut șapte numere. Publică documente istorice, lucrări de metodică (descrieri, analize și indicii de fonduri arhivistice, cataloage, bibliografii), lucrări de teorie, ediții de texte, studii referitoare la științele speciale ale istoriei și materiale pentru pregătirea specială a arhiviștilor.

h.t. (cron.), v. *hoc tempore, huius temporis*.

huius anni (cron.), expresie folosită în documentele latine medievale din Transilvania, pentru a face referire la date din anul emiterii documentului. Scris și prescurtat *h.a.*

huius temporis (cron.), expresie folosită în documentele latine medievale din Transilvania, referindu-se la date menționate anterior în document. Scris și prescurtat: *h.t.*

iatagan (her.), mobilă a scutului aparținând figurilor artificiale din domeniul armamentului, înfățișată sub forma unei săbii curbe, cu lama lată.

identificator (arh., inf.), simbol exprimat prin caracterele alfanumerice care permite identificarea înregistrărilor în vederea eventualelor actualizări.

ieșind (her.), termen care indică poziția unor animale din care se vede doar partea superioară, părfind a ieși din altă piesă sau partițiune a scutului. În stema Transilvaniei înfățișăm, alături de șapte turnuri, acvila ieșindă, însoțită de Soare și Lună.

igienă a depozitelor (arh., cons.), totalitatea măsurilor de întreținere a depozitelor de arhivă organizate în scopul menținerii salubrității spațiilor destinate păstrării în bune condițiuni a documentelor. Principalele măsuri de igienă a depozitelor sînt: desprăfuirea periodică, aerisirea, dezinfecția, dezinsecția și deratizarea, controlul factorilor de microclimat, controlul stării de conservare a documentelor etc.

ignifugare a spațiilor (arh., cons.), operație de acoperire a suprafețelor combustibile (în special din lemn) din depozitele de arhivă cu o substanță ce le conferă rezistență la foc; silicatul de sodiu în soluție apoasă este o substanță deseori folosită în acest scop. V. *prevenirea și stingerea incendiilor în depozitele de arhivă*.

iktatojegyzökönyv (arh.), denumire folosită în sec. al XIX-lea în Transilvania în instituțiile administrative locale cu limba oficială maghiară, pentru registrul de intrare-ieșire al actelor.

iktatokönyv (arh.), denumire folosită în sec. al XIX-lea și la începutul sec. al XX-lea în instituțiile din Transilvania cu limba oficială maghiară, pentru registrul de intrare-ieșire al actelor.

iktatoszam (arh.), denumire folosită în sec. al XIX-lea și la începutul sec. al XX-lea în instituțiile din Transilvania cu limba oficială maghiară, pentru numărul de înregistrare al actelor.

Illocafionis protocollum (arh.), tip de registru de evidență arhivistică, folosit în arhiva orașului Tg. Mureș la începutul sec. al XIX-lea, pentru predarea de acte în responsabilitatea arhivarului.

imagine a scrierii (pal.), v. *duct*.

imbreviatură (dipl.), v. *concept*.

implementare (arh., inf.), etapă de definitivare a funcționării sistemului ce constă din înlocuirea „din mers” a vechiului sistem, evi-

tindu-se perturbațiile în îndeplinirea sarcinilor de plan ale unității utilizatoare. Prin 1. se aduc ultimele îmbunătățiri ale fluxului de prelucrare, în funcție de condițiile concrete.

importanța documentar-istorică a unităților arhivistice, v. *valoare a documentului*.

importanța practică a unităților arhivistice, v. *valoare a documentului*.

impresiune sigilară (sig.), v. *amprentă sigilară*.

imprimantă (arh., inf.), 1. Mașină de imprimare a rezultatelor obținute la un calculator electronic; 2. Hîrtia continuă introdusă în imprimanta calculatorului pentru scrierea rezultatelor și mesajelor sistemului de calcul.

impurum (dipl.), termen folosit în Transilvania în sec. XVII-XIX pentru conceptele actelor.

Incendium (arh.), serie de acte normative din arhiva Guberniului Transilvaniei. Cuprinde documente din anii 1755—1850, regulamente pentru pompieri și măsuri de prevenire și combatere a incendiilor.

incizie 1. (dipl.), operație prin care suportul unui document anulat, după împăturire, este tăiat, producîndu-se tăieturi în formă de *căprior* (v.) 2. (sig.), v. *gravare a sigiliilor*.

incunabul (bibl.), tipăritură care datează din primii ani ai introducerii tiparului (pînă la anul 1500); (p. ext.) exemplar care face parte din tipăriăturile cele mai vechi.

Index generalis familiarum nobilium Transylvanarum (arh.), titlul unui registru din arhiva Cancelariei Aulice Transilvane, alcătuit în anul 1858; cuprinde în ordine alfabetică magnații, nobili, principii, boierii, ca și familiile care au primit dreptul de indigenat sau predicate nobiliare, între anii 1686 și 1848.

Index generalis Literarum Privilegialium (arh.), titlul inventarului documentelor privilegiale din arhiva orașului Brașov, întocmit de Johann Albrich în anul 1714. Cuprinde 426 documente din anii 1342—1662, grupate după emitenți în 24 grupe principale.

Index privilegiorum huius civitatis Colossvar (arh.), titlul Inventarului privilegiilor din arhiva orașului Cluj, întocmit de notarul Gregorius Diosi în anul 1592; cuprinde mai multe sute de documente din sec. XIV—XVI în 172 titluri, după drepturile la care se referă documentele.

Index privilegiorum, instrumentorumque publicorum, ut et litterarum quarundum missilium regum principumque Transsylvanicae priscorum ad Brassovienses exaratarum inque Archivo Publico civitatis Coronensis existentium, exactus die 5-ta Augusti 1765 (arh.), titlul inventarului documentelor privilegiale din arhiva orașului Brașov din perioada 1353—1688, întocmit de arhivarul J.M.J. von Herrmann. V. și *Consignatio privilegiorum*.

indexare (arh., inf.), proces de analiză în care conținutul unui document este reprezentat după anumite reguli prin cuvinte sau prin simboluri (descriptori); **i. coordonată**, în care conținutul documentelor este caracterizat prin descriptori reprezentînd concepte unice, iar informațiile sînt regăsite prin recombinația acestor descriptori.

indicativ al dosarului (arh.), ansamblul de semne constând din litere și cifre care individualizează dosarul și indică locul pe care îl ocupă în nomenclator (ex. III B a 12 reprezintă: cifra romană-direcția, litera majusculă-serviciul, litera mică-biroul și cifra arabă-numărul dosarului în cadrul biroului care l-a creat).

indicator al termenelor de păstrare (arh.), tabel sistematic care cuprinde principalele grupe de documente, cu termenele de păstrare corespunzătoare, organizate pe activități; termenele de păstrare se stabilesc de organizații în raport de importanța istorică, documentară sau practică a documentelor; se întocmește de organizațiile centrale, pentru documentele proprii și ale unităților în subordinea lor; se confirmă de Direcția generală a Arhivelor Statului (formular model în Decretul nr. 472/1971, republicat); servește ca instrument de lucru în arhiva unei organizații pentru efectuarea selecționării documentelor constituite după nomenclator. *V. nomenclator al dosarelor, indicator-nomenclator.*

indicator-nomenclator (arh.), instrument de lucru în arhiva unei organizații centrale, județene sau locale pe baza căruia se constituie în dosare documentele create în cursul unui an; i. are structura nomenclatorului dosarelor, este aplicabil în cazul organizațiilor centrale care au atribuții strict delimitate, constante și al celor județene sau locale a căror activitate nu diferă de la un județ la altul, de la o localitate la alta (ex. procuraturi, bănci ș.a.). I. se întocmește de organizația centrală, pentru activitatea proprie și pentru unitățile subordonate și se confirmă de D.G.A.S. *V. nomenclator al dosarelor, indicator al termenelor de păstrare.*

indicator special (arh.), denumire pentru indicatorul termenelor de păstrare întocmit de o organizație centrală pentru documente proprii și ale unităților subordonate, spre a se face deosebire de indicatorul-tip. *V. indicator al termenelor de păstrare.*

indicator-tip (arh.), tabel sistematic care unifică nomenclatura diverselor categorii de documente comune, ca gen și conținut, ale tuturor organizațiilor și termenele lor de păstrare. I. a fost elaborat în 1957 de D.G.A.S. pentru a servi ca model la întocmirea indicatoarelor de către organizații.

indice I (arh.), 1. Ansamblu de simboluri exprimat în litere majuscule și minuscule, cifre romane și arabe, stabilite conform clasificatorului tematic, având drept scop definirea locului fișei în cadrul fișierului tematic. 2. Lucrare de informare științifică care cuprinde o repertoriizare a onomasticilor, toponimelor, temelor, noțiunilor, subiectelor, problemelor, obiectelor, instituțiilor etc. din documente, în scopul evidențierii, într-o formă concisă, a conținutului documentelor dintr-un fond sau colecție. În funcție de criteriul adoptat, i. poate fi: onomastic, de materii și de lucruri, sau general. I. pot constitui lucrări independente sau anexe. Arhivele Statului au întocmit și publicat: *Indicele de documente aflate în Arhivele Statului și nepublicate încă*, București, 1874—1876, în „Revista istorică a Arhivelor României”; seria editată între anii 1947 și 1961, cuprinzând indicii cronologici (nr. 1—24) ai diferitelor fonduri feudale, referitoare la Țara Românească (Arhiva Mitropoliei Țării Românești, 1365—1890; Actele Secției Bunuri publice, București, Actele Serviciului Documente istorice, Actele Arhivei militare etc.; i. alfabetic, registru sau listă, în care se înscriu în ordine alfabetică

denumirea, sau numele și prenumele emitentului cu indicarea, pe scurt, a conținutului unităților arhivistice și indicarea cotelor acestora; **i. de materii și lucruri**, **i.** care cuprinde în ordine alfabetică toate temele, noțiunile, subiectele, problemele, obiectele, instituțiile care apar într-un document; **i. general**, **i.** care cuprinde în ordine alfabetică atât numele de persoane cât și pe cele geografice, de materii și de lucruri; **i. numeric**, registru auxiliar folosit în Transilvania în sec. XIX—XX, prin care se realizează legătura între diferite categorii de numere sau cote (ex. între numerele de intrare ale documentelor și colile de conexare în care au fost depuse documentele, sau numerele de bază, la care au fost conexeate acestea). Sin. *registru serial*; **i. onomastic**, **i.** care cuprinde în ordine alfabetică numele de persoane și de locuri menționate în documente. Listele se întocmesc pe baza numelui de familie (acolo unde acesta lipsește se trece prenumele). Variantele unui nume, pseudonimele, cognomenele se dau separat, la vocabula respectivă, însă cu trimiterea la cuvântul respectiv. Pentru numele de locuri, când pentru aceeași localitate există mai multe denumiri, se va da cea din document, urmată, între paranteze, de cea actuală. **3.** Instrument de evidență; **i. alfabetic** (v.); **i.** pe probleme, constând dintr-un registru în care se înscrie pe probleme, iar în cadrul acestora alfabetice sau cronologic, conținutul fiecărei unități arhivistice dintr-un fond sau colecție arhivistică, cu indicarea cotei unității arhivistice respective; **II** (inf.), enumerare de informații, subiecte, autori etc., sistematizată după un anumit criteriu, care indică informațiile, subiectele, autorii, conținuți într-un document sau o grupă de documente. Sin. *index*.

indiction (cron.), element cronologic secundar care reprezintă o perioadă convențională de 15 ani având, în general, începutul perioadei la 1 septembrie, fără altă legătură cu fenomenele astronomice care au servit la alcătuirea calendarelor și al cărui punct de plecare este anul 313 e.n.; **i.** servește, împreună cu crugul soarelui, crugul lunii etc. pentru a calcula sau reconstitui data exactă a unui eveniment.

indorsăție (dipl.), însemnare scurtă, făcută de grămăticii, sau alte persoane, pe reversul suportului actelor, imediat după redactare sau ulterior, în legătură cu obiectul înscrisului, modul de concretizare a deciziei, împrejurările în care actul a fost emis (de ex., actul din 18 octombrie 1659, care poartă pe verso următoarea însemnare „pentru oca din Măicânești cu 12 boieri și de două ori cu 24 de boieri“); uneori poate fi rezoluția dată în legătură cu cuprinsul actului.

inel-protector (sig.), v. *sigiliu-brăjară*.

informare (arh., inf.), comunicare (furnizare) de informații referitoare la fapte, subiecte sau evenimente, unor beneficiari concreți (potențiali); acțiunea prin care un beneficiar ia cunoștință despre un fapt, subiect sau eveniment.

informare a organizațiilor asupra documentelor din arhivă (arh.); acțiune de comunicare către diferite organizații fie la cererea instituțiilor, fie la inițiativa Arhivelor Statului, a unor date cu privire la documentele care prezintă interes pentru activitatea lor practică sau științifică.

informatică, știință aplicativă care se ocupă cu prelucrarea rațională și automată a informațiilor. Noțiune creată prin asocierea a două cuvinte: informație și automată; în limba franceză *INfOrmation et autoMATIQUE*, desemnează două laturi ale activității umane: latura

științifică, care privește *i.* ca o știință în continuă formare și structurare și care are ca prim obiect studiul, elaborarea și utilizarea sistemelor informatice sau de prelucrare automată a datelor; latura tehnică, care privește *i.* ca o meserie, care constă în arta de a executa anumite operațiuni specifice *i.* în vederea prelucrării automate a datelor; *i.* arhivistică, parte componentă a *i.* documentare care are ca scop cercetarea principiilor activității de informare și elaborarea, pe această bază, a metodelor și mijloacelor eficiente pentru colectarea, prelucrarea, înmagazinarea și difuzarea informațiilor fixate în documentele de arhivă. Apărută relativ recent, această disciplină se va dezvolta ca urmare a integrării *i.* în activitatea social-economică, proces care va reconsidera noțiunea clasică de document, fiind necesară elaborarea unor norme speciale pentru activitățile arhivistice ce se vor efectua asupra arhivelor de *i.*; *i.* documentară, disciplină științifică care se ocupă cu studiul metodelor și mijloacelor folosite pentru obținerea, transmiterea, prelucrarea, înmagazinarea și regăsirea informațiilor conținute în documente.

informatologie (inf.), v. *informatică*.

inimă (her.), 1. Mobilă făcând parte din categoria figurilor naturale.
2. V. *abis*.

inițială (pal.), prima literă a unui text scris. În documentele solemne, în manuscrise și pe unele tipărituri vechi litera *i.* este bogat ornamentată; *i.* ornată (min., dipl.), literă cu care, de obicei, se începe un capitol sau un anumit cuvânt cu o semnificație deosebită, reprezentată la dimensiuni mai mari decât celelalte litere ale scrierii, redată în culori (de cele mai multe ori roșu sau aur), îmbinată cu elemente florale sau geometrice; *i. o.* evidențiază diferitele părți componente ale actului, înfrumusețind suportul (Fig. 31).

inorog (her.), v. *licorn*.

inscripție (dipl.), v. *adresă*; (sig.), litere gravate în cîmpul sigilar putînd desemna titulatura restrînsă a domnului ori indicînd numele posesorului și funcția redată prescurtat (prin siglă, contracție, suprascriere etc.), sau o parte a textului legendei, care continuă cuvintele din exergă. Uneori acest termen s-a folosit și pentru a denumi legenda.

inserție (dipl.), rezumatul unui document anterior, transcris în cuprinsul altuia, fie pentru a da acestuia un sprijin juridic, fie pentru a da autenticitate piesei transcrise.

insigiuone (her.), partițiune realizată în cîmpul scutului, centrul vîrfului inferior al scutului triunghiular (A).

Institutul de arhivistică, bibliologie și muzeografie (arh.), v. *învățămînt arhivistic*.

Institutul de paleografie (arh.), v. *învățămînt arhivistic*.

instrucțiune (arh., inf.), unitate sintactică a programului unui calculator, conținînd informația și indicînd operația de efectuat.

instrucțiuni arhivistice (arh.), v. *legislație arhivistică*.

instrument de evidență (arh.), document (act) în care sînt înscrise, într-o ordine prestabilită, fonduri și colecții arhivistice sau documente, cu menționarea unor informații referitoare la ele (registru general de

Fig. 31. 1761 martie 14. Hrisovul lui Scarlat Grigorie Ghica, voievodul Țării Românești, în legătură cu moșiile Zidurile și Berilești.

Arh. St. Buc., fond Mitropolia Țării Românești, VII/34.

arhivă, registrul inventarelor, registrul de intrare-ieșire, indexul, registrul serial, protocolul, elencusul, inventarul, repertoriul, fișierul ș.a.).

Instrument de ratificare (dipl.), document diplomatic special prin care organul de stat competent declară că a ratificat un tratat internațional. **L** are trei părți: introducerea, în care organul suprem al puterii de stat declară că a examinat tratatul; cuprinsul, care poate conține textul tratatului sau cel puțin denumirea lui; încheierea, în care declară

că tratatul a fost ratificat și va fi expediat; i. este semnat totdeauna de șeful statului și contrasemnat de ministrul de externe și poartă sigiliul de stat. După ratificare, are loc schimbul i., în cazul tratatelor bilaterale, de obicei în capitala statului contractant, unde nu a avut loc semnarea lui. În cazul tratatelor multilaterale, i. sînt depuse în păstrarea statului depozitar, care informează prin note speciale pe ceilalți semnatari ai tratatului despre acest fapt.

instrumente de evidență vechi (arh.), instrumente întocmite în paralel cu actele la creatorul fondului de la începutul introducerii sistemului de registratură în Transilvania. În literatura arhivistică rămănească din anii 1961—1970 s-a folosit pentru ele termenul de „instrumente de evidență contemporane”, vrînd să se înțeleagă că instrumentele de evidență sînt contemporane cu actele pe care le cuprind.

instrumente de scris și auxiliare (pal.), totalitatea ustensilelor (burete, călimară, condei de trestie, cuțit, foarfece, harag, linie sau liniar, nisiparniță, pană, pensulă, perghel, plaiivaz sau creion de plumb ș.a.), confecționate în scopul pregătirii materiei subiacente pentru scris și al așternerii textului paleografic pe acesta.

instrumentum (dipl.), nume generic folosit în evul mediu în Transilvania pentru document (act.). V. și *instrumentum publicum*.

instrumentum publicum (dipl.), denumire dată în documentele latine medievale din Transilvania actelor notariale, care erau considerate acte publice, cu putere de adevărire publică și cu valoare probatorie în justiție ca și documentele întărite cu pecete autentică.

integritate a fondului arhivistic (arh.), însușire (atributul) a unui fond arhivistic de a fi întreg, de a conține toate documentele cu valoare documentar-istorică și practică create de o organizație (instituție) în timpul activității sale. Fondul de arhivă trebuie, în consecință, privit și tratat ca un tot, deoarece documentele cuprinse în el se întregesc unele pe altele. Conform acestui principiu trebuie păstrate în întregime și în același loc toate actele care au valoare documentar-istorică și practică create de o organizație (instituție). Respectarea i., ridicată la rang de principiu, înlesnește prelucrarea, cercetarea și valorificarea documentelor respective.

interfoliaj (arh., cons.), sistem de dezinfecție a volumelor de documente prin introducerea între file a unor coli de hîrtie de filtru sau sugativă impregnată cu substanța dezinfectantă. I. se folosește, în unele cazuri, și pentru uscarea documentelor, în care caz hîrtia de filtru sau sugativă utilizată ca atare, se schimbă de cîteva ori.

interpolare (pal.), însemnare, frază, cuvînt introduse într-un text fără ca acestea să aparțină textului original. I. se întîlnește în special în copii manuscrise. I. se datorește copiștilor (de ex. în literatura română, cronica lui Grigore Ureche s-a păstrat cu i. lui Simien Dascălul).

interpunctuație (pal.), punerea între puncte despărțitoare a literei care împreună cu titla îi dă valoare de cifră; i. este specifică sec. XVI—XVII, dar, odată cu răspîndirea cifrelor arabe, iese treptat din uz.

interpunere (dipl.), operațiunea de a exprima o petiție de către un intermediar care, de obicei, cunoaște problema pentru care se solicită emiterea actului.

intervenienți (dipl.), persoane care intervin în vederea emiterii unui act; acestea sînt specificate, de obicei, cu ocazia confirmărilor unor acte anterioare, întrucît pe baza mărturiei lor se recunoaște veridicitatea acestor înscrisuri.

intimatum (dipl.), termen folosit în Transilvania, în sec. XVIII-XIX, pentru un document venit de la o autoritate sau instanță superioară, avînd caracter de ordin, poruncă sau de act normativ. Denumirea a fost folosită de destinatarii care trebuiau să se conformeze sau să-l aplice în activitatea lor.

intitulație (dipl.), parte a formularului diplomatic, formulă cuprinsă în protocolul inițial, care precizează titlurile și calitățile reale sau pretinse, ale autorului actului scris. I. are aceleași elemente ca și subscripția neautografă și conținutul legendei sigiliului emitentului respectiv. Deosebirea dintre acestea constă în forma de scriere, locul în care sînt plasate pe suport și lărgimea textului. Deși elementele componente ale formularului diplomatic sînt aceleași, cancelariile care au funcționat în diferite țări și regiuni și-au impus specificul prin anumite forme proprii. În diplomatica românească, i. însumează unele forme care dovedesc originalitatea limbii și creativitatea scriitorilor actului. Elementele sale componente sînt: 1. *invocația simbolică*, redată de obicei printr-o cruce; 2. *atributul teocratic* Io, urmat de nume și de cel de voievod; 3. *filiațiunea*, element de creație autohtonă, determinat de procedeul succesiunii la tron, exprimat uneori prin enunțarea numelui tatălui sau bunicului, ori a numelui de familie; 4. *formula devoțiunii*; 5. *calitatea „gospodin“* (exprimînd o situație juridică din care decurg anumite drepturi, calitatea juridică de conducător suprem al comunității) și denumirea țării (Fig. 32). Sin. *suscripție, titulatură. V. formular diplomatic.*

inventar (arh.), 1. Instrument de evidență a unităților arhivistice existente într-un fond sau colecție, în care documentele sînt înregistrate din punct de vedere cantitativ și al conținutului. În raport de structura fondului sau colecției, se pot întocmi i. pe compartimente, serii, genuri de documente etc. În funcție de volumul și felul informațiilor i. pot fi simple, dezvoltate sau tematice. I. constituie evidența de bază a Fondului Arhivistic Național (Fig. 33); i. al unităților arhivistice propuse spre eliminare, formă de evidență a documentelor dintr-un fond sau colecție, lipsite de valoare documentar-istorică ori practică, și al căror termen de păstrare a expirat, propuse pentru a fi eliminate; i. *dezvoltat*, instrument de evidență, în care se redă amănunțit conținutul documentelor dintr-un fond sau colecție, în scopul informării cît mai complete asupra

Fig. 32. Intitulație cuprinzînd numele voievodului Țării Românești, Alexandru Ipsilanti.

I. Bianu, N. Cartoian, *Album de paleografie românească (scrierea chirilică)*, București, 1940, planșa XLII.

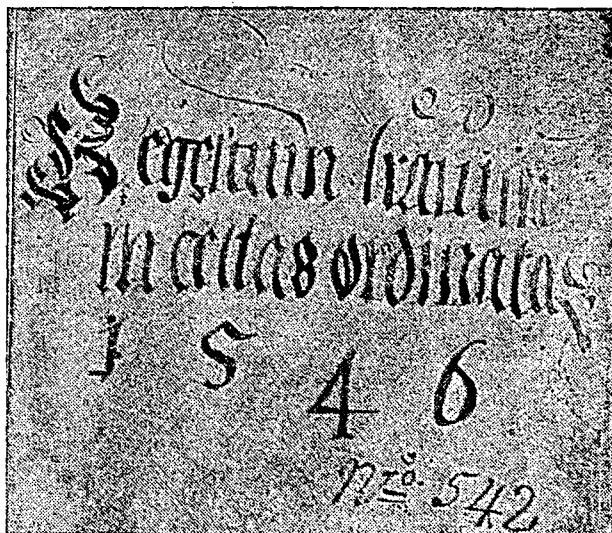

Fig. 33. *Regestum litterarum in cestas ordinatarum*, primul inventar arhivistic alcătuit de Christian Pomarius la 1546.

Arh. St. Sibiu, doc. 4, nr. 542/1546, lada 17, lb. latină.

cuprinsului documentelor; **i. general**, instrument de evidență nominală a fondurilor și colecțiilor deținute de Arhivele Statului, care însușează date asupra denumirii și perioadelor de creare a documentelor constitutive ale fondurilor, precum și asupra deținătorilor acestora; **i. pe genuri de documente**, instrument de evidență alcătuit pentru documentele de același gen dintr-un fond sau colecție în raport de forma, suportul sau modul de păstrare a acestora. Se întocmesc **i. separate** pentru următoarele genuri de documente: documente din epoca feudală, registre, planuri, hărți, matrice sigilare, documente fotografice, microfilme etc.; **i. simplu**, instrument de evidență în care se redă sumar conținutul documentelor dintr-un fond sau colecție, în scopul informării operative asupra cantității și cuprinsului lor; **i. tematic**, instrument de evidență alcătuit pentru documentele care se referă la o anumită temă. **I.** poate cuprinde rezumatele documentelor dintr-un fond sau colecție ori din mai multe fonduri sau colecții. **2. I. arhivistic**, instrument de informare științifică care cuprinde descrierea analitică a fiecărei unități arhivistice dintr-un fond sau colecție, indicându-se pentru fiecare unitate arhivistică în parte, data, conținutul, limba în care este scris, numărul de file. Lucrarea este prevăzută cu o introducere în care se dau informații privitoare la istoricul fondului sau colecției, genul documentelor și importanța lor istorico-documentară, cantitatea documentelor exprimată în metri liniari și unități arhivistice etc. De asemenea, mai cuprinde, pe lângă prezentarea pro-

priu-zisă a fondului sau colecției, o serie de liste anexe, importante pentru cercetători: lista actelor pierdute, lista actelor vidimate, lista inserțiilor, table de corespondență a cotelor, listă a sigiliilor, indice general etc. **I.** constituie un instrument de informare indispensabil pentru cercetător. Arhivele Statului au publicat: *Inventarul Inaltului Divan (1831—1847)*, București, 1958; *Inventarul protocoalelor Primăriei Sibiu, 1521—1700*, București, 1958; *Secretariatul de stat al Moldovei, 1832—1862*, *Inventar arhivistic*, București, 1966; *Ateneul Român. Inventar arhivistic*, București, 1974; *Colecția de documente de la Arhivele Statului Bacău (1424—1858)*, București, 1976; *Prefectura județului Vilcea*, voi. I, București, 1977 etc.; **i. general** al arhivelor, instrument de informare științifică care furnizează date, informații sintetice despre toate fondurile și colecțiile existente într-o arhivă, ca și despre conținutul lor, cuprinzând date referitoare la genul documentelor, cantitatea și cronologia lor. **I.** trebuie să fie prevăzută cu o scurtă prefață referitoare la categoriile și nomenclatura documentelor, data și modul de depunere în arhivă, epoca de activitate a organizațiilor sau persoanelor creatoare de arhivă și cantitatea exprimată în metri liniari. Lucrarea mai poate cuprinde tablele din care să rezulte calitatea materiei documentelor (pergament, hirtie, registre, cndici, planuri etc.), limba în care sînt scrise, forma de transmitere (originale, copii, traduceri, rēgeste etc.), lista alfabetică a fondurilor și colecțiilor precum și un indice general. Primul **i. g.** al Arhivelor Statului a fost publicat în anul 1939, din inițiativa lui Aurelian Sacerdoțeanu, *Inventar al Arhivelor Statului, București, Cernăuți, Chișinău, Cluj, Craiova, Iași, Năsăud, Timișoara, Brașov*, București.

inventariere (arh.), operațiune de luare în evidență a documentelor și unităților arhivistice dintr-un fond, fragment de fond sau colecție, după ordonarea lor, conform unor criterii stabilite prin nomenclatorul dosarelor sau planul metodic de lucru.

invocație simbolică (dipl.). **1.** Figură cu aspect cruciform sau o monogramă redînd prescurtat numele Isus, evocînd protecția divină pentru conținutul actului pe suportul căruia este gravat; **2.** Element al intitulației suveranilor în formă de cruce realizată simplu sau ornamentată cu diferite elemente geometrice ori florale, exprimînd faptul că numitul conducător deține puterea prin voința divină. **I.** este plasată, de obicei, la începutul actului ori legendei sigilare ori precede semnăturile martorilor (Fig. 34). Sin. *cruce-ajută*.

invocație verbală (dipl.), formulă, parte a formularului diplomatic, specifică protocolului inițial, prin care se deschide, de obicei, textul actelor, exprimînd dorința emitentului de a pune actul sub protecția divină. Se exprimă prin formulele: DEI GRATIA; *МИЛОСТНО БОЖИЮ*; DIN MILA LUI DUMNEZEU etc.; uneori pot fi reduse la cuvîntul „AMEN”. De multe ori, **i.** este precedată de invocația simbolică. Atunci cînd **i.** se face în numele Sf. Treimi se numește „invocație trinitară”.

ison (pal.), semn grafic, asemănător ghilimelelor, care precede textul actelor; **i.** înlocuiește, începînd din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, invocația simbolică, deasupra căreia apăruse inițial. Dispare din uz odată cu înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin.

ispisoc (dipl.), denumire în Moldova pentru actele publice și particulare.

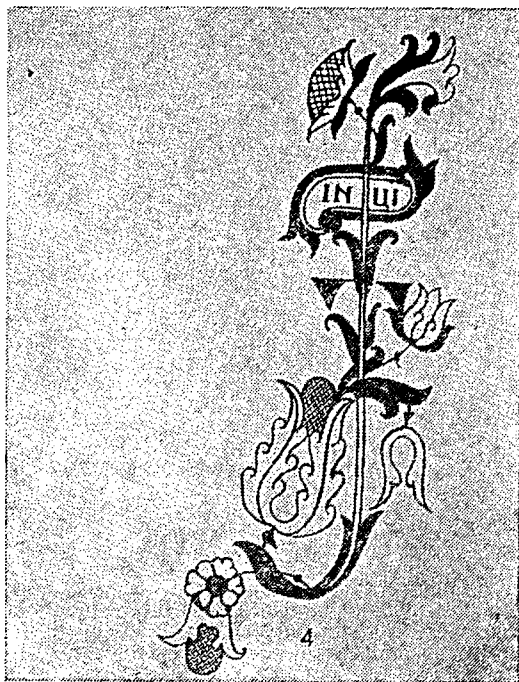

Fig. 34. Invocație simbolică. Magdalena N. Iorga, *Inițiale, litere ornate, chenare și înflorituri din documente muntene și moldovene din veacul al XVII-lea și al XVIII-lea*, Craiova, 1928, Tab. 1.

istoria scrierii (pal.), ramură a paleografiei care urmărește sistematizarea evoluției culturii scrise, a unei arii concrete de dezvoltare istorică, scopul ei final fiind cunoașterea rolului scrierii în societate.

izvoare genealogice (gen.), categorii de documente pe baza cărora se pot efectua cercetările genealogice. Cele mai însemnate i. sînt actele de stare civilă, registrele de stare civilă (nașteri, căsătorii, decese), registrele parohiale (cuprinzînd date asupra botezurilor, cununiilor și morților), diplomele de înobilare și de înălțare în grad, foi de zestre, diate, testamente, pomelnice, inscripțiile funerare, registrele de ranguri nobiliare, arhondologia etc.

izvoare heraldice (her.), categorie de surse documentare scrise sau reprezentări grafice pe baza cărora se pot efectua cercetări heraldice și urmări evoluția diferitelor însemne. Cele mai însemnate i. sînt: stemele ofi-

ciale și particulare, emblemele diferitelor categorii de posesori; diplomele de înobilare cuprinzând reproducerea sau descrierea blazonului familiei respective, armorialele generale sau parțiale întocmite în diferite epoci și țări, gravurile existente pe unele monumente arhitecturale, funerare și diferite edificii etc.

izvoare sigilare (sig.), totalitatea amprentelor și matricelor sigilare specifice unei părți, regiuni, instituții sau persoane, ilustrând evoluția acestei discipline.

izvoarele diplomatiei (dipl.), totalitatea surselor studiate de știința diplomatică. Acestea sînt: actele emanate de la diferite cancelarii; scrisorile redactate în special în epoca feudală; normele juridice proprii diferitelor epoci și regiuni. În general *i.* se referă la documentele conservate în arhive.

izvod (dipl.), denumire folosită în Țara Românească pentru traducerea certificată sau uneori necertificată a unui document.

îmbătrînirea artificială a hîrtiei (arh., cons.), metodă de laborator pentru provocarea accelerată a îmbătrînirii hîrtiei în vederea studierii modului în care se va comporta aceasta în timp. Cea mai folosită metodă pentru î. este tratamentul termic. Prin compararea proprietăților hîrtiei înainte și după î. cu hîrțile vechi păstrate în depozite s-au stabilit etalonări convenționale referitoare la modul în care se va comporta hîrtia în timp. De exemplu, un tratament termic la 105°C timp de 72 de ore este echivalent cu o îmbătrînire de 25 de ani. Alte simulări ale fenomenului de îmbătrînire se fac prin expunerea hîrtilor la radiații solare sau la lumină ultravioletă, precum și la tratamente combinate prin variațiile ciclurilor termice ($\pm 40^\circ\text{C}$), concomitent cu modificări alternative ale umidității relative și ale radiațiilor luminoase.

îmbătrînirea naturală a hîrtiei (arh., cons.), proces complex de denaturare a structurii hîrtiei în decursul timpului ca urmare a acțiunii unor factori diverși, interni și externi. În general, î. se evidențiază prin îngălbenirea și scăderea indicilor de rezistență mecanică a hîrtiei, prin creșterea acidității corelată cu apariția de acizi uronici (acid glucuronic, acid galacturonic etc.) și prin depolimerizarea lanțurilor macromoleculare celulozice. În cursul î. hîrtia degajă o serie de substanțe (acid formic, aldehydă formică etc.) care dau un miros specific spațiilor de depozitare neaerisite și cînd se deschide un volum de documente care nu a fost folosit vreme îndelungată. Întregul proces de î. afectează și pigmenții de scriere pe care îi decolorează, uneori, pînă la ilizibilitate. Viteza de evoluție a procesului de î. nu este aceeași la toate tipurile de hîrtii. Hîrțile vechi, fabricate din cîrpe de in și bumbac, au dovedit o foarte mare rezistență, păstrîndu-se în bune condițiuni după 400—500 de ani (și unele chiar mai vechi). Tehnologiile moderne de fabricație a hîrtiei folosesc substanțe care implică o accelerare a procesului de î. astfel că hîrtia fabricată în ultima jumătate de secol este, din punct de vedere al durabilității în timp, inferioară hîrtilor mai vechi. În prezent există preocupări pentru elaborarea unor hîrtii durabile, care să reziste la păstrare îndelungată și care urmează să fie folosite la elaborarea unor documente de mare importanță, pentru care se prevede păstrare permanentă.

înaripat (her.), 1. Termen folosit pentru a desemna o figură sau mobilă reprezentată cu aripi contra natură (deși în realitate respectiva figură nu are aripi); 2. Înfățișarea aripilor unor păsări în altă culoare decît corpul.

încărcat (her.), termen care indică faptul că într-o piesă heraldică s-au plasat una sau mai multe mobile.

îndosariere (arh.), v. *constituire a dosarului*.

îndrumare și control (arh.), activitate prin care Direcția generală a Arhivelor Statului și filialele asigură aplicarea prevederilor legislației, normelor și principiilor arhivistice de către creatorii de arhivă. Obiectivele muncii de f. sint: înregistrarea documentelor; constituirea arhivei curente; depunerea documentelor de către compartimente la arhiva organizației; evidența documentelor; ordonarea, inventarierea, selecționarea, păstrarea și folosirea documentelor; pregătirea documentelor în vederea predării la Arhivele Statului; introducerea în circuitul economic a hîrtiei rezultate din procesul selecționării.

înlăcărat (her.), termen care indică reprezentarea unei mobile cu flăcări. De obicei, sint astfel înfățișate torțele, inimile și cupele.

înghemuit (her.), termen folosit pentru a desemna: 1. Poziția unui cal sau licorn care pare că se înghemuiește pentru a sări; 2. Două semilune puse una peste alta din care prima cu vârful în sus, iar a doua răsturnată; 3. Două turnuri pe aceeași linie, din care unul este întors spre dreapta, iar celălalt spre stînga.

înmagazinare a informațiilor (arh., inf.), acțiunea de înregistrare a informațiilor și păstrare a lor în urma prelucrării pe purtători de informație în cadrul unui sistem de informare.

înmînare a actului (dipl.), acțiune de transmitere a actului către destinatar, după ce toate stadiile pentru întocmirea lui au fost încheiate de către emitent, percepîndu-se taxa respectivă.

înregistrare a documentelor 1. (arh.), operațiune de înscriere a tuturor documentelor primite, expediate sau întocmite pentru uz intern, de către organizații. Potrivit legislației în vigoare f. se face într-un registru tip de intrare-ieșire. Operațiunea se efectuează din sau spre exterior la registratura generală într-un singur registru sau concomitent în mai multe registre, fără ca numărul de înregistrare să se repete. După modul de organizare a instituției, documentele se înregistrează fie la registratura generală fie pe compartimente de muncă, potrivit sistemului de registratură adoptat de organizația respectivă. f. se efectuează cronologic, în ordinea primirii documentelor, începînd cu data de 1 ianuarie și terminînd cu 31 decembrie al fiecărui an. La sfîrșitul anului sau la sfîrșitul registrului-tip de intrare-ieșire se certifică numărul înregistrărilor și numărul fișelor folosite din registrul-tip de intrare-ieșire. Odată cu f. din registrul-tip de intrare-ieșire, pe document se aplică ștampila registraturii, pe care se trec, manual sau mecanic, numărul și data f., indicativul dosarului, potrivit nomenclatorului și, dacă este cazul, numărul de conexare; f. fonică, v. *fonodocument*; f. video, v. f. *videomagnetice*; f. *videomagnetice*, document lizibil mecanic din categoria documentelor audiovizuale și din grupa videodocumentelor, creat prin procedeul f. v. (f), care reproduce imagini fixe și mobile însoțite de sunetul respectiv. Sin. *bandă de magnetoscop*, *bandă videomagnetice*, *videobandă*. 2. (inf.), fixarea pe un purtător de informație a unei adrese sau a unui model (caracteristici) de regăsire.

înscriș (dipl.), denumire generică pentru orice informație fixată în scris ca mijloc de comunicare socială; f. **documentar**, termen utilizat în trecut de către unii istorici și arhiviști pentru a denumi f. cu valoare istorico-documentară; f. **preconstituit**, f. întocmit de părți în scopul de a le servi drept probă a actului juridic încheiat; f. **autentificat**, f.

care, spre a servi drept mijloc de probă, este întocmit de un funcționar de stat și supus îndeplinirii unor anumite formalități; f. sub semnătură privată, f. întocmit și semnat de părți, fără intervenția unui organ de stat, prin care se constată săvârșirea unui act juridic.

însemnări interliniare (pal.), v. *glosă*.

însemnări marginale (pal.), v. *glosă*.

întărire a actului (dipl.), v. *confirmare a actului, coroborație*.

întindere a cernelii (arh., cons.), v. *migrare a cernelii*.

întîlnire de bour (her., sig.), v. *bour*. Sin. *cap de bour*.

întreținere (arh., inf.), ultima etapă a unui sistem informatic care constă în menținerea viabilității sistemului prin includerea eventualelor modificări, datorate schimburilor dictate de: anumite legi și regulamente, noi posibilități ale echipamentelor, noi cerințe care nu au fost corect stabilite inițial, anomalii în funcționare, evaluări periodice ale rezultatelor obținute. Uneori aceste modificări determină reluarea sistemului chiar de la etapa de proiectare logică.

învățămînt arhivistic (arh.), sistemul instituțiilor de învățămînt inițiate și organizate de către Arhivele Statului cu scopul de a forma specialiști pentru munca arhivistică. Primul proiect pentru înființarea unui Institut de Paleografie a apărut în 1862, cuprins în „Regulamentul de organizare a Arhivelor Statului”. Dezideratul privind înființarea unor cursuri pentru pregătirea de specialiști în munca de arhivă s-a realizat abia în 1924, cînd a luat ființă Școala practică de arhivari-paleografi. Școala a funcționat pe lângă Direcția generală a Arhivelor Statului care îi punea la dispoziție localul, biblioteca și materialul didactic. Durata școlii era de doi ani și cuprindea următoarele discipline: arhivistică, paleografie română, latină, greacă, izvoarele istoriei românilor, pentru anul I, și sigilografie, heraldică, diplomatică, instituții vechi românești și dreptul vechi românesc, pentru anul II. Elevii școlii trebuiau să fie cel puțin absolvenți ai învățămîntului secundar, iar corpul didactic era recrutat din învățămîntul superior și secundar. Școala practică de arhivari-paleografi a editat primele albume de paleografie română, slavă și latină. În anul 1931 apare regulamentul de funcționare al școlii, care îi schimbă atât denumirea, în Școala superioară de arhivistică și paleografie, cît și profilul, avînd sarcina de a forma arhiviști, bibliotecari și experți grafici, funcționînd cu trei secții: arhivistică, bibliologie, expertiză grafică și grafologie. Prin modificarea legii Arhivelor Statului din 1932 Școala superioară de arhivistică și paleografie primește denumirea de Școala specială de arhivistică și paleografie, devenind o instituție de învățămînt superior. Această nouă școală își lărgeste activitatea organizînd cursuri speciale pentru personalul arhivelor de la autorități și instituții publice sau particulare. Școala specială de arhivistică și paleografie funcționează pînă în 1938 cînd, în urma reformei învățămîntului superior, primește numele de Școală de arhivistică, făcînd parte din grupa școlilor speciale și fiind socotită ca școală de învățămînt superior. Durata cursurilor era de trei ani, iar disciplinele care se predau erau grupate în unsprezece catedre și cuprindeau cursuri de istorie, arhivistică, bibliologie, muzeistică, grafologie, discipline în strînsă legătură cu scopul urmărit de școală, acela de a forma specialiști pentru arhive, biblioteci, muzee și instanțe judecătorești. Școala de arhivistică a funcționat pînă în

1948, formînd serii de absolvenți dintre care au fost recrutați specialiștii de mai tîrziu ai arhivelor și muzeelor. Școala de arhivistică a editat, începînd cu anul 1941, publicația „Hrisovul”. Prin reforma învățămîntului din anul 1948 această școală a devenit Institut de arhivistică, bibliologie și muzeografie, care avea scopul de a forma specialiști practici în domeniul arhivistic, bibliologic și muzeografic, de a pregăti cadre pentru cercetarea în domeniile respective. Durata cursurilor era de trei ani. Institutul a funcționat pînă în 1950 cînd trece, ca secție de arhivistică, pe lângă Facultatea de istorie a Universității „C. I. Parhon”, iar în 1956 devine subsecție în cadrul Catedrei de istoria românilor, cursurile de arhivistică și științe auxiliare reducîndu-se numai la lucrări practice și de seminar. Pentru a-și forma specialiști, Arhivele Statului au organizat forme interne de învățămînt profesional pe bază de planuri anuale, stabilite pentru toate unitățile sale, în care se predau cursuri de paleografie română, slavă, greacă, latină, maghiară, germană, limbi străine și probleme de arhivistică, cronologie, sigilografie, arheologie, istoria instituțiilor, legislație arhivistică etc. Astăzi, pregătirea cadrelor din rețeaua Arhivelor Statului se încadrează în sistemul general de pregătire permanentă, reglementată pe plan național prin legea privind perfecționarea pregătirii profesionale a lucrătorilor din unitățile socialiste. În acest scop a fost înființat, în martie 1980, Centrul de perfecționare a pregătirii de specialitate a cadrelor din sistemul Arhivelor Statului, căruia îi revin următoarele atribuții: perfecționarea personalului de specialitate și reciclarea întregului personal din sistemul Arhivelor Statului, specializarea cadrelor care prelucrează documentele scrise în diversele tipuri de paleografie (chirilică, latină, slavă, germană, greacă, osmană, maghiară), organizarea de cursuri de perfecționare pentru personalul organizațiilor socialiste centrale care are responsabilități în domeniul muncii de arhivă.

înveliș de ceară albă (sig.), v. căuș.

înviorare a textului (arh., cons.), metodă de sporire a contrastului de culoare a pigmentilor de scriere care s-au decolorat ca urmare a trecerii timpului sau expunerii la lumină a documentelor. Î. se realizează prin tratamente chimice aplicate pe linia de scriere a textului. Procedeeul implică uneori riscuri deosebite din cauza posibilităților de descompunere definitivă a pigmentilor sau de influențare a suportului de hirtie sau pergament ca urmare a aplicării substanței de regenerare, ce poate prejudicia în timp caracteristicile de rezistență ale acestora.

J

jachet de microfilme (arh., cons.), suport din folie de material plastic transparent, utilizat pentru montarea microfilmelor în segmente. Sin. *microfișa în segmente*.

jalbă (dipl.), act prin care una sau mai multe persoane, care au avut de suferit o nedreptate, cer autorităților rezolvarea ei. În trecut se adresa numai domnului, caimacamului sau divanului Craiovei, iar după organizarea departamentelor de judecată (sfârșitul sec. al XVIII-lea — începutul sec. al XX-lea) și acestora. Sin. *plângere*

jegyzőkönyv (arh.), termen folosit la unele instituții administrative din Transilvania din sec. al XIX-lea și la începutul sec. al XX-lea pentru: 1. registrul de procese-verbale ale ședințelor organului colectiv de conducere al instituției; 2. registrul de intrare-ieșire a actelor.

jegyrokönyvi szam (arh.), denumire folosită în sec. al XIX-lea și la începutul sec. al XX-lea în instituțiile administrative din Transilvania cu limba oficială maghiară, pentru individualizarea actelor prin numărul de înregistrare.

jumătate de bulă (sig.), bula pe care o folosește papa între alegerea și consacrarea sa și a cărei față, destinată să cuprindă înscrierea numelui, rămîne goală.

jumătate de zbor (her.), v. *zbor*.

jurnal (dipl.), 1. Document de arhivă din categoria manuscriselor, format dintr-un caiet sau carnet, în care sînt cuprinse însemnările zilnice ale unei personalități, cu privire la anumite evenimente, de obicei legate de viața sa, sau însemnările zilnice ale unei personalități din domeniul științei cu privire la unele observații științifice; **j. de călătorie**, jurnal (1) care cuprinde relatarea zilnică asupra locurilor văzute și întâmplărilor vrednice de însemnat din timpul drumului. 2. Denumire utilizată pentru condica (2) în care erau înscrise zilnic toate tranzacțiile comerciale ale unei întreprinderi comerciale, registru-jurnal. 3. Document scris din categoria actelor juridice, care cuprinde hotărîrea dată imputerniciilor de o instanță judecătorească. În Moldova acest gen de document a fost denumit și **j. de judecată**. 4. Termen utilizat în Moldova pînă în a doua jumătate a sec. al XIX-lea pentru a denumi registrul (1) ținut la instanțele de judecată pentru înscrierea zilnică a proceselor-verbale de judecată.

kendema, kentima (pal.), semn diacritic în scrierea cu alfabetul chirilic care uneori poate avea valoare fonetică (de $\varkappa$ sau mai rar α).

Konskription (dipl.), v. *conscriptie*.

Konsularrechnung (arh.), v. *ratio consularis*.

Konvolut (arh.), termen folosit în regulamentul privind arhivele comitatelor din Transilvania din 1787 pentru a desemna un pachet de documente care putea să conțină acte cu privire la o singură problemă sau la mai multe probleme, chiar fără vreo legătură tematică între ele.

Kopialbuch (arh.), registru folosit în unele cancelarii orășenești din Transilvania în sec. XVI—XVII (de ex. Bistrița și Sibiu), în care se copiau documentele mai importante.

kormanyrizeki szam (arh.), titlul unei rubrici în registrul jurnal (naplo) folosit la comitatul Turda din anul 1845, în care este trecut numărul (de emitere sau de ieșire) al ordinilor guberniale.

L

lacrimi (her.), mobile ale scutului, făcînd parte din categoria figurilor naturale, reprezentate sub forma unor picături de argint. Stema familiei Ghica include 12 l. de argint, amintînd uciderea domnului Grigore al III-lea Ghica (1764—1767; 1774—1777) de către turci, pentru faptul că s-a opus ciuntirii teritoriului Moldovei (cedării Bucovinei Imperiului habsburgic).

lajstromkönyv (arh.), denumire maghiară folosită în prima jumătate a sec. XIX în arhivele comitatelor din Transilvania pentru registrul auxiliar *elenchus*, care conținea numai evidența pentru anumite categorii de acte.

lambrechini (her.), ornament exterior al scutului înfățișat ca niște fișii din stofă sau vrejuri vegetale care cad din vârful scutului pe laturile acestuia. L. au fost reprezentați, din punct de vedere al formei, în funcție de stilul artistic dominant (gotic, renaștere, baroc, rococo etc.). L. amintesc acoperămintul coifului sfîșiat în lupte. În mod obișnuit l. sînt înfățișați, din punct de vedere cromatic, prin atribuirea smaltului principal al scutului părților exterioare, iar a metalului sau a culorii celei mai însemnate mobile din scut, celor interioare.

laminare (arh., cons.), metodă de restaurare care constă în placarea ambelor părți ale unei file-document cu folii sintetice termoplaste, în vederea sporirii rezistenței fizico-mecanice a hîrtiei. Cele mai folosite folii sintetice sînt cele pe bază de acetat de celuloză sau de polietilenă. În general l. se face cu o presă caldă, la temperaturi de 80—140°C și presiuni de 6 kg/cm.p.

laminator (arh., cons.), v. *presă de laminare*.

lampa lui Wood (arh.), v. *lampă cu lumină ultravioletă*.

lampă cu lumină ultravioletă (arh.), lampă electrică prin luminiscență, cu vaporii de mercur și înveliș din cuarț care emite radiații ultraviolete, folosită la citirea documentelor al căror scris și-a pierdut o parte din lizibilitate în lumină vizibilă. Sin. *lampa lui Wood*, *lampă de cuarț*.

lampă de cuarț (arh.), v. *lampă cu lumină ultravioletă*.

lăsare în custodie a documentelor (arh.), lăsarea în păstrarea creatorului sau deținătorului a fondurilor și colecțiilor deținute, după expirarea termenului de depunere a acestora la Arhivele Statului. L. se face pe bază de proces-verbal încheiat între Arhivele Statului și deținătorul fondurilor sau colecțiilor. În această situație Arhivele Statului preiau un exemplar din inventarele fondurilor și colecțiilor lăsate în custodie.

lecta et correcta (dipl.), însemnare de cancelarie pe documentele latine

medievale din Transilvania, care se referă la certificarea și perfectarea documentului înainte de validare.

legalizarea de acte (arh.), v. *eliberarea de certificate, copii și extrase*.

legendă (sig.), textul scris, de obicei la marginea spațiului sigilar, circular de la dreapta spre stînga, indicînd numele și atribuțiile posesorului. L. poate fi scrisă în diferite limbi (latină, slavă, greacă etc.). Din punct de vedere al conținutului poate fi **l. dezvoltată** și **l. restrînsă**; **l. dezvoltată**, textul scris la marginea cîmpului sigilar cuprinzînd titlatura dezvoltată a domnului, respectiv invocația simbolică, atributul teocratic Io, numele, filiația, titlul (voievod), calitatea (domn), formula devoțiunii (din mila lui Dumnezeu), denumirea țării, uneori și data; **l. restrînsă**, textul scris în exergă sau plasat în cîmpul sigilar cuprinzînd titlatura restrînsă a domnului, respectiv atributul teocratic Io, numele, titlul (voievod) și calitatea (domn).

legimus (dipl.), formulă, constînd din scrierea acestui cuvînt, încadrat de semnul crucii, aplicată ca mijloc de validare, în tuș roșu și cu litere mari provenind din cancelaria imperială romană și regăsită pe diplomele imperiale bizantine.

legislație arhivistică (arh.), totalitatea măsurilor legislative care asigură cadrul juridic și administrativ al preluării, conservării, folosirii și ocrotirii tezaurului documentar al țării. Pentru constituirea Arhivelor Statului s-a emis Anexa A-22 a Ministerului Trebilor din Lăuntru prin care se înființează instituția, la 1 mai 1831. Dispozițiile anexei fiind sumare, instituția nou creată a simțit nevoia unor instrucțiuni și norme referitoare la modul de primire a dosarelor, la întocmirea evidenței, la procedura de urmat pentru imprimutul de dosare și eliberarea de copii după documentele existente în arhivă, la organizarea registraturii, organizarea serviciilor, obligațiile personalului etc. Ca urmare, sînt elaborate și apar o serie de acte normative: la 9 iunie 1831, *Jurnalul Sfatului Administrativ pentru regulile ce urmează a se păzi la ținerea Arhivei*; în același an, la 30 septembrie, *Proiectul de datorii și ordnarea Eforului Arhivei*, privind regulamentul de funcționare al Arhivei Țării Românești. În 30 august 1838 se publică *Regulile ce urmează a se păzi la darea delor și altor hîrtii din Arhivă*, în care sînt cuprinse primele reguli de folosire a documentelor din arhivă. În decembrie 1840 apare *Regulamentul pentru Arhivele Statului*, care conține norme referitoare la: personal, folosirea documentelor, preluarea de materiale și organizarea serviciilor. În noiembrie 1843 se întocmește *Jurnalul Sfatului Administrativ cu privire la măsurile luate pentru împușinarea numărului hîrtilor și împărțirea dosarelor în trebuincioase și netrebuincioase*, în care se găsesc primele informații referitoare la selecționarea documentelor. În Moldova Arhiva Statului a fost înființată la 1 ianuarie 1832. Pentru a reglementa funcționarea Arhivei Statului, Logofeția Dreptății din Moldova, de care depindea această instituție, emite în 26 ianuarie 1832 *Instrucțiunile pentru ținerea Arhivei Statului*, în care sînt cuprinse dispoziții referitoare la întreaga activitate pe care trebuie să o depună Arhiva Țării. Acestor instrucțiuni le urmează o serie de acte normative pentru a preciza modul în care trebuie să se desfășoare activitatea în Arhivele Statului. Astfel, în iunie 1855 apare *Legea pentru chipul desființării actelor netrebnice de la Arhiva Statului*, iar în februarie 1857 o hotărîre prin care se stabilește ca arhiva instituțiilor să fie predată la Arhivele

Statului de patru ori pe an. În aprilie 1862 apare *Jurnalul Consiliului de Miniștri* pentru trecerea *Arhivelor Statului la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii*, care unifică cele două arhive de la București și de la Iași. Primul act normativ în noua situație a fost *Regulamentul pentru organizarea Arhivelor Statului*, din noiembrie 1862, prin care Arhiva de la București este organizată ca Direcție generală, având în subordine Arhiva de la Iași. Urmează, în martie 1869, noul *Regulament de organizare al Arhivelor Statului*, prin care se stabilește ca depunerea de dosare la arhive să se facă pe bază de inventar și să fie „depuse actele de interes public” și *Regulamentul pentru organizarea serviciului Arhivelor Statului*, apărut în iulie 1872, care a stat la baza activității Arhivelor Statului pînă în anul 1925, cînd apare *Legea pentru organizarea Arhivelor Statului*. Prin această lege se stabileau: principiul descentralizării arhivelor cu o conducere centrală, categoriile de materiale care trebuiau depuse la arhive, obligațiile științifice ale instituției, interzicerea înstrăinării documentelor fără aprobarea Arhivelor Statului, modul de recrutare a personalului și atribuțiile lui, înființarea unei Școli practice de arhivari, paleografi și a unui Consiliu de perfecționare. Această lege este modificată prin *Legea nr. 64 din 5 aprilie 1932 și legea din 5 iulie 1934* care făceau precizări în problema preluării și păstrării documentelor de către unitățile arhivistice teritoriale. Modificările legiferate dădeau posibilitatea păstrării documentelor și de către arhivele județene și comunale, cu condiția ca acestea să se refere și să reflecte istoricul sau evoluția localităților respective. În 25 ianuarie 1951 apare *Decretul nr. 17 al Prezidiului Marii Adunări Naționale, a Republicii Populare Române*, prin care Arhivele Statului trec de la Ministerul Învățămîntului Public la Ministerul Afacerilor Interne. În același an (16 iunie), apare și *Hotărîrea Consiliului de Miniștri cu nr. 472 privitoare la atribuțiunile și normele de funcționare ale Direcției Arhivelor Statului*, prin care se stabilesc atribuțiile Arhivelor Statului cu privire la preluarea și conservarea documentelor, precizîndu-se următoarele în art. 2: „Direcțiunea Arhivelor Statului îndrumează și controlează organizarea și conservarea materialului arhivistic al instituțiilor și întreprinderilor de orice fel, adună, selecționează și clasifică materialul arhivistic de pe teritoriul Republicii Populare Române, conservînd pe acela care prezintă importanță istorică și națională de stat”. Pentru a răspunde acestor sarcini și pentru a uniformiza activitatea arhivistică, Arhivele Statului au elaborat și difuzat în anul 1954 *Instrucțiuni generale pentru organizarea și funcționarea arhivelor ministerelor, instituțiilor centrale și locale, organizațiilor obștești și cooperatiste, întreprinderilor, gospodăriilor agricole de stat și a gospodăriilor agricole*, menite să pună ordine în toate arhivele, stăvilind distrugerile documentelor și creînd condiții pentru folosirea documentelor care prezentau interes științific și practic. În iulie 1957 apar *Decretul nr. 353 și Hotărîrea Consiliului de Miniștri nr. 1119* prin care se înființează Fondul Arhivistic de Stat al Republicii Populare Române. Potrivit decretului, Direcției generale a Arhivelor Statului, ca administrator unic al Fondului Arhivistic de Stat, îi revenea obligația să elaboreze instrucțiuni privind modul de preluare, inventariere, ordonare, păstrare și folosire a tuturor documentelor care fac parte din Fondul Arhivistic de Stat, iar prin *Hotărîrea Consiliului de Miniștri nr. 1119 din 17 iulie 1957, privind organizarea și funcționarea Direcției generale a Arhivelor Statului și administrarea Fondului Arhivistic de Stat al Republicii Populare Române*

ne erau stabilite normele de funcționare și organizare ale Arhivelor Statului pe întreg teritoriul țării. Pe baza aceleiași hotărâri, Direcția generală a Arhivelor Statului elaborează *Instrucțiunile generale nr. 6720* din 27 noiembrie 1957, pentru organizarea și funcționarea arhivelor, organelor și instituțiilor de stat, ale organizațiilor economice socialiste și ale organizațiilor obștești și Indicatorul-tip cuprinzător al termenelor de păstrare a dosarelor, registrelor și a altor materiale documentare comune organelor și instituțiilor de stat, organizațiilor economice socialiste și organizațiilor obștești. De asemenea, sînt elaborate *Instrucțiunile nr. 3813/1961 pentru expertizarea materialelor documentare*. Dispozițiile acestor acte normative fiind depășite de stadiul de dezvoltare a societății și necorespunzînd necesităților cercetării științifice și activității practice, n-au mai putut constitui însă cadrul juridic necesar muncii arhivistice, fapt ce a impus o nouă reglementare privind organizarea, păstrarea și folosirea documentelor. Aceste reglementări au fost cuprinse în *Decretul nr. 472* din 1971 care a stabilit conceptul de Fond Arhivistic Național, cuprinzînd în sfera și conținutul său toate izvoarele documentare ale țării, indiferent de creatorul sau deținătorul lor. Decretul menționează categoriile de documente care, create în decursul vremii de organele de stat și celelalte organizații sau de persoane fizice, constituie Fondul Arhivistic Național. Spre deosebire de Fondul Arhivistic de Stat, noul concept, respectiv Fondul Arhivistic Național, este mai cuprinzător, intrucît include alături de documentele proprietate de stat și documentele create și deținute de organizațiile obștești, culte religioase și persoane fizice. Decretul stabilește Ministerului de Interne sarcina ca, prin Direcția generală a Arhivelor Statului, să îndrume, să coordoneze și să controleze întreaga activitate arhivistică. La 31 octombrie 1974, *Decretul nr. 206* aduce o serie de modificări și precizări *Decretului nr. 472* din 1971 privind Fondul Arhivistic Național, indicînd măsurile pentru îmbunătățirea condițiilor de conservare și valorificare a tuturor documentelor care constituie acest fond. Decretul extinde obligativitatea depunerii documentelor la Arhivele Statului de către diferite instituții, muzee, biblioteci, organizații ale cultelor, precum și de către persoane fizice, precizînd în același timp instituțiile care pot deține și păstra documente care formează Fondul Arhivistic Național. Pe linia îmbunătățirii legislației care protejează Fondul Arhivistic Național, în anul 1975 apar *H.C.M. nr. 311 privind criteriile de stabilire a valorilor nominale ale bunurilor din Patrimoniul Cultural Național*, *H.C.M. nr. 312 privind stabilirea prețurilor de achiziție a bunurilor din Patrimoniul Cultural Național*, precum și *Decretul Prezidențial nr. 53 privind categoriile de bunuri culturale care nu fac parte din Patrimoniul Cultural Național și criteriile de asigurare de către Comisia Centrală de Stat a Patrimoniului Cultural Național pentru trimiterea lor peste graniță*. Cît privește actele normative pentru organizarea muncii în domeniul arhivelor, Direcția generală a Arhivelor Statului a elaborat în 1973 *Normele tehnice pentru înregistrarea, gruparea în dosare, selecționarea și păstrarea documentelor scrise și tipărite, a sigiliilor și ștampilelor de către organizațiile socialiste și celelalte organizații*, în anul 1976 *Normele tehnice privind desfășurarea activității în Arhivele Statului* (pentru uzul personalului din Arhivele Statului), iar în anul 1977 *Regulamentul nr. 388* din 18 ianuarie 1977 privind organizarea și funcționarea comisiilor de selecționare, care reglementează organizarea și funcționarea

comisiilor de selecționare din rețeaua Arhivelor Statului. În afara acestora, prevederi cu referire la arhive se regăsesc și în alte acte normative: *Legea nr. 32* din anul 1971 privind apărarea secretului de stat în Republica Socialistă România; *Legea nr. 62* din anul 1974 privind ocrotirea Patrimoniului Cultural Național al Republicii Socialiste România; decrete cu privire la organizarea Ministerului de Interne; dispoziții în codul penal etc.

lelde (arh.), denumire maghiară pentru registru-indice sau repertoriu alfabetic folosită la Comitatul Turda, în perioada 1849—1851.

leopard-lionat (her.), v. *leu*.

letopiseț (dipl.), cronică veche.

leu (her.), simbol heraldic din categoria figurilor naturale, înfățișat în diferite forme. Când este reprezentat trecând și cu capul în profil se blazonează leopardat, iar când este ridicat pe labelle inferioare și are capul văzut din față se descrie leopardat-lionat.

leu-leopardat (her.), v. *leu*.

liber civitatis (dipl.), termen folosit în Transilvania în sec. XIV—XVII pentru registrele generale orașenești, în care erau trecute hotărâri importante ale conducerii orașului, lista cetățenilor care au depus jurământul de credință, notificări de schimbare de proprietăți imobiliare, însemnări de cronică, liste de funcționari etc.

liber expeditionum (arh.), serie de registre de ieșire a actelor la magistratul din Gherla din perioada 1784—1825.

liber privilegiorum et collationum (dipl.), denumirea unui registru din arhiva Guberniului Transilvaniei care cuprinde donații, numiri în funcții, documente privind unele drepturi din anii 1696—1699, 1753—1765, 1861—1866.

liber regius (dipl.), denumire din perioada medievală pentru registrul documentelor emise de cancelaria regală, sau în perioada 1542—1688 de către cancelaria principilor Transilvaniei, iar după 1690 de către Guberniul Transilvaniei. Pe verso-ul documentelor eliberate erau trecute anul și fila din l., unde era copia sau conceptul documentului emis. *Libri regii* ale principilor Transilvaniei erau păstrate în arhiva capitalei din Alba Iulia.

libri lustrales (dipl.), denumirea folosită în evul mediu în Transilvania pentru liste sau registre de evidență privind trecerea în revistă a celor apți de arme, îndeosebi în scaunele secuiești.

licorn (sau **licornă**) (her.), animal fabulos, reprezentat sub forma unui cal cu un corn în frunte, uneori cu barbă de țap și copite despicate. Un astfel de animal apare în stema domnului Țării Românești, Ioan Gheorghe Caragea (1812—1818). Sin. *inorog*, *monocerb*.

limbaj de regăsire (arh., inf.), sistem semantic convențional (formalizat) care servește pentru exprimarea sensului conținutului documentelor și a cererilor de informare.

limbat (her.), înfățișare a unor animale cu limba scoasă și reprezentată de obicei în alt smalt. Sin. *limbuit*.

limbuit (her.), v. *limbat*.

linie (pal.), v. *instrumente de scris și auxiliare*.

linie bărbătească (gen.), succesiunea generațiilor după tată. Sin. *linie masculină*.

linie femeiească (gen.), succesiunea generațiilor după mamă.

linie masculină (gen.), v. *linie bărbătească*.

lista alfabetică a tezaurului (arh., inf.), listă cuprinzând toți descriptorii și termenii neacceptați scoși în vedetă și orînduiți în ordine strict alfabetică, caracter după caracter, avînd indicate relațiile imediate de supra și subordonare.

Listă de corespondență a cotelor unităților arhivistice (arh.), tabel întocmit în procesul reinventarierii unui fond sau colecții pentru punerea de acord a cotei unităților arhivistice din vechiul instrument de evidență cu cota primită în noul instrument. L. se anexează la instrumentul nou întocmit.

Listă de existent a unităților arhivistice (arh.), tabel cu evidența numerică a unităților arhivistice păstrate dintr-un fond care are instrumente de evidență contemporană. L. se întocmește în cazul în care numărul documentelor lipsă este mai mare decît a celor ce s-au păstrat. Lista se anexează la instrumentul de evidență în care sînt înregistrate documentele.

Listă de lipsuri a unităților arhivistice (arh.), tabel cu evidența numerică a unităților arhivistice ce lipsesc dintr-un fond a cărui evidență este ținută pe registre contemporane. L. se întocmește în cazul în care numărul documentelor existente este mai mare decît al celor ce lipsesc. Lista se anexează la instrumentul de evidență în care sînt înregistrate documentele.

Listă de selecționare (arh.), act oficial prin care Comisia de Selecționare avizează eliminarea unității arhivistice lipsite de valoare documentar-istorică sau practică, dintr-un fond al căror termen de păstrare a expirat. L. cuprinde și tabelul cotelor sau rezumatelor unităților arhivistice propuse a fi eliminate. Termenul a fost înlocuit cu *proces-verbal de selecționare*.

Listă a marilor dregători (dipl.), element al protocolului final, parte a formularului diplomatic, specifică actelor solemne emise în cancelariile suverane, conștînd în indicarea numelui și funcției marilor demnitari, martori în mod real sau fictiv la decizia domnului; l., avînd inițial rolul de a întări conținutul actului prin faptul că respectivii dregători își dădeau consimțămîntul la acesta, a devenit ulterior un simplu element al solemnității; l. ajută deseori la precizarea datei documentelor nedatate.

litera dominicală (cron.), element cronologic secundar conștînd din primele litere ale alfabetului (A—G) și indicînd primele șapte zile din luna ianuarie a unui an, repetîndu-se pentru restul săptămînilor din anul respectiv. L. este în concordanță cu *mina anului* și cu ciclul solar de 28 de ani. Metoda a fost folosită de cronologistii apuseni pentru a afla ziua de săptămîină a unei date din an.

litterae (dipl.), 1. Denumirea cea mai frecventă dată oricărui înscris în evul mediu, redat în limbajul modern cu document sau act. Pentru

diferențierea categoriilor de documente, termenul este însoțit de adjective care se referă la genul, conținutul și forma documentului. 2 Uneori, *privilegiu*; l. *adiudicatoriae*, sentință judecătorească, în denumirea căreia se subliniază atribuirea unui bun sau drept; l. *alphabeto intercisionae* (abscisae, incisae), v. *chirograf*; l. *alphabeto per medium bipartitae*, v. *chirograf*; l. *annuales*, denumire folosită, începând din prima jumătate a sec. al XIV-lea, în Transilvania, pentru poruncă regală, valabilă timp de un an, adresată unui loc de adevărire pentru îndeplinirea tuturor formelor procedurale în favoarea beneficiarului poruncii (citații, cercetări, hotărniciri), fără să fie nevoie de porunci speciale de la caz la caz. Sin. l. *regales generales*; l. *apertae* (dipl.), sin. l. *patentes*. V. *scrisoare deschisă*; l. *citatoriae*, document utilizat în anchete judiciare, depunere de mărturie sau judecată; l. *clausae*, denumire pentru scrisoarea închisă printr-o bandă și sigiliu aplicat, pentru a nu permite citirea conținutului decât de către destinatar, după ruperea sigiliului; l. *confirmationales*, categorie de documente latine medievale din Transilvania, prin care se confirmă și se reînnoiesc dispozițiile unuia sau a mai multor documente anterioare, de către un emitent de același rang și succesor, sau de rang superior față de emitentul documentelor anterioare; l. *evocatoriae*, denumire pentru scrisoare de chemare în judecată; l. *expeditoriae*, document referitor la predarea unor bunuri sau documente, pentru justificarea predătorului; l. *fassionales*, document întocmit de locurile de încredere pentru consemnarea unor măturisiri sau declarații verbale privind tranzacții, înțelegeri, dispoziții testamentare etc.; l. *inquisitoriae*, termen pentru scrisoare de cercetare, anchetare; l. *judiciales* (arh.), serie de documente în arhiva conventului din Cluj-Mănăstur (1648), care cuprinde l. *sententionales*, l. *adiudicatoriae*, l. *praeceptoriae*, (v.); l. *memoriales*, denumire pentru diferite acte de procedură în procese (acte de aminare, de globire, de descărcare, de întâmpinare, de opreliște); l. *metales*, documente privind descrierea semnelor de hotar (*metae*) între două sau mai multe moșii sau localități. L. m. sînt constituite într-o serie aparte de documente în arhiva conventului din Cluj-Mănăstur; l. *missiles*, documente emise de autorități sau emitenți aproximativ egali în rang cu destinatarul, constituite uneori în serii aparte (de ex. la comitatul Maramureș). L. m. se referă la multiple aspecte ale administrației locale; l. *patentes*. Sin. l. *apertae*. V. *scrisoare deschisă*; l. *praeceptoriae*, termen pentru scrisoare de poruncă; l. *profestatoriae*, document întocmit de locurile de adevărire împotriva unei porunci, sentințe sau acțiuni; l. *privilegiales*, v. *privilegiu*; l. *proclamatoriae*, termen pentru scrisoare de chemare prin vestire obștească; l. *prohibitoriae*, document utilizat la întâmpinare împotriva conferirii unor moșii sau posesiuni; l. *reambulatoriae*, scrisoare de hotărnicire care cuprinde descrierea hotarelor între două moșii sau localități, după inspectarea lor la fața locului; l. *receptivatoriae*, document referitor la redobîndirea unor bunuri sau drepturi; l. *regales generales*, v. l. *annuales*; l. *relatoriae*, documente întocmite de locurile de încredere în baza unei porunci regale sau voievodale — de obicei transcrisă ca transumpt — privind îndeplinirea acestei porunci, de exemplu: citații, cercetări, hotărniciri; l. *rescriptionales*, categorie de scrisori închise, cu sensul de raport ce cuprinde răspunsul la o poruncă; l. *sententionales*, termen pentru scrisori de sentință; l. *statutoriae*, scrisori întocmite de locurile de adevărire, în baza relatării delegatului trimis la punerea în posesie a noului stăpîn în baza unei porunci regale sau voievodale.

litterae columnatae (pal.), denumire folosită de B. P. Hasdeu pentru scrierea cu caturi. V. *prescurtare prin suprascriere sau cat*.

litteralia instrumenta (dipl.), termen folosit în Transilvania medievală pentru documente scrise. Sin. *litteralia munimenta*.

litteralia munimenta (dipl.), v. *litteralia instrumenta*.

Litterarum Civitatis Coronensis digestio (arh.), inventarul privilegiilor din arhiva oraşului Braşov, întocmit de către Christian Pomarius în 1552—1553. Cuprinde 309 poziții în 18 grupe, în parte după emitenți, în parte tematic. V. *digestio*.

loca credibilia (dipl.), instituții bisericești cu atribuții de notariat public și arhivă publică în perioada feudală, în toată sfera de activitate a bisericii romano-catolice. Pe teritoriul Transilvaniei au funcționat ca locuri de încredere capitulurile episcopale de la Alba Iulia, Oradea și Cenad, capitulul bisericii colegiale (neepiscopale) din Arad, apoi conventurile din Cluj-Mănăstur și din Dealul Orăzii. În limba română se folosesc pentru l. termenii: *locuri de încredere și locuri de adevărire*. Despre arhivele lor, v. *archivum regnicolare și archivum domesticum*.

locul de emiterie a documentului 1. (dipl.), element al *formularului diplomatic* (v.), însumat în *protocolul final* (v.) în care se precizează locul unde a fost scris actul. L. a fost consemnat în cancelariile românești la început doar prin numele localității, apoi și prin precizări de tipul: oraș, cetate, reședință domnească etc. 2. (arh.), parte determinată în spațiul geografic în care se află persoana fizică sau juridică în momentul emiterii documentului.

locuri de adevărire (dipl.), v. *loca credibilia*.

locuri de încredere (dipl.), v. *loca credibilia*.

logoșăt (dipl.), dregător, șeful cancelariei domnești în Țara Românească și în Moldova. L. urmărea întocmirea actelor, expedierea lor, păstra și folosea sigiliul; în virtutea funcției sale, l. putea cerceta cauzele pe plan juridic, iar uneori să-și asume atribuții de natură politică; *logoșăt de taină*, v. *cămăraș de izvoade*.

lună (her., sig.), figură naturală, din categoria aștrilor, reprezentată, conform regulilor heraldice, printr-un disc de argint cu figură umană. În heraldica românească acest astru este, de obicei, înfățișat sub formă de cerai nou (semilună) figurat. Poziția obișnuită a semilunii este culcată la orizontală cu coarnele în sus; când este redată orizontală cu coarnele în jos se blazonează răsturnată; când este înfățișată pe verticală cu coarnele îndreptate spre flancul drept se definește semilună întoarsă; iar când este în poziție verticală, cu coarnele spre stînga, se descrie conturată. Simbolizează veșnicie, nemurire, strălucire.

M

m.a. (diplomatică), v. *manu aliena*.

mahzar (magzar) (dipl.), v. *arzmagzar*.

mandat (dipl.), 1. Document din categoria scrisorilor deschise (v. *litterae patentes, litterae apertae*), emis în evul mediu de cancelaria regală sau voievodală către autoritățile sau personalitățile din Transilvania, pentru a face cunoscută porunca, dispoziția regală sau voievodală. 2. Rescript (2) într-un post rămas vacant prin deces. 3. Act juridic cu valoare limitată, cuprinzând un ordin scris de o instanță de judecată unui organ executor. 4. Act contabil cu valoare limitată cuprinzând un ordin sau un aviz de plată emis de către o bancă pentru efectuarea unei plăți. Formular tip completat cu suma de bani depusă la poștă de către expeditor pentru a fi remisă destinatarului menționat. 5. Act juridico-administrativ care conține o împuternicire contractuală, de a reprezenta o persoană fizică sau morală și a acționa în numele ei.

mandatum generale (dipl.), termen folosit în Transilvania în sec. al XIV-lea pentru o poruncă generală a regelui. V. *litterae annuales*.

manifest (dipl.), document scris din categoria documentelor imprimate, multiplicat, cuprinzând o declarație publică, prin care șeful statului, guvernului, diferite organizații obștești, culturale sau partide politice își expun concepțiile, programul ori hotărârile lor, în legătură cu anumite evenimente sau măsuri de stat importante, în care se formulează un punct de vedere de interes general, se face o chemare la o acțiune de masă etc.; document politic prezentat public pentru a determina inițierea unor acțiuni imediate.

Manipulatio (arh.), denumire a unei subdiviziuni din seria actelor normative din arhiva Guberniului Transilvaniei; cuprinde documente începând din a doua jumătate a sec. al XVI-lea pînă în 1862, privind regulamente de funcționare ale cancelariei guberniului, Cancelariei Aulice și alte instrucțiuni de registratură.

mantie (her.), v. *mantou*.

mantou (her., sig.), ornament exterior al scutului alcătuit din purpură și căpușit cu hermină, simbol al marilor dregători de stat. Sin. *mantie*.

Manu, Grigore N. (30 ianuarie 1843, București — 29 aprilie 1903, București), secretar și apoi director al Arhivelor Statului, între 12 iulie 1866 și 7 februarie 1869 și între 11 martie 1870 și 16 octombrie 1871. Și-a făcut studiile în țară, mai mult ca autodidact. Bun cunoscător al istoriei patriei și prețuitor al documentelor, M. s-a străduit ca, pe baza unor regulamente sau alte materiale cu caracter normativ întocmite de el, să organizeze activitatea arhivistică pe principii înaintate,

ocupându-se de rezolvarea unor probleme importante ca: legislația arhivistică, asigurarea unui local și mobilier adecvat, pregătirea personalului și activitatea sa științifică, publicațiile arhivistice, înființarea unei biblioteci documentare, a unui muzeu, a Școlii de arhivari-paleografi, înființarea de arhive județene etc.

manu aliena (dipl.), mențiune folosită în documentele medievale, mai ales în limba latină, dar și în limba maghiară din Transilvania, în sec. XVI—XIX. M. se referă la scrierea semnăturii la sfârșitul unor acte, de către o altă persoană decât titularul, pe baza consimțământului verbal al acestuia și motivată de necunoașterea scrisului sau de un impediment fizic. De multe ori, semnătura m. este înfrântă de titular cu apăsarea degetului pe o cruce din cerneală, în dreptul numelui său. Scris și prescurtat *m.a.*

manu propria (dipl.), mențiune folosită în documentele medievale, în sec. XV—XIX, care se referă la scrierea semnăturii pe un document de către însuși titularul ei. Scris și prescurtat *m.p.*

manuscris (arh.), orice text scris de mână, spre deosebire de ceea ce este scris cu alte mijloace — tipar, mașină etc. Textele gravate sau sculptate nu intră în categoria manuscrise. Carte m., lucrare de oarecare întindere și care este scrisă de mână. Cărțile m. — adică *libri* — au căpătat denumirea de *codex* (v.), atunci când s-au format din mai multe *fascicule* (v.); fixate împreună la cotor și *volumen* (v.) când foaia cu textul scris era răsucită în jurul unui suport.

mapa de arhivă (arh., cons.), mijloc de protecție a documentelor individuale sau a unor grupuri mici de documente, confecționat din carton cu articulații mobile, care se pot plia după formatul și dimensiunile fișelor păstrate în interior.

marcă (her.). 1. Însemn atribuit unor locuri, persoane sau colectivități pentru a le individualiza; 2. (în textele vechi românești), *stemă* (v.).

martori (dipl.), mijloc de validare a actelor scrise, constând în enumerarea numelor persoanelor care constată existența actului și își dau consimțământul pentru conținutul său.

Masa Rotundă a Arhivelor (*Table Ronde des Archives*) (arh.), conferință a membrilor C.I.A., care se ține anual în intervalul dintre Congresele internaționale ale Arhivelor. Ea reunește: (1) cel mult doi delegați din fiecare țară membră a C.I.A. (la care poate fi adăugat și un al treilea delegat în cazul statelor federale, cu condiția ca cel puțin una din autoritățile arhivistice centrale ale statelor membre ale federației să fie membră a C.I.A. în categoria A); (2) membrii Comitetului executiv care nu reprezintă direcțiile naționale de arhive din țările lor, asociațiile naționale de arhiviști din țările lor sau autoritățile Arhivelor Statului ale statelor membre ale statelor federale; (3) șefii serviciilor de arhive ale organizațiilor internaționale membre ale C.I.A. în categoria C; și (4) la invitația președintelui M., specialiști și observatori. M. își stabilește regulamentul intern, decide asupra programului său de muncă și asigură gestiunea administrativă și financiară a afacerilor sale, pune în studiu problemele de ordin teoretic și practic relative la arhive și asigură publicarea actelor conferințelor sale. În probleme organizatorice și de procedură, dreptul de vot în conferință este rezervat reprezentanților naționale, fiecare dintre ele deținând un vot, și colectiv reprezentanților organizațiilor internaționale. În afara obser-

vațiilor, toți participanții au drept de vot asupra tuturor celorlalte subiecte. Gestiunea afacerilor M. și stabilirea programului său de lucru sint încredințate unui Birou compus dintr-un președinte, un secretar, secretarul executiv al C.I.A., care este membru din oficiu, și un reprezentant al țării gazdă a viitoarei conferințe. Pentru a-și stabili programul de lucru Biroul este asistat de cel puțin trei consilieri. Conferințele M. și problemele discutate au fost următoarele: I. Paris, 1954 (Arhivele și învățămîntul); II. Namur, 1955 (Arhivele în curs de formare); III. Zagreb, 1957 (Locul arhivelor și arhiviștilor în stat); IV. Wiesbaden și Frankfurt am Main, 1958 (1. Domenii noi ale folosirii arhivelor. 2. Terminologia arhivistică); V. Lisabona, 1959 (Arhivele în slujba cercetării istorice); VI. Varșovia, 1961 (Arhivele în viața internațională); VII. Madrid, 1962 (Noțiunea de arhivă și granițele activității arhivistice. Relațiile dintre arhive, biblioteci, muzee); VIII. Budapesta, 1963 (1. Arhivele și istoria agriculturii. 2. Ultimele realizări în domeniul construirii de clădiri pentru arhive); IX. Londra, 1965 (1. Arhivele și informatica. 2. Experiența în construirea de localuri pentru arhive); X. Copenhaga, 1967 (1. Probleme ale liberalizării accesului la documentele de arhivă. 2. Probleme ce se ridică în fața arhivelor în legătură cu lărgirea noțiunii de drept de autor. 3. Probleme administrative și juridice ale microfilmării); XI. București, 1969 (1. Arhivele organizațiilor administrative locale. 2. Restaurarea documentelor de arhivă); XII. Ierusalim, 1970 (1. Arhivele imprimate. 2. Misiunea arhivelor și sarcinile arhiviștilor); XIII. Bonn și Bad Godesberg, 1971 (1. Arhivele și informatica. 2. Arhivele organizațiilor internaționale); XIV. Luxemburg, 1973 (1. Bugetul arhivelor. 2. Heraldica, sigilografia și simbolurile administrative contemporane în arhive); XV. Otawa, 1974 (Arhivele și relațiile cu publicul); XVI. Kiev, 1975 (1. Pregătirea permanentă și promovarea în arhive. 2. Arhivele de literatură și artă); XVII. Cagliari, 1977 (Constituirea și reconstituirea patrimoniilor arhivistice naționale); XVIII. Nairobi, 1978 (Standarde pentru înființarea și organizarea instituțiilor de arhivă); XIX. Guadelupa, 1979 (Güvern, administrație, arhive); XX. Londra, 1980 (Probleme administrative).

masă a arhivelor (arh.), termen folosit de Regulamentul Organic din Moldova, care în articolul 366, alineatul C, prevedea: înființarea „Mesei arhivelor unde se vor ține toate acturile publice precum anaforele, hrisoave, hațișerifuri, atîngătoare de drepturile și pronomiile Moldovei. Arhivarul, în a cărui priveghere se încredințează toate acturile acestora, se va îngriji de a le aduna din orisice parte se vor afla și a le ține în bună păstrare“. Sin. *Arhiva Statului din Prințipatul Moldovei*; v. *legislație arhivistică, Arhivele Statului*.

masă a hîrtiei (arh., cons.), v. *gramajul hîrtiei*.

masă de restaurare (arh., cons.), masă de laborator, prevăzută cu blat de sticlă opalescentă, avînd dispozitive de iluminare a acestuia prin transparență, utilizată în restaurarea documentelor.

mascare a textului (arh.), operație de acoperire a unei părți de text în timpul fotografierii filelor unui dosar de arhivă. Se folosește, în special, atunci cînd se fotografiază o pagină cu dimensiuni mai reduse decît pagina următoare, pentru evitarea apariției în imagine a textului acces-

teia. De asemenea, se folosește în cazul filelor transparente pentru m. de pe paginile următoare.

materia (arh.), 1. Denumire a rubricii pentru conținutul documentelor în repertoriile întocmite la sfârșitul sec. al XVIII-lea, pentru documentele vechi din arhiva Sibiului, denumire trecută în mod impropriu și asupra seriilor de documente (v. *Documenta liberalia*). **2.** Denumire a unei rubrici, folosită în registrele de intrare ale comitatului Turda, după 1787.

materiale arhivistice (arh.), termen generic, folosit în publicații până la apariția Decretului nr. 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național al R.S.R., cu sens de documente neindividualizate; a fost înlocuit cu termenul *document*. Sin. *materiale documentare*.

materiale documentare (arh.), v. *materiale arhivistice*.

materiale preconstituite (arh.), documente tipizate având o formă prestabilită în rubrici (ex.: registre, condiți, cartoteci, fișe etc.).

materiale utilizate la sigilare (sig.), substanțe folosite la efectuarea sigilării, respectiv: *ceară, tuș* (în special chinovarul, tușul verde și negru), *coacă* (folosită la confecționarea sigiliilor timbrate), *hârtie* (din care se tăia *foia-timbru*), *fum, metale* (aur, argint, plumb).

materie subiacentă (pal.), v. *suport grafic al documentului*.

matrice nelară (sig.), inel pe montura căruia este gravată o emblemă (eventual și un text) ce servește la sigilarea actelor; m. a fost folosită de domni, demnitari și persoane particulare.

matrice sigilară (sig.), obiect confecționat dintr-un material dur (fier, oțel, alamă, aur, argint sau diferite pietre prețioase etc.), care poartă gravate pe suprafața sa, în negativ, un text și o reprezentare menite a individualiza posesorul, exprimând atributele sale în viața socială. M. este alcătuită din două părți: a) suprafața metalică (de obicei rotundă) pe care se află gravată emblema și legenda și b) mînerul, confecționat din metal, os, lemn, pietre prețioase, etc. Sin. *tipar sigilar*.

matrice sigilară împărțită (sig.), v. *sigiliu împărțit*.

mărimea sigiliilor (sig.), termen utilizat pentru a indica dimensiunile suprafeței sigilare, întinderea cîmpului sigilar, exprimate în unități de măsură sau adjective (sigilii mari, mijlocii, mici și inelare). Aprecierea sigiliului din punctul de vedere al dimensiunii presupune neapărat cunoașterea faptului că un posesor a utilizat în același timp mai multe matrice sigilare, diferite ca mărime, și succesiunea lor (respectiv care este cea mare, care-i urmează acesteia ș.a.m.d.). În cancelariile domnești s-au utilizat, de obicei concomitent, o matrice mare, una mijlocie, una mică și una inelară, dar acest fapt n-a fost obligatoriu pentru toți domnii, întrucît dimensiunile fiecărei categorii de sigilii variază de la un domn la altul, de la o etapă la alta; la descrierea unui sigiliu mărimea se va preciza în unități metrice (cm sau mm).

mărturie hotarnică (d. ipl.), înscris medieval din categoria actelor juridico-administrative, în care sînt consemnate, pe bază de martori și acte probatorii, hotărârile unei proprietăți. În terminologia medievală apare uneori ca *hotarnică*. Sin. *carte de hotărnicie, carte de hotărături, hotarnică, hotărnicie*.

medalie (her.), piesă metalică (putînd fi uneori confecționată și din alte materiale ca: marmura, ceramica etc.), avînd pe suprafața sa o imagine reliefată și un text care evocă un anume fapt (Fig. 35). Bătută de cele mai multe ori din inițiativa unor persoane particulare sau colectivități, **m.** este un izvor istoric important pentru cunoașterea concepțiilor generațiilor și a evoluției artei gravării. Prima **m.** ilustrînd istoria românilor este cea din 1600 închinată lui Mihai Viteazul.

memorie (arh., inf.), parte componentă a unui ansamblu electronic de calcul în care se pot memora informațiile necesare prelucrării; **m. activă**, **m.** în care se înregistrează și înmagazinează informațiile; **m. pasivă**, **m.** în care se înregistrează și se înmagazinează documentele sau orice formă de înlocuitori ai acestora; **m. unui sistem de informare**, ansamblul de elemente în cadrul unui sistem de informare, în care se înregistrează și se înmagazinează informațiile și documentele.

membrana (pal.), v. *pergament*.

mențiune (dipl.), simpla indicație asupra existenței unui document, care nu se mai păstrează, ccnsemnată într-un act posterior, într-o lucrare tipărită; registru, inventar arhivistic etc.

Fig. 35. 1860. Medalia PRO VIRTUTE MILITARI, prima decorație românească instituită de Alexandru Ioan Cuza pentru a recompensa pe cei care au luptat la 13 septembrie 1848 pe Dealul Spirii.

Muzeul de istorie a municipiului București.

mesaj (arh., inf.), lot de informații formînd un tot inteligibil sau explozabil și transmis deodată.

Meteș, Ștefan (8 ianuarie 1887, sat Geomal, jud. Alba — 30 iunie 1977, Cluj), director general al Arhivelor Statului din Cluj între 1922 și 1949. Istoric de largă erudiție, a urmat studiile secundare la Brașov, iar cele universitare la București (1912—1914). A avut merite deosebite în organizarea arhivelor, luptînd pentru asigurarea condițiilor materiale necesare desfășurării activității arhivistice. A îmbogățit depozitele arhivelor clujene cu noi materiale documentare, salvînd de la distrugere și dispariție importante arhive și colecții din patrimoniul arhivistic al Transilvaniei. A avut un rol deosebit în formarea unor generații de arhiviști. A desfășurat o bogată activitate științifică cuprinzînd studii, lucrări de specialitate, articole, conferințe: *Viața agrară, economică a românilor din Arad și Ungaria. Documente contemporane*, vol. I, 1508—1820, București, 1924; *Situația economică a românilor din Tara Făgărașului*, vol. I, Cluj, 1935 („Din publicațiile Arhivelor Statului din Cluj”, nr. 1); *Domni și boieri din Țările Române în orașul Cluj și românii din Cluj*, Cluj, 1935 („Din publicațiile Arhivelor Statului din Cluj”, nr. 2); *Din relațiile și corespondența poetului Gheorghe Sion cu contemporanii săi*, Cluj, 1939 („Din publicațiile Arhivelor Statului din Cluj”, nr. 3); *Nicolae Iorga și arhivele din Transilvania și Ungaria*, în „Revista Arhivelor”, IV, nr. 2, 1941, p. 214—223; *Cercetări și sentințe judecătorești privitoare la românii din ținutul Cetății de Piatră în secolul al XVII-lea, (1661)*, în „Revista Arhivelor”, VII, 1, 1946, p. 10—56.

metodă Barrow (arh., cons.), metodă de tratament a documentelor deteriorate, ca urmare a excesului de aciditate provenit din compoziția chimică a hîrtiei sau a cernelurilor; se bazează pe neutralizarea acidității cu soluții alcaline de carbonat de magneziu și calciu. Sin. *procedul Barrow*.

metoda Stradnitz (gen.), v. *tabla ascendenților*.

metode de cercetare genealogică (gen.), v. *genealogie*.

metode de ordonare (arh.), v. *ordonare*.

metrologie istorică, disciplină specială a istoriei care se ocupă cu studierea sistemelor de măsură din trecut, ogîndite în izvoare documentare, cu evoluția acestora de-a lungul istoriei, cu adaptarea lor la sistemul de măsură modern, precum și cu cercetarea vechilor măsurători, în raport cu sistemul utilizat pe regiuni, în anumite perioade, în vederea stabilirii datei probabile și a locului de creare a unor izvoare nedatate sau nelocalizate.

metru liniar de arhivă (arh.), unitate etalon definită prin cantitatea de arhivă de pe o poliță-raft cu lungimea de un metru. Servește la precizarea volumului de arhivă existent într-un depozit, la dimensionarea spațiilor de depozitare, la calcularea necesităților de rafturi și mijloacelor de transport etc. Un m. cîntărește între 40—60 kg, iar un metru cub de arhivă stivuită reprezintă cca 15 m.l. de arhivă.

microclimatul depozitului (arh., cons.), totalitatea parametrilor care caracterizează condițiile existente într-un depozit de arhivă. Între acești parametri un rol important îl au umiditatea relativă și compo-

ziția aerului, temperatura și luminozitatea spațiilor. V. și *climatizare a depozitelor*.

microcopie (arh.), microformat realizat prin microcopiere, reproducind originalul la scară foarte mică. Purtătorii de microcopii sînt: microfilmul, microfîșa, ultramicrofîșa, microfîșa în segmente (jachetul), cartela cu apertură.

microcopiere (arh.), totalitatea procedeeleor de înregistrare pe film fotografic, la dimensiuni reduse, a documentelor originale.

microfilm de arhivă (arh., cons.), copie a unui document sau a unei serii de documente, realizată prin microfotocopierea pe peliculă a imaginilor documentelor. M. se utilizează frecvent în practica arhivelor pentru asigurarea conținutului documentelor în cazul distrugerii sau dispariției originalului, pentru înlocuirea acestuia în cadrul activităților de studiu și cercetare, pentru completarea fondurilor și colecțiilor prin schimburi între diferite arhive sau biblioteci etc. Față de alte forme miniaturizate m. prezintă avantaje legate de execuția și utilizarea în condiții ușor accesibile pentru instituțiile deținătoare de arhivă. V. și *microfilmare a documentelor, film*.

microfilmare a documentelor (arh.), totalitate a operațiunilor de trecere pe film a informațiilor conținute în documentele de arhivă prin metode fotografice. M. implică următoarele etape: pregătirea documentelor pentru m., fotocopierea propriu-zisă, prelucrarea chimică a filmului (revelare, fixare, spălare, uscare), controlul tehnic al calității peliculei, containerizarea și depozitarea microfilmelor. V. *microfilm de arhivă*.

microfilmare de asigurare (arh.), microfilmarea documentelor valoroase în scopul asigurării informațiilor cuprinse în acestea, în eventualitatea distrugerii arhivei ca urmare a unor catastrofe, a uzurii, a pierderii, a acțiunii factorilor biochimici etc. Microfilmul de asigurare este prelucrat și depozitat în condiții speciale în vederea unei conservări îndelungate.

microfîșă (arh.), foaie rectangulară de film fotografic, conținînd microimagini ale documentelor dispuse în șiruri. În funcție de indicele de reducere a imaginii și de format, m. poate avea un număr diferit de imagini de 75×125 și 105×148, conținînd 40, 60, 72 sau 98 microimagini.

microfîșă în segmente (arh.), v. *jachet de microfilme*.

microfloră a arhivelor (arh., cons.), termen generic pentru speciile de ciuperci care populează un anumit mediu. În arhive sînt prezente numeroase specii de ciuperci care pot degrada documentele și care constituie m.

microformat (arh.), orice formă de copie miniaturizată, conținînd informații redăte prin microimagini.

microprint (arh.), foaie rectangulară opacă, conținînd microimagini de documente dispuse în șiruri, obținute printr-un proces de tipărire.

miel-pascal (her.), mîobilă făcînd parte din figurile heraldice naturale, reprezentată printr-un miel trecînd, redat în profil, ținînd în unul din membrele sale superioare un drapel (care poate fi cruciat).

migrare a cernelii (arh., cons.), comportare necorespunzătoare a cernelurilor inferioare, constind din solubilizarea parțială a unor constituenți și deplasarea acestora în masa hîrtiei. În aceste situații componenta solubilă migrează în zonele vecine liniei scrisului. Cunoașterea cernelurilor care migrează este importantă pentru lucrările de restaurare a documentelor de arhivă. Sin. *întindere a cernelii*.

mijloace de atașare a sigiliilor (sig.), elemente care asigură prinderea sigiliului de suportul actului. Acestea pot fi: un șnur confecționat din șuvițe de mătase de diferite culori; un șiret împletit din mătase sau din fir metalic, numit și *găitan*; o șuviță de pergament numită *încușe*, pe care uneori (în cazul cosiligilării actelor) se scria numele posesorului. Pentru a se mări gradul de rezistență a suportului, marginea inferioară a documentului era îndoită (obținindu-se *plicatura*) astfel încît șnurul să fie prins de ambele părți.

mijloace de păstrare a documentelor (arh., cons.), echipamente sau dispozitive cu care sînt dotate încăperile de arhivă, în scopul depozitării documentelor: rafturi metalice pentru arhivă sau bibliotecă, dulapuri metalice pentru diferite colecții, rastele pentru planuri și hărți, containere etc.

mijloace de protecție a documentelor (arh., cons.), confecții din hîrtie și carton de calitate superioară, utilizate pentru protejarea documentelor pe timpul depozitării: cutii din carton dur sau carton ondulat, mape pentru pergamente sau manuscrise, tuburi pentru planuri, casețe din metal sau materiale plastice pentru role de microfilm, plicuri, cămăși de protecție etc.

milesim (cron.), v. *anno domini, eră*.

militare (arh.), subdiviziune din seria actelor normative din arhiva Guberniului Transilvaniei, care cuprinde documente din anii 1697—1866, privind recrutarea, întreținerea armatei, regimentele de grăniceri, relațiile dintre instituțiile militare și civile.

Miloiu, Ioachim (3 mai 1897, sat Ferendia, com. Jămu Mare, jud. Timiș — 1940, Timișoara), primul director al Arhivelor Statului din Timișoara, 1937. A urmat studiile medii la Caransebeș, iar cele superioare la Buzurești (1919—1920) și la Roma (1920—1922). Doctor în istoria artelor și în litere. Director al Muzeului Banatului (1928—1930) și inițiator al revistei „Analele Banatului” (1928). Arheolog și istoric de artă. Principala grijă ca director al arhivelor a fost concentrarea fondurilor arhivistice existente la diferite instituții și crearea condițiilor pentru folosirea lor. Contribuția deosebită, din punct de vedere arhivistic, o constituie intervențiile sale pe lângă autoritățile militare din Timișoara, în legătură cu inventarierea arhivei Comandamentului general bănățean și preluarea acesteia în depozitele Arhivelor Statului Timișoara.

miniatură (min., dipl.), pictură sau desen realizat în dimensiuni reduse, cu finețe și minuțiozitate, deseori în culori, în scop ornamental sau simbolic, pe suportul actelor și manuscriselor. M. transmit date privind evoluția stilului artistic în diferite perioade, concepțiile generale ale epocii, tradițiile unor comunități. Cele mai frecvente m. realizate pe actele de cancelarie românești sînt reprezen-

țările din frontispiciu (cuprinzând, de obicei, stema țării), vinietele, inițialele ornate (Fig. 36).

miniaturistică, 1. Disciplină specială a istoriei care cercetează diferitele reprezentări artistice realizate în antetul sau cuprinsul actelor în vederea determinării semnificației și valorii artistice a acestora. 2. Artă de a executa miniaturi.

miniaturizare a documentelor (arh.), tehnică de obținere a unor reproduceri de format mic ale imaginii de pe documente de arhivă. V. *ultra-microfișă*.

minuta (dipl), v. *concept*.

miscelaneu, miscelanee (arh.), v. *coligat*.

miscellanea (arh.), termen folosit în Transilvania medievală pentru registre sau fascicole de documente cu conținut diferit.

mitrică (dipl.), condică (1) specială, ținută până în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, pe lângă fiecare biserică, pentru înregistrarea stării civile a enoriașilor săi. Există **m. pentru născuți**, **m. pentru morți**, **m. pentru căsătoriți**.

mîna anului (cron.), element cronologic secundar prin care se determină ziua din săptămîină cu care a început un an, precum și ziua din săptămîină a unei date lunare. Este în concordanță cu *crugul soarelui*, fiecărui început de an din ciclul de 28 de ani corespunzându-i o anumite zi din săptămîină.

mină de vultur (her.), termen definind ghearele de vultur reprezentate cu virful în jos.

mîinile lunilor (cron.), element cronologic secundar format din cifre convenționale denumite *epacte* sau *epactile lunilor* cu ajutorul cărora se află ziua cu care începe fiecare lună și deci ziua săptămîinii pentru orice dată dintr-un an oarecare. Sîn. (în Apus), *regulării solare*.

mobilă (her.), element utilizat la alcătuirea stemelor, piesă de dimensiuni mici care poate fi plasată în scut sau în afara scutului. Mobilele cuprind toate categoriile de piese sau figuri heraldice și pot fi reprezentate singure, multiplicat sau în combinații, în diferite poziții și smalturi.

mobilier specific de arhivă (arh., cons.), diferite tipuri de mobilier care servește la depozitarea, transportul și folosirea documentelor de arhivă (rafturi, fișete; rastele, scări, cărucioare, mese de diferite categorii etc.).

model de regăsire (inf.), ansamblu de termeni sau simboluri, prin care se reprezintă conținutul unui document, exprimat în limbajul de regăsire al sistemului, folosit pentru regăsirea ulterioară a documentului.

Moisil, Constantin (8 decembrie 1876, Năsăud — 20 octombrie 1958, București), director general al Arhivelor Statului între anii 1923 și 1938. Studiile le urmează la Năsăud și București. Personalitate marcantă a culturii noastre, se dedică în întregime științelor istorice; este inițiatorul în țara noastră al unor din științele auxiliare ale istoriei: numismatica, medalistica, sigilografia, heraldica. Între preocupările sale multiple se înscrie și pasiunea pentru știința arhivistică. Preluând

Fig. 36, 1804 noiembrie 5, Tirgoviște. Miniaturi dintr-un hrisov al lui Alexandru Ipsilanti vv., domnul Țării Românești.

Arh. St. Buc., fond Biblioteca Academiei R. S. România, colecția „Peceji” 288, original.

activitatea înaintașilor săi, M. a căutat să-și canalizeze eforturile în direcția păstrării și completării tezaurului arhivistic. În acest scop a urmărit, în primul rând, să creeze un cadru organizatoric potrivit bunului mers al activității arhiviste, prin elaborarea unei legi de organizare, promulgată în anul 1925; acest moment a constituit un însemnat progres în dezvoltarea acestei instituții. De numele său se leagă, de asemenea, eforturile depuse în vederea înființării de noi direcții regionale, ca și activitatea de amploare în direcția îndrumării și controlării muncii de arhivă la instituții și întreprinderi. Este inițiatorul și editorul publicației periodice a Arhivelor Statului „Revista Arhivelor” (1923) și al învățământului arhivistic în forma sa organizată, punind bazele Școlii practice de arhivari-paleografi (1924). Pentru ridicarea prestigiului științific al instituției inițiază acțiuni multiple prin organizarea de expoziții, conferințe, sesiuni științifice, elaborarea de publicații de specialitate. Este primul conducător al Arhivelor Statului care reușește să organizeze o expoziție arhivistică permanentă, de mari proporții, aceasta inaugurându-se la 28 martie 1926. De asemenea, este primul director al Arhivelor Statului care reușește să dea o mare extindere activității de cercetare științifică a tezaurului documentar, îmbogățind bibliografia arhivistică românească cu articole dedicate istoricului Arhivelor Statului, Muzeului Arhivelor și Școlii de arhivistică (*Arhivele Statului și Regulamentul Organic*, în „Revista Arhivelor”, II, nr. 4-5, 1927-1929, p. 292-299; *Din istoria arhivelor românești: Arhive județene și școala de arhivari*, în „Revista Arhivelor”, II, nr. 4-5, 1927-1929, p. 220-222; *Problema Arhivelor Românești*, în „Revista Arhivelor”, III, 1, nr. 6-7, 1936-1937, p. 1-46) și valorificării materialului documentar conservat la Arhivele Statului (*Doisprezece scrisori domnești din arhiva orașului Bistrița*, București, 1897, 28 p.; *Stema României în: Enciclopedia României*, București, 1938, vol. I, p. 59-71; *Bule de aur sigilare de la domniile Țării Românești și ai Moldovei*, în „Revista Arhivelor”, I, nr. 1-3, 1924-1926, p. 249-265; *Studii de sigilografie românească*, în „Revista Arhivelor”, II, nr. 4-5, 1927-1929, p. 126-149).

monocerb (her.), v. *licorn*.

monocondil (dipl., pal.), desen sau text scurt realizat printr-o singură mișcare de peniță; **m.** însoțește uneori semnătura alteori îi ține locul; scopul său este de a spori caracterul solemn al actului, precum și gradul de dificultate pentru falsificare.

monogramă (dipl., pal.), figură formată din litere dispuse într-un anume mod, deseori folosindu-se diferite metode de prescurtări, suprapunere, ligatură, trunchiere, contracție; în general sînt astfel reprezentate numele suveranilor, cuvinte sau formule cu o anumită semnificație juridică. **M.**, cuprinzînd numele și titlurile suveranilor, devenită un semn distinctiv al unor acte emise în cancelariile lor, a avut rol de mijloc de validare; de asemenea, ele constituie elemente decorative (Fig. 37).

moș (gen.), v. *rudă*.

moștune (dipl.), document cuprinzînd o hotărîre, prin care participanții la o adunare, consfătuire etc. își exprimă atitudinea, revendicările sau doleanțele în probleme importante de ordin politic, social-cultural sau profesional; **m. a Marii Adunări Naționale**, hotărîre scrisă prin care

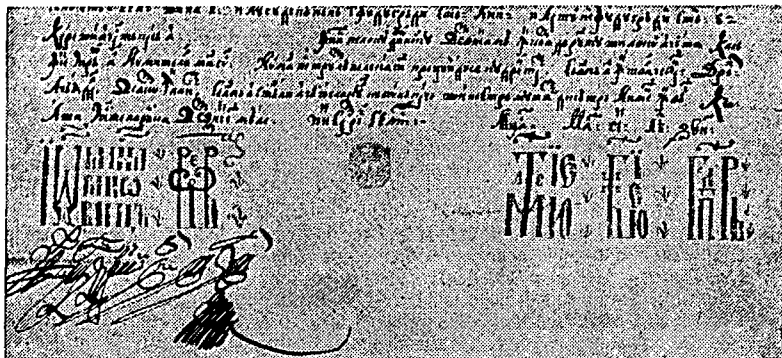

Fig. 37. 1742 mai 15. Hrisovul dat de Mihai Racoviță vv., către Ilenița și Maria pentru a stăpîni casele din mahalaua Popescu, lângă podul Șerban-Vodă.

Arh. St. Buc., fond Mitropolia Țării Românești, CCXV/7.

organul puterii de stat își exprimă atitudinea față de anumite evenimente interne ori externe.

m. p. (dipl.), v. *manu propria*.

mucarer (dipl.), firman de confirmare a domnilor români de către Poarta otomană.

muhur (sig.), termen turcesc utilizat, uneori, în această formă și în cancelariile țărilor române, definind sigiliul.

muhurdar (sig.), termen turcesc utilizat uneori (în sec. al XVIII-lea) pentru a denumi persoana însărcinată în cancelaria princiară cu păstrarea matricelor sigilare. V. *păstrătorul sigiliilor*.

mulaj-negativ (sig.), obiectul care rezultă din mulare și care, respectînd toate reliefurile obiectului, permite reproducerea acestuia.

mulaj-sigilar (sig.), copie obținută de pe volumul unui sigiliu. M. poate fi realizat manual sau mecanic, poate reproduce sigiliul original în totalitate (ca formă de conservare, culoare etc.) sau parțial (doar reprezentarea de pe avers sau revers). M. se poate confecționa din gips, ceară, tercuit și sulf. Pentru reproducerea unui sigiliu de mai multe ori se realizează un mulaj negativ din gips, cauciuc siliconic sau tercuit.

mulare (sig.), operația care permite reproducerea exactă a unui obiect, în speță a unui sigiliu, prin folosirea unei materii care îmbrățișează complet volumele. (P. ext.), reproducerea care rezultă din aceasta

multiplicare (arh.), operație de reproducere în mai multe exemplare a unui document sau a unei tipărituri. Totalitatea copiilor ce rezultă dintr-o multiplicare alcătuiește tirajul de multiplicare.

Müller, Georg Eduard (28 octombrie 1866, com. Cristian, jud. Brașov – 2 noiembrie 1944, com. Vulcan, Brașov), personalitate în domeniul arhivisticii din Transilvania, M. a urmat studiile gimnaziale la Brașov,

iar cele superioare (istorie, teologie, filologie clasică) la Jena, Buda-
pesta, Berlin. A fost membru al Academiei germane din München și
director al Filialei Sibiu a Institutului de studii sud-est europene,
înființat de N. Iorga. Din 1895 începe studii și cercetări arhivistice,
devenind arhivar și secretar de arhivă (1895—1909), apoi director la
Arhiva națională săsească din Sibiu (1909—1936). I se datorează con-
strucția clădirii moderne pentru arhivele din Sibiu, inaugurată în
1923. Excelent editor de documente, M. a participat la editarea colec-
ției de documente „Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in
Siebenbürgen“, vol. II (1897) și III (1902). Dintre publicațiile sale
principale mai menționăm: *Die Entstehung der Stühle, des Königs
und des Stuhlrichtermates in der Hermannstädter Provinz oder ten
sogenannten sieben Stühlen*, în „Korespondenzblatt des Vereins für
siebenburgische Landeskunde“, XXIX, Sibiu, 1906, p. 49—63; *Die
Grafen des Mediascher Provinzialverbandes oder der sogenannten zwei
Stühle*, în „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde“,
XXXIV, Sibiu, 1907, p. 261—275; *Die ursprüngliche Rechtslage der
Rumänen im Sachsenlande*, în „Archiv...“, XXXVIII, Sibiu, 1912, p.
85—314; *Die Türkenherrschaft in Siebenbürgen. Verfassungsrechtli-
ches Verhältniss Siebenbürgens zur Pforte 1541—1688*, Sibiu, 1923,
148 p.

mundant, mundum (arh.), mențione de registratură folosită în Tran-
silvania în sec. XVIII—XIX privind scrierea pe curat a unui concept,
după verificarea lui de către cel care urma să semneze documentul
original.

muzeografie, v. muzeologie.

muzeologie, știință care se ocupă cu istoria, organizarea și funcționarea
muzeelor; se mai folosește termenul *muzeografie*, adică istoricul și
descrierea muzeelor, instituții păstrătoare de mărturii materiale ale
civilizației. Sin. *muzeografie*.

N

nacialnic (arh.), termen folosit rar pentru a indica pe conducătorul Arhivei Țării Românești; se întâlnește între 1831 și 1840 paralel cu termenii *arhivar*, *cap al arhivei* și *șef al arhivei*. Întlnit și în Proiectul de regulament pentru Arhiva Țării Românești din 4 decembrie 1840, unde este glosat *arhivar*, adică conducătorul Arhivei Țării Românești.

narație (dipl.), v. *expunere*.

natural (her.), termen care indică starea sau culoarea naturală a unui obiect sau ființe, faptul că sînt reprezentate ca în realitate.

neam (gen.), v. *familie* (3).

negativ (arh.), **original** (2) al unui cinedocument sau al unui fotodocument, care redă imaginea cu distribuție inversă a culorilor și a nuanțelor luminoase și întunecate față de obiectivul sau subiectul fotografiat.

negru (her.), culoare utilizată în alcătuirea stemelor, reprezentată convențional prin linii verticale suprapuse pe linii orizontale. Semnifică și înțință, modestie, durere, prudență. V. *smalturi*.

neoriginal (dipl.), înscris reconstituit de alt autor, pe baza fie a probei cu martori, fie a unor copii vechi sau mențiuni inserate în registrele de cancelarie; uneori, deși există vechiul act, se elibera un altul datorită schimbării calității destinatarului. Sin. *act rescris*.

netezire a documentelor (arh., ccns.), etapă din ansamblul operațiilor de restaurare, constînd în corectarea planului suprafeței documentelor șifonate, scorocite sau care au suferit alte deformări de suprafață. În mod obișnuit n. se face prin presare la prese reci sau calde.

neutralizare a documentelor (arh., cons.), operație de laborator prin care aciditatea hîrtiei este corectată la valori neutre sau slab alcaline în scopul asigurării unei păstrări mai îndelungate a documentelor. Se cunosc metode de n. prin tratare cu diferite soluții din compuși de calciu sau magneziu și hidroxid de bariu, metode de tratament cu gaze (amoniac, substanțe organo-metalice) și tratamente prin pulverizarea fină a unor compuși complecși. N. constituie o etapă importantă în orice proces de restaurare a documentelor de arhivă cu suport de hîrtie. Sin. *dezacidificare*, *deacidifiere*, *neutralizare a acidității documentelor*.

nimbare (her.), reprezentarea unor personaje cu o aureolă în jurul capului.

nisip aurifer (pal.), nisip conținând firicele de aur, folosit pentru a fi presărat peste iscăliturile domnilor și pe documentele solemne. V. și *nisiparniță*.

nisiparniță (nisipelniță) (pal.), vas mic, cu orificii în partea superioară sau cu un capac găurit mărunț, în care se păstra nisip fin, special pregătit prin înmuierea lui într-o substanță siccativă, colorată închis și cu reflexe metalice, care se presăra peste textul scris proaspăt pentru a-l usca. Peste semnăturile domnilor se presăra nisip aurifer. V. și *instrumente de scris*.

nizam (nezam, nisam) (dipl.), termen utilizat uneori în țările române, până aproape de a doua jumătate a sec. al XIX-lea, pentru a denumi orice ordin, dispoziție sau poruncă emenate de la o autoritate sau, p. ext. regulamentul privitor la norma de lucru, sau chiar statutul de breaslă, care cuprindea drepturile și îndatoririle membrilor ei.

nivel de secret (arh., inf.), caracterizarea informațiilor din memorii și fișiere în funcție de importanța lor, în scopul difuzării selective și diferențiate. În cadrul SARIAS se folosesc trei nivele de acces: informații generale, informații secrete și informații de importanță deosebită. Prin solicitarea informațiilor de un nivel superior se obțin și informații de nivel inferior.

nomenclator al dosarelor (arh.), instrument de lucru în arhiva unei organizații, constând dintr-o listă sistematică a tuturor categoriilor de documente, create în decursul unui an, grupate pe compartimente, potrivit schemei de organizare a instituției respective, iar în cadrul acestora pe probleme și pe termene de păstrare. N. servește registraturii pentru clasarea documentelor potrivit problemei pe care o conține și are scopul de a pune ordine în constituirea arhivei curente și de a orienta întreaga organizare ulterioară a activității arhivistice; n. este întocmit de fiecare organizație (centrală, județeană, locală) și se modifică ori de câte ori este nevoie. Termenele de păstrare sînt preluate din *indicatorul termenelor de păstrare*. Formularul model este prevăzut în Decretul nr. 472/1971, republicat în 1974. V. *indicator al termenelor de păstrare, termen de păstrare, indicator-nomenclator, indicativ al dosarului*.

Normalia (arh.), denumirea unei serii din arhiva Guberniului Transilvaniei, din perioada 1780—1848; cuprinde acte normative și regulamente privind agricultura, relațiile urbariale, probleme de comerț și credit, administrație, militare etc.

norme (arh.), v. *legislație arhivistică*.

notariat public (dipl.), instituție în care actele erau întocmite de o persoană împuternicită să le dea formă de instrument public și să le confere autenticitate doar prin apoziția semnului său manual, a semnăturii sau a unei formule scrise de „*manus publica*”.

notă (dipl.). 1. Act cuprinzînd o însemnare scrisă referitoare la o anumită chestiune; n. circulară, fiecare dintre comunicările cu conținut identic trimise de Ministerul de Externe tuturor misiunilor diplomatice străine acreditate în țara respectivă sau misiunilor sale diplomatice acreditate în celelalte țări, pentru a le aduce la cunoștință un anumit fapt, o dispoziție legală, o măsură protocolară etc., care interesează

activitatea misiunilor; n. colectivă, n. diplomatică sub formă de comunicare scrisă, elaborată în comun și semnată de toți șefii misiunilor diplomatice de la care emană și adresată Ministerului de Externe pentru a scoate în evidență identitatea de vederi a semnatarilor în problema tratată; n. diplomatică, formă de corespondență oficială prin care un stat se adresează altui stat, exprimându-și punctul său de vedere într-o anumită problemă, face anumite propuneri, protestează împotriva lezării unor anumite interese etc. N. d. sînt transmise de șefii reprezentanțelor diplomatice sau ai ministerelor (departamentelor) afacerilor externe; n. personală, n. diplomatică redactată sub formă de scrisoare, la persoana întâi, pe hîrtie specială cu antet și care tratează probleme de deosebită importanță sau informează în mod oficial despre anumite evenimente (precum schimbarea structurii de stat, încetarea temporară a funcțiilor reprezentantului diplomatic, numirea unui însărcinat cu afaceri ad-interim etc.) ori anunță, prin șeful misiunii diplomatice, prezentarea scrisorilor de acreditare ale corpului diplomatic; n. semnată, n. diplomatică redactată sub formă de comunicare diplomatică cu caracter oarecum solemn, la persoana întâi sau a treia, purtînd semnătura emitentului, fiind adresată personal ministrului afacerilor externe sau șefului misiunii diplomatice acreditate pentru rezolvarea unor probleme cărora statul emitent le acordă o deosebită importanță; n. simultane, n. diplomatice separate, dar cu conținut identic, depuse din partea mai multor state cu privire la o anumită problemă. Prin recurgerea la n. s. se subliniază identitatea de vederi a statelor semnatare, fără a se crea impresia că acestea acționează în mod organizat; n. verbală, n. diplomatică prezentată sub formă de comunicare scrisă, redactată la persoana a treia, dată dar nesemnată, purtînd sigiliul Ministerului de Externe sau al misiunii diplomatice de la care emană; este forma cea mai uzitată de n. diplomatică.

2. n. contabilă, document întocmit sub formă de formulă contabilă sau de articol contabil, folosit pentru a înregistra operațiile economice în conturi; n. de comandă, document emis de client către furnizor, prin care se cere livrarea unei anumite mărfi, prestarea unui anumit serviciu sau executarea unei lucrări determinate; n. de plată, document prin care se dispune plata unei sume către o persoană fizică sau juridică, în numerar sau prin virament din contul disponibil; n. de rebut, document întocmit pentru produsele fabricate, lucrările executate, serviciile prestate etc., care nu corespund calitativ standardelor, normelor interne sau condițiilor tehnice stabilite prin contract și, deci, nu pot fi folosite potrivit destinației lor; n. de remaniere, document întocmit de un serviciu tehnic al unei organizații socialiste pe baza căruia se efectuează recondiționarea unor produse rebutate pentru a putea fi folosite potrivit destinației lor inițiale sau unei alte destinații.

3. (La pl.), cu înțelesul de *adnotări* la un text literar sau științific, oferind informații suplimentare de amănunt, referințe bibliografice etc., trecute în josul paginii sau la sfîrșitul volumului adnotat; (lit.), însemnări sau reflecții literare, privind o călătorie, un eveniment istoric sau social, un fapt etnografic etc., redacte, cel mai adesea, într-un context narativ în forma eseului.

notificare (dipl.), 1. Document din categoria scrisorilor oficiale, care cuprinde o înștiințare oficială, scrisă pe hîrtie specială cu antet și adresată unei persoane, prin organul competent, cu scopul de a-i pune în vedere că un fapt sau act (juridic) a fost îndeplinit ori urmează să fie îndeplinit. 2. Comunicare oficială formulată de Ministerul de Exter-

ne sau misiunea diplomatică a statului semnată și trimisă altui stat (altor state) prin intermediul unei note diplomatice, prin care se expune poziția statului într-o anumită problemă internațională, se indică punctul de vedere în legătură cu unele evenimente sau fapte, se înformează asupra denunțării, ratificării sau aderării la tratat. N. este foarte răspândită în practica diplomatică a statelor. În unele tratate internaționale este prevăzută obligația de n. în caz de denunțare sau de prelungire a tratatului.

notificație (dipl.), formulă însumată formularului diplomatic, prin care emitentul atrage atenția destinatarului asupra dispoziției actului. Mai des înfăințate sînt formulele „dăm de știre și facem cunoscut tuturor celor ce se cuvine...” sau „drept aceia...”, sau „fac cunoscut cu această carte...”. Sin. *promulgație*.

Novo plantatio (her., sig.), compoziție heraldică cuprinzînd două personaje, de obicei afrontate, avînd între ele un arbore. În heraldica europeană această compoziție simbolizează colonizare de teritoriu. Stema iconografică a Țării Românești incluzînd scena N. este o influență a cancelariei bizantine și exprimă evolutiv asocierea la domnie, cuplul princiar, sau sfinții Constantin și Elena, patronii mitropoliei Țării Românești.

număr de bază (arh.), termen folosit în Transilvania, în sec. XIX—XX. pentru numărul din registrul intrare-ieșire al primului sau ultimului act privitor la o cauză anumită, la care sînt conexe numerele de înregistrare ale celorlalte documente privitoare la cauza respectivă.

număr de conexare (arh.), denumire folosită în Transilvania, în sec. al XIX-lea, în cadrul sistemului de registratură, după numerele de înregistrare ale actelor, pentru numerele actelor anterioare ale aceleiași cauze sau probleme. La Tezaurariatul Transilvaniei, în 1841, numărul de conexare se trecea pe coala (cămașa) de arhivă, pentru a face legătura între actele privind aceeași cauză. La instituțiile administrative locale, numărul de conexare era trecut direct pe act, dedesubtul numărului de înregistrare, tot așa și în registrul de intrare-ieșire. Germ.: *Connexions-Zahlen*.

numărul de aur (cron.), v. *crugul lunii*.

nume de familie (gen.), v. *nume patronimic*.

nume patronimic (gen.), nume transmis din generație în generație, după tată. Sin. *nume de familie*.

ochiuri (sig.). 1. Deschideri (incizii) făcute în suport pentru a permite trecerea mijloacelor de atașare a sigiliilor. 2. Marcaje desenate în prealabil de către scrib pe suport și destinate a indica sigilatorului modul de sigilare și locul unde trebuie să facă deschideri.

Onciul, Dimitrie (7 noiembrie 1856, sat Straja, jud. Suceava — 20 martie 1923, București), director al Arhivelor Statului între anii 1900 și 1923. Și-a făcut studiile liceale (1868—1876) și universitare (1876—1879) la Cernăuți, iar specializarea la Viena (1879—1881). A fost profesor de istorie la Facultatea de litere din București (1896—1923) și decan al Facultății de litere și filozofie (1919—1923), precum și membru al Comisiei monumentelor istorice (1910) și președinte al acesteia (1919); în anul 1922, întemeiază și devine președinte al Comisiei consultative heraldice; a fost, de asemenea, membru corespondent (1889), titular (1905) și președinte (1920—1923) al Academiei Rmâne. Ca director al Arhivelor Statului s-a dovedit a fi un foarte bun administrator și organizator. Eforturile sale s-au îndreptat încă de la început către rezolvarea problemei localului; refacerea clădirii Arhivelor Statului din București și dotarea acesteia cu mobilierul adecvat au durat din anul 1900 pînă în anul 1916. O grijă deosebită a manifestat O. și pentru preluările de arhivă de la instituții, în această perioadă preluîndu-se mari cantități de fonduri de arhive de la instituțiile centrale și locale. O activitate considerabilă a depus O. și pentru organizarea materialelor documentare în depozite, ordonarea și inventarierea fondurilor arhivistice din depozite, ca și pentru înființarea de noi arhive pe teritoriul țării, în care scop pregătește și un proiect de lege. O. a avut merite deosebite în valorificarea materialului documentar și sigilografic din depozitele Arhivelor Statului prin studiile sale istorice, precum și în pregătirea studenților, viitorii istorici și arhiviști. Este autorul primului istoric al Arhivelor, intitulat *Din istoria Arhivelor Statului*, publicat în volumul magial *Prinos lui D. A. Sturdza, la împlinirea celor șaptezeci de ani*, București, 1903, p. 329—353.

onomastică (lingv.), disciplină lingvistică al cărei obiect de studiu este originea, formarea și evoluția numelor proprii, pe baza legilor de dezvoltare și funcționare (circulație) a acestora. Sin. *onomatologie*.

onomatologie (lingv.), v. *onomastică*.

opis (arh.), lista tuturor actelor cuprinse într-o unitate arhivistică, în care se redă, pe scurt, conținutul acestora; termenul a fost utilizat, mai ales în Moldova, pentru a denumi inventarul actelor intrate în arhivă și care era predat odată cu aceste acte; *opisul alfavitarul actelor*, denumire a unui indice alfabetic al actelor intrate în arhivă. Sin. *perilipsis*.

oprit (her.), blaznarea unui om sau animal înfățișat ca stînd pe loc.

ordin (dipl.), document din categoria actelor normative, format dintr-un înscris care conține o dispoziție cu caracter obligatoriu dată de o autoritate sau de o persoană oficială, pentru a fi executată. În actele vechi cu aceeași accepțiune înținem termenii *poruncă*, *povelenie*; **o. de chemare**, dispoziție scrisă a unei autorități militare, prin care o persoană din cadrele de rezervă ale armatei este chemată la unitate; **o. circular**, **o. întocmit de către o autoritate** în mai multe exemplare identice și trimis concomitent la mai multe persoane fizice sau juridice aflate în subordine; **o. de front**, dispoziție scrisă, emisă zilnic în cadrul fiecărei unități, instituții sau formații militare independente. Cuprinde dispozițiile comandantului referitoare la organizarea serviciului de zi și la bunul mers al activității de ansamblu în unitatea respectivă; **o. de luptă**, **o. pe care îl dă comandantul în situații de luptă pentru traducerea în viață a hotărîrii luate**. Se adresează direct comandanților în subordine și cuprinde misiunea de luptă a unităților și subunităților; **o. de plată**, dispoziție scrisă, cu caracter economic, dată către o bancă, pentru ca aceasta să plătească o sumă în numerar sau în cont de virament unei persoane fizice sau juridice. Sin. *ordonanță de plată*; **o. de serviciu**, act prin care cineva primește o însărcinare oficială; **o. de zi**, denumire pentru actul prin care comandantul se adresa întregii unități militare în anumite ocazii solemne (sărbători naționale, victorii, evidențieri).

ordonanță (dipl.), document din categoria actelor normative, care cuprinde o dispoziție scrisă, cu caracter executoriu, emanată de la o autoritate administrativă sau judecătorească și care, de obicei, este adusă la cunoștință prin afișare; **o. de plată**, v. *ordin de plată*.

ordonanță de judecare (dipl.), v. *act de hăreacuire*.

ordonare (arh.), operațiune de grupare a unităților arhivistice în cadrul fondurilor sau colecțiilor după criterii dinainte stabilite: cronologic, cronologic-structural, structural-cronologic, alfabetic, pe probleme, pe corespondenți etc.; criteriul este stabilit în funcție de cantitatea și calitatea documentelor ce se ordonează și este înscris în planul metodic de lucru; **o. alfabetică**, grupare a unităților arhivistice din cadrul unui compartiment sau serie, în ordine alfabetică. **O.** se folosește pentru unitățile arhivistice de același fel: dosare personale, caziere, dosare de clienți etc.; **o. cronologică**, grupare a unităților arhivistice dintr-un fond sau colecție potrivit datei de creare a lor. În cazul în care data emiterii documentului lipsește, se ia în considerare data înregistrării acestuia. Unitățile arhivistice care au în cuprinsul lor transumpturi, se ordonează potrivit datei documentului-cadru. **O.** documentelor scrise pe același suport se va face ținîndu-se seama de data celui mai vechi document; **o. cronologică**, pe probleme, grupare a documentelor din cadrul unui fond sau colecție pe ani, iar în cadrul anilor pe probleme. Metoda de **o.** se folosește pentru fondurile ai căror creatori nu au avut compartimente, cînd schema de organizare a creatorului de fond nu poate fi reconstituită sau atunci cînd dintr-un fond s-au păstrat puține documente; **o. cronologic-structurală**, grupare a unităților arhivistice dintr-un fond pe ani, iar în cadrul anilor pe compartimente (serii). Metoda **o.** se folosește la ordonarea fondurilor ai căror creatori au suferit mai multe transformări organizatorice în decursul activității.

o. pe categorii (a registrelor), gruparea registrelor unui fond în două categorii: registre-instrumente de evidență și informare (care țin loc de inventare) și alte genuri de registre. În cadrul fiecărei categorii, registrele se ordonează cronologic; o. pe cauze, grupare a unităților arhivistice create de instanțele judecătorești pe cauze: civile, penale, comerciale etc.; o. pe compartimente (sau serii), grupare a unității arhivistice dintr-un fond pe compartimentele care le-au creat sau pe activități (serii); o. pe corespondenți, grupare a unităților arhivistice dintr-un fond sau colecție în funcție de emitenți. Metoda de o. se folosește îndeosebi la organizarea fondurilor personale și familiale; o. pe domenii, grupare a documentelor dintr-un fond sau colecție arhivistică pe domeniile (sau moșiile) la care se referă. O. se efectuează îndeosebi în cazul fondurilor ecleziastice, personale și familiale; o. pe fascicule, grupare a documentelor în fascicule, după felul în care au fost constituite de către creatorul de fond; o. pe genuri, grupare a documentelor după felul lor: pergamente, hârtii, schițe, planuri, stampe, sigilii, fotografii, proiecte, microfilme, chemări, proclamații, manifeste, registre, condici etc.; o. pe probleme, grupare a documentelor în funcție de problemele la care se referă; o. pe serii-cronologie, grupare a unităților arhivistice ale unui fond pe categorii de documente, constituite după anumite criterii în succesiunea dată de creator; o. structural-cronologică, grupare a unităților arhivistice dintr-un fond, pe compartimente (serii), în cadrul acestora pe ani, iar în cadrul anilor pe probleme. O. se folosește la ordonarea fondurilor ai căror creatori au avut aceeași formă de organizare sau au suferit puține modificări în structură de-a lungul activității lor.

organe care îndeplinesc atribuții speciale cu privire la Fondul Arhivistic Național (arh.). a) *Direcția generală a Arhivelor Statului* din cadrul Ministerului de Interne pentru: documentele scrise, tipărite, fotografice, precum și pentru sigilii și ștampile; b) *Arhiva Națională de filme* din subordinea Consiliului Culturii și Educației Socialiste, pentru documentele cinematografice; c) *Radioteleviziunea Română* pentru documentele fonice și video, precum și pentru filmele de televiziune. Aceste organe sînt stabilite prin Decretul nr. 472/1971 privind „Fondul Arhivistic Național al R.S.R.”. Organele prevăzute îndeplinesc următoarele atribuții principale, în raport de natura documentelor respective: a) elaborează norme tehnice pentru desfășurarea activității arhivistice; îndrumă și controlează aplicarea acestora; b) preiau de la organizațiile socialiste și celelalte organizații documentele care se păstrează permanent, în condițiile și termenele legale și asigură condițiile necesare conservării lor. Pentru documentele de importanță deosebită, organizează un fond de asigurare pe bază de microfilme și alte forme de reproducere adecvate; c) informează instituțiile științifice și cultural-educative din țară asupra documentelor pe care le dețin și care conțin date privind domeniul lor de activitate; d) editează publicații de specialitate; e) întrețin și dezvoltă relații cu organizații din străinătate, în vederea schimbului de informații în domeniul arhivistic și al schimbului de documente și reproduceri de pe acestea; asigură aplicarea convențiilor și acordurilor internaționale privind domeniul arhivistic și iau parte la congrese și conferințe internaționale în sfera lor de activitate.

organizare a fișierelor (arh., inf.), reguli precise pentru determinarea pozițiilor înregistrărilor în fișier, în funcție de structura internă a acestor

tuia, precum și a modului în care programul are acces la date stabilite pentru facilitarea schimbului de informații între programe, memorii și fișiere. Stabilirea poziției înregistrării în fișier se face pe baza unui algoritm utilizat atât la crearea cât și la regăsirea datelor. Se folosesc trei moduri de o.: secvențial, indexat secvențial și direct (aleator).

organizare directă (arh., inf.), organizare care presupune dispunerea în fișier a înregistrărilor, conform unui algoritm de randomizare, folosit atât la crearea cât și la exploatarea fișierului. Accesul la o înregistrare se face dînd ca informație de control fie identificatorul care conține adresa absolută a înregistrării, fie cheia de acces la înregistrare.

organizare indexat secvențială (arh., inf.), organizare care presupune crearea pentru fișierele organizate secvențial a unui index al identificatorilor înregistrărilor, dispuși în ordine crescătoare; se face numai pentru fișierele create pe discuri magnetice.

organizare internă a fondului (arh.), acțiune de organizare a unităților arhivistice dintr-un fond sau colecție potrivit schemei de organizare a creatorului sau pe baza metodei de ordonare adoptată prin planul metodic de lucru.

organizare secvențială (arh., inf.), organizare care presupune dispunerea înregistrărilor într-o ordine de succesiune crescătoare sau descrescătoare a unui identificator conținut în interiorul fiecărei înregistrări (număr de ordine, cheie, cod, valoare etc.); se poate face pentru fișiere pe orice tip de suport.

original (dipl.), formă completă a actului, avînd toate semnele de validare și, în consecință, valoare probatorie juridică deplină.

origine (gen.), apartenență prin naștere la o anumită familie. Sin. *stirpe*.

orizmo (dipl.), v. *poruncă*.

orinduială (dipl.), termen folosit pentru actul normativ care conține o hotărîre emanată de la o autoritate. Sin. *ordin*.

összeírás (dipl.), termen folosit în Transilvania în sec. XVIII—XIX pentru conscripțiile efectuate în vederea stabilirii obligațiilor de impozit sau a prestațiilor feudale. V. *conscripție*.

ostie (sig.), substanță albicioasă obținută din amidon de grâu, utilizată la confecționarea sigiliilor. S-a folosit în special pentru sigiliul timbrat, fiind plasată sub foia-timbru pe care se aplica matricea sigilară. Este o influență a cancelariilor din Apusul Europei. Sin. *cccă*.

otnošenje (dipl.), termen utilizat în prima jumătate a sec. al XIX-lea, în Moldova, pentru o comunicare sau adresă oficială ori pentru un raport oficial.

oxia (pal.), denumire grecească a accentului ascuțit (´) în scrierea chirilică.

pachet de arhivă (arh.), grup de documente cuprinse și legate între două coperți de carton detașabile. Organizarea pe pachete a arhivei s-a realizat în scopul protecției și manipulării mai ușoare a documentelor. În ultimul timp se procedează la înlocuirea p. cu cutii de arhivă care prezintă avantaje în ce privește protejerea documentelor împotriva prafului, luminii, solicitărilor mecanice etc.

pachet de discuri magnetice (arh., inf.), v. *disc magnetic*.

pact (dipl.), document diplomatic cu caracter deosebit de solemn care consemnează un acord de voință încheiat între două (p. *bilateral*) sau mai multe state (p. *multilateral*), în special în scopul menținerii păcii sau al colaborării strinse între semnatari, reglementând probleme ale securității reciproce sau colective, ale ajutorului reciproc, ale neagresiunii sau stabilind anumite principii obligatorii în politica externă a statelor semnatare. Spre deosebire de acord, este semnat totdeauna de șefii statelor semnatare. Ca și tratatul, este scris concomitent în limbile statelor semnatare, cu respectarea formularului diplomatic, dar, față de acesta, are un caracter mai solemn. După natura înțelegerilor încheiate între state, pactele sînt de diverse feluri: p. *de neagresiune*, p. *de asistență mutuală*, p. *defensiv*, p. *economic* etc.

paieric (pal.), semn diacritic cu dublă valoare fonetică: palatalizează consoanele și înlocuiește ierul (Ъ sau Ъ) neaccentuat; se scrie întotdeauna între rînduri, la umărul literei.

pajură (her.), partea superioară a hampei steagului. Această denumire s-a impus de la pasărea heraldică plasată de obicei în vârful hampei. Uneori a avut și sensul de *stemă*.

pal (her.), v. *piese onorabile*.

paleografie, știință specială a istoriei care se ocupă de studierea izvoarelor scrise vechi, de cunoașterea, descifrarea și transcrierea acestora, furnizînd informații privind evoluția grafemelor, a suportului, a instrumentelor de scris; p. oferă date cu ajutorul cărora se pot decsebi copiile, falsurile de original, și se pot localiza și data textele neidentificate; termenul de p. a fost pus în circulație de Bernard de Montfaucon în lucrarea „La Paléographie grèque”, Paris, 1708.

palimpsest (dipl., pal.), pergament sau alt tip de document, scris pe pergament, care a fost șters prin răzuire și refolosit la redactarea unui nou document și pe care se mai văd urmele vechilor litere. Prin tehnici moderne textul inițial al unui p. poate fi citit, ducînd la obținerea unor informații valoroase referitoare la trecut. Se pare că refolosirea pergamentelor a fost o măsură de economie practică în cancelariile me-

dievale de la care deținem p. (ex.: Arh. St. București, Peceji, nr. 159, cu data: 1545 [7035] sept. 17, Hirlău).

Palladium Coronense (dipl.), codice manuscris în folio, legat în piele, care conține copiile documentelor mai importante din arhiva orașului Brașov din perioada 1353—1865. P. a fost întocmit în anul 1714 de către Johann Albrich, fiind completat ulterior de arhivarii orașului Brașov pînă la 1865.

palmat (her.), înfățișarea unui braț care își arată palma.

panachidă (pal.), tăbliță de lemn acoperită cu ceară naturală, folosită la mijlocul sec. al XVIII-lea pentru învățarea scrierii chirilice.

pană (pal.), ustensilă de scris întrebuințată în antichitate și în evul mediu. Era făcută din pene de pasăre, de obicei de gîscă, ascuțite și tăiate la vîrf. P. de gîscă s-a folosit începînd din sec. al XIII-lea pînă către sfîrșitul sec. al XIX-lea. V. și *instrumente de scris și auxiliare*.

panoplie (her., sig.), termen indicînd arme, steaguri sau instrumente muzicale, aranjate simetric sub scut (peste care se așează scutul). (Fig. 38).

papirus (dipl., pal.), suport pentru scris, fabricat din fire de papirus, special preparate prin strivirea fibrelor plantei și suprapunerea a două straturi dispuse perpendicular unul peste altul; p. ext. manuscris care are un astfel de suport.

par. 1. (dipl.), denumire folosită în Transilvania medievală pentru al doilea original la chirografele eliberate de locurile de adevărire (v *chirograf*), după care se putea elibera un act autentic nou (v. *transumpt*) în cazul pierderii primului chirograf original de către beneficiar. 2 (her.), v. *piese onorabile*. Sin. *pal, țeapă*.

parasime (her., sig.), însemne utilizate de o persoană sau instituție pentru a-și defini atributele și rolul său în societate.

Fig. 38. 1823 iunie 2. Sigiliul lui Grigorie Filipescu, mare spătar, avînd în cîmp o sabie, aluzie la dregătoria pe care o deținea. Scutul, cuprinzînd mobila respectivă, este plasat pe o panoplie de steaguri. M. Dogaru, *Sigiliile, mărturiile ale trecutului istoric*, București, 1976, p. 145.

parasolar (arh., cons.), element de construcție realizat la depozitele de arhivă pentru a împiedica pătrunderea razelor solare, în scopul protecției documentelor depozitate.

parolă (arh., inf.), v. *cheie de acces*.

partițiune (her.), împărțire realizată în câmpul scutului.

păs (dipl.) 1. Termen utilizat pînă la sfîrșitul sec. al XIX-lea în unele regiuni ale țării pentru *pașaport*. 2. Sub forma *pasus*, termen utilizat în regiunile de graniță din Transilvania și Banat, pentru *permisul de liberă trecere* în statele vecine.

pascalie (cron.), calendar perpetuu cu tabele și însemnări care ajută să se găsească data Paștilor și a celorlalte sărbători mobile pentru orice an.

paternitate (gen.), legătura de sînge sau juridică dintre tată și copilul său. Se deosebesc: *paternitate legitimă*, rezultată din căsătorie; *paternitate naturală*, în afară de căsătorie; *paternitate civilă*, creată prin adopțiune, printr-un act juridic.

patologia cărții (arh., cons.), domeniu de activitate care se ocupă cu studiul cauzelor de degradare al formelor și simptomelor de deteriorare, precum și cu elaborarea metodelor de restaurare a cărților care fac parte din patrimoniul cultural.

Patrimoniul Cultural Național al Republicii Socialiste România, totalitatea marilor vestigii ale istoriei și civilizației făurite de-a lungul istoriei pe teritoriul României, a creațiilor literar-artistice, științifice și tehnice, a căror valoare a fost consacrată de-a lungul timpului, precum și a valorilor aparținînd tezaurului cultural universal existente pe teritoriul țării noastre. Fac parte din P. bunurile cu valoare deosebită istorică sau documentară, care reprezintă mărturii importante privind dezvoltarea istorică a poporului român și a omenirii în general, iar în acest context și Fondul Arhivistic Național păstrat de Arhivele Statului.

patronimie (gen.), ramură a genealogiei care se ocupă de evoluția numelor după tată într-o familie.

pavilion (her., sig.), ornament exterior al scutului sub formă de mantou, prevăzut în partea superioară cu un baldachin. Este alcătuit din purpură, căptușit cu hermină, brodat cu franjuri și ciucuri din fir de aur. Simbolizează cortul sub care membrii familiilor domnitoare își adăpostesc armele. Uneori acesta este reprezentat chiar și în armele de stat, fără baldachin, semnificația păstrîndu-se totuși.

păstrare a documentelor (arh., cons.), v. *conservare a documentelor*.

păstrătorul sigiliilor (sig.), persoană în atribuțiile căreia intră păstrarea și utilizarea matricei sigilare într-o cancelarie. În cancelaria Țării Românești și a Moldovei, funcționarul domnesc investit cu sarcina de a păstra și aplica matricea (sau matricele) sigilară a domnului a fost *marele logofăt*. Ulterior acesta a fost ajutat de logofătul al II-lea și logofătul al III-lea. În sec. al XVIII-lea acest dregător s-a numit *muhurdar*. Sin. *conservator sigilii*.

pecetar (sig.), persoana care fabrica matrice sigilare. P. făcea parte din breasla argintarilor sau giuvaergiilor.

pecete (sig.), v. *sigiliu*.

pecete atașată, v. *sigiliu atârnat*.

pecete atârnată (sig.), v. *sigiliu atârnat*.

pecete inelară (sig.), v. *sigiliu inelar*.

pecetluita (dipl.), foaie fiscală individuală, conținând cotele de dare ale fiecăruia.

peciu (arh.), formular emis de forurile ecleziastice prin care se anunța public o viitoare căsătorie și data ei.

peliculă safety (security) (arh., cons.), v. *peliculă*.

peliculă sonoră (arh.), v. *bandă sonoră*.

pensulare (arh., cons.), tehnica de aplicare a unei soluții, cu ajutorul pensulei, pe suprafața unui obiect. În cadrul activităților de restaurare se efectuează frecvent pensulări de adezivi sau alte substanțe în funcție de tratamentele aplicate.

per procuram (dipl.), mențiune, mai ales în documentele juridice din Transilvania în sec. XVIII—XIX, exprimând participarea titularului unei acțiuni printr-un împuternicit. Scris și prescurtat: *p.p.*

pergament (pal.), material folosit ca suport pentru scriere, obținut prin prelucrarea specială a pielii anumitor animale (oaie, capră, vițel, iepure, miel). S-a folosit din cele mai vechi timpuri pînă în sec. al XVIII-lea. A înlocuit treptat papirusul și a fost înlocuit de hirtie. În prezent se folosește pentru facsimilarea unor manuscrise mai importante; p. vegetal, pergament obținut în perioada contemporană prin tratarea cu acid sulfuric sau clorură de zinc a unei hirtii speciale; p. ext. document scris pe un asemenea suport. V. *suport grafic al documentului*.

perghel (pal.), instrument ascuțit, ca un compas, pentru împuns și zgîriat, care se folosea în cancelariile medievale pentru fixarea distanțelor egale între rînduri și la legatul manuscriselor. Sin. *restav, punctorium*. V. și *instrumente de scris, compas*.

perilipsis (arh.), v. *opis*.

perioadă cronologică (cron.), șir determinat de ani, care se repetă, servind ca un element secundar la verificarea celorlalte date cronologice pe care le însoțește. V. *indictionul, crugul lunii*.

perlecta et correcto (dipl.), însemnare de cancelarie în documentele latine medievale, privind Transilvania, referitoare la citirea și corectarea documentului înainte de validare.

perlectum, ratificatum, subscriptum (dipl.), formulă folosită în Transilvania la sfîrșitul unor categorii de documente (de ex. procese-verbale) din sec. XVIII—XIX, exprimînd procedurile urmate înainte de validarea prin semnătură.

permanență a hirtiei (arh., cons.), gradul de stabilitate chimică a hirtiei în funcție de care aceasta poate avea un comportament foarte bun la păstrare îndelungată. P. se deosebește de durabilitate care exprimă gradul de rezistență mecanică și flexibilitate necesară unei mînuiri și utilizării intense a hirtiiilor.

permis (dipl.), document din categoria documentelor semiîmprimate, cuprinzînd o autorizație oficială, eliberată de un for competent, în

virtutea căreia persoana menționată în p. poate beneficia de anumite drepturi sau poate exercita o anumită profesiune etc.; ca document de arhivă se păstrează în fondul personal al unei personalități, atunci cînd prezintă importanță istorico-documentară.

peronat (her.), termen ce indică plasarea unei mobile pe un piedestal cu una sau mai multe trepte.

personalia (dipl.), termen folosit în actele juridice din Transilvania în sec. XVIII—XIX, care se referă la datele personale (nume, vîrstă, religie, stare civilă, dependență personală etc.) ale inculpaților sau martorilor, consemnate înainte de dispozițiile propriu-zise. Scris și prescurtat *pers.*

pertinent (arh., inf.), calitatea unei informații sau a unui document de a satisface cerințele obiective de informare ale unui beneficiar.

pesticide (arh., cons.), substanțe chimice cu acțiune toxică asupra unor agenți halogenici dăunători. În funcție de organismele pe care le distrug există substanțe bactericide, fungicide, nematocide, insecticide, raticide, erbicide. P. se folosesc în depozitele de arhivă pentru prevenirea și combaterea proceselor de biodeteriorare a documentelor.

pete fungice (arh., cons.), pete de deteriorare a documentelor, rezultate în urma degradării acestora de către ciupercile de mucegai. P. sînt diferite atît sub aspectul culorii, cît și în ce privește mărimea, forma de contur, consistența, grosimea, gradul de pătrundere în structura suportului etc. În multe cazuri, în dreptul acestor pete, suportul grafic este profund degradat, iar cerneala este descompusă uneori pînă la dispariția totală. Sin. *pigmentație fungică*.

pH (arh., cons.), logaritmul cu semn schimbat al concentrației în ioni de hidrogen (H^+). pH are valori cuprinse între 0 și 14. Valorile 0—7 definesc un mediu acid; pH-ul 7 este caracteristic mediilor neutre, iar valorile 7—14 definesc mediile alcaline. pH este un indice important care caracterizează starea chimică a hîrtiei pe care sînt scrise documentele. În cazul în care valoarea pH a hîrtiei coboară sub 6, este necesar tratamentul de neutralizare a documentelor, deoarece coborîrea prea accentuată a pH duce la fragilizarea hîrtiei.

pierdere (tăcere) (cifră sau coeficient de p.) (arh., inf.), raportul dintre numărul documentelor relevante neregăsite și numărul total al documentelor relevante existente în colecție, într-un proces de regisrire a informațiilor.

piese heraldice (her.), suprafețe diferite ca smalt de restul cîmpului scutului, create în interiorul acestuia prin linii drepte sau curbe. Se cunosc *piese onorabile* (de prim ordin și de al doilea ordin) și *piese mai puțin onorabile* ale scutului; dintre *piesele onorabile* se întîlnesc des *capul* (sau *șeful*), *talpa*, *palul*, *fascia*, *banda*, *bara*, *crucea*, *crucea în curmeziș*, *furca*, *căpriorul*, *scutul în inimă*, *franc cartierul* etc. Dintre *piesele* mai puțin onorabile cele mai folosite sînt: *romburile*, *bezanții*, *turlele* etc.

piese onorabile ale scutului (her.), suprafețe ale scutului diferite ca smalt de restul cîmpului, realizate prin trasarea unor linii drepte, oblice sau curbe, după cum urmează: a) *șeful* se obține prin trasarea unei linii orizontale în partea superioară a scutului (Fig. 39), b) *talpa* sau *cîmpia* este realizată prin trasarea unei linii orizontale în partea infe-

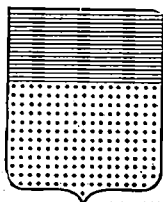

Fig. 39. Piese onorabile ale scutului.

rioară a scutului, c) *palul* este obținut prin trasarea a două linii verticale în centrul scutului, d) *brul* este obținut prin trasarea a două linii orizontale în centrul scutului, e) *banda* este realizată prin două linii oblice duse din colțul drept superior spre colțul stâng inferior, f) *bara* se realizează prin două diagonale duse din colțul stâng superior spre colțul drept inferior, g) *crucea* este obținută prin suprapunerea palului cu brul, h) *crucea în curmeziș (săritoarea)* se realizează prin suprapunerea benzii cu bara, i) *furca* este obținută prin combinarea părții superioare a crucii în curmeziș cu palul, j) *furca răsturnată* este realizată din combinarea părții inferioare a crucii în curmeziș cu palul, k) *căpriorul sau șeronul* se obține prin unirea benzii cu bara pe o porțiune de $3/4$ din suprafața lor.

pietate (her.), termen prin care se definesc picăturile de sînge scurse din pieptul pelicanului (pentru a-și hrăni puii) și care sînt reprezentate în alt smalt decît respectiva pasăre.

pigmentație fungică (arh., cons.), v. *pete fungice*.

pisar (pal.), v. *grămătic*.

pițac (dipl.), act care transmite o poruncă, o ordonanță a domnului sau a marelui agă.

placă fotografică (arh.), v. *foiocopie*.

plaiavaz (pal.), ustensilă, făcută cel mai adesea din plumb, care se folosea pentru scriere. Sin. *condet*. V. și *instrumente de scris*.

plan (arh.), document cartografic, constînd dintr-o reprezentare grafică prin desen tehnic, executat în tuș negru sau color, pe hîrtie specială etc., la o scară pînă la 1:20 000, a unui teren, a unei construcții, a unei instalații etc., scara fiind întocmită fie în sistemul metric, fie în alt sistem de măsură. P. pot fi de mai multe feluri și anume: pentru același obiectiv există un p. *de ansamblu*, mai multe p. *de detalii* și mai multe p. *parțiale*. Toate p. aceleiași obiectiv constituie o unitate arhivistică.

plastografie (dipl.), v. *act fals*.

pleno titulo (dipl.), indicație de cancelarie sau de registratură, folosită în Transilvania în sec. XVIII—XX pe concepte, privind scrierea completă a titlaturii destinatarului în documentul original. Scris și prescurtat *p.t.*

plicatură (sig., dipl.), manșetă lată de cîțiva centimetri, obținută prin îndoirea înăuntru a părții de jos a suportului documentului de care se prindea șnurul ce lega sigiliul de documente. Este specifică cancelariei domnești a Moldovei; în Țara Românească p. a fost folosită, mai mult, în sec. XVII—XVIII și a avut o formă specială, respectiv era mai lată în centru și se îngusta spre margini.

plin (her.), termen care indică faptul că toată suprafața scutului sau a unui cartier este alcătuită dintr-un singur smalt și nu poartă nici o piesă sau mobilă heraldică.

pliroforie (dipl.), termen utilizat în unele documente din Țara Românească la sfârșitul sec. al XVII-lea și începutul sec. al XVIII-lea pentru a denumi o informație scrisă.

plingere (dipl.), v. *jalbă*.

plop (her., sig.), v. *copac*.

poliță de protecție (arh., cons.), ultima poliță de sus a unui raft, pe care nu se depozitează arhiva și care are rol de protecție împotriva depunerii prafului pe documente.

portocaliu (her.), culoare utilizată la alcătuirea stemelor. Se reprezintă convențional prin linii diagonale ce pornesc din colțul drept superior suprapunându-se cu altele verticale. V. *smalturi*.

poruncă (dipl.), act domnesc care cuprinde un ordin, consemnând și pedeapsa pentru cei ce nu-l respectă. Sin. *orizmo*, *poveleanie*.

post scriptum (dipl.), indicație de cancelarie sau de registratură, folosită în documente latino-medievale din Transilvania după sec. al XVI-lea, care precede un text adăugat uneori la documente, după terminarea și iscălitura lor. Scris și prescurtat: *p.s.*

Postale (arh.), subdiviziune din seria de acte normative din arhiva Guvernului Transilvaniei; cuprinde documente din anii 1648—1869, regulamente și contracte privind serviciul de poștă.

poveleanie (dipl.), v. *poruncă*.

pozitiv (arh.), copie de cinedocument sau de folodocument executată după negativul sau contratipul respectiv sub formă de fotografie, imaginea cu distribuția părților luminoase și întunecate și a culorilor, în cazul fotografiilor-color, fiind conformă cu cele ale obiectivului reprezentat.

practica (arh.), document întocmit în prezența divanului domnesc și care putea apărea sub formă de jurnal, hotărâre etc., caracteristic pentru sec. al XIX-lea. Era numit și „practica divanului“.

practică arhivistică (arh.), aplicarea cunoștințelor teoretice de arhivotehnică (crearea, selecționarea, organizarea și folosirea documentelor) în munca arhivistică.

praeiuncturalia (arh.), v. *Conjuncturalia*.

praesentatum (arh.), mențiune de registratură folosită în Transilvania în sec. XVIII—XIX, urmată de data primirii (prezentării) documentului. Mențiunea *p.* era scrisă de obicei de către șeful instituției. Scris și prescurtat: *praes.*

praesidialia (arh.), mențiune, scrisă de obicei în formă prescurtată *praes.* lângă numărul de emiterie sau de înregistrare a documentelor, pentru a indica apartenența documentelor respective la seria de acte prezidiale, constituite la instituțiile administrative din Transilvania la începutul sec. al XIX-lea.

preambul (dipl.), v. *arengă*.

precizie (cifră sau coeficient de *p.*) (arh., inf.), raportul dintre numărul documentelor relevante regăsite și numărul total al documentelor re-

levantate existente în colecție, într-un proces de regăsire a informațiilor. **preluare de documente** (arh.), operațiune de luare în primire, de către Arhivele Statului, a fondurilor și colecțiilor deținute de organizațiile socialiste, celelalte organizații, culte și persoane fizice. P. se efectuează după ce fondurile și colecțiile au fost ordonate, selecționate și inventariate. P. de la organizațiile socialiste se efectuează pe baza instrumentelor de evidență, iar de la persoanele fizice în baza procesului verbal de predare-preluare întocmit în acest scop. P. constituie forma principală de completare a fondurilor și colecțiilor deținute de Arhivele Statului. V. *completare a arhivei*.

prelucrare a fondului (arh.), totalitatea operațiunilor arhivistice efectuate asupra unui fond sau colecții, în vederea punerii acestora la dispoziția cercetării științifice (ordonare, selecționare, inventariere). S-a mai folosit și expresia „prelucrare tehnico-științifică a materialului documentar“.

prelucrare a informațiilor (arh., inf.), reprezentarea prescurtată și sistematizarea informațiilor obținute prin analiza unui document sau a unui grup de documente.

prelucrare chimică a peliculei gelatino-argintice (arh., cons.), ciclu de operații în urma cărora imaginea latentă a peliculei expuse este transformată în imagine stabilă. Principalele etape ale acestui ciclu sînt revelarea, fixarea, spălarea, uscarea.

prelucrarea morfologică (arh., inf.), prelucrarea listei de termeni aleși ca descriptori în tezaur, în conformitate cu un ansamblu de reguli privind forma gramaticală de apariție a descriptorilor.

prelucrare semantică (arh., inf.), prelucrarea termenilor în vederea stabilirii relațiilor de sinonimie, omonimie și polisemie dintre aceștia. **presă de laminare** (arh., cons.), termopresă formată din două platan cu posibilități de reglare a presiunii și temperaturii, folosită pentru placarea documentelor cu folii termoplaste în cursul operațiunilor de restaurare și consolidare. Sin. *laminator*.

prescurtare (pal.), scriere pe scurt a intitulăției, titlului, a denumirilor sau a oricărui cuvînt dintr-un manuscris prin eliminarea, îmbinarea sau scoaterea deasupra rîndului a unor litere. Prin p. se urmărește, în primul rînd, economisirea spațiului și a materialului de scris. În paleografie tipurile de p. sînt clasate în funcție de metoda folosită: p. prin contracție, p. prin ligatură sau îmbinare, p. prin litere înscrise, p. prin siglă, p. prin suspensie sau trunchiere, p. prin suprascriere sau cat. Sin. *abreviere*. V. și *criptogramă, monocondiul, monogramă*; p. prin contracție, sistem de comprimare a unui cuvînt prin trei metode principale: păstrarea primei și ultimei litere: $\tilde{r}, \tilde{x}$ păstrarea a trei litere: $\text{мтн}, \text{чрб}$, păstrarea a patru sau mai multor litere: ппрк . Sistemul s-a folosit în scrierea manuscriselor latine, grecești și slave, dar a căpătat o largă utilizare în textele slavo-române și în textele chirilice românești, mai ales în prima perioadă. V. și p. prin ligatură sau îmbinare; p. prin ligatură (sau îmbinare), sistem de prescurtare prin care două sau mai multe litere vecine, care au în constituția lor elemente comune, sînt unite între ele. S-a folosit sporadic în paleografia slavă și ca o particularitate de scris în cea slavo-română; se întâlnește des în scrisul chirilic românesc — între *t-r* și *t-e*. — din sec. XVII și XVIII ca o legătură firească între litere; este socotită a fi începutul scrisului cursiv.

În textele slavo-române imbinarea este de obicei simplă în cuprinsul manuscrisului și ornată în titluri sau în subscrierea neautografă a domnilor. V. p. prin *contracție*, *monocondil*, *monogram*; p. prin litere înscrise, sistem de p. prin care una, două sau mai multe litere se înscriu în interiorul unei litere majuscule. Sistemul, folosit inițial în manuscrisele bizantine, a fost preluat în cele vechi slave și de aici în textele slavo-române și româno-chirilice în care a avut o largă răspândire și dezvoltare; p. prin *siglă*, sistem de prescurtare prin care litera inițială reprezintă întregul cuvânt. A fost folosită în scrierea grecească, latină, slavă, și de aici în cea slavo-română (sporadic) și în cea româno-chirilică. Sigla dublă conservă primele două litere sau, când inițiala se repetă în corpul cuvântului, pe aceasta și dublarea sa. De obicei este semnalată de *titlă*. (V.); p. prin *suprascriere* (sau *cat*), sistem de prescurtare prin care una, două sau trei litere din finala cuvântului sînt scoase din rînd și transcrise în spațiul dintre rînduri. Suprascrierea însoțește p. prin *contracție*. Sistemul, întrebuițat sporadic în manuscrisele vechi slave după model bizantin (unde se prescurtau astfel *nomina sacra*), a fost preluat și dezvoltat în manuscrisele româno-slave și româno-chirilice. Cele mai frecvente sînt cazurile de suprascriere pe un singur *cat*, dar se întîlnesc suprascrieri pe două și chiar trei nivele. În manuscrisele slavo-române se ridică peste rînd de obicei consoane și numai cu titlu de excepție vocale. În manuscrisele româno-chirilice este suprascrisă în mod obișnuit vocala. V. *prescurtare prin contracție*; p. prin *suspensie* (sau *trunchiere*), sistem de comprimare a cuvîntului prin omiterea părții finale și păstrarea silabei inițiale. De obicei, consoana care încheie silaba se suprascrie. În cazurile în care silaba are terminație vocalică se preia consoana silabei următoare și, de asemenea, se suprascrie. Sistemul este foarte apropiat de cel al p. prin *contracție*, *siglă* și *suprascriere*.

prevenirea și stingerea incendiilor în depozitele de arhive (arh., ccns.), acțiune cu caracter permanent, efectuată începînd cu faza de proiectare a construcției și continuată pe toată durata existenței depozitului, ce constă dintr-un ansamblu de măsuri avînd ca scop limitarea posibilităților de declanșare a incendiului, iar în cazul producerii acestuia, intervenția rapidă pentru limitarea pagubelor. P. cuprinde activități tehnice (proiectare, dotare cu instalații de alarmare, mijlcare de intervenții etc.) și activități de instruire a personalului pentru cunoașterea normelor de lucru în depozite, a modului de intervenție în caz de incendiu, a posibilităților de evacuare. Un mijloc de prevenire a incendiilor este și *ignifugarea spațiilor* (v.).

primogenitură (gen.), primul copil născut într-o familie care avea, de obicei, drepturi mai mari decît frații care urmau; potrivit legislației actuale a țării noastre toți copiii născuți într-o familie au drepturi egale.

principii ale cercetării genealogice (gen.), principii care trebuie să stea la baza studiilor genealogice: 1) p. numelui; 2) p. prenumelui; 3) p. proprietății; 4) p. generațiilor genealogice.

principii de ordonare a unui fond sau colecții arhivistice (arh.), totalitatea criteriilor ce stau la baza activității de organizare internă a unui fond sau colecții. V. *ordonare*.

principiul apartenenței la fond (arh.), principiu de fondare potrivit căruia unitățile arhivistice rezultate din activitatea unui creator aparțin aceluiași fond. V. *apartenența documentelor la un fond arhivistic*.
principiul indivizibilității fondului arhivistic (arh.), v. *principiul integrității fondului arhivistic*.

principiul integrității fondului arhivistic (arh.), principiu de fondare potrivit căruia toate unitățile arhivistice provenite de la același creator formează și se păstrează într-un singur fond. V. *integritatea fondului arhivistic*. Sin. *principiul indivizibilității fondului arhivistic*, *principiul provenienței fondului arhivistic*.

principiul istorismului (arh.), principiu de fondare, potrivit căruia un fond se constituie după modul de organizare dat de creator, ținându-se seama de modificările survenite în structura acestuia în raport de condițiile concret istorice care le-au generat. V. *continuitate a fondului arhivistic*.

principiul pertinentei (arh.); principiu de fondare potrivit căruia unitățile arhivistice sînt ordonate, după conținut, tematic, alfabetic, geografic etc., indiferent de fondul din care fac parte. Metoda a fost folosită la Arhivele Statului în sec. al XIX-lea.

principiul provenienței (arh.), v. *principiul integrității fondului arhivistic*.

privilegiu (dipl.), document diplomatic solemn caracteristic evului mediu, emis de suverani (domn, rege, principe), precum și de alte autorități laice sau ecleziastice cu jurisdicție publică și drept de a avea sigiliu autentic propriu și care cuprinde dispoziții cu caracter perpetuu în favoarea beneficiarului și a urmașilor săi, referitoare la acordarea unor avantaje, drepturi, scutiri de obligații ori distincții sociale, scrise de obicei pe pergament într-o formă exterioară deosebită, cu respectarea formularului diplomatic și a formulelor de validare, întărit inițial cu sigiliu atârnat, apoi și cu sigiliu aplicat și avînd valoare probatorie deplină. P. era acordat atît unei persoane, cit și unui grup sau unei categorii sociale, unui oraș, unei mănăstiri. În feudalism se acordau breslelor meșteșugărești p. purtînd și denumirea de p. *statute ale breslașilor*. Ex. p. *breslei tîbăcarilor transilvăneni* dintre anii 1736—1786, p. *de comerț acordat orașului Brașov de voievodul Vladislav I (Vlaicu-Vodă) al Țării Românești*, la 20 ianuarie 1368, scris în limba latină, fiind cel mai vechi p. de comerț cunoscut, acordat de un domn român și, totodată, primul act diplomatic.

procedul Barrow (arh., cons.), v. *metoda Barrow*.

proccs-verbal (dipl.), 1. Document cu caracter juridico-administrativ în care o autoritate competentă consemnează, sub semnătura sa și a celui implicat, o acțiune juridico-administrativă sau un fapt ce poate avea consecințe juridice; spec. (în dreptul internațional), document cu caracter oficial întocmit de o autoritate competentă împuternicită să constate în mod oficial un fapt care interesează viața internațională. 2. Act cu caracter oficial care consemnează (pe scurt) discuțiile și hotărîrile unei adunări constituite sau (în practica conferințelor internaționale) dezbaterile conferințelor și ale sesiunilor organizațiilor internaționale, fie redată în rezumat, fie sub formă de note stenografiate. P. (2) care poartă semnătura fiecărui participant la discuții sau care consemnează unele acțiuni ale relațiilor dintre state (de ex. depu-

nerea instrumentelor de ratificare a unui tratat) poartă și denumirea de *protocol* (v.).

proces-verbal de predare-primire (arh.), act oficial încheiat între organizațiile socialiste, celelalte organizații, culte și persoane fizice pe de o parte și Arhivele Statului pe de altă parte, cu ocazia predării-preluării fondurilor și colecțiilor, în care se consemnează cantitatea în metri liniari și numărul unităților arhivistice predate, anii extremi ai acestora, eventualele lipsuri de documente și cauzele lor, precum și stadiul efectuării operațiunilor arhivistice.

proces-verbal de selecționare (arh.), act oficial în care se consemnează avizul Comisiei de selecționare asupra eliminării dintr-un fond sau colecție a unităților arhivistice lipsite de valoare documentar-istorică sau practică și al căror termen de păstrare a expirat. La p. se anexează inventarele unităților arhivistice propuse a fi eliminate.

proclamație (dipl.), v. *manifest*.

programare (arh., inf.), operația de elaborare a programului în vederea rezolvării unei probleme la calculatorul electronic.

proiect-cadru (arh., inf.), fază de lucru care constă în studierea situației la un moment dat, a unui sistem informațional (legile, actele normative, regulamentele de organizare și funcționare în vigoare) și întocmirea unui dosar care cuprinde descrierea globală a tuturor subsistemelor, propuse și acceptate a fi realizate, eşalonarea realizării lor în timp, evaluarea forței de muncă necesară, determinarea mijloacelor tehnice și spațiilor necesare. Dosarul p. cuprinde schema directoare, reținută de conducerea organismului din variantele propuse.

proiect de detaliu (arh., inf.), fază de lucru care constă în detalierea soluției definitive din schema directoare reținută, în așa fel încât să redea descrierea completă a funcționării sistemului, făcând abstracție de caracteristicile specifice ale echipamentului care va fi utilizat.

proiectarea tehnică (arh., inf.), etapă în care se definitivează mijloacele tehnice necesare (echipamente, programe, fișiere, proceduri manuale) prin care fluxul informațional stabilit anterior este transformat într-un flux cu prelucrare automată a datelor.

promulgație (dipl.), v. *notificație*.

prosodii (pal.), semne diacritice în scrierea chirilică care cuprind spiritele lin și aspru, accentele, chendima, isonul, vrahia, ericul, paericul, tilla și trema; spiritele și accentele provin din scrierea chirilică slavă, în care au pătruns din scrierea greacă.

geopografie (gen.), ramură a geografiei istorice care permite cunoașterea totalității personajelor trăitoare într-o epocă dată.

protecția documentelor (arh., cons), v. *asigurarea securității documentelor*

protecția împotriva luminii solare (arh., cons.), ansamblu de măsuri destinate prevenirii efectului distructiv al luminii solare asupra documentelor. În acest sens există practica organizării de depozite lipsite de ferestre sau cu ferestre prevăzute cu elemente de filtrare sau mascare a luminii solare incidente. V. și *sticlă absorbantă, parasolar*.

protocol (dipl.), 1. Parte a formularului diplomatic cuprinzând elementele ce se plasează la începutul actului (p. *inițial*) și cele care se introduc la sfârșitul acestuia (p. *final*); 2. Registrul cuprinzând minute, însemnări

Fig. 40. Publicații reprezentative ale D.G.A.S.

de cancelarie sau procese-verbale; p. inițial, parte a formularului diplomatic cuprinzând elementele plasate la începutul actului: *invocația simbolică (monogramatică, chrismon) și verbală, intitulația, inscripția (adresa), salutația*. Elementele p. nelipsite din acte evidențiază ceea ce este caracteristic pentru o anumite cancelarie, făcând posibilă o regrupare a tuturor categoriilor de înscrisuri emenate de aceasta; p. final, parte a formularului care însușește elementele cu care se încheie un act, respectiv *data (insumând și locul), apreciația, semnele de validare (subscrierile, martorii și sigiliul)*. Este una din părțile esențiale ale actului și nu poate lipsi din cuprinsul acestora deoarece ar pune sub semnul întrebării valabilitatea lui. Sin. *eschatocol*.

protocollum civium Cibiniensium (dipl.), registru de evidență a persoanelor cărora li s-a acordat dreptul de cetățean al orașului Sibiu, în perioada 1765—1809.

protocollum diurnale exhibitorium politicorum (dipl.), termen folosit în prima jumătate a sec. al XIX-lea în arhivele comitatelor din Transilvania pentru *registru jurnal* (v.).

Protocollum provinciae Saxonum necnon civitatis Cibiniensis sub anno domini 1522 feliciter ceptum et congestum (Registru provinciei sașilor și al orașului Sibiu, început și întocmit în mod fericit în anul domnului 1522) (dipl.), denumirea celui mai vechi protocol de ședințe al magistratului orașului Sibiu, al scaunului și al provinciei sașilor pentru perioada 1522—1565.

proșap (her.), v. *furcă*. Sin. *crăcană*.

Provincialia (arh.), serie din arhiva Guberniului Transilvaniei; cuprinde subdiviziunile: *Politica, Juridica, Nationala, Oeconomica, Privata*. Actele din seria P. se referă, în general, la problemele privind administrația provinciei Transilvania.

p.r.s. (dipl.), v. *perlectum, ratificatum, subscriptum*.

P.S. (dipl.), v. *post scriptum*.

pseudo-original (dipl.), act fals care, având semnele de validare ale emitentului deseori luate de la alt înscris, apare ca un original.

p.t. (dipl.), v. *pleno titulo*.

publica (dipl.), v. *acta diaetalia*.

publicații arhivistice (arh.), lucrări arhivistice rezultate în urma activității editoriale desfășurate în Arhivele Statului, în vederea publicării instrumentelor de informare științifică (inventarul arhivistic, îndrumătorul arhivistic, conspectul arhivistic, catalogul, indicele), a edițiilor de documente, a volumelor de paleografie și a studiilor științifice (Fig. 40).

punctorium (pal.), v. *compas, perghel*.

purpuriu (her.), culoare utilizată în alcătuirea stemelor și reprezentată convențional prin linii diagonale, pornind din colțul stîng superior al scutului spre colțul drept inferior al acestuia. Semnifică suveranitate, putere. V. *smalturi*.

purător de informație (arh., inf.), mediu (suport) pentru înregistrarea și înmagazinarea informațiilor în cadrul unui sistem de informare.

Q

quarta (dipl.), v. *charta*.

R

r. (dipl.), v. *recto*.

rabulatura (dipl.), termen folosit în Transilvania medievală pentru conceptele unor documente sau registre.

raft de arhivă (arh., cons.), mijloc de păstrare specific, servind pentru depozitarea documentelor. La un r. se disting, ca părți componente, stâlpii, polițele pe care se așează documentele și elementele de ancorare. Totalitatea polițelor dispuse între doi stâlpi alcătuiesc o travee. R. pot fi simple, permițând depozitarea unui singur rînd de documente, sau duble, în care caz documentele se depozitează pe polițe situate pe ambele fețe ale r. În afara r. fixe, în unele depozite se utilizează r. mobile, tip compactus.

radiogramă (arh.), document care se constituie prin transpunerea în scris a unei telegrame cifrate, transmise prin radiocomunicație. Sin. *radiotelegramă*.

radiotelegramă (arh.), v. *radiogramă*.

rampant (her., sig.), termen ce desemnează poziția leilor și a altor animale heraldice, ridicate pe labele inferioare.

ramură genealogică (gen.), ramură a unei familii sau a unei comunități care s-a desprins și evoluează într-un mod aparte decît alți colaterali, avînd un înaintaș comun. Sin. *branșă genealogică*.

raport (dipl.), document care cuprinde o relatare cu caracter administrativ sau științifico-administrativ asupra unei activități personale sau colective, adresat unui for superior ori cu caracter juridic etc. asupra unor fapte, întâmplări etc. ; **r. al medicului legist**, expunere scrisă asupra celor constatate în urma unui examen medical ; **r. anual** (**r. periodic**), dare de seamă anuală (periodică) asupra activității din cadrul unei

instituții; **r. de pe câmpul de luptă**, scurtă prezentare scrisă trimisă forurilor superioare de la centru sau ziarelor, cu privire la evenimentele petrecute pe câmpul de luptă în decursul unei zile, a unei săptămâni; **r. informativ**, informare scrisă asupra unor fapte petrecute ori asupra unor discuții purtate etc.; **r. telegrafic**, informație transmisă telegrafic.

Rasti Iordache (? — ?), primul „arhivar al Statului”, a cărui activitate începe în anul 1831, odată cu înființarea instituției Arhivei Statului Țării Românești și continuă până în anul 1837. Dovedindu-se încă de la început un bun organizator, depune eforturi în vederea centralizării documentelor instituțiilor desființate prin Regulamentul Organic și a celor nou înființate, întocmind și primele instrumente de evidență. Este autorul primului regulament de organizare al Arhivei Țării Românești, intitulat *Datoriile și orînduirea eforului Arhivei*.

Ratio consularis (arh.), serie de registre de socoteli consulare din arhiva magistratului orașului și scaunului Sibiu, a celor șapte juzi și a Universității săsești din perioada 1484—1784.

rationarium (dipl.), denumire dată în Transilvania medievală registrelor de socoteli ale veniturilor și cheltuielilor orașenești.

răboj (dipl.), bucată de lemn despicată în două pe care se făceau diferite creștături care indicau cantitățile sau sumele primite ori predate în daraverile de cumpărare și de vânzare; o jumătate de **r. rămînea** la primitor iar cealaltă la cel ce preda sumele sau furniturile, astfel încît să poată servi și unuia și celuilalt ca mijloc de control la încheierea socotelilor; ulterior, lemnul a fost înlocuit cu suportți de hîrtie.

răscoacere a documentelor (arh., cons.), formă de degradare a documentelor de arhivă ținute multă vreme în condiții de uscăciune și temperaturi ridicate. Prin **r.**, documentele devin mai rigide, cele pliate sau rulate nu se mai pot așeza pe suprafețe plane, avînd tendința de a rămîne în starea în care au fost păstrate, iar pergamentele, în special, suferă deformări de suprafață greu de corectat.

rău ordonat (her.), termen care indică faptul că anumite piese sînt ordonate necorespunzător din punct de vedere al regulilor heraldice. De obicei se blazonează **r. situația** în care trei piese în loc să fie plasate 2 și 1, respectiv două în partea superioară una în partea inferioară, sînt puse invers.

răvaș (dipl.), 1. Denumire utilizată în unele regiuni ale țării pînă la începutul sec. al XIX-lea pentru actul oficial sau particular scris de mînă, prin care se recunoaște un drept sau o stare de fapt; **r. de drum** (sau de *străji*), permis de drum, permis de liberă trecere, pașaport. 2. Document din categoria scrisorilor oficiale, care cuprinde o înștiințare din partea autorităților; comunicare, ordin; **r. domnești** (la pl.), listă trimisă de domn la judecătoria, în care sînt indicați cei ce urmează să fie chemați să stabilească hotarele unei moșii sau să judece un proces; în sec. XVI—XVIII, cînd nu existau judecători, ele erau trimise prin hotarnicul domnesc părților implicate. 3. (Și în sintagmele **r. de jalbă**), petiție, reclamație scrisă, jalbă. 4. Scrisoare, bilet.

rearhivare (arh.), acțiunea de reasezare în locul de păstrare permanentă (v. *cotă*) a unității arhivistice scoase în diferite scopuri (cercetare, microfilmare etc.).

recensămînt (dipl.), document statistico-economic cuprinzînd, după criterii dinainte stabilite, totalitatea populației, animalelor, a unor bunuri mobile sau imobile etc. dintr-o regiune, ținut, oraș etc. Sin. *tablou de r., tabel de r., catagrafie, recensiuine, r. fiscal, r.* care cuprinde totalitatea contribuabililor cu proprietățile și toate veniturile susceptibile de a fi impuse de fisc.

rechizitoriu (dipl.); 1. Document din categoria actelor juridice, prin care procurorul pune în mișcare acțiunea penală împotriva cuiva și dispune trimiterea lui în judecată; 2. Cuvîntare a procurorului în care acesta expune, în fața instanțelor de judecată, punctele pe care se sprijină acuizarea.

reclamă (cuvînt r.) (pal.), ultimul cuvînt sau ultima silabă de pe pagină, folosite în primul sistem de paginație sau foliotare a manuscriselor medievale și a dosarelor, pînă în sec. al XIX-lea. Acest sistem este luat din paleografia latină și greacă și constă în a scrie sub ultimul rînd, în dreapta, ultimul cuvînt sau ultima silabă, care se repetă pe pagina următoare, în continuarea textului.

recondiționare a documentelor (arh., cons.), ansamblul de operații, în general simple, de corectare a unor degradări mecanice suferite de documente și care se încadrează în lucrările de legătorie a dosarelor de arhivă; ele sînt: curățirea, desprăfuirea, nelezirea filelor, reparații ale zonelor sfîșiate, atașarea de etichete etc.

reconstituire a dosarelor (arh.), reordonare a documentelor în forma inițială de organizare, în cadrul dosarului, folosindu-se drept criterii de orientare tematică numerotarea veche a filelor, numerele de înregistrare ș.a.; r. se efectuează în cazurile de desfacere a dosarelor și de dezorganizare a documentelor din componența lor. V. *constituire a dosarului*.

reconstituire a structurii inițiale a fondului (arh.), operațiunea de ordonare a unității arhivistice dintr-un fond potrivit modului de organizare dat de creator.

recto (dipl.), termen utilizat pentru a indica prima pagină a unui document sau a unei foi scrise.

recunoașterea de cancelarie (dipl.), mențiune făcută în cancelaria în care se emitea actul, prin care un funcționar declara că își ia răspunderea piesei și adăuga, în semn de validare, o marcă figurată sau proprie sa semnătură.

redundanță (arh., inf.), includerea în modelul de regăsire a documentului (sau în caracteristica de regăsire a cererii de informare) nu numai a descriptorilor care exprimă direct conținutul semantic esențial al documentului (sau al cererii de informare), ci și a descriptorilor care sînt legați de primii prin legături generice specifice.

referat (dipl.), 1. Scurt raport scris, în calitate oficială, pe marginea, pe verso-ul ori în partea de jos — față — a unui act intrat (cerere, petiție etc. sau scrisoare oficială), pentru ca, pe baza acestuia, să poată fi luată hotărîrea și să se întocmească actul cerut ori scrisoarea de răspuns. 2. Document în manuscris sau scris la mașină, purtînd semnătura autografă a autorului și care cuprinde o dare de seamă asupra unei lucrări ori asupra unei activități etc. 3. Document, scris de obicei la mașină, care cuprinde o expunere succintă asupra unui subiect

științific, literar etc. Acest tip de document se păstrează în arhivă în cadrul fondului personal al unei personalități.

referat de verificare a lucrării de selecționare (arh.), actul întocmit în urma verificării unei lucrări de selecționare, ce se prezintă Comisiei de selecționare în vederea avizării. Referatul cuprinde date și aprecieri asupra fondului supus selecționării, importanței documentelor păstrate permanent, categoriilor de documente propuse pentru eliminare, constatările făcute cu ocazia verificării și propunerea de confirmare sau respingere a lucrării.

reformulare a cererii de informare (arh., inf.), transpunerea limbajului natural al cererii de informare în limbajul sistemului (descriptori).

regăsire a informațiilor (arh., inf.), acțiunea de explorare, conform unei anumite strategii, a memoriei active a unui sistem de informare, în vederea selecționării și obținerii informațiilor relevante pentru un anumit subiect.

regist (arh.), rezumat complet al unui document, în forma cea mai concisă și mai obiectivă. În întocmirea unui r. este recomandabil să se adopte limba textului sau chiar fragmente din acesta și să se dea informații istorice și diplomatice.

registrum (dipl.), v. *copie*.

registrator (arh.), denumire desemnând în trecut pe funcționarul care înregistrează documentele intrate și ieșite dintr-o instituție. V. *arhivar, condicar*.

registratură (arh.). 1. Compartiment sau parte a unui compartiment al organizațiilor, care are în competența sa organizarea circuitului tuturor documentelor care intră, ies sau sînt create pentru circulația internă. Activitatea sa constă în primirea tuturor documentelor intrate, conexarea celor referitoare la aceeași problemă, repartizarea lor spre rezolvare compartimentelor competente, expedierea răspunsurilor ca și a documentelor întocmite cu destinație spre exterior. R. are un caracter obligatoriu pentru fiecare organizație, indiferent de natura sau volumul activității sale. 2. Localul, camera, biroul unde se desfășoară activitatea de r.; r. centrală, v. r. *generală*; r. *generală*, 1. Sistem de înregistrare a documentelor intrate, expediate „din oficiu” și a celor elaborate pentru uz intern, în cadrul unui compartiment unic. Pentru operativitatea înregistrării, unele organizații centrale, care creează anual un volum mare de documente, repartizează la începutul fiecărui an, direcțiilor și compartimentelor funcționale, „pachete de numere” (ex.: de la 1 la 20 000, de la 20 001 la 40 000), realizînd astfel o registratură descentralizată, pe compartimente; 2. Compartimentul din cadrul instituției care are în competență exclusivă primirea, înregistrarea și difuzarea documentelor la compartimente pentru rezolvarea, primirea și expedierea documentelor către organizațiile sau persoanele fizice cărora le sînt adresate, completarea rubricilor corespunzătoare din registrele de intrare-ieșire. Sin. r. *centrală*. V. *înregistrare a documentelor, registru de intrare-ieșire, r. pe compartimente; r. pe compartimente*, sistem de înregistrare a documentelor aplicabil în cadrul organizațiilor care creează anual un număr mare de documente; pentru operativitate, înregistrarea documentelor se efectuează la compartimente (direc-

tii și servicii funcționale), în registre de intrare-ieșire, începînd anual, fiecare, cu nr. 1. R. pe c. folosește aceleași instrumente de lucru ca și r. centrală, dar nu lucrează direct cu exteriorul ci numai prin intermediul acesteia.

registru. 1. (dipl., arh.), condică, caiet, sistem de fișe etc., în care se înscriu, se înregistrează sau se copiază operații sau acte oficiale cu caracter administrativ, comercial sau de altă natură, privind activitatea unei persoane juridice sau fizice. În arhive se păstrează r. în care se copiau actele înainte de a fi expediate la destinatari, după original, în întregime sau în extrase; r. cadastral (r. de cadastru), r. (1) în care sînt consemnate toate parcelele unui anumit teritoriu, cu înscrierea datelor de identificare ale fiecărei proprietăți imobiliare, precum: numărul topografic, numele posesorului, suprafața după destinație și trimiterea la planul parcelar sau planul cadastral; r. de depozit, instrument de evidență pentru unitățile arhivistice scoase (și introduse) din (și în) depozit; este folosit în Arhivele Statului, fiind completat pentru fiecare depozit în parte în vederea cunoașterii la zi a existentului de documente din depozitul respectiv; r. de evidență a lucrărilor de selecționare, formă de evidență a lucrărilor de selecționare și a avizelor date de comisiile de selecționare ale Arhivelor Statului; r. de evidență a microfilmelor, instrument de evidență a microfilmelor (rolelor) intrate și existente într-un depozit sau într-o arhivă de acest gen, privind depunerea microfilmelor, deținătorul documentelor microfilmate, fondul din care fac parte acestea, elemente de evidență ale rolei; r. de evidență curentă, instrument de evidență a arhivei unei organizații, în care sînt înregistrate inventarele fondului sau fondurilor deținute și create, precum și mișcarea documentelor în decursul anilor (predate Arhivelor Statului, predate altor organizații, eliminate prin selecționare ș.a.); r. de ieșire, instrument de evidență ținut de registratura unei organizații pentru înregistrarea tuturor documentelor expediate; tip de r. neacceptat de Arhivele Statului, întrucît dublează înregistrarea documentelor (la intrare și ieșire). V. r. de intrare-ieșire; r. de intrare, instrument de evidență folosit de registratura unei organizații sau a unui compartiment de muncă, pentru înregistrarea documentelor primite sau create pentru uz intern. Tip de r. neacceptat de Arhivele Statului întrucît dublează înregistrarea documentelor (la intrare și ieșire). V. r. de intrare-ieșire; r. de intrare-ieșire, instrument de evidență folosit de registratură pentru înregistrarea tuturor documentelor primite, expediate sau întocmite pentru uz intern de către o organizație, în care documentele primesc numere de înregistrare în ordine cronologică, începînd în fiecare an cu nr. 1; prin rubricile sale r. permite cunoașterea următoarelor informații: numărul și data înregistrării, data documentului și numărul anexelor, emitentul, problemele din cuprinsul documentului, compartimentul căruia i s-a repartizat pentru soluționare, data expedierii (cînd este cazul), destinatarul, date de conexare (cînd este cazul) și locul pe care îl ocupă în arhiva respectivă (compartimentul și numărul dosarului unde s-a clasat potrivit nomenclatorului). R. reprezintă principalul instrument de lucru care atestă existența documentelor și în care se ține evidența circulației lor, stadiul în care se află rezolvarea documentelor și modul în care au fost rezolvate. Denumirea r. ca și formularistica sa au fost diferite de la perioadă la perioadă. Astfel, „Condica Mavrocordat” cuprinde poruncile și răspunsurile date de Vistierie către dregătorii ținuturilor; în 1472 cancelaria Vistieriei ținea condici în care se

treceau în întregime sau în rezumat actele ieșite; cancelaria Departamentului pricinilor criminalicești ținea, pînă la 15 martie 1801, condica pentru trecerea anaforaletor și apoi condica de trecerea volnicilor, condica de cărți de judecată, „atestaturi de curgere a neamului, de cercetări în feluri de pricină pentru bani și întărituri”; în cancelaria divanului Moldovei din 1808—1809 se foloseau două condici, una de ieșire a rapoartelor și alta „de hîrțile ce se primesc în cancelarie”; în cancelaria Logofetei celei mari din 1817—1819 exista condica de ieșirea hîrților, unde actele sînt rezumate în 3—4 rînduri sau sînt transcrise în întregime. În perioada regulamenteră, concomitent, apar denumirile de *jurnal* sau *r. mesei* ca și *r. de intrare-ieșire*; *r. general de arhivă*, instrument de evidență curentă în care se înscriu, în ordine succesivă, toate preluările de documente (fonduri și colecții sau fragmente ale acestora, documente dispartate); *r. inventarelor*, instrument de evidență folosit în unitățile Arhivelor Statului, în care se înscriu, sub număr de ordine, pe măsura întocmirii sau primirii lor, toate inventarele fondurilor și colecțiilor arhivistice; *r. jurnal*, categorie de *r.* folosite la comitatul Turda, în care se cuprinde, în ordine numerică, conținutul pe scurt al tuturor actelor înregistrate. Sin. *diarium*, *defter*, *diurnale protocollum*; *r. de recensămînt*, *v. catagrafie*. 2. (her., sig.), o parte dintr-o stemă, o porțiune din suprafața unui sigiliu.

regulament de arhivă (arh.), *v. legislație arhivistică*.

regularii solare (cron.), *v. minile lunilor*.

relația generico-specifică (arh., inf.), relație în care termenul generic (supraordonat) reprezintă o clasă de noțiuni din care face parte noțiunea reprezentată prin termenul specific (subordonat); noțiunea specifică diferă de noțiunea generică prin cel puțin o caracteristică.

relație asociativă (arh., inf.), relația sau relațiile dintre noțiunile strîns legate, alta sau altele decît relația generică-specifică sau partitivă, bazată pe anumite caracteristici comune ale acestor noțiuni.

relație partitivă (arh., inf.), relație în care termenul generic reprezintă un obiect sau un concept, din care face parte obiectul sau conceptul reprezentat prin termenul subordonat.

relatio (dipl.), mențiune de cancelarie folosită în documentele latine medievale emise în cancelaria regală ungară, indicînd numele persoanei la ordinul căreia a fost întocmit documentul.

relevant (arh., inf.), calitate a unei informații sau a unui document de a răspunde exact unei teme, respectiv unei cereri de informare.

renovatio (dipl.), *v. copie*.

renovație (dipl.), acțiune de reînnoire a unui act la cererea părții interesate, pentru a ține locul unui original pierdut, Sin. *neoriginal*.

reordonare a unui fond sau colecții (arh.), operațiune de ordonare a unităților arhivistice din cadrul unui fond sau colecții, potrivit ordinei inițiale date de creator sau într-o altă ordine, stabilită prin planul metodic de lucru.

repertoriu centralizat (arh.), instrument de evidență orientativ asupra surselor documentare (fonduri, instituții, țări) de pe care s-au efectuat reproduceri (microfilme, xerografii, fotocopii); *r.* este întocmit și utilizat în arhivele de microfilme.

repertorium (arh.), instrument auxiliar de registratură și arhivă, folosit în Transilvania în sec. XVIII-XX, în formă de registru, pentru a găsi documentele căutate.

Repertorium Documentorum Literalium în Archivu Cibiniensi reperibilium (arh.), inventar care conține documentele din arhiva orașului și a Universității săsești din Sibiu, întocmit în anul 1816 de către Martin Reschner.

Repertorium epistolicum aliorumque scriptorum memoratu et assertatu dignorum futurac memoriae sacrum anno 1690 die 12 Julii erigi coeptum (*Repertoriu al scrisorilor și altor scripte vrednice de memorie și păstrare, dedicat memoriei viitoare, început în anul 1690 la 12 iulie*), (arh.), titlu unui codice manuscris în folio, cuprinzând copiile documentelor mai importante din arhiva orașului Sibiu (1690-1695). A fost întocmit de Johann Lactis von Hacteneck în perioada în care deținea funcția de notar provincial. V. *Kopialbuch*.

reponatur (arh.), indicație de registratură, folosită în Transilvania în sec. XVIII-XIX și scrisă pe documentele rezolvate, indicând rearhivarea documentelor. Sin.: *ad acta*. V. *rearhivare*.

reponenda (arh.), indicație de registratură folosită în Transilvania în sec. XVIII-XIX, pe verso-ul documentelor, privind rearhivarea documentelor. V. *reponatur, ad acta*.

reproducere a documentelor (arh., cons.), totalitate a procedeeilor de transpunere și multiplicare a documentelor pe diferiți suporti prin tehnici de copiere: fotografiere, xerografiere, facsimilare etc.

reprografie (arh., cons.), v. *reproducere a documentelor*.

res sanitatis (arh.), subdiviziune din seria de acte normative din arhiva Guberniului Transilvaniei; cuprinde documente din anii 1770-1856, cu privire la organizarea sanitară.

restaurare a documentelor (arh., cons.), complex de operații și tratamente tehnice adecvate, care se aplică documentelor în scopul eliminării sau inactivării cauzelor de degradare, al opririi evoluției degradării și al creării unui grad de rezistență sporit față de acțiunea viitoare a unor asemenea factori, în condițiile asigurării depline a integrității, securității și menținerii autenticității documentului tratat. În funcție de natura documentelor, de gradul de degradare și de factorii care au acționat asupra acestora, există mai multe metode și tehnici de r. dar, în toate cazurile sînt specifice următoarele etape: dezinfecția sau dezinfecția, îndepărtarea unor intervenții de consolidare sau restaurare anterioare și curățirea impurităților, neutralizarea acidității documentelor, după care urmează restaurarea propriu-zisă, în care intră operații de reîncliere, completare a golurilor, consolidare.

„Restaurator“ (International Journal for the Preservation of Library and Archival material) (arh., cons.), revistă internațională de specialitate, editată în Danemarca, la Copenhaga, începînd din anul 1969; are o apariție neregulată; R. publică lucrări originale, în mai multe limbi (engleză, franceză, germană) referitoare la conservarea și restaurarea fondului de carte și de documente istorice.

restav (*pal.*), v. *perghel*.

retroacta (arh.), v. *ante acta*.

revers, 1. (sig.), una din părțile unui sigiliu cu reprezentări pe ambele fețe; este partea mai puțin importantă a acestuia. **2.** (arh., dipl.), act pe baza căruia se efectua împrumutul de documente din „Arhiva orașului și a națiunii săsești” din Sibiu, către persoane fizice și instituții din oraș sau alte localități din Transilvania, pentru rezolvarea unor chestiuni oficiale, iar mai târziu și în scopuri științifice. Se introduce, ca formular-tip, în a doua jumătate a sec. al XIX-lea și s-a utilizat până în primele decenii ale sec. al XX-lea.

„**Revista Arhivelor**”, publicație periodică oficială a Arhivelor Statului, care a apărut la București din anul 1924 până în anul 1946, anual, din inițiativa lui Constantin Moisil, pe atunci director general al Arhivelor Statului. În perioada 1939–1946 în fruntea revistei se află Aurelian Sacerdoțeanu. După o întrerupere de 10 ani, în anul 1958, revista re apare, la început semestrial, iar din 1971, o dată pe trimestru. Revista prezintă în coloanele sale, pe lângă studii cu caracter teoretic sau de analiză concretă din domeniul istoriei, articole din domeniul științelor speciale, mai ales de arhivistică, prezentări de fonduri și colecții arhivistice, informații privind manifestări științifice naționale și internaționale.

revista de titluri (arh., inf.), publicație periodică de informare curentă care constă dintr-o listă de titluri, orînduită sistematic, semnalfnd documente primare.

revocare a sigiliului (sig.), declarație prin care o persoană își manifestă intenția de a nu mai folosi un sigiliu în viitor, ca urmare a pierderii, furtului sau în caz de schimbări în calitatea sa juridică, declarație prin care anulează dinainte orice act care ar putea fi ulterior validat cu acest sigiliu.

rezistență a hîrtiei (arh., cons.), proprietate a hîrtiei de a rezista la efectul unor solicitări mecanice. Solicitățile la care este expusă hîrtia în timpul utilizării și care caracterizează r. sînt: r. la tracțiune, care se exprimă în kg.f.; la sfîșiere (g.f/cm), la plesnire (kg.f/cm²), numărul de duble îndoiri, alungire în mediu umed.

rezumat (arh., inf.), expunere prescurtată a conținutului unui document, însoțită de datele de identificare a documentului; are rolul de intermediar în procesul de regăsire a informațiilor, micșorînd timpul de selecție a documentelor. În SARIAS conținutul documentului trebuie să cuprindă genul actului, emitentul și destinatarul, acțiunea, obiectul și cauzele acțiunii, locul și data acțiunii.

rogatar (dipl.), persoana care intervine la facerea actului, care scrie documentul în formă autentică și cu încrederea publică, la rugămîntea sau din ordinul unor persoane publice sau particulare. **R.** are calitatea de a autentifica actul prin semnătura sau sigiliul său.

roșu (her.), culoare utilizată în alcătuirea stemelor, reprezentată convențional prin linii verticale plasate la distanță egală. Semnifică curaj, dîrzenie, îndrăzneală, dragoste, sacrificiu, generozitate. V. *smalturi*.

rota (dipl.), figură în formă circulară, proprie unor cancelarii europene, desenată la baza unor acte solemne pentru a le da un supliment de solemnitate.

rudă (gen.), persoană care se trage din aceeași familie, este de același sînge cu alți indivizi care pot fi înaintași, urmași sau colaterali; legăturile de rudenie au uneori, în documente vechi, înțeles mai larg decît în vorbirea obișnuită (ex.: frate se numește uneori și cumnatul; fiul poate fi uneori și nepotul; moș desemnează bunicul, unchiul sau străbunicul etc.).

rudenie (gen.), legătură între persoane din aceeași familie, de același sînge, care poate merge în sus (ascendență), în jos (descendență) și lateral.

s.a. (cron.), v. *sine anno*.

sabie (her., sig.); mobilă a scutului aparținând categoriei figurilor artificiale, reprezentată printr-o lamă lungă de oțel ascuțită la vîrf și pe una din părți și fixată într-un miner; putînd fi cu garda închisă și curbă. Este înfățișată în mai multe poziții, cu vîrfurile în jos sau în sus. Stema orașului Sibiu cuprinde două săbii suprapuse cu vîrfurile în jos. Adesea această mobilă face parte din însemnele puterii.

Sacerdoțeanu, Aurelian (20 decembrie 1904, com. Costești, jud. Vilcea — 7 iunie 1976, București), director al Arhivelor Statului între 1938 și 1953. A urmat studiile secundare în comuna natală, la Rîmnicu Vilcea și București, iar cele universitare la Facultatea de filozofie și litere a Universității din București, pe care o absolvă în anul 1927 obținînd licența în istorie. Tot în anul 1927 absolvă și cursurile Școlii superioare de arhivistică și paleografie, precum și ale Seminarului pedagogic universitar „Titu Maiorescu” din București. Între anii 1927 și 1929 urmează cursuri de specialitate la Paris, obținînd în anul 1930 titlul de doctor în istorie — cu „Magna cum laude”. Din 1929 pînă în 1948 este profesor la Școala superioară de arhivistică din București, iar apoi la Institutul de arhivistică, bibliologie și muzeografie (1948—1950) și la Facultatea de istorie a Universității din București (1950—1970). De asemenea, în perioada 1930—1938, S. funcționează și ca profesor secundar la Seminarul teologic din Buzău, la Școala comercială de băieți „Nicolae Bălcescu”, la Seminarul pedagogic universitar „Titu Maiorescu” din București. În perioada în care se află în fruntea Arhivelor Statului, unde cu ani în urmă lucrase ca funcționar (1926), instituția Arhivelor Statului cunoaște o strălucire deosebită, S. preocupîndu-se atît de îmbogățirea și valorificarea patrimoniului arhivistic național, cît și de pregătirea cadrelor de specialitate, în care scop înființează — în anul 1948 — „Institutul de arhivistică, bibliologie și muzeografie” pe care îl conduce pînă în anul 1950. Este animatorul și conducătorul revistelor de specialitate: „Revista Arhivelor” (1939—1947), „Hrisovul” (1941—1947). Rezultatul activității sale didactice ca și aceea de practică efectivă a specialității arhivistice îl constituie prima lucrare de sinteză românească a științei arhivistice, „Arhivistica”, editată (în variantă prescurtată) în 1970. S-a preocupat, de asemenea, și de publicarea unui mare număr de documente arhivistice (fiind unul dintre inițiatorii colecției naționale de documente interne „Documente privind istoria României”), de problema evoluției scrisului, precum și de tehnica transcrierii și editării izvoarelor. Pasionat cercetător al istoriei noastre medii, este, de asemenea, autor a numeroase studii remarcabile în disciplinele speciale ale istoriei: cronologie, diplomatică, sigilografie și, mai ales, arhivistică: *Despre editarea*

documentelor, în „Arhivele Olteniei“, Craiova, X, nr. 54, 1931, p. 200—303; *Evoluția scrisului și cartea pînă la apariția tiparului*, în „Raze de lumină“, București, IX, 1937, p. 12—33; *Științele auxiliare ale istoriei*, în „Raze de lumină“, București, X, 1938, p. 302—318; *Ceva despre transcrierea documentelor românești*, în „Revista Arhivelor“, București, III, nr. 8, 1939, p. 283—312; *Dimitrie Onciul, n. 26 octombrie 1856 — + 20 martie 1923*, în „Revista Arhivelor“, IV, nr. 1, 1940, p. 1—5; *Opera lui D. Onciul*, în „Revista Arhivelor“, București, IV, nr. 1, 1940, p. 168—183; *Proiecte pentru palatul Arhivelor Statului. Contribuții la istoria arhitecturii noastre în secolul XIX*, București, 1940; *Ceva despre un corpus al izvoarelor istoriei românilor*, în „Arhiva Românească“, București, IV, 1940, p. 73—102; *Izvoarele istoriei românilor*, în „Arhiva Românească“, București, tom. V, 1940, p. 47—69; *Ortografierea onomasticilor și toponimelor istorice*, în „Hrisovul“, București, I, 1941, p. 440—442; *Liste de suverani, Imperiul Oriental — Imperiul Otoman — Grecii — Românii — Bulgarii — Sirbii — Ungarii — Polonii — Rușii*, în „Hrisovul“, București, I, 1941, p. 141—191; *Acte fără pecete*, în „Hrisovul“, București, I, 1941, p. 430—438; *Introducere în diplomatică*, în „Hrisovul“, București, I, 1941, p. 60—76; *Traducerea documentelor*, în „Hrisovul“, București, I, 1941, p. 438—439; *Autografe și sigilii de la Mihai Viteazul*, în „Revista Arhivelor“, București, IV, nr. 2, 1941, p. 296—313; *Culegere de facsimile pentru Școala de arhivistă*, București, 1942; *Constanin D. Aricescu, 18 martie 1823 — 18 februarie 1886*, în „Revista Arhivelor“, București, V, nr. 2, 1942—1943, p. 297—302; *Vechile noastre arhive*, în „Hrisovul“, București, III, 1943, p. 129—132; *Introducere în arhivistă*, în „Hrisovul“, București, IV, 1944, p. 60—80; „*Regesti*“ sau „*rezumat*“, în „Hrisovul“, București, V, 1944, p. 100—101; *Arhive economice și sociale*, în „Hrisovul“, București, V, 1945, p. 124—132; *Pregătirea arhiviștilor*, în „Hrisovul“, București, V, 1945, p. 5—41; *Din arhiva mănăstirii Cozia*, în „Hrisovul“, București, VI, 1946, p. 65—104; *Transcrierea documentelor românești*, în „Revista Arhivelor“, București, VII, nr. 1, 1946, p. 1—9; *Cum se confirmă actele*, în „Hrisovul“, București, VI, 1946, p. 153; *Arhivistica*, în „Hrisovul“, București, VII, 1947, p. 5—47; *Ghidul Arhivelor Statului din București*, în „Revista Arhivelor“, București, VII, nr. 2, 1947, p. 368—375; *Inventare arhivistice*, în „Revista Arhivelor“, București, VII, nr. 2, 1947, p. 217—238; *Note de diplomatică românească*, în „Hrisovul“, București, VII, 1947, p. 137—146; *Instrucțiuni arhivistice*, București, 1948, 47 p.; *Problemele actuale ale arheografiei noastre*, în „Revista Arhivelor“, București, nr. 1, 1958, p. 22—33; *Arhivistica de peste hotare după al doilea război mondial*, în „Revista Arhivelor“, București, I, nr. 2, 1958, p. 117—159; *Documente de cultură românească veche*, în „Mitropolia Olteniei“, Craiova, XVI, nr. 5—6, mai-iunie, 1964, p. 449—464; *Contribuții la studiul diplomaticii slavo-române. Sfatul domnesc și sigiliile din timpul lui Neagoe Basarab (1512—1521)*, în „Romanoslavica“, Istorie, București, X, 1964, p. 405—434; *Succesiunea domnilor Moldovei pînă la Alexandru cel Bun. Pe baza documentelor din secolul al XIV-lea și a cronicilor românești din secolul al XV-lea și al XVI-lea; scrise în limba slavonă*, în „Romanoslavica“, Istorie, București, vol. XI, 1965, p. 129—236; *Bogdan Petriceicu Hasdeu, arheograf*, în „Revista Arhivelor“, București, VII, nr. 2, 1965, p. 21—45; *Metoda alcătuirii unui studiu de istorie*, în „Revista Arhivelor“, București, X, nr. 1, 1967, p. 21—34; *Sfatul domnesc al Moldovei pînă la Ștefan cel Mare*, în „Revista Arhivelor“, București,

X, nr. 2, 1967, p. 41—92; *Orientări în paleografia română*, în „Revista Arhivelor”, București, XI, nr. 1, 1968, p. 3—34; *Sigiliul domnesc și stema țării. Conceptul de unitate a poporului român pe care îl reflectă și rolul avut în formarea ideii de unire*, în „Revista Arhivelor”, București, XI, nr. 2, 1968, p. 11—68; *Arhivistica*, Editura didactică și pedagogică, București, 1970, 330 p.

sacristia (dipl.), v. *conservatorium*.

salutație (dipl.), element al protocolului inițial, parte a formularului diplomatic, prin care emitentul actului scris exprimă destinatarului salutul său însoțit sau nu de exprimarea protecției, respectului sau devotamentului său; uneori acestui salut i se alătură urări, alteleori el este înlocuit printr-o formulă de onoare sau printr-o expresie de perpetuitate, dovedind dorința autorului actului de a asigura acestuia valoare perpetuă.

salutul final (dipl.), formulă specifică actelor de formă epistolară, prin care autorul își exprimă sentimentele de respect, de stimă sau de protecție pe care le are față de destinatar.

sanctiune (dipl.), element al formularului diplomatic cuprins în text, referindu-se la pedepse de natură corporală și spirituală împotriva tuturor aceluia care nu vor respecta deciziile cuprinse în act sau se vor împotrivi, într-o formă sau alta, prevederilor sale.

SARIAS (arh., inf.), v. *Sistem Automat de Regăsire a Informațiilor din Arhivele Statului*.

Saxonicalia (arh.), subdiviziune din seria de acte normative din arhiva Guberniului Transilvaniei. Cuprinde documente dintre anii 1692 și 1867, reprezentând regulamente, contracte, statute cu privire la organizarea Universității săsești din Transilvania.

săritoare (her.), v. *piese onorabile ale scutului*.

săruri reziduale de prelucrare a microfilmelor de arhivă (arh., cons.), substanțe chimice rămase pe film după prelucrarea peliculei, ca urmare a unei spălări insuficiente. S. au un efect dăunător asupra peliculei, provocând degradarea acesteia în timp, prin apariția de puncte și pete care afectează imaginea, până la dispariția totală a acesteia.

scartelat (her.), suprafață împărțită în patru cartiere printr-o linie verticală și una orizontală (Fig. 41 a); s. în *curmezș*, suprafață împărțită în patru prin două diagonale suprapuse (Fig. 41 b).

sceptru (her., sig.), figură heraldică artificială, în forma unui baston având extremitatea superioară îngroșată, simbol și atribut al puterii suzerane. De obicei, s. face parte din elementele exterioare ale scutului.

schemă cu săgeți (arh., inf.), reprezentarea grafică a relațiilor generico-specifice dintre descriptorii unui tezaur.

schemă de clasificare a unităților arhivistice, v. *schema de ordonare a unui fond sau colecții*.

schemă de ordonare a unui fond sau colecții (arh.), schemă cuprinzând modul de ordonare a unităților arhivistice ale unui fond sau colecții.

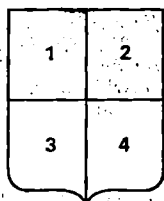
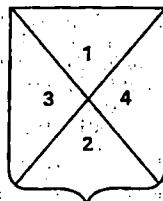

Fig. 41. a. Scut scartelat.

b. Scut scartelat în curmeziș.

Ordonarea unităților arhivistice dintr-un fond se efectuează potrivit schemei de organizare a creatorului de fond. În cazul în care schema de organizare a creatorului de fond nu poate fi reconstituită, ordonarea unităților arhivistice se face conform criteriului de ordonare stabilit în planul metodic de lucru.

schemă de organizare a creatorului de fond (arh.), reprezentare grafică a structurii organizatorice care cuprinde principalele elemente componente ale creatorului de fond (direcții, servicii, secții, birouri etc.). În activitatea arhivistică, s. servește la ordonarea unităților arhivistice pe compartimentele creatorului de fond.

schemă logică (arh., inf.), reprezentare grafică a fluxului de informații care stabilește relații de precedență între operațiile implicate în rezolvarea problemelor de prelucrare a datelor. S. schițează structura programelor, sintetizând succesiunea etapelor de rezolvare, criteriile de decizie și ramificările în programe, cu alte cuvinte logica programelor.

soaterea din uz a matricelor sigilare (sig.), anularea valabilității matricelor sigilare ca urmare a următoarelor situații: a) schimbările intervenite în activitatea sau viața posesorului (numirea într-o altă funcție, avansarea în grad, încetarea din viață); b) necesitatea evitării falsurilor datorită pierderii (temporare sau definitive) a tiparelor sigilare ori fabricării unor matrice false; c) necesitatea reflectării în stemă și în sigiliu a unor evenimente politice sau sociale intervenite în viața statului sau colectivității; d) uzura rondelor metalice care o face improprie sigilării.

soaterea documentelor din evidența arhivei (arh.), operațiune arhivistică prin care documentele păstrate într-o arhivă sînt șterse din instrumentele de evidență în care figurează. S. se face în următoarele situații: dacă documentele au fost selecționate și înlăturate ca nefolositoare; dacă au fost găsite deteriorate total, fără putință de a fi recondiționate (restaurate) sau în cazul în care se constată că documentele dintr-o arhivă lipsesc sau sînt depuse definitiv în altă arhivă. Pentru fiecare din cazurile menționate se întocmește, de către șeful arhivei, un proces-verbal de constatare care se supune aprobării conducerii organizației respective și confirmării Direcției generale a Arhivelor Statului. Operațiunea de s. este reglementată în art. 12 din Decretul nr. 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național al Republicii Socialiste România.

scriere capitală (pal.), scriere cu litere majuscule, proporționate și armonioase, trasate în unghiuri drepte. În această s. cuvintele și propozițiile nu se despart prin spații sau semne de punctuație. S. este cel mai vechi tip de grafie; a fost folosită în antichitate la inscripțiile pe piatră sau metale și la codicele pe papirus și pergament, iar apoi, în evul mediu, aproape numai la codicele pe papirus și pergament, fiind utilizată la scrierea titlurilor, inițialelor sau a primelor rînduri din capitolele codicelor.

scriere continuă (pal.), scriere fără întreruperi, sau cu pauze la întimplare, fără a se respecta începutul și sfîrșitul cuvîntului, fără ortografie și punctuație. Se întîlnește în textele slavo-române începînd din sec. al XIV-lea ca și în textele româno-chirilice.

scriere cursivă (pal.), scriere cu litere avînd liniile de bază înclinate; trăsăturile bine conturate ale literelor capitale s-au redus în s. la elementele strict esențiale; este o scriere continuă, rapidă, cu ligaturi între litere. Are două variante: s. veche (sau majusculă) și s. nouă (sau minusculă). (Fig. 42).

scriere de tranziție (pal.), scriere cursivă rapidă, folosită la noi pe la mijlocul sec. al XIX-lea, timp de cîteva decenii, în perioada înlocuirii alfabetului chirilic cu cel latin; se caracterizează printr-un amestec de litere chirilice și latine. (Fig. 43).

scriere neautografă (pal.), 1. Scriere neautentică folosită în cancelariile domnești la semnătura subscrisă a domnului desenată cu ligaturi ornate și litere înscrise; din sec. al XVII-lea, este deseori autenticată de semnătura autografă a voievodului. V. *monogramă*. 2. Scriere care imită altă scriere; fals.

scriere semiuncială (pal.), scriere caligrafică de tranziție, avînd la bază unciarele minuscule; folosește multe semne diacritice și de punctuație.

scriere uncială (pal.), scriere cu litere majuscule, derivate din literele romane capitale, deosebindu-se de acestea prin rotunjimea formelor. (Fig. 44).

scrib (pal.), v. *grămătic*.

scriitor (pal.), v. *copist*.

scriitor public (dipl.), persoană care se însărcinează profesional să scrie scrisorile sau orice text pentru un altul care nu știe să scrie.

scripturae (dipl.). 1. Termen generic definind în actele din epoca feudală diferitele categorii de înscrîsurî; 2. Totalitatea materialelor păstrate într-o cancelarie (ciorne, formulare, registre, liste etc.) pentru a servi la redactarea actelor.

scrisoare (dipl.), 1. Document cuprinzînd o comunicare scrisă, transmisă prin poștă sau prin intermediul unei persoane și care are un caracter particular sau oficial; s. de acreditare, document oficial, prin care se atestă calitatea oficială a șefului misiunii diplomatice; s. de credit, document oficial, utilizat în operațiunile bancare, prin care un bancher sau o bancă cere altui bancher sau bănci să pună la dispoziția purtătorului o sumă de bani; s. deschisă, document oficial din Transilvania, în evul mediu, adresat mai multor destinatari, fiind din această cauză sub formă deschisă (*litterae apertae, litterae patentes*), cu pecetea aplicată, într-o redactare simplă, avînd valoare juridică temporară; s. de încredințare, document oficial, în care șeful statului prezintă, pe scurt, scopul misiunii reprezentantului său, pe care îl trimite în alt stat,

Voarita Barole, ascops, anam de
 halyaps ha Miurhi, arantse de anpe
 ppatesti ya apprit rodenm. An sope
 ast tota noatote acurhtond murgus
 man ishtatayt ateta le ex'antca
 apeme, ast urama' murgum soate
 a ms dmeapny. E a'ini la aape
 uape mshypnyie. Hond mshatypren
 ezi sape uast, rodenm ha tine, ha aape
 tina noustps, ha a'aga noastps d'ia
 itahien, aramepe mshat d'puzge unel
 tni adoream anunte. De p'ipoyke
 re tni ^{ap'linne} ~~adobak~~ retiper sc'itabop
 uape, hi yream in virems, tate
 Maute hons d'endm a'am p's, ^{d'uppe} ~~an~~
 ast mshypnyie. tate le mape
^{de ap'patesti} mshypnyie ^{man} ~~adobak~~ ^{uast} ~~adobak~~
 auato rebis de ma'roun' aape
 sape de ha tine

Fig. 43. Scriere de tranziție.

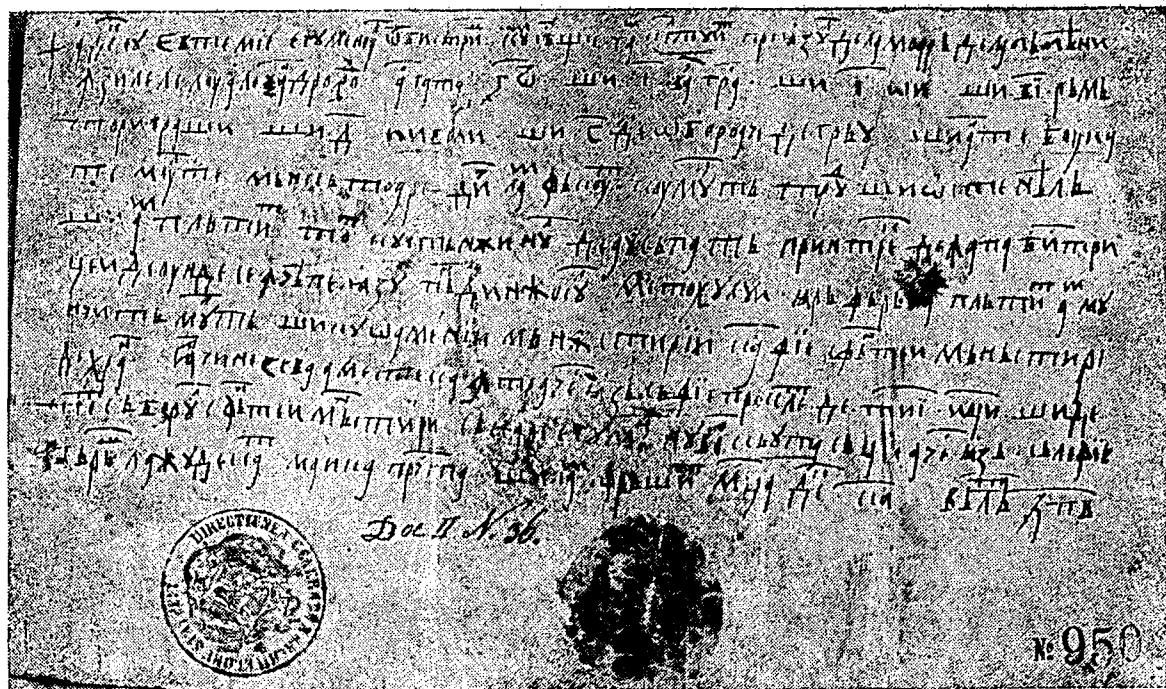

Fig. 44. Scriere uncială.
Arh. St. Buc., Secția istorică, nr. 950.

într-o misiune temporară; s. de rechemare, document oficial care confirmă rechemarea din funcție a șefului misiunii diplomatice de către guvernul țării sale; s. de trăsură, document oficial, reprezentând un contract de transport, încheiat între expeditor și cel care transportă marfă; 2. (la pl.) culegere de corespondență având valoare literară sau istorică.

scut (her.), partea centrală a unei steme, simbolizând arma de apărare a cavalerilor medievăli, pe care aceștia își reprezentau blazonul. S. are forme variate după epocă și aria geografică în care a apărut. După formă poate fi triunghiular, rotunjit, dreptunghiular, rococo (cu marginile neregulate) etc. Principalele părți ale s., realizate prin împărțirea suprafeței sale prin linii verticale, orizontale, diagonale (uneori suprapuse) sînt: 1. cantonul din dreapta al șefului (D); 2. cantonul central al șefului (B); 3. cantonul din stînga al șefului (E); 4. cantonul central al flancului drept (G); 5. cantonul din inima scutului (A); 6. cantonul central al flancului stîng (H); 7. cantonul din dreapta al talpei (I); 8. cantonul central al talpei sau cantonul virului (C); 9. cantonul din stînga al talpei (J); punctul de onoare (F). Partea realizată prin trasarea primei linii orizontale (deci D, B, F, E) reprezintă șeful; suprafața din partea inferioară (I, C, J) alcătuiește talpa s.; canteoanele D, G, I reprezintă flancul drept al s. iar cele notate E, H, J flancul stîng al s. (Fig. 45). Sin. *ecuson*; s. central, s. de dimensiuni mai mici, plasat în centrul altui s.; la blazonare, acesta este descris ultimul. Sin. s. în inimă, s. în abis, s. peste tot. Deseori se precizează doar termenul *peste tot*; s. despicat, v. *despicat*; s. în inimă, v. s. central, s. peste tot; s. peste tot, v. s. central; s. scartelat, v. *scartelat*; s. scartelat în curmezis; v. *scartelat*; s. *ecuson* central, s. a cărui suprafață este împărțită (printr-o linie verticală și una orizontală) în patru părți egale (avînd în centru, suprapus (pe o porțiune din toate cele patru cartiere), un s. de dimensiuni mai mici; s. tăiat, v. *tăiat*; s. tripartit, v. *tripartit*.

s.d. (cron.), v. *sine dato*.

secția de arhivistică (arh.), v. *învățămînt arhivistic*.

selecționare a unităților arhivistice (arh.), una din operațiunile de bază ale activității arhivistice care constă în stabilirea valorii documentar-istorice sau practice a unităților arhivistice dintr-un fond sau colecție, în vederea păstrării permanente a celor ce fac parte din Fondul Arhivistic Național și eliminarea celor lipsite de importanță. S. se execută pe baza următoarelor criterii: criteriul cantității, criteriul caracteristicilor externe, criteriul frecvenței, criteriul importanței (creatorului de fond), criteriul tipologic al unităților arhivistice (v.), criteriul valorii istorico-documentare, criteriul valorii practice, criteriul vechimii unităților arhivistice (v.).

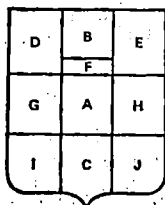

Fig. 45. Împărțirea suprafeței scutului.

semnție (gen.), v. *familie* (3).

semisferă (sig.), v. *căuș*.

semizbor (her.), sin. *jumătate de zbor*. V. *zbor*.

semn manual (dipl.), marcă personală folosită ca mijloc de validare, putând fi de forme variate, realizată de scriitorii publici pe suportul actelor pe care aceștia le scriau, respectînd un model identic (care în unele țări era înregistrat la o autoritate publică).

semn notarial (dipl.), marcă personală, mijloc de validare de variabile forme, constînd în realizarea unei figuri, deseori însoțită de un text scurt și de nume, prezentă pe actele emise, în evul mediu, de notari.

semnătură (dipl.); marcă personală autografă care cuprinde numele persoanei (sau o parte a acestuia), deseori urmată de o parafă, totdeauna identică cu ea însăși, prin care autorul își ia răspunderea pentru actul pe care o aplică. În cancelariile Țării Românești și Moldovei, ca și în unele cancelarii străine (în Franța, Rusia), s. princiară a putut fi pusă de mîna unui funcționar special însărcinat cu această funcție. Semnăturile suveranilor cuprind, de obicei, și un titlu sau un cuvînt care exprimă voința autorului.

semne convenționale pentru indicarea smalturilor (her.), v. *smalturi*.

semne de validare (dipl. sig.), elemente ale protocolului final, parte a formularului diplomatic, cuprinzînd totalitatea mijloacelor cu care este investit un înscris pentru a proba autenticitatea sa. Principalele semne de validare sînt semnătura și sigiliul. În diferite cancelarii s-au folosit și alte semne de validare, deseori figurative (monograma, rota, semnul notarial). Actele emise în cancelariile domnești românești au fost validate, în general, cu următoarele mijloace: sigiliu, semnătura autografă a domnului, subscrierea neautografă, semnătura unor funcționari ai cancelariei domnești (ispravnic, marele logofăt, grămătic; mențiunea martorilor.)

semne diacritice (pal.), ansamblul semnelor grafice, de obicei supra-scrise, care însoțeau unele litere, dîndu-le valoare fonetică specială sau modificîndu-le înfățișarea. S. sint: accentul, ericul, isonul, paiericul, spiritele, vrabia, lilla, tremă.

semne genealogice (gen.), reprezentări grafice prin care se indică convențional date referitoare la starea civilă a unui individ. Semnele grafice mai des întîlnite sînt: *n* sau *x* pentru născut; $\text{\textcircled{D}}$ sau = pentru căsătorit; + pentru căsătorie nelegitimă; $\text{\#}$ pentru legătură nelegitimă; $\text{\$}$ % $\text{\$}$ pentru divorțat; *m. sau +* pentru decedat; $\text{\textcircled{S}}$ pentru căzul în luptă; $\text{\textoplus}$ $\text{\textboxplus}$ $\text{\textsquare}$ pentru înmormîntat; $\text{\textcircled{b}}$ pentru fără urmaș; $\text{\textcircled{?}}$ pentru posteritate necunoscută.

semnul degetului (pal.), v. *amprentă digitală*.

semnul miilor (pal.), semn special așezat în fața slovei—cifrei spre a-i da valoare de mie. Nu se cunoaște vechea denumire a semnului.

senestru (her., sig.), termen indicînd poziția spre stînga. În heraldică, noțiunea de stînga-dreapta se referă la poziția scutului, nu la cea a privitorului, deci invers decît în accepțiunea obișnuită.

serviciu regional de arhivă, v. *Arhivele Statului*.

sfertuț (scut sfertuț) (her.), scut împărțit în patru părți egale, numite cartiere. Sin. *scartelat*.

s.f.r. (arh.), v. *sub fide remissionis*.

stragistică (sig.), v. *sigilografie*.

scripfor (her.), v. *grifon*.

sigilare (sig.), operațiunea de validare a unui act prin aplicarea matricei sigilare în ceară, hîrtie, soluție de aur, tuș sau fum. Este operațiunea finală a emiterii unui act. S. se realizează de un funcționar domnesc investit special cu această atribuție, iar uneori, în cazuri excepționale, de către domn.

sigiliu (sig.), amprenta rămasă pe suportul documentului (în ceară, hîrtie, soluție de aur, tuș sau fum) în urma aplicării matricei sigilare ce poartă o emblemă și un text menit a individualiza posesorul; s. este principalul mijloc de garantare a secretului și de asigurare a autenticității actului. Modul de realizare a emblemei și tehnica de confecționare a acestuia sînt în strînsă legătură cu gradul de dezvoltare a producției de bunuri materiale. S. reprezintă simbolic autoritatea posesorului, exprimă locul său în ierarhia socială. În vorbirea curentă termenul s-a folosit și pentru matricea sigilară; s. *anepigraf*, s. pe suprafața căruia nu există un text sau inițiale; s. *atașat*, v. s. *atrnat*; s. *atrnat*, s. confecționat din metal sau din ceară (protejat de un căuș, o capsulă metalică, ori cutie din lemn) prins de act cu ajutorul șnurului, șiretului sau fîncușei. Acest s. cuprinde următoarele părți: a) întipărirea sigilară; b) căușul sau cutia protectoare; c) mijlocul de prindere de suport. În această categorie se cuprind și bulele sigilare. Sin. s. *atașat*, *pecete atașată*, *pecete atrnată*, s. *legat*; s. *brăfară*, amprentă sigilară confecționată din ceară, avînd la marginea întipăriturii un cerc (inel) protector (mai înalt decît suprafața sigiliului), de asemenea din ceară; s. *breloc*, matrice sigilară dotată cu un sistem de prindere și care se purta ca un breloc; s. *conservat* în capsulă metalică sau cutie din lemn, s. confecționat din ceară, protejat de o capsulă metalică sau de o cutie din lemn; s. cu *însemne străine*, impresiune sigilară avînd în emblemă elemente necunoscutе heraldicii tradiționale românești, preluate din cancelariile altor țări. Astfel, în emblema s. lui Vlad Dracul, domnul Țării Românești (1436—1444; 1443—1447) se află, alături de acvila cruciată; un balaur, însemnul Ordinului Dragonului, din care a făcut parte; s. cu *legenda dezvoltată*. Sin. s. cu *titlu mare*. V. *legendă dezvoltată*; s. cu *legendă restrînsă*. Sin. s. cu *titlu mic*. V. *legendă restrînsă*; s. cu stema unită, amprentă și matrice sigilară avînd în emblemă armele țărilor surori, de obicei acvila cruciată a Țării Românești și capul de bour al Moldovei. S-au utilizat astfel de s. atât în cancelariile domnești (sec. XVII—XIX) cît și în cancelariile de instituții (sec. XIX); s. cu *text în limba otomană*, amprente sigilare (sau matrice sigilare) care au în cîmp, însoțind emblema sau înlocuind-o, un text redat în limba și scrierea turcă; s. cu *timbru fix*, s. timbrat, realizat prin plasarea cerii calde pe reversul suportului (sau pe fila a doua a unui document bifolio) și imprimarea matricei sigilare pe aversul acestuia (în dreptul cerii); s. cu *timbru mobil*, s. timbrat, confecționat prin fixarea cerii (sau cocăii) pe aversul documentului și prin plasarea pe această a unei foite-timbru peste care se imprimă matricea sigilară; s. cu *titlu mic*, sin. s. cu *legendă restrînsă*. V. *legendă restrînsă*; s. cu *titlu mare*, sin. s. cu *legendă dezvoltată*. V. *legendă dezvoltată*; s. (matrice sigilară) cu *trei fațete*, 1. Tipar sigilar realizat sub formă conică, avînd trei suprafețe și purtînd pe fiecare din ele cîte o

imagine (putînd fi în legătură una cu alta sau independentă). 2. Impresiunile rămase pe suport într-o anumită substanță în urma aplicării acestui tipar; s. *dantelat*, v. *foiță-timbru*; s. *de împrumut*, 1. Impresiuni sigilare multiplicat, întîlnite pe unele documente ca urmare a imprimării din nou a unei matrice sigilare împrumutate de la un alt martor care a folosit-o deja; 2. Matricea sigilară la care a recurs o persoană ce juridic avea dreptul să se angajeze sub propriul său s., dar care în momentul respectiv nu are sau nu poate, material, să dispună de ea; s. *de închidere*, s. cu ajutorul căruia se asigură secretul corespondenței; el se aplică în ceară, pe reversul suportului, după plierea acestuia, astfel încît actul să nu poată fi despăturit și citit fără ruperea hîrtiei sau sfîrîmarea sigiliului. Pentru sigilarea în acest mod se utiliza, de obicei, matricea sigilară mică sau mijlocie; s. *de substituție*, s. folosit de o autoritate publică pentru a valida actele pe care le emană în cazul absenței sau indisponibilității s. mare sau al oricărui alt s. cu care actul trebuia să fie însoțit și căruia i se acordă o valoare diplomatică și juridică echivalentă; s. *de text*, s. (aplicat, atașat, timbrat sau imprimat) existent la sfîrșitul textului unui document, de obicei alături de semnătura sau subscrierea neautografă. Este de fapt s. de validare a actului și are drept scop să dea deplină autenticitate conținutului său; s. *de tip hagiografic*, amprentă și matrice sigilară avînd în reprezentare un sfînt (patronul unor localități sau instituții religioase); s. *de tip iconografic*, s. avînd în emblemă un personaj (sau mai multe) înfățișat, de obicei, cu atributele funcției pe care o deține; s. *de tip majestate*, s. sau matrice sigilară în a căror emblemă este reprezentat suveranul țării, purtînd mantie și coroană, investit cu însemnele puterii și așezat pe tron. Acest tip a fost intens folosit în cancelariile din apusul Europei. S. de tip iconografic utilizate în cancelaria Țării Românești au fost asimilate cu s. de t.m., respectiv cu: prima perioadă a evoluției acestora; s. *de tip monumental*, impresiune și matrice sigilară în emblema cărora se află diferite construcții: poduri, cetăți, edificii publice etc.; s. *de tip naval*, amprentă și matrice sigilară avînd în reprezentare o ambarcațiune sau un obiect sugerînd navigația; s. *domnesc* avînd în emblemă scena săgetării corbului, amprentă sigilară purtînd în emblemă o compoziție heraldică avînd grave două personaje flancînd un copac deasupra căruia se află un corb ce ține un inel în cioc, iar unul din personaje trage cu arcul în pasărea menționată. Pînă în prezent se cunosc astfel de sigilii doar de la trei domni ai Țării Românești, respectiv Grigorie al II-lea Ghica (conservat pe un act din 1735, noiembrie 10), Constantin Mavrocordat (conservat pe un act din 1736, august 6) și Mihail Racoviță (conservat pe un act din 1742, martie 9). Într-o formă concentrată această scenă a fost reprezentată în s. domnului Grigorie I. Ghica, validînd un act din 1672, iunie 7 (Fig. 46 a); s. *domnesc* avînd în emblemă stema țării și armele familiale, amprentă și matrice sigilară care au gravate în cîmp o compoziție heraldică reunind stema țării și însemne specifice familiei domnului respectiv. Primele s. de acest fel care se cunosc au aparținut lui Ștefan Cantacuzino, domnul Țării Românești (1678—1688); s. *domnesc* avînd în emblemă tipul combinat, amprentă și matrice sigilară care au în reprezentare stema combinată a Țării Românești. V. și stema combinată; s. *domnesc* cuprinzînd stemele județelor, s. utilizat în cancelariile domnești din Țara Românească și Moldova, avînd în cîmp, alături de stema țării respective (sau stema unită), simbolurile tuturor județelor. Primul s. de acest fel cunoscut pînă în

prezent validează actul din 13 septembrie 1782 emis în cancelaria lui Nicolae Caragea, domnul Țării Românești (Fig. 46 b); **s. domnesc de tip iconografic**, amprentă și matrice sigilară care poartă în imagine stema iconografică a Țării Românești; **s. duplex**, termen care definește s. care are reprezentare pe ambele fețe. În sigilografia românească singurele s. de acest fel sînt bulele sigilare lamelare, făcute special pentru a fi atașate actelor solemne acordate mănăstirilor de la Muntele Athos (sau din alte locuri considerate sfinte); **s. emblematic**, impresiune sigilară în reprezentarea căreia mobilele sînt plasate direct în cîmpul sigilară ca la un scut, ca la o stemă redată clasic. **V. s. heraldic**; **s. heraldic**, s. în emblema căruia se află o stemă reprezentată clasic, respectiv dintr-un scut cu toate elementele specifice. Pentru sigilografia românească gruparea izvoarelor sigilare (în s. heraldice și s. emblematic) nu este adecvată, deoarece deseori întîlnim steme heraldice reprezentate fără scut, prin plasarea mobilelor specifice direct în cîmpul sigilar; **s. imprimat**, s. realizat prin imprimarea matricei sigilare pe suportul actului după ce acesta a fost introdus în tuș, soluție de aur sau fum; **s. inelar**, impresiune sigilară (putînd fi în ceară, hîrtie, tuș sau fum) de dimensiuni mici, realizată cu ajutorul imaginii gravate pe montura unui inel. Uneori acest s. a avut rol de contra s. Sin. *pe-*

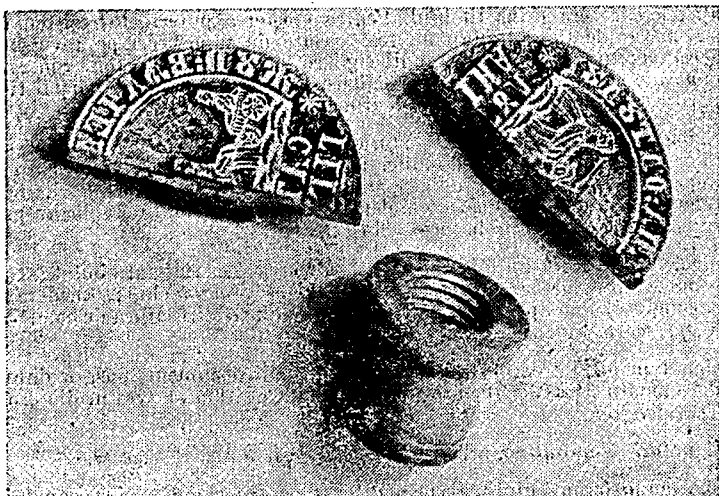

Fig. 46 a. 1736 august, 6. Sigiliul domnului Țării Românești, Constantin Mavrocordat avînd în imagine stema unită și „scena săgetării corbului“ (reconstituire).

Arh. St. Buc., fond Mănăstirea Bradul, I/43, orig.

b. Sigiliul domnului Nicolae Caragea cuprinzind, alături de stema Țării Românești, sigiliile tuturor județelor. *Изображение герба Румынии, гербов губерний, владений Митрополии Румынии. XXXIV/22.*

c. Matrice sigilară împărțită aparținind satului Tighina din județul
Vilcea.

Arh. St. Buc., colecția „Sigilii”, 190.

cete-inelară; s. împărțit, amprenta sigilară realizată cu o matrice sigilară confecționată din mai multe părți. Sistemul de confecționare a unor astfel de matrice sigilare urmărea evitarea falsurilor și prevenirea abuzurilor în folosirea tiparului sigilar. Se puteau fabrica matrice sigilare împărțite în trei sau cinci părți (două, respectiv patru părți, reprezentau rondela metalică, a treia, respectiv a cincea, era mînerul care le reunea). Fiecare parte se păstra la o altă persoană, încît pentru sigilare era necesar consimțămîntul tuturor păstrătorilor (Fig. 46 c); s. instelat, v. *foiță-timbru*; s. legat, v. s. *atrnat*; s. locurilor de adevărire, s. aparținînd capitulurilor sau conventurilor din Transilvania care dă putere deplină actelor pe care aceste instituții le-au transcris (indiferent de emitent) sau emis; s. mare, s. principal al unei autorități publice sau al unei persoane morale destinat să valideze actele cele mai solemne, în general cele prin care se angajează propria sa responsabilitate. Întotdeauna există în funcție numai un singur s. mare; s. mic, s. aparținînd unei autorități publice sau persoane morale destinat să valideze actele administrației și anume cele care se referă la gestiunea sa internă; s. monetar, v. s. *duplex*; s. secret, s. de mică dimensiune pe care-l folosește deținătorul unei autorități publice pentru a sigila corespondența sa; s. simplex, s. care are gravată reprezentare numai pe o singură față; s. timbrat, s. confecționat prin plasarea, deasupra cerii calde, a unei foițe-timbru peste care se aplică matricea sigilară. Din punctul de vedere al tehnicii de confecționare se împart în: a) s. cu timbru fix; b) s. cu timbru mobil. La un s. timbrat se disting trei elemente: a) foița-timbru; b) ceara cu coca pe care se aplică; c) mătasea sau

așa cu care era prins timbrul. Pentru creșterea puterii de rezistență a s. marginile foiței-timbru au fost cusute de suport ori pe reversul acestuia; în dreptul impresiunii sigilare s-a lipit un carton. Sin. s. *dantelat*; s. *tipărit*, impresiunile sigilare aflate pe unele acte parțial tipărite și imprimate odată cu textul.

sigilografie, știință specială a istoriei care are ca obiect studierea sigiliilor sub toate aspectele, indiferent de dată. S. descrie matricele și impresiunile sigilare și studiază, din punct de vedere istoric, artistic, tehnic, juridic și diplomatic emblema și legenda, modul de aplicare pe suport și valoarea probatorie. Sin. *sfragistică*.

siglă (pal.), literă inițială reprezentând întregul cuvânt întrebuințat ca semn de prescurtare pe inscripții, în manuscrisele vechi, pe medalii; s. *compusă*, două pînă la patru litere scrise dintr-o trăsătură de condei. V. *prescurtare prin s.*

signatum (dipl.), expresie de încheiere a unui document, pusă înainte de semnătură, în documentele scrise în limba latină în evul mediu din Transilvania.

signatură a unităților arhivistice (arh.), ieșit din uz. V. *cotă*.

sine anno (cron., dipl.), termen utilizat pentru a indica lipsa anului de emisie a documentului; folosit în vechile evidențe arhivistice din Transilvania din sec. XVIII—XIX.

sine dato (cron., dipl.), termen utilizat pentru a indica lipsa datei într-un document; folosit în documentele și evidențele arhivistice din Transilvania, în sec. XVIII—XIX. Scris și prescurtat: *s.d.*

sine loco (dipl.), termen utilizat pentru a indica lipsa locului de emisie a unui document; folosit în evidențele vechi din Transilvania din sec. XVIII—XIX.

Sistem Automat de Regăsire a Informațiilor din Arhivele Statului (SARIAS) (arh., inf.), sistem de prelucrare a informațiilor din documentele de arhivă, în toată complexitatea și varietatea lor. Documentele sînt mai întîi cercetate tematic, informațiile extrase din ele fiind indexate cu descriptori dintr-un tezaur specific, iar elementele de cotă, date și caracteristici codificate. Informațiile astfel prelucrate sînt înmagazinate sub forma unor fișiere pe benzi magnetice care sînt exploatate la anumite intervale, pe măsura încărcării lor, cit și la cerere, pentru furnizarea operativă de răspunsuri tematică. Regăsirea informațiilor înmagazinate în SARIAS se realizează prin combinații ponderate de cuvinte cheie din tezaurul SARIAS, care permit selectarea riguroasă a informațiilor relevante pentru o cerere de regăsire tematică. Informațiile regăsite automat sînt prezentate sub forma unor răspunsuri statistice sau sub formă completă (rezultatele și elementele de referință ale documentelor de arhivă).

sistem de informare (arh., inf.), complex de metode și utilaje pentru prelucrarea și înmagazinarea informațiilor într-un mod care să permită regăsirea lor eficientă, principalul obiectiv fiind deci acela de a regăsi — la cerere — toate informațiile pe care le conțin documentele dintr-o colecție, în legătură cu o temă dată.

sistem de înmagazinare și regăsire a informațiilor (arh., inf.), ansamblu de proceduri și echipamente capabil să memoreze, organizeze și să regăsească informațiile.

sistem de operare (arh., inf.), pachet de programe de control și de serviciu care asigură folosirea optimă a resurselor echipamentelor, de către programele utilizatorilor. La conceperea unui s. trebuie să se aibă în vedere obiectivele urmărite în ceea ce privește utilizarea echipamentelor, care poate fi destinat unor aplicații științifice, economice, de control automat etc.

sistem informatic (arh., inf.), ansamblu, structurat și corelat de reguli, proceduri și mijloace (îndeosebi calculatoare electronice) care permite aplicarea de metode organismului respectiv pentru a obține sau realiza unele obiective determinate, măsurabile între anumite limite; reprezintă partea automatizată (cu ajutorul calculatorului electronic) a sistemului informațional al unui organism.

sistem informațional (arh., inf.), ansamblul informațiilor, surselor și nivelului consumatoare, canalelor de circulație, procedurilor și mijloacelor de tratare a informațiilor din cadrul unei activități sau organism. Orice activitate specifică sau organism specific are un sistem informațional specific.

sistem național de informare și documentare (arh., inf.), totalitatea unităților de informare documentară existente într-o țară, intercorelate ca procedee, metodologii și organizare, integrate ca oameni, materiale și echipamente, funcționând ordonat, compatibil și previzibil, în scopul unic al interconectării rapide a beneficiarilor cu informațiile pertinente pe care aceștia le necesită.

singeap (her.), blană utilizată în alcătuirea stemelor, reprezentată convențional printr-o suprafață pe care sînt înfățișate mobile în formă de clopote, plasate alternativ, unele de argint altele albastre. V. *blă-nuri*.

singe domnesc (gen.), înrudire de singe prin femei cu o persoană care a ocupat tronul țării; individ ce se trage (în urma unei căsătorii oficiale sau dintr-o legătură nelegitimă) dintr-un domn.

s.l. (dipl.), v. *sine loco*.

slavă (pal.), denumirea generică a semnelor alfabetului chirilic. În limbajul popular se mai numeau *buche* sau *azbuche*.

slavo-cifră (pal.), literă din alfabetul chirilic cu valoare cifrică; pentru a o deosebi de grafemele cu valoare fonetică este marcată de titlă și intercalată de două puncte despărțitoare. Valoarea cifrică a semnelor grafice din alfabetul slavo-român și româno-chirilic este preluată, aproape fără modificări, din alfabetul grecesc. Excepție face numărul 60 marcat prin ξ și 900 marcat prin ω ; în paleografia română nu există alte semne speciale pentru cifre; la fel în paleografiile latină, slavă și greacă. Titlul dispune treptat de pe cifre de la mijlocul sec. al XVIII-lea. S. au fost înlocuite treptat începînd din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea de cifrele arabe. (Fig. 3.)

smalturi (her.), termen generic care definește metalele, culorile și blă-nurile utilizate în alcătuirea stemelor și regulile folosirii lor. S. cuprind

Fig. 47. 1859. Matrice sigilară a Comisiei Despărțirii I din Iași. În câmp este gravată stema Moldovei, pe roșu și albastru capul de bour cu stea între coarne.

Sprijinitorii scutului sînt doi delфинi afrontați.

Arh. St. Buc., colecția „Sigilii administrative”, 386.

două metale (aur și argint), șase culori (roșu, verde, albastru sau azur, negru, purpuriu, portocaliu) și două blănuri (hermina și sîngeapul). Culorile alb și galben nu se utilizează, întrucît această semnificație o au cele două metale. Pentru precizarea s. se folosesc diverse semne convenționale. Legile științei heraldice interzic plasarea unei culori peste o altă culoare (cu excepția purperei), a unei blăni peste o altă blană, a unui metal peste alt metal. Cînd o stemă cuprinde astfel de situații, trebuie cercetat motivul înfățișării ei în acest mod. (Fig. 47).

smuls (her.), termen care indică înfățișarea unor mobile care fac parte din categoria figurilor naturale: 1. Reprezentarea unor părți de corp despărțite de trup în mod violent; 2. Plante sau arbori dezrădăcinați, cărora li se văd rădăcinile.

soare (her., sig.), mobilă a scutului făcînd parte din categoria figurilor naturale din domeniul astrilor, reprezentată, de obicei, printr-un disc de aur figurat și înconjurat de 12 sau 16 raze, alternînd cu șase sau

opt. șerpuite. Cînd s. nu este reprezentat astfel, se blazonează umbră de soare. Simbolizează fertilitate, căldură, belșug, libertate, lumină.

Software (arh., inf.), suită de limbaje și de programe care permit unui sistem electronic de elaborare a datelor să-și dezvolte operațiile pentru care este destinat.

soluție de aur (pal.), lichid conținînd praf de aur, folosit la ornarea frontispiciilor, literelor inițiale, monogramelor, punctuației; a fost întrebuințat în cancelariile autorităților supreme pentru a sublinia importanța emitentului și a documentului emis.

spargere a documentului (arh.), operațiune prin care un document găsit de divan fals sau falsificat era anulat ca probă juridică, fiind rupt („spart“) în partea de sus.

spargere a sigiliului (sig.), operațiunea prin care o matrice este materialmente spartă sau scoasă din uz pentru a împiedica utilizarea sa ulterioară, fie din cauza morții unei persoane fizice, fie ca urmare a unei mutații în calitatea juridică a unei persoane fizice sau morale, fie în consecința unei casații (desființării unei comune).

specietenus (dipl.), termen folosit în documentele scrise în limba latină în evul mediu din Transilvania, pentru original.

spirit (pal.), semn diacritic folosit în scrierea veche; inițial cu rol fonetic; în scrierea slavo-română și chirilică românească sînt numai semne grafice; se aplică, în general, pe vocala inițială a cuvîntului.

spîșă de neam (gen.), variantă a tablei descendenților, apărută ca urmare a regimului juridic de patriarhat și care indică succesiunea generațiilor numai în linie masculină.

spîșă genealogică (gen.), listă cuprinzînd șirul persoanelor care descind dintr-un autor comun (putînd fi o succesiune după tată sau după mamă, directă sau lateralnică), care au drepturi asupra unor bunuri, respectiv asupra părții care ar fi revenit autorului comun dacă acesta ar fi în viață; se deosebește de arborele genealogic prin faptul că n-are înfățișarea de arbore și este întocmită, de obicei, în vederea rezolvării unor aspecte practice. În unele lucrări de genealogie s. este asimilată cu arborele genealogic.

s.p.r. (arh.), v. *sub petitum remissionis*.

sprîjinitori (her., sig.), termen care indică tenanții, suportii și susținătorii unui scut, adică acele elemente exterioare ale acestuia care îl sprîjină. Tenanții sînt reprezentați prin personaje umane (și mitologice), iar suportii sînt întotdeauna animale (inclusiv cele fabuloase); susținătorii includ plante (arbori, flori) sau obiecte. Cînd un scut are s. miești (respectiv un tenant cu un suport, un suport cu un susținător etc.), la blazonare vor fi încadrați în categoria superioară — (ex. un herald și un leu vor fi desemnați prin termenul tenanți; o acvilă și o plantă vor fi trecute în categoria suportilor).

Stadtbuch (dipl.), v. *cartea orașului*.

standard (arh., cons.), ansamblu de reglementări tehnice care, în cadrul acțiunii de standardizare, stabilesc caracteristicile produselor, metodele de verificare a acestor caracteristici, reglementările de calcul,

de execuție, de încărcare și recepție ale produselor. În arhive se standardizează mijloacele de păstrare și protecție, reglementările tehnice referitoare la activitățile de microfilmare și conservare, formate și dimensiuni ale hîrtiei pentru documente etc. Colecțiile de s. realizate de-a lungul timpului reprezintă o categorie a arhivelor tehnice.

stare higrometrică a depozitelor (arh., cons.), regimul umidității relative a depozitelor sub aspectul existenței surselor de umiditate, fluctuațiilor umidității relative și al influenței acestora asupra suportului pe care sînt scrise documentele.

statim (arh.), indicație de registratură privind rezolvarea imediată, pe loc, a unui document, folosită în Transilvania la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea.

stea (her., sig.), mobilă făcînd parte din categoria figurilor naturale din domeniul astrilor, avînd de regulă cinci raze (număr ce nu se blazonează), mai rar șase, șapte sau opt raze.

stemă (her.), ansamblul semnelor dinstinctive și simbolice care alcătuiesc blazonul unei persoane, instituție sau stat exprimînd atributele sale. Conform legilor științei heraldice o s. se compune din următoarele elemente: scut, a cărui suprafață poate fi secționată sau nu; figurile heraldice plasate în cîmpul scutului; elementele exterioare ale scutului, incluzînd timbrul, coroana, sprijinitorii, pavilionul sau mantaua, deviza etc. Sin. *gherb, herb, blazon*; s. combinată a **Țării Românești**, tipul de s. obținut în urma contopirii tipului heraldic cu tipul iconografic prin plasarea acvile cruciate deasupra copacului dintre cele două personaje. Apărută în a doua jumătate a sec. al XVI-lea, această s. a cunoscut o mare varietate de forme; s. **Daciei**, compoziție heraldică, cuprinzînd doi lei rampanți și afrontați, atribuită Daciei în unele armoriale străine și în scrierile cronicarilor; s. **heraldică a Țării Românești**, compoziție heraldică caracterizată prin existența scutului cuprinzînd acvila cruciată însoțită de astrul zilei și al nopții, sau prin plasarea acestor elemente direct în cîmpul sigilar; s. **iconografică a Țării Românești**, compoziție heraldică înfățișată, din sec. al XIV-lea pînă în sec. al XV-lea, sub forma unui scut cuprinzînd două capete, busturi sau personaje încoronate, avînd între ele o floare, o tulpină cu rădăcină, un crin înflorit sau un copac (de obicei, brad ori chiparos). Uneori reprezentarea este completată cu elemente făcînd parte din categoria figurilor naturale din domeniul cosmosului (două sau mai multe stele, astrul zilei și al nopții) sau cu mobile din categoria figurilor artificiale (un sceptru sau două, un glob crucifer, o cruce etc.). Evoluția înfățișării personajelor a determinat și schimbarea sensului lor: inițial, erau reprezentați domnul cu fiul asociat la domnie, apoi cuplul princiar, ulterior Sfinții Constantin și Elena. Această s. a fost considerată (în special pentru sec. XV—XVII) s. secundară a Țării Românești; s. incluzînd herbul țării și armele familiale (sigilii avînd în emblemă s. țării și armele familiale), compoziție heraldică (utilizată atît de unii domni ai Țării Românești și ai Moldovei cît și de voievozii, principii și guvernatorii Transilvaniei) incluzînd armele țării și s. familiei suverane. Primele s. de acest tip cunoscute în heraldica românească aparțin voievozilor Transilvaniei; în Țara Românească Matei Basarab (1632—1654) și Șerban Cantacuzino (1678—1688) au fost primii domni care și-au confecționat o matrice sigilară reunind, în emblemă, s. heraldică (sau cea combinată) a acestui stat cu s.

personală sau a familiei lor. În Moldova, Movileștii sînt primii care au inclus, alături de capul de bour, blazonul familiei lor; s. Moldovei, compoziție heraldică care a cunoscut două variante: 1. S. principală, constituită din scutul triunghiular, cuprinzînd capul de bour cu stea între coarne, însoțit de roză (ulterior soare) și de lună; 2. S. secundară, caracterizată prin înfățișarea capului de bour cu gît cu toi. Ultima variantă, folosită în special în arhitectură, este întilnită mai rar; s. Transilvaniei, compoziție heraldică utilizată încă de la sfîrșitul sec. al XVI-lea și stabilită oficial de Dieta acestui principat abia în anul 1659, care cuprindea: acvila ieșindă, însemn desemnînd toți oamenii liberi fără deosebire de naționalitate; șapte cetăți, simbolul sașilor, soarele și luna, reprezentînd secuii; s. unită (sigiliu domnești cu stema unită), compoziție heraldică utilizată în cancelariile domnești și cancelariile unor instituții din Țara Românească și Moldova, în sec. XVII—XVIII, reunind s. ambelor țări menționate. Deși în mod frecvent s. mai des întilnită este compusă din stemele heraldice ale țărilor surori, s-a folosit uneori și compoziția realizată prin unirea s. iconografice a Țării Românești cu herbul Moldovei. Intrînd în combinație cu diferite alte elemente, s. a cunoscut o mare varietate de forme. Se cunosc și unele reprezentări cuprinzînd, alături de s. Țării Românești și a Moldovei, pe cea a Transilvaniei. O astfel de imagine este imprimată pe coperta de titlu a broșurilor cu caracter unionist, tipărite în 1856 de Cezar Bolliac. (Fig. 48).

steme vorbitoare (her.), v. arme.

Stenner, Friedrich (26 august 1851, Brașov — 7 februarie 1924, Brașov), personalitate în domeniul arhivistic din Transilvania, arhivar al orașului Brașov (1878—1903). A urmat studiile medii la Brașov, iar cele superioare (drept) la Graz și Budapesta. Pregătirea arhivistică a dobîndit-o de la arhivarul Franz Zimmermann din Sibiu, după ale cărui indicații a organizat arhiva Brașovului. Din documentele răzlețe găsite în arhivă, S. a întocmit colecția de documente ce-i poartă numele în două serii: latină-maghiară-germană și slavo-română. A contribuit la valorificarea documentelor din arhiva Brașovului, la copierea de documente pentru Academia Română. Pentru meritele sale privind istoria românilor i-a fost conferit în anul 1894 ordinul „Coroana României”. A fost membru al comisiei de editare a izvoarelor istoriei orașului Brașov (*Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, vol. I—VIII, 1886—1927). Lucrări principale: *Verzeichnis der Kronstädter Zunft-Urkunden*, Brașov, 1886 (în colaborare), *Das Kaufhaus in Kronstadt*, în „Sächsischer Hausfreund”, Brașov, 1888, p. 41—51; *Das alte und neue Klostergasser Stadter und die damit im. Rusanmenhange stehenden Regularungen*, în „Kronstädter Zeitung”, 1888, nr. 157—165; *Das Wappen der Stadt Kronstadt*, în „Kronstädter Zeitung”, 1903, nr. 49—50; *Die Beanchen der Stadt Brasso (Kronstadt)*, Brașov, 1916.

sticlă absorbantă (arh., cons.), sticlă divers colorată cu ajutorul unor compuși metalici, realizînd filtrarea unor componente ale luminii albe, radiații ultraviolete și infraroșii. În arhive se recomandă folosirea la ferestre a unei sticle galbene, pe bază de sulfură de cadmiu, care reține lumina ultravioletă, protejînd documentele față de acțiunea nefavorabilă pe care lumina o are asupra lor. În unele cazuri se folosește sticlă cu relief de suprafață, cunoscută sub numele de sticlă givrată, pentru a descompune fasciculul de lumină

Fig. 48. 1680 aprilie 29. Sigiliul domnului Moldovei, Gheorghe Duca, avînd în emblemă stema unită.

Arh. St. Buc., fond Mănăstirea Neamț, LIII/17.

solară într-o lumină difuză, evitînd astfel iluminarea concentrată a unor suprafețe din depozite. V. și *protecția împotriva luminii solare*.

stil 1. (cron.), variațiile începutului anului de la popor la popor și de la epocă la epocă. Se cunosc mai multe s.: s. *venețian*, cu începutul anului la 1 martie; s. *bizantin*, cu începutul anului la 1 septembrie; s. *circumciziei*, cu începutul anului la 1 ianuarie, s. *iulian* (vechi), s. *gregorian* (nou) etc. V: *calendar*. **2.** (pal.), instrument de scris utilizat în scrierea veche latină. Avea forma unui condei, de metal sau de os, ascuțit la un capăt și turtit la celălalt.

stipulație (dipl.), prevedere înscrisă într-un tratat, într-o declarație bilaterală sau într-un alt document internațional, prin care se instituie o anumită regulă de conduită, se stabilesc anumite drepturi ori se reglementează diferite chestiuni ce fac obiectul respectivului act internațional. V. *clauză*.

stirpe (gen.), v. *familie, origine*.

strategie (logica) de cercetare (arh., inf.), ansamblu de reguli privind recombinarea descriptorilor în vederea efectuării operației de regăsire.

strigăt de război (her.), text amintind un eveniment, o victorie sau o înfrângere, de pe cîmpul de luptă; de obicei prin acesta se aduceau omagii unor comandanți militari.

stylionale (dipl.), registru folosit în evul mediu în cancelariile din Transilvania, în care erau trecute formulele pentru diferite genuri de documente și titlurile personalităților sau instituțiilor, necesare redactării corespunzătoare a documentelor.

sub fide remissionis (arh.), expresie folosită în Transilvania în sec. XVIII—XIX, privind restituirea unor documente sau anexe către emitentul documentului. Scris și prescurtat: *s.f.r.*

sub petitum remissionis (arh.), expresie folosită în Transilvania în sec. XVIII—XIX, privind cererea de restituire a unor documente sau anexe către emitentul documentului. Scris și prescurtat: *s.p.r.*

subscripție (subscriere) **neautografă** (dipl.), v. *monogramă*.

subscriere monogramatică (pal.), sistem de prescurtare folosit în cancelariile domnești — frecvent în cea a Țării Românești — pentru abrevierea, stilizarea și ornarea semnăturii neautografe a emitentului, de obicei, a domnului sau a mitropolitului. V. și *monogramă*.

sul (arh.). 1. Document de arhivă care se păstrează rulat. 2. Cutie tubulară în care se păstrează un document rulat.

suliță (her., sig.), figură heraldică artificială care face parte din categoria armamentului, definind o armă folosită, în general, de corpurile de gardă națională. A fost utilizată în heraldică, în special după Revoluția franceză (1789—1794), ca simbol al luptei maselor populare care foloseau s. ca armă de luptă.

suplică (dipl.), cerere scrisă prin care se solicită o favoare; poate fi individuală sau colectivă.

suport (her.), v. *srijinitori*.

suport grafic al documentului (dipl., pal.), materia pe care s-a scris textul înscrisului respectiv. De-a lungul timpului a servit ca suport grafic piatra, ceramica, metalul, papirusul, pergamentul, hîrtia, textilele, scoarța de copac etc. Cele mai multe documente arhivistice sînt scrise pe hîrtie, pergament și papirus. Se întîlnesc însă unele surse scrise pe scoarța de copac, mătase, sticlă; în etapa contemporană categoria suporturilor de documente s-a lărgit foarte mult datorită tehnicilor noi, cuprinzînd, alături de suportii clasici, microfilme, benzi magnetice, discuri etc.

suprapunere (her.), termen care indică poziția unei mobile, faptul că este plasată deasupra alteia.

suptarhivar (arh.), persoană cu pregătire specială în Arhiva Statului Țării Românești între anii 1831 și 1862, care era însărcinată cu primirea și păstrarea documentelor; era persoana care ținea locul arhivarului statului, în lipsa acestuia.

suret (dipl.), denumire veche folosită în Moldova pentru un document rezultat în urma traducerii din altă limbă. Este uneori certificat, alteori nu.

suscripție (dipl.), v. *intitulație, formular diplomatic*.

susținător (her.), element exterior al scutului reprezentat de plante sau obiecte, avînd rolul de a sprijini scutul. V. *sprijinitori*.

Sylva (arh.), subdiviziune din seria de acte normative din arhiva Guvernului Transilvaniei, cuprinzînd documente din anii 1711—1861 referitoare la reglementări forestiere.

Școala de arhivistică (arh.), v. *învățământ arhivistic*.

Școala practică de arhivari-paleografi (arh.), v. *învățământ arhivistic*

Școala Specială de Arhivistică și Paleografie (arh.), v. *învățământ arhivistic*.

șef (her.), sin. *cap. V. scut*.

șef al arhivei (arh.), v. *arhivar al statului*.

șef arhivar (arh.), denumire pentru persoana care a îndeplinit rolul de conducător al unei direcții regionale de arhivă sau al unui serviciu din cadrul Direcției generale a Arhivelor Statului în perioada anilor 1927—1944.

șevron (her.), v. *căprior, piese onorabile*.

șnur (sig.), v. *mijloace de atașare a sigiliilor*.

ștampilă (sig.), v. *sigiliu*.

știința izvoarelor (surs., arh.), disciplină istorică ce studiază originea izvoarelor istorice, originalitatea sau autenticitatea lor, clasificarea izvoarelor și metodelor de obținere a datelor asupra procesului evoluției sociale; are drept scop clasarea metodică a izvoarelor istorice, critica lor și a edițiilor în care au apărut.

știință arhivistică (arh.), v. *arhivistică*.

știință heraldică (her.), v. *heraldică*.

științe speciale (auxiliare) ale istoriei, totalitate a științelor (arhivistică, diplomatică, paleografie, cronologie etc.) care studiază izvoarele documentare și elaborează metodologia cercetării acestora. Sin. *discipline auxiliare ale istoriei*.

T

tabla ascendenților (gen.), listă a persoanelor care se înrudesc, alcătuită pe baza metodei analitice de cercetare în genealogie, pornindu-se de la un individ considerat rezultatul evoluției unei familii și urmărindu-i pe toți antecesorii săi. T. este compusă pe bază strict matematică și evoluează în progresie geometrică prin puterile succesive ale lui doi. Se numește și *metoda Stradonitz*, după numele genealogistului german Stephan Kekube von Stradonitz (1863—1933), care a teoretizat această metodă, folosită încă din evul mediu.

tabla descendenților (gen.), listă a persoanelor care se înrudesc, alcătuită pe baza metodei sintetice de cercetare genealogică, pornindu-se de la un individ și urmărindu-se toți descendenții săi.

tabulatorul fondurilor (arh.), instrument de evidență nominală și numerică în care se înscriu preluările și transferările de fonduri, fragmente și colecții de documente; s-a renunțat la utilizarea lui, fiind înlocuit cu *registru general de arhivă* (v.) și *fișa „Situția fondului”* (v.).

tabigrafie (pal.), sistem de prescurtare, asemănător cu stenografia.

talpă (her.), sin. *cimpie*. V. *scut*.

taxă de sigilare (sig.), suma ce trebuia achitată pentru sigilarea unui act emis într-o cancelarie.

tăiat (scut tăiat) (her.), suprafață (scut, cartier sau mobilă) împărțită în două printr-o linie orizontală (a) sau diagonală, obținându-se un scut tăiat în bandă (b) și în bară (c). (Fig. 49 a, b, c).

tărfolog (dipl.), v. *terfelog*.

tehnică arhivistică (arh.), v. *arhivotehnic*.

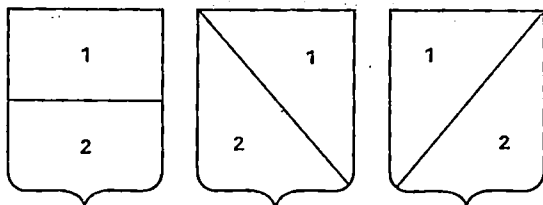

Fig. 49 a. Scut tăiat;
b. Scut tăiat în bandă;
c. Scut tăiat în bară.

telmică de confecționare a sigiliilor (sig.), procedee tehnice de efectuare a sigilării, respectiv: a) imprimarea matricii introdusă în diverse soluții pe document (sigiliu imprimat); b) aplicarea cerii calde pe suport și apăsarea matricii sigilare deasupra acesteia (sigiliu-aplicat); c) utilizarea unei foște-timbru care este plasată peste ceară (sau cocă) și obținerea, prin apăsarea tiparului sigilar, a unei imagini în relief (sigiliu-timbrat); d) realizarea unei bule din metal ori a unui sigiliu din ceară (protejat de un căuș, o capsulă metalică sau din lemn), care să fie prins cu șnur de suport (sigiliu-atrnat).

temelia (cron.), element cronologic răsăritean care indică vârsta lunii la o dată din an, mai ales cifra care exprimă această vîrstă în ziua de 1 martie a unui anumit an. T. exprimă diferența de zile dintre anul lunar, care are 354 de zile, și anul solar de 365 de zile și se bazează pe ciclul de nouăsprezece ani solari. Fiecărui an din ciclul lunar îi corespunde o t. și aceasta este cu unsprezece zile mai mare decît aceea a anului precedent. Corespunde în apus *epactei* (v.).

temperatură (arh., cons.), factor microclimatic important pentru păstrarea documentelor de arhivă. Temperaturile prea ridicate din depozitele de arhivă duc la degradarea documentelor prin deshidratare excesivă, iar temperaturile prea scăzute sau alternante antrenează modificări ale umidității relative a spațiilor, favorizînd degradările biologice. Temperatura optimă pentru depozitele de arhivă este de 16—18°C.

tenant (her., sig.), element exterior al scutului, reprezentat printr-un personaj uman care sprijină scutul.

teorie arhivistică (arh.). v. *arhivologie*.

terasă (her., sig.), mobilă a scutului făcînd parte din categoria figurilor naturale, reprezentînd solul cu neregularitățile lui.

terfelog (dipl.), catastif vechi, act vechi.

termen de depunere a documentelor (arh.), interval de timp stabilit prin acte normative, în limita căruia organizațiile predau Arhivelor Statului documentele ce fac parte din Fondul Arhivistic Național. T. se stabilește în funcție de creatorul de fond și genurile de documente. Sin. *termen de predare*.

termen de indexare (arh., inf.), cuvînt sau sintagmă definind un concept unic dintr-un domeniu de specialitate și folosit pentru descrierea documentelor în procesul de indexare.

termen de păstrare (arh.), limita de timp stabilită pentru păstrarea diferitelor categorii de documente, într-un fond, precizată prin *indicatorul termenelor de păstrare* (v.).

termen de predare (arh.), v. *termen de depunere*.

termen general (arh., inf.), termen cu rang de descriptor în tezaur, cu aplicabilitate în toate domeniile.

termen generic (supraordonat) (arh., inf.), termen care reprezintă o clasă de noțiuni din care face parte noțiunea reprezentată prin termenul subordonat (specific).

termen neacceptat (arh., inf.), termen înlăturat ca urmare a relației de sinonimie absolută sau convențională.

termen specific (subordonat) (arh., inf.), termen reprezentînd o noțiune care face parte dintr-o clasă de noțiuni reprezentată prin termenul generic (supraordonat).

termograf (arh., cons.), aparat de măsură și înregistrare grafică pe o diagramă a evoluției temperaturii dintr-un spațiu închis. Se folosește în depozitele de arhivă pentru urmărirea microclimatului.

termohigrograf (arh., cons.), aparat de măsură și înregistrare simultană pe o diagramă a temperaturii și umidității relative. Se folosește în depozitele de arhivă pentru urmărirea evoluției microclimatului.

termohigrometru (arh., cons.), aparat prevăzut cu un termometru și un higrometru. Se folosește în depozitele de arhivă pentru măsurarea factorilor de microclimat.

testament (dipl.), act juridic unilateral prin care o persoană fizică își exprimă dorințele ce urmează a-i fi îndeplinite după moarte, mai ales în legătură cu transmiterea bunurilor sale. Sin. (inv.) *diată*.

Teulescu, Petrache (1826—1885, București), director al Arhivei Țării Românești între anii 1859 și 1862, om de cultură, luptător activ al Revoluției de la 1848 din Țara Românească. S-a preocupat, în special, de organizarea arhivelor, păstrarea documentelor și publicarea acestora. A publicat lucrarea *Documente istorice*. Seria I, București, 1860, care cuprinde 59 documente, dintre anii 1593 și 1822.

text (dipl.), parte a formularului diplomatic, cea mai importantă, întrucît cuprinde conținutul propriu-zis al actului respectiv; **t.** însumează următoarele elemente: arenga (sau preambul), intervenția, narațiunea (sau expunerea), notificația (sau promulgația), dispoziția, sancțiunea, coroborația; **t.** evidențiază faptul juridic, justifică hotărîrea luată, expune împrejurările în care s-a creat actul, scoate în evidență dispozițiile date pentru concretizarea cuprinsului său și clauzele menite a-i sublinia importanța și a-i asigura executarea. Sin. *context*.

tezaur (arh., inf.), lista nominalizată de termeni (descriptori) ordonată alfabetic, indicînd relațiile semantice și logice ale acestora, ordonată în general și după clasele tematice ale unuia sau ale mai multor domenii la care se referă.

tezaur național politematic (arh., inf.), tezaur care acoperă la nivel de generalitate principalele domenii ale științei, tehnicii și economiei și care îndeplinește funcția de tezaur de bază în cadrul unui sistem național de tezaur.

tezaur satelit (arh., inf.), tezaur specializat pe domeniul construit, avînd ca punct de plecare un tezaur național politematic.

theca (arh.), v. *cella*.

tibi soli (dipl.), expresie utilizată pentru documente confidentiale. Scris și prescurtat: *t.s.*

tilda (pal.), v. *tila*.

timbrat (her.), termen care indică poziția unei mobile față de scut. Este propriu coifului cu cimier și lambrechini.

timbru (her.), termen care indică elementele exterioare ale scutului legate de coif, respectiv: a) coroana coifului; b) creștet; c) lambrechini.

timbru sec (sig.), sigiliul obținut printr-o presare foarte puternică (de obicei, printr-o presă de sigilat), care cuprinde suportul și scoate în relief semnul gravat pe matrice.

tipar de pecete (sig.), v. *matrice sigilară*.

tipar-sigilar (sig.), v. *matrice sigilară*.

titla (pal.), semn grafic a cărui formă clasică este o linie orizontală ondulată; are o dublă valoare: a) așezată deasupra cuvântului indică prescurtarea lui și b) așezată deasupra slovei marchează valoarea numerică a acesteia. Sin. *tilda*, *titula*.

titula (pal.), v. *titla*.

titulatură (dipl.), v. *intitulație*.

tonfilm (arh.), v. *bandă sonoră*.

tradiția unui sigiliu (sig.), ansamblul informațiilor transmise asupra sigiliului. Sigiliul poate fi cunoscut prin matricea sa, printr-o amprentă într-un material divers, printr-un mular-negativ sau mular, o fotografie sau un desen, descriere sau o simplă mențiune, o urmă pe suport sau printr-o formulă de coroborare.

transcriptum (dipl.), v. *copie*.

transfix (dipl.), grup de documente format prin suprapunerea a două sau mai multe acte, unul cuprinzând justificarea celuilalt și care sînt sigilate cu același sigiliu ale cărui legături sînt trecute sub suportul ambelor piese.

transport (arh.), denumire pentru primele depuneri de acte la Arhivele Statului, încă de la începutul înființării lor, pentru a indica fiecare din grupele de documente primite într-o singură zi, ordinea depunerilor fiind marcată prin numărul de ordine identic pus pe toate dosarele depuse odată.

transportor general (arh.), inventar de documente înlocuit pe transporturi. V. *transport*.

transumpt (transsumptum) (arh., dipl.), termen folosit în evul mediu în Transilvania pentru documente emise de locurile de adevărire, în care erau transcrise documente originale prezentate de cei interesați sau din arhiva proprie. T. avea valoare de copie autentică. În prezent, pentru t. se folosește termenul de *document-cadru*.

tratată (dipl.), act juridic ce consfințește înțelegerea încheiată între două sau mai multe state, în scopul de a crea, modifica sau stinge drepturi și obligații în raporturile dintre ele.

trema (pal.), semn diacritic (¨) folosit, de obicei, deasupra literelor i, v, y.

Triennialberichte (dipl.), raport trienal de activitate introdus prin „Instrucțiunea de organizare a arhivei și de prelucrare a materialului documentar“, elaborată în anul 1876 de arhivarul Franz Zimmermann (Sibiu). Întocmit din trei în trei ani de către arhivar, el cuprindea informații despre ordonare, inventariere, selecționare, completarea ba-

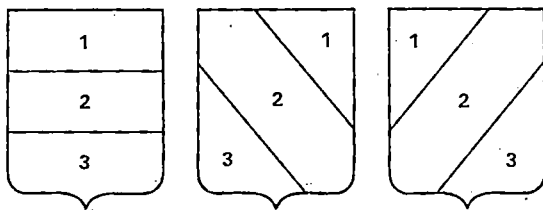

Fig. 50 a. Scut tripartit în briuri;
 b. Scut tripartit în bandă;
 c. Scut tripartit în bară.

zei documentare prin preluări de fonduri și colecții, achiziții și donații, completarea bibliotecii, pregătirea profesională a arhivarului și a secretarului de arhivă, desfășurarea cursurilor de diplomatică și palcografie latină, activitatea de cercetare la sala de studiu, valorificarea științifică a documentelor de către arhivar, probleme administrativ-financiare. Au fost întocmite pînă în anul 1945, cînd Arhiva națională săsească a intrat în componența Arhivelor Statului Sibiu.

triere (arh.), ieșit din uz. V. *selecționare*.

tripartit (her.), suprafață (scut, cartier etc.), împărțită în trei printr-o linie orizontală sau diagonală, obținîndu-se un scut tăiat în briuri (a), în bandă (b) și în bară (c). (Fig. 50 a, b, c).

t.s. (dipl.), v. *tibi soli*.

turn (her.), mobilă făcînd parte din categoria figurilor heraldice artificiale, reprezentată ca o construcție rotundă, pătrată sau poligonală care se ridică deasupra unei clădiri.

tuș roșu (sig.), v. *chinovar*.

T

țâncușă (dipl.), 1. Bucășică decupată dintr-un act, scris de obicei pe pergament, pentru a anula destinatarului actului, în urma unei hotărâri domnești, anumite drepturi de proprietate, privilegii etc. Uzanță mai ales a cancelariei domnești din Moldova. 2. Parte tăiată din act pe care o păstra cel ce trebuia să primească plata, ca mijloc de control la facerea socotelilor. 3. Fișie de pergament care asigură prinderea sigiliului de suportul actului.

țeapă (her.), v. *piese onorabile* ale scutului.

U

u.a. (arh.), prescurtare pentru *unitate arhivistică* (v.).

ultrafișă (arh.), v. *ultramicrofișă*.

ultramicrofișă (arh.), foaie rectangulară de film fotografic conținând numeroase imagini organizate pe șiruri și coloane, totalizând câteva mii de cadre miniaturizate ale documentelor de arhivă. În general, reducerea imaginii documentelor pe u. variază între 42:1—100:1, ajungându-se astfel ca pe o u. cu indice mare de reducere a imaginii să încapă câteva mii de microcopii. Sin. *ultrafișă, superfișă, microfișă cu indice mare de reducere*.

umbră (her.), reprezentarea unei figuri numai prin conturul ei.

umerii scutului (her.), cantoanele din dreapta și stînga șefului.

Umschlagsbogen (arh., cons.), denumire dată în instrucțiunile administrative din 1841 ale registraturii Trezaurariatului Transilvaniei pentru coala de arhivă (v.).

undare (her.), reprezentarea undulară a unei mobile sau piese. În mod obișnuit briul este înfățișat astfel.

unicat (dipl.), v. *document unicat*.

unitate arhivistică (arh.), unitate de evidență și clasificare a documentelor în arhivă, care reprezintă un document distinct sau totalitatea documentelor care au o importanță de-sine-stătătoare. Se individualizează prin conținutul și forma sa, referindu-se la o acțiune, problemă sau lucru și ocupă o poziție distinctă într-un instrument de evidență. Sin. *unitate de evidență, unitate de inventariere, unitate de păstrare.*

unități arhivistice cu termen de păstrare permanent (arh.), categorii de documente care prezintă importanță documentar-istorică sau practică, fac parte din Fondul Arhivistic Național și se păstrează permanent.

unități arhivistice cu termen de păstrare temporar (arh.), categorii de documente care nu prezintă valoare documentar-istorică, iar valoarea lor practică este limitată în timp. Durata păstrării u. este stabilită prin *indicatorul termenelor de păstrare* (v.).

unitate de evidență (arh.), ieșit din uz. V. *unitate arhivistică.*

unitate de inventariere (arh.), ieșit din uz. V. *unitate arhivistică.*

unitate de păstrare (arh.), ieșit din uz. V. *unitate arhivistică.*

urare finală (dipl.), formulă des întâlnită în actele de formă epistolară, prin care se încheie textul și care exprimă o urare la adresa destinatarului fie printr-o frază, fie printr-un verb. U. poate avea forma unei semnături sau poate îmbrăca aspectul figurat al lui „Benevolete“.

urbariu (dipl.), termen folosit în Transilvania medievală pentru un document în care erau consemnate obligațiile iobagilor față de stăpînul feudal.

urgens (arh.), indicație de registratură pentru rezolvarea urgentă a unui document, folosită în Transilvania în sec. XVIII—XIX.

urie (dipl.), denumirea unui act folosit în Moldova, prin care se întărește o posesiune ce se poate transmite din tată în fiu, prin moștenire; hrisov (în Țara Românească).

uricar (pal.), v. *grămătic.*

u.s. (dipl.), v. *ut supra.*

ut supra (dipl.), expresie folosită în documente, referindu-se la fapte relatate anterior în același document. Seris și prescurtat *u.s.*

V

vacuum (arh.), mențiune de registratură pentru indicarea lipsei documentelor dintr-o cămașă de documente sau dintr-un fascicul.

validare (dipl.), acțiunea de a investi un înscris cu putere juridică prin aplicarea semnelor menite a proba autenticitatea sa. Sin. *autentificare*; **v. excepțională a documentelor** (sig.), sigilarea unor acte, în mod diferit decît se obișnuiește, în vederea sublinierii importanței lor sau pentru a marca împrejurările deosebite în care au fost emise. Se cunosc următoarele procedee de validare deosebită a actelor în cancelariile domnești: a) cosigilarea actelor cu sigiliul domnului și al unor boieri din sfat; b) prinderea a două documente (avînd emitenți diferiți) sub același sigiliu; c) autentificarea unor acte cu două sigilii de text (putînd fi sigilii mari sau un sigiliu mare și unul mic); d) întărirea unor acte și cu sigiliile domnilor succesivi emitentului sau în a doua domnie a acestuia.

Valoare (a documentului) (arh.), putere informațională a documentului care, la rîndul ei, determină importanța politică, științifică, economică, socială, culturală și obștească a acestuia; **v. documentar-istorică**, importanța informațiilor documentar-istorice pe care le conțin unitățile arhivistice dintr-un fond sau colecție. Toate documentele care prezintă **v. documentar-istorică** fac parte din Fondul Arhivistic Național și se păstrează permanent. Importanța istorico-documentară a unităților arhivistice este dată de valoarea informațiilor cu privire la dezvoltarea societății din punct de vedere social, economic, politic și cultural, de-a lungul veacurilor. **V. Fondul Arhivistic Național**; **v. juridică**, proprietate transmisă documentului prin norme legale, exprimată prin particularitățile interne și externe ale acestuia; **v. practică**, suma informațiilor conținute de o unitate arhivistică dintr-un fond sau colecție și care servesc la rezolvarea unor probleme curente economice și sociale; **v. a sigiliilor** (sig.), determinarea importanței pe care o au izvoarele sigilare din punct de vedere: a) istoric (informațiile de natură istorică pe care le transmit); b) juridic (puterea juridică probatorie a sigiliilor); c) estetic (importanța lor pentru istoria artei).

valorificare a documentelor (arh.), *v. folosire a documentelor*.

varia I. (arh.), denumire dată unor serii de documente pentru a indica faptul că acestea se referă la probleme diferite; **2.** (pal.), denumire grecească a accentului grav (´) din scrierea chirilică.

văleat (cron.), element cronologic principal de datare, prin care se denumește anul după sistemul erei bizantine; se folosește în datarea documentelor pînă în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea; exprimă anul de la „facerea lumii“, de la Adam sau de la „zidirea lumii“. În sec.

al XVII-lea apare datarea cronologică după era noastră, uneori în paralel cu *v.* Actele de cancelarie redactate în limba slavă sau română au textul datat cu anii de la nașterea lui Hristos; cele redactate în limba latină folosesc, în exclusivitate, anii erei noastre, de unde formula: *anno domini* = în anul domnului.

velin (dipl., pal.), pergament fin și suplu, fabricat din piei de animale tinere, cu o preparare deosebită pe ambele fețe, folosit în evul mediu timpuriu la scrierea manuscriselor, utilizat ulterior în cancelariile apusene și pentru diplome sau brevete. *V. pergament.*

verde (her.), culoare utilizată la alcătuirea stemelor; se reprezintă convențional prin linii diagonale de la dreapta la stînga și semnifică dragoste, tinerețe, frumusețe, libertate, scutire. *V. smalturi.*

verificarea existentului (arh.), operațiune de confruntare a unităților arhivistice cu inventarul, în vederea stabilirii existenței și stării documentelor în scopul asigurării integrității și a bunei lor păstrări în Arhivele Statului; se efectuează numai asupra fondurilor și colecțiilor dondate, inventariate și selecționate. Constatările se consemnează într-un proces-verbal care se încheie separat pentru fiecare fond sau colecție și se păstrează la dosarul fondului.

verso (dipl.), expresie folosită pentru a doua pagină a unui document sau a unei file scrise. *Sin. dorso.*

vertatur, verte (dipl.), expresie folosită în subsolul primei pagini a unui document, pentru a atrage atenția că textul continuă și pe verso.

vestigii sfragistice (sig.), *v. vestigii sigilare.*

vestigii sigilare (sig.), termen ce definește generic totalitatea izvoarelor sigilare, adică a matricelor sigilare și a impresiunilor acestora, inclusiv a fragmentelor și resturilor de sigilii, existente pe documente importante, pentru efectuarea cercetărilor sigilografice. *Sin. vestigii sfragistice.*

vide (arh., dipl.), indicație de cancelarie sau registratură, pentru scrierea pe curat a documentului după concept sau pentru menționarea altor documente în legătură cu documentul de referință. *Sin. confer, conferatur.*

vidimus (dipl.), reproducerea integrală a textului unui act fără a modifica ceva din cuprinsul său de către o persoană care garantează prin semnătura și sigiliul său faptul că a văzut la înscrisul transcris semnele de validare pe care, în general, le descrie; *v. confirmativ, v.* prin care autoritatea emitentă nu se mulțumește doar să reproducă actul respectiv, ci îl și confirmă; *v. de v., v.* în care actul reproduș este el însuși un *v.* Unele acte au străbătut secole sub forma unor *v. succesive.*

vinietă (min., dipl.), miniatură realizată, de obicei, pe laturile suportului unui act, în scopul evidențierii începutului sau sfîrșitului cadrului scris; *v.* este compusă din ornamente florale sau geometrice, contribuind la creșterea gradului de solemnitate a actului.

virtul scutului (her.), *v. scut.*

vocabular controlat (arh., inf.), listă normalizată de descriptori și simboluri, orînduită alfabetic, indicînd și relațiile semantice ale acestora.

volumen (dipl.), foaia (ori foile) de pergament sau hirtie pe care documentele erau scrise numai pe o față, sub formă de volum, și răsucite sul în jurul unui suport de lemn sau metal. V. *sul*, *manuscris*.

Vorspann (arh.), denumire dată în unele arhive din Transilvania seriei de documente privind cărăușiile. Sin. *coniuncturalia*, *praeiuncturalia*.

vrahia (pal.), semn diacritic (˘) indicînd scurtarea unei vocale. V. *semne diacritice*.

vultur (her.), v. *acvilă*.

X

xerocopie (arh., cons.), copie a unui document obținută prin procedeul xerox. Sin. *xerografie, copie xerox.*

xerografie (arh., cons.), v. *xerocopie.*

xerox (arh., cons.), v. *aparat de xerografiat.*

Z

zapis (dipl.), 1. Termen învechit, utilizat în documentele slavo-române pentru a denumi o dovadă scrisă sau un text (Fig. 51). 2. Orice înscris cu caracter juridic încheiat între două persoane particulare. V. *document scris, act.*

zbor (her.), figură heraldică naturală reprezentată ca două aripi de pasăre (când acestea sînt de ingeri sau grifoni, pot fi denumite și cu termenul *aripi*). Cînd se utilizează o singură aripă, se blazonează cu termenul de semi-zbor. **Z.** și semi -z. Au fost deseori utilizate ca cimier.

zgomot (arh., inf.), numărul documentelor nerelevante, selectate într-un proces de regăsire a informațiilor referitoare la o anumită temă.

Zimmermann, Franz Josef (9 septembrie 1850, Sibiu — 27 ianuarie 1935, Linz, Austria), creator al școlii arhiviste moderne din Transilvania, arhivar la Arhiva națională săsească din Sibiu (1875—1908). Are meritul de a fi contribuit substanțial la transformarea Arhivelor naționale săsești într-o instituție publică (1876). Prin Instrucțiunea de organizare a arhivei și de prelucrare a materialului documentar, elaborată în anul 1876, pune bazele arhivisticii moderne. **Z.** este inițiatorul unui curs de paleografie și diplomatică, avînd merite deosebite în formarea cadrelor de specialitate și în popularizarea arhivelor. Principalele sale lucrări sînt: *Über die Herausgabe von Urkunden*, în „Korespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde“, I, Sibiu, 1878; *Das Archiv der Stadt Hermannstadt und der sächsischen Nation in Siebenbürgen*, în „Archivalische Zeitschrift“, München, III,

1878, IV, 1879; *Das Archiv der Stadt Kronstadt*, în „Archivalische Zeitschrift“, V, München, 1880; *Die Vereinigung des Kapitulararchives von Karlsburg und des Konventarchives von Kolosmonostor mit dem Landesarchiv in Ofenpest*, Sibiu, 1882; *Aus alten Einbänden von Rechnungen aus den Jahren 1506—1691*, în „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde“, Neue Folge, XIX, Sibiu, 1884; *Chronologische Tafel der Hermannstädter Plebane, Oberbeamten und Notäre in den Jahren 1500—1884*, în „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde“, XIX, Sibiu, 1885; *Das Archiv der Stadt Hermannstadt und der Sächsischen Nation*, Sibiu, 1887 (ed. a II-a, Sibiu, 1901); *Über Archive in Ungarn, Ein Führer durch ungarländische und siebenbürgische Archive*, în „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde“, XXIII, Sibiu, 1891; *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, în colaborare cu Werner Carl și Müller Georg, vol. I, Sibiu, 1892, vol. II, Sibiu, 1897, vol. III, Sibiu, 1902; *Die Lage des Archivs der Stadt Hermannstadt und der Sächsischen Nation*, Viena, 1905; *Mehr Fachmänner für unser Schrifttum*, Sibiu, 1925.

Zotta, Sever, (27 aprilie 1874, Chisălău — 14 octombrie 1943, Iași), director al Arhivelor Statului din Iași între anii 1912 și 1934. A studiat la Universitatea din Viena dreptul și științele de stat, luîndu-și licența la București în 1905. A fost ales membru corespondent al Academiei Române în 1919. S-a ocupat, în special, de îmbogățirea fondului arhivistic și de o strictă evidență a acestuia, reînființînd colecțiile de documente, hărți și sigilii, fiecare cu inventare separate. S-a străduit ca prin publicații să facă cunoscut tezaurul de documente al arhivelor ieșene, manifestînd, în special, preocupări pentru genealogie. Z. a fost fondatorul și totodată colaborator consecvent al revistelor „Arhiva genealogică“ (1912) și „Ion Neculce“ (1921), unde a desfășurat o bogată activitate publicistică, semnînd studii sau editînd documente de arhivă.

THE STATE ARCHIVES IN ROMANIA

As everywhere else, the history and evolution of the Romanian archives was determined by the stage of development and organization of the society, by the character and mode of operation of the institutions, and by the degree of development of the writing and of the conception regarding the document value too.

The first feudal archives were made up by the receiver, the decisive element for keeping the document being its juridical value for the beneficiary to prove his rights and liberties. Therefore, the oldest archives are those formed by various communities having special rights: towns, institutions or ecclesiastical communities, families, various collectivities.

The increase of the volume of documents, and especially the need to keep administrative documents besides the juridical ones, as a result of social and economic development and of the creation of an organized institutional frame, have imposed the drawing up of records by bringing in the registry system. During this time period all the drawn up documents were kept in (complete or partial) copy form in a register of the issuing person archives. The archives of the confirming places are in Romania the oldest archives of this type out of which fragments of proceedings have been kept up to now, where their activity in issuing authentic documents, in putting into execution various procedural deeds and executory warrants was written down as far back as in the 15th century. There are such fragments in the Alba Iulia "Capitlu" (Chapter of canons) archives from 1318, and in those of the Cluj-Mănăstur "convent" from 1438.

As regards Wallachia and Moldavia, mentions are made of the coming out of the register archives as far back as in the 15th century. Thus, in Stephen the Great's charter of August 31st, 1458, the "catastih" (register) of the Moldovița monastery is mentioned. Starting with the reign of Constantin Brâncoveanu, the princely chancellor's office began to make up a register (Brâncoveanu's register), where the content of the issued documents and the Treasury accounts were recorded; then during Constantin Mavrocordat's reign (beginning with the year 1741), the use of registers for the complete or brief transcription of the issued documents is established both in Wallachia, and in Moldavia.

The period of the "administrative" or "secretariate" registry archives actually means the making up of the modern archives, when, besides the document proper, the rough drafts, mentions, reports adjacent to the document, whose recording is obtained through instruments, began to be kept.

The choice of the places for keeping the documents was an important factor in the making up and organization of the archives. At the

beginning of the 18th century, the deeds of special interest began to be kept in the chancellor's offices of the Bucharest and Jassy metropolitan churches and monasteries, which thus became the first general archives of the country. This role was played in Transylvania by the confirming places within the "chapters" (of cannons) and convents. During the Transylvanian principality (1541—1690), the archives of the towns were the best organized. After 1695, the registry was established in the Aulic Chancellor's office from Transylvania, and after 1790 the modernization of these archives began.

The institutional changes from the beginning of the 19th century, as a natural result of the 1821 revolution led by Tudor Vladimirescu, also included the process of organizing the general archives of the country.

A specialized institution for the management and storage of archive documents was created by the setting up in Bucharest (1831) and Jassy (1832) of the State Archives. A social desideratum was thus accomplished, and, to the same extent, a national imperative. The conception according to which the archives are first of all used as a source for the investigation and knowledge of the motherland history lies at the bottom of the new institution organization, in agreement with their task to gather, store and turn to account the documentary treasury of the country.

Although their activity was developed under quite unfavourable conditions, many material difficulties being met, the State Archives have however witnessed an uninterrupted progress thanks to the competence and perseverance of some high reputation personalities of the Romanian culture at their head.

A new stage in archives organization was marked by the carrying out of the Union of the Romanian Principalities (1859), an historical act of a special consequence which brought about deep social transformations. Centralized organization measures for the State Archives have been also taken within the process of building up the modern Romanian State. On April 4, 1862, as a result of the union of the Moldavian and Wallachian institutions, the General Directorate of the State Archives was founded with residence in Bucharest and a branch office in Jassy, under the administration of the Ministry of Culture and Public Education. The most important stocks from the feudal period, held up to that moment by the monasteries, were thus gathered within this institution.

An important action aiming at improving the archive activity was an attempt to found district archives. To this effect we mention the draft bill drawn up in 1870, accompanied by a draft of regulations for this bill application, whose provisions remained as desiderata to be accomplished later on, in 1920, when four regional directions were set up.

The transformation and organization of the State Archives in an institution of the national archives type — meant to keep the historical sources and to turn to account their investigation, according to the changes that took place following the achievement of the Romanian unitary national state (1918), — were provided for in 1925 by the "Law on the State Archives Organization". This law reflects the principles of archive organization of the period when it was drawn up, at the same time incorporating the archive experience stored for nearly a century, including provisions regarding the management, staff,

storage, and scientific activity. The archive network further developed on the basis of the provisions of this law, district branches being set up in the Craiova (1931), Timișoara (1936), Năsăud (1937), Brașov (1938), Suceava, Buzău and Sibiu (1945) towns. The same law provides for the functioning of the vocational school for palaeographic archivists, set up in 1924, and sanctions the legal existence of the specialized periodical publication "The Archives Review" published in 1924 and also provides for the setting up of the Museum of the State Archives (1926).

During the stage following the publication of the law in 1925, the competence of the State Archives broadens according to the new instructions according to which modern working principles are applied in the archives activity.

In 1951, by a decree of the Presidium of the Grand National Assembly, the State Archives are passed from the Ministry of Public Education to the Ministry of Home Affairs, the respective operation norms and prerogatives being established during the same year.

Besides the role of conserving and scientifically turning to good account the documents preserved, the State Archives are invested with new rights for the guidance and supervision of the archive activities in the institutions, for fixing the time limits for keeping the documents, for keeping records of the archival funds throughout the territory of the country.

Following the administrative and territorial division, during the same year too, the regional services were set up, so as to form a complete network of the State Archives institutions having well-defined competences.

The role and mission of the institution are amplified by the Decree No. 353/1957 and by the Decision of the Council of Ministers No. 1419 of the same year, setting up the State Archival Funds of the People's Republic of Romania, establishing the categories of documents belonging to this concept and stating the name of the creators of documents; the expert (selecting) committees are also set up by this decree and the Guide of the limit time intervals for keeping the documents and the list of the categories of materials subject to selection are fixed within a recording and a unitary assembly of methods as working instruments.

According to the new exigences, the activity of the State Archives has acquired new regulations, an adequate legislative framework being created by the Decree No. 472/1974 regarding the National Archival Funds of the Socialist Republic of Romania, and by some changes brought to it in 1974.

Summing up the fundamental principles of the archive activity so far, this decree determines new duties and responsibilities in the organization, keeping and using of the documents belonging to the National Archival Funds, as part of the national and cultural patrimony, establishing the archives' juridical organization, securing a more efficient protection to the documents and specifying tasks and responsibilities of first importance for the producers and holders of documents belonging to the National Archival Funds.

Today, more than ever, the richness and variety of the material held by the State Archives forms a solid basis of documentation for the most varied fields of activity, supplying important information on all the social, political, economic and cultural phenomena that took place throughout Romania's age-old history.

The documents are stored in the State Archives deposits by funds and collections. The archival funds of the central institutions are stored with the Central Archives Management in Bucharest, beside some personal and family funds, collections, etc., and the branch offices shelter the funds of the local institutions, of the enterprises, various personal and family funds, and collections of documents. Sometimes, the branch offices have also funds of some institutions of central character, which had in the past their residence in the respective territory (for instance, the Transylvanian Treasury in Sibiu, the Mine Treasury of Transylvania and the Fiscal Directorate in Cluj, the Department of the Home Affairs, the Moldavian Treasury, in Jassy).

From the chronological point of view, the documentary material in the State Archives deposits covers a wide historical period.

The oldest documents stored as originals regarding the Romanian countries are: the one from 1223 by which Andrew II, King of Hungary, confirms to the Cırța monastery the estate of Csnădioara and the land taken from the Romanians; the one from 1368, January 20, by which Vladislav, the prince of the Romanian Country, establishes the custom duties to be paid by the merchants from the Brașov town and district in his country, as well as the one from 1392, March 30, by which Roman, the Moldavian prince, presents Ioanus the Brave with some villages on the Siret river.

There are some mentions in the documentary evidence we have, which prove the existence of some older documents than the above destroyed however by the vicissitudes of time.

The oldest archival fund, forming at the same time the most important one from the point of view of the information regarding the evolution of the Romanian feudal life, is the Wallachia Metropolitan Church fund, which is held in the deposits of the Central Archives in Bucharest and is made up of 10,400 archive units created during the 1437—1890 period.

From the point of view of their content, the archive sources reflect the evolution of our people, the whole development process of the Romanian civilization. It may be said that there is almost no important event in the history of our people which is not recorded in archive documents. These authentic sources are a proof through centuries that the Romanians, led by some brave princes, such as Basarab and Bogdan, Mircea the Old, Iancu of Hunedoara, Stephen the Great, Prince Ioan, Michael the Brave, Matei Basarab, Vasile Lupu (Basil the Wolf), Serban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu, Demetrius Cantemir and many others, have unflinchingly, heroically and devotedly defended their freedom and independence. This was also the dream of the great patriots from the modern era, from Tudor to Nicolae Bălcescu and Mihail Kogălniceanu, from the Union generation to that of the Independence. Many documents emphasize the proletariat affirmation and organization as a class, the development of the socialist and labour movement leading to the creation of the Romanian Communist Party. There are also many data regarding the hot patriotism and the abnegation proved by the Romanian armies, by the masses of the people from Romania during the first World War battles for the motherland defence, for the safeguarding of its unity and territorial integrity, as well as regarding the full achievement of the Romanian people's unity (1918).

Romania's implication in the second World War, the intensification of the communist struggle culminating with the antifascist and anti-imperialist insurrection for national and social liberation from August 23-rd, 1944 — are also moments recorded in the State Archives funds and collections.

Beside the strictly historical problems, the archive documents offer wide information on the economic and social life, the cultural and artistic activity, the teaching development, the demographic and sanitary situation, etc.

In order to enlighten persons who do not know the archive activity, but are interested in it, we will try to present more systematically and, of course, more selectively the funds and collections held by the State Archives. It seemed to us that the most adequate principle for this presentation is that of the archival fund creators.

Archives of the highest institutions of the State power

The content of these categories of funds sums up documents of utmost importance: decrees, justificatory written statements, decisions, laws, ordinances, princely bills, etc.; reflecting both the instructional structure of the country during various historical stages, and the role of some political personalities in the development of historical processes. The documents of these archival funds transmit the most precious information about the main moments of our people's history, allowing at the same time to analyse the economic and political relations with other states.

Among the most significant archival funds of this type we mention: Princely Divan — Jassy; National Assemblies of Moldavia and Wallachia; Transylvania Diet; Legislative Assemblies—Bucharest and Jassy; Royal House; State Council; Assembly of Deputies; Senate; Plebiscites, etc.

Central administrative (governmental) archives

The documents included in these categories belong to the central administrative institutions. Among the old central institutions, the Transylvanian Diet has documents from 1563. The old archives of the princely councils or Divans in Moldavia and in Wallachia have not been kept, although mentions about their existence are found in the documents even from the end of the 14 th century onwards. As regards the modern and contemporary era, the ministry and department archives are included in the category of these archives, and especially those of the central institutions of the State power and administration.

The most important archival funds of the government institutions that may be found in the deposits of the State Archives are: Transylvania Guberniu — Cluj, Sibiu; Aulic War Council — Bukovina; Bukovina Government; Princely executive Divan No. 7 from Timișoara; Mine Treasury; Wallachia executive Divan; Presidency of the Council of Ministers; Directing Council; Ministry for Home Affairs; Ministry for Foreign Affairs, Ministry of Agriculture; Ministry of Cults and Public Education; Ministry of Finance; Ministry of Industry and Trade; Ministry of Education; Ministry of Justice; Ministry of Labour, Public Health and Social Protection, etc.

Archives of the local administrative institutions

The local administrative units (district, region, county, area, seat, with their subdivisions, villages, towns, market towns, etc.), including documents such as: orders, memorandums, appeals, correspondence, donations, privileges, protocols, registers, complaints, economic plans for soil and subsoil exploitation, taxation lists for the inhabitants, lists of expenses, etc. Usually, these documents include besides the strictly administrative problems, also economic, social, juridical, health information.

Among the oldest funds from these archives category we mention: the Townhall of the Dej town with documents from 1283; the Townhall of the Bistrița town with documents from 1291; the Middle Solnoc county, with documents beginning from 1550; the Turda county with documents from 1607; the Odorhei seat with documents from 1506; the Prefect's office of the Satu Mare district, with documents from 1577 etc.

Archives of the judiciary institutions

The archival funds coming from judiciary instances, from the Colleges of Barristers, the judges and prosecuting magistracy are included in this category of archives; they consist of documents such as deeds with civil and criminal cases, files with acts to be authenticated, deeds for registering commercial or industrial firms, deeds of executions, registers for transcription of sale, dowry, mortgage, etc. documents.

Among the judiciary institution archives held with the State Archives we mention: the Chancellorship of the Lower Country, Chancellorship of the Upper Country, Chancellorship of the Foreign Affairs, Eight Department, Seven Department, Four Department from Craiova; Appealing Divan of the Lower Country, Moldavia; Appealing Divan of the Lower Country and Appealing Divan of the Upper Country, Wallachia; Judicial Divan—Bucharest; Judicial Divan—Craiova; High Court of Cassation of the Justice; Court of Appeal—Bucharest; Military Tribunal—Jassy; State Bar etc.

Archives of the economic institutions and enterprises

These archives consist of documents coming from institutions and enterprises with prerogatives in various economic fields. Most of these funds are created by the industrial enterprises and institutions (geological and mining inspectorates, regional geological and mining control offices, mining and oil companies, refineries, factories, plants, chambers of industries, etc.), consisting of reports regarding the ore extraction, processing and transformation; plans regarding the ore stocks; investment plans, reports, production reports with statistical accounts regarding production increase, incomes, expenses, internal and external payments, maps and topographical sketches, labour contracts, salaries, etc.

The oldest economic funds are; the Baia Mare mining management and metallurgical works (1669—1948), Zlatna chemical and me-

tallurgical works (1789), the mining and geological inspectorate in Baia Mare (with documents beginning with 1789), the General Mining Inspectorate from Valea-Jiului—Petroșani, Caransebeș Electric power Station etc.

Information regarding the agriculture development in our country may be found in documents from the funds set up by the agricultural enterprises and institutions: district agricultural inspectorates, rural district agricultural inspectorates, district agricultural counsellorships, district agricultural services, agricultural chambers, agricultural divisions, district pasture ephors, agricultural farms, I.A.S. (Agricultural State Enterprises), S.M.A. (Agricultural Machine Stations), district agricultural trusts, district agricultural managements, etc. The respective documents include instructions, arrangements of cadastral plans for estates, plans for expropriations and allotments, draught-plans, site plans for parcelling out, reports with the state of the expropriation, allotment works, judgement sentences, appeals, statistical records, agricultural programs, exploiting, sowing, production schedules, etc.

The archives of economic institutions also include funds of bank and financial institutions, as for instance: the National Bank with its branch offices, the Bank for Agriculture, Industry and Trade, Financial rural Credit, land-town Credit, village people's banks, agricultural banks, trade banks, credit and savings institutions, district treasure houses, commune tax-gatherer's offices, etc. These archives consist of recording in bank operation registers, cash documents, correspondence regarding the granting of credits, intabulations and discount auctions, subsidizing of urbanistic works, yearly reports and balance-sheets of some banks and saving houses, etc. The oldest bank funds are the Transylvania Treasury—Sibiu (with documents from 1690) and the Moldavia Treasury—Jassy (with documents from 1763).

The funds of the economic institutions and enterprises include sources regarding also the trade and transport development.

Archives of the military institutions

The army institution is as old as the state. For older periods, the military institutions have set up no archives, in none of the three Romanian countries, information on the military activity being found in the diplomatic documents held by the addressees, or, for Transylvania— with the administrative institutes also having military prerogatives: counties, seats, magistrates. In the modern and contemporary time, military archives proper are set up at the same time with the creation of the army permanent institution with a very extensive network of units and subunits. Among the military archival funds held with the State Archives we mention the following: the General military Command of Transylvania (1703—1865), General Banat Command, Timișoara (1722—1918), The 2-nd frontier guard infantry Romanian regiment from Transylvania, Năsăud (1762—1851), Romanian-Banat frontier guard regiment No. 13, Caransebeș (1799—1872), the High General Staff (1830—1898), Moldavia Militia etc.

Archives of the sanitary institutions

The archives of the medical institutions were especially held during the 20th century. Information about the development of the sanitary activity previous to this time period is found both in the fund of administrative institutions, and in the ecclesiastic funds also, or with various addressees. The documents include data on the evolution of public health, popular remedies, recipes, etc.

Among the funds of these institutions held with the State Archives we mention: the Hospital of the Misericordian monastic order — Oradea (1760—1926), the Holy Virgin Hospital — Roman (1838—1930), the Filantropia women hospital — Bucharest (1883—1946), Colțea hospital (1889—1945), Committee of quarantines, Civil Hospitals Ephors, Red Cross, Bucharest general sanitary inspectorate etc.

Cultural archives

This category of archives consists of documents coming from various culture and art or educational institutions, or from writers, cultured men and artists.

Information in connection with the history of writing and printing, of teaching, art and literature may be found in these documents.

Among the culture archives stored with the State Archives we mention: the Association of physicians and naturalists from Jassy (1830); the Association for literature and culture of the Romanian people "Astra", with its branches; the Romanian Athenaeum (1864—1949); the Blaj library (with documents starting from the 18th century); the Commission of historical monuments; the Cultural League; "Romanian Casina" — Braşov (with documents starting from 1847) and Năsăud (with documents from 1906); The culture reunion "The Three Crişrivers" — Oradea (1922—1940); The Romanian women reunion from Braşov (1849—1922).

Starting with the 17th century, education archives were held with: the Odorhei reformed College (beginning with documents from 1687) and the one from Tirgu-Mureş (the 17th century — 1948). The funds of the Law Academy in Oradea is held from the 18th century (1728—1934). But most of the education funds are from the 19th century: The Mihăileana Academy — Jassy (1836—1859), The theological Academy — Blaj, The Fine Arts Academy — Jassy (1859—1949), the Jassy University, the Cluj University, School Establishment etc.

Among the many categories of funds existing in the State Archives deposits, we also mention those of the social institutions (Union of the workers from Romania, General Federation of the artisans, etc.) and those of the ecclesiastic institutions. The ecclesiastic archives are among the richest and oldest and are made of the documents of the metropolitan churches, dioceses, parishes, monasteries, hermitages, and of the documents lodged for storage with these institutions by private persons. The metropolitan churches and some monasteries kept official documents too.

The ecclesiastic archives started to be stored with the State Archives in 1862. Today, according to the Decree No. 472/1971 regarding the National Archive Funds, the cult organizations holding such do-

cuments belonging to the National Archive Funds are obliged to declare them to the General Management of the State Archives with the view of delivering them for permanent storage.

The private and family archival funds form an important source of documentation. The oldest ones are the boyar or nobiliary archives, consisting of privileges, estate confirmations, diplomas afforded by voivodes and princes, property documents for the management of estates, accounts, recordings, those from Transylvania also including conscriptions and "urbarii". The private and family archives from the modern period include a various range of documents: regarding estates, civil status, studies documents and function appointments, manuscripts, correspondence, etc.

Among family archival funds we mention: "Gyula y Kuun" with documents from 1239, "Apor" from Lower Turia (1325-1885), Banffy (1227-1944), Bogdan from Mărtineni (1591-1932), Cosma from Ghelnița (1536-1882), Irinyi (1264-1944), Aurelia and Andrew Nicolescu (1623-1939), Rednic-Giulești (1364-1947), and among the private ones we mention: Sever Zotta (1502-1947), I. C. Brătianu (1623-1932), Ilie Dăianu (1709-1955), B. P. Hasdeu (1711-1907), Demetrius Ghica (1735-1889), Eudoxiu Hurmuzaki (1709-1925), Mihai Eminescu (1871-1883), Nicolae Iorga, Spiru Haret.

The archive documents may be also organized in collections, besides the archival funds. Within the State Archives, they are structured according to several criteria: chronological, thematic, language, support, and others. a.o. Consequently, there are the following collections: Commemorative and foundation documents, Privileged documents, Turkish documents, Greek documents, Stamps, Rolls, Seals, Plans and boundary limits, Manuscripts.

In addition to the collections organized on the basis of a certain criterion, collections were also created where acquired documents are included, for which no affiliation to the archival funds can be established. Old documents are especially involved, which are grouped in the collections existing with the branches, as well as with the Central Archive Management, Loose leaf documents, New acquisitions.

These are only some orienting thematic co-ordinates in the multitude of archival funds and collections of the national archive patrimony which, expressed by figures, consists of about 17, 000 funds and collections (with approx. 300, 000 loose leaf documents, over 4 500 manuscripts, over 22, 000 seals, 30, 000 prints, photos, albums, etc.).

The turning-to-account activity for this archive treasury has become a goal even from the beginning of the State Archives organization. In 1860, Petrace Teulescu published an edition of documents entitled *Historical documents*, including new sources from the 1593-1822 period. The document publishing continued with Constantin D. Aricescu, M. Kogălniceanu, B. P. Hașdeu.

The drawing up and publishing of archive instruments for scientific information have started in parallel with the realization of the volumes of documents: inventories, guides, catalogues. Up to now, nine archive inventories have been published, out of which we mention: Archive of the Brașov town magistrate, vols I-II, 1859-1961; the High Divan (1831-1842), 1958; the Protocole of the Sibiu Townhall (1521-1700), 1958; the State Secretariate of Moldavia (1832-1862), 1966; the Romanian Athenaeum, 1974. Among the guides, those of the State Archives branches from the Arad, Constanța, Dolj, Hunedoara,

Jassy, Ilfov, Maramureş, Mehedinţi, Prahova, Vâlcea counties and the Bucharest town have lately been published. For making the document content known, catalogues have been printed. The first work of this type, edited by the State Archives is the Catalogue of the Wallachian documents, Historical Section of the Bucharest States Archives, 3 vols., 1947—1978. We also mention the Catalogue of Moldavian documents, 5 vols., 1957; the Catalogue of Greek documents in the State Archives, Braşov, 2 vols., 1958; the Catalogue of Turkish documents, 2 vols., 1960, etc.

The action of drawing up the editions of documents was continued according to the imperatives of the Romanian historicgraphy. Thus, the State Archives, edited: Documents regarding the revolutionary year 1848 in Moldavia, 1960; Documents regarding the revolutionary year 1848 in Wallachia, 1962; Peasant question in Oltenia during the 19-th century, 1967; Documents regarding the Dobrudja history, 1975; Romania's independence, 3 vols., 1977; Foreign documents on Romanians, 1980, etc.

Among the works of monographic character drawn up by the investigators of the State Archives we mention "Romanian texts in foreign archives", 1977; Războieni — 500 years from the 1476 campaign, 1977; "Moldavia and Transylvania at the time of Petru Rareş" 1978; "Political and military relations, 1527—1646", 1978; "Permanence and continuity of the Romanians in Dobrudja", 1979.

Among the last publications of our institutions there are the following works: Evidences of the past — an Album of documents, 1981, A Romanian armorial — 1813 — The Genealogical tree of the Balş family provided with arms, 1981.

The State Archives also has an official periodical publication entitled "the Archives Review". The old series was published from 1924 to 1946 yearly, and from 1958 half-yearly and then quarterly, with Constantin Moisil, the review initiator at its head, and then Aurelian Sacerdoţeanu.

Studies and historical papers, articles and notes in the range of auxiliary disciplines, especially of archive keeping, documents and working instruments are published in the pages of this review.

The publications edited by the State Archives are an important support for historical research, offering veridical and unpublished data regarding the crucial events in the history of our people.

Another side of the turning-to-account activity consists in the organization of exhibitions, symposiums and scientific sessions dedicated to some celebrated events from the history of our country, as well as other scientific, cultural and educational and propagandistic actions, and the popularization of some documents from the National Archival Funds through the radio, television and documentary films.

The cultural and scientific demonstrations held up at the Archives Museum have an important place within these activities of turning to account the documents. This museum, inaugurated in 1925, has organized its first archive exhibition in March 1926. The permanent exhibition sheltered today in the museum halls shows significant documents of our national history, of the evolution of the Romanian countries' chancellorships, of the writing, etc.

A new form lately used for the populatization of some values from the National Archival Funds, as well as of some important events in

the struggle of the Romanian people for its social rights, for unity, independence, national sovereignty, is the documentary film. Up to now five such films have been realized: "The archive documents restoration and conservation", "Invaluable treasures", "Independence — evidence of that time", "From history for history", as well as "Seals — history proofs".

The historical documentary films have been achieved by some collectives of the State Archives branches, for instance: „Sibiu — a cradle of history "Leaves of Dolj history", "Brăila during the independence war", a.e.

The General Directorate of the State Archives, by the documentary materials it holds, solves the demands of the working men requiring probative documents regarding their rights.

The General Directorate of the State Archives compels more and more recognition both on an internal and external plan, as a culture institution whose activity exceeds in complexity its function of simple document keeper, substantially contributing to the progress of the historical and other sciences researches, as well as to the mass education in the spirit of appreciating the material and intellectual values built up in time by our predecessors.

From 1956, the General Directorate of the State Archives has been a member of the International Archive Council, being elected in the Executive Committee of the Archives International Council in 1976, on the occasion of the 7-th Archives International Congress. By its specialists in the archives and technical fields, the General Directorate of the State Archives is represented in six committees within the Archives International Council: the Professional Training Committee, the Informatics Committee, the Restoration Committee, the Microfilming Committee, the Sigillography Committee and the Committee of literary and art archives.

Starting with 1956, the General Directorate of the State Archives takes part in the archives international congresses and in some conferences of the Archives Round Table.

Regarding the relations with various other international archive organisms, the General Directorate of the State Archives has also participated in the debates of the representatives of the archive managements from the socialist countries.

From 1979, the General Directorate of the State Archives is affiliated to the International Center for Information on the sources of the Balkan and Mediterranean history (CIBAL).

The State Archives from Romania have housed three international meetings: the 11-th Conference of the Archives Round Table in 1969, and the sitting of the Sigillography International Committee within the Archives International Council in 1978, The Socialist Countries Archives Heads Meeting.

The suggestion of the forerunners to investigate the foreign archives, libraries and museums with the view of discovering new documentary sources regarding the Romanian people's history has known of late a considerable increase in geographical area and investigated archival funds.

Beginning with 1964, the General Directorate of the State Archives has undertaken research missions in the archives, museums and libraries from Albania, England, Austria, Belgium, Bulgaria, Czechoslovakia, Switzerland, France, the German Democratic Republic,

the Federal Republic of Germany, Greece, Italy, Israel, Yugoslavia, Luxembourg, Poland, Portugal, Spain, the USA, Hungary, the USSR and Turkey.

The broadening of the external relations of the General Directorate of the State Archives has made possible the acquisition of valuable documentary funds of almost three million microfilm frames coming from over a hundred archives and libraries and from over 500 archival funds and collections.

The research activity abroad was oriented towards the finding, out and especially microfilming those documents that are reference sources, proofs of the Romanian people permanence and continuity, of its struggle for keeping its national existence, independence and sovereignty, territorial unity and integrity.

As an integral part of the inter-state concluded cultural agreements, the exchange of publications has different aspects: specialized reviews edited by the archive administrations or by the archive and historical associations, instruments of scientific information (guides, catalogues, inventories, directory books), microfilm publications, works of historical, archive and documentary character (editions of texts, studies, treatises, manuals).

The improvement of the keeping conditions for the documentary materials has been and remains an especially important problem, succeeding to provide the necessary space for the storage with most of the branches. New buildings have been built for the Arad, Argeş, Cluj, Buzău, Dolj, Galați, Harghita, Jassy, Mehedinți, Olt, Prahova, Sălaj, Timiș, Vaslui branches, and most of the units have been equipped with the necessary equipment for the document satisfactory storage and conserving.

If in the past the archives were frequently sheltered in old and insanitary buildings, the deposits nowadays are adequately equipped for maintaining the best conserving microclimate. Now, deposits are endowed with storage means, and technical hygrometrical control instruments and protected against destructions.

The entire conservation and restoration activity is scientifically substantiated by a laboratory for researches, studies and experiments which operates with the State Archives, having an expert staff and the necessary equipment for chemical and biological analyses, as well as for testing and checking the behaviour for long-lasting keeping of the restored documents; it disposes of specific equipment for physico-mechanical tests. This laboratory carries on its own scientific research activity, dealing with themes of direct or long-term applicability aiming at continuing the modernization of the activities, the adoption and standardizing of the means and of the methods of storage and protection, the improvement of the equipments intended for laboratory works.

A special attention has been afforded to the introduction of the reprographic method in archives. From this point of view, the State Archives has a well organized reprographic sector including a laboratory for microfilming the documents, a photo laboratory for white-black and colour photos, a reproducing shop for the documents, through quick methods — xerox — and a section of document facsimile making.

The document microfilming serves to make up a fund of microfilmed documents of special importance, to replace the documents

meant for the studying room with microfilms, the exchange of filmed copies of the archive documents.

The studying rooms of the General Directorate of the State Archives are equipped with a closed circuit television station allowing a careful watching of the document circulation. Inventories of the funds and collections in store may be found in these rooms at the disposal of the investigators, as well as instruments for scientific information and usual libraries with reference works — encyclopaedias, dictionaries, lexicons, bibliographies, which facilitate the research activity as a whole.

The State Archives are concerned with the permanent improvement and modernizing of their activity. The dynamics and complexity of the contemporary scientific labour, the technical, scientific and social progress have raised problems for the General Directorate of the State Archives that cannot be solved through conventional means; thus the intensifying of the efforts in the direction of the use of modern information means, also including the electron computer is imperative for determining the passage to the study of the possibilities for the use of modern computing methods in the archives specific documentation process. So, the State Archives have achieved an automatic system for the storage, keeping and retrieval of the information from the documents they keep, referred to as SARIAS.

Deeply implied in Romania's current facts, the State Archives add new proofs certifying the Romanian people's permanence and continuity and so they carry out their noble mission of conserving and revaluating the archive treasury, an inexhaustible and essential source in the knowledge of the century-old struggle of the Romanian people for social and national freedom, independence and sovereignty, progress and civilization.

During 150 years of activity, the State Archives have accumulated a valuable treasure of documents whose importance for the motherland history is overwhelming.

The studying of the national history is not possible without the research of these sources, since they reflect the steps made by our people on the path of the economic, political and cultural development, its struggle for freedom and independence. This explains why, shortly after the setting up of the State Archives, they have become a scientific institution, not only concerned with the provision of the documentary basis for the historical research and the drawing up of working instruments and editions of documents, but also with the drawing up of some monographic works regarding the permanence and continuity of the Romanian people in the Carpathian-Danube space.

The General Directorate of the State Archives has drawn up the archivistics dictionary for the investigators in various specialities as a response to the imperatives of source researches.

The *Dictionary of Romanian Archivistics* is conceived as a specialized dictionary and it has been structured as an explanatory normative dictionary of encyclopaedic character. Hence, in explaining notions, we have also indicated how to use the adequate term.

The encyclopaedic structure made it possible for us to deal with a series of old terms, untreated as yet by other dictionaries, as well

as with the fundamental notions from the special historical disciplines whose object includes the general or partial investigation of the written documents. We have also included a number of items designating personalities, institutions, organizations, associations, representative works from the archive keeping field.

The dictionary deals with the following fields: archivistics (with the following subdivisions: recording, putting in order, selection, inventorying, legislation, informatics, turning to account, document typology, archives typology, figures of archivists, conservation, restoration); connected special sciences: diplomatics, palaeography, sigillography, heraldry, genealogy, chronology.

We have resorted to this structure of the dictionary considering that archivistics, by the many aspects the written document implied, is an interdisciplinary historical science. The interdependence with the other special sciences consists in the main in the fact that each science offers to the other ones the results of the investigation of the historical source by its own methods, the assembly of all the component elements of the studied source being on the whole obtained, and finally the knowledge of all the information transmitted by it.

The sigillography, through its researches, puts data contributing to the identification of the issuing person and the dating of the non-identified documents at the archivistics service. Meanwhile, the sigillography derives advantages from the archivistics results both regarding the finding of the best solutions for keeping, conserving and reconditioning the seals, and the recording system for the seal sources to be investigated and turned to account.

The interdependence between archivistics and palaeography consists in the fact that the second one contributes to the deciphering and interpretation of the old document test texts.

Archivistics is also in close relation to diplomatics by the fact that it applies the methods of internal and external criticism to the written text, and, on the other hand, it provides the determining of document authenticity and the identification of the many categories of fakes.

Archivistics assigns the document to the epoch when it has been drawn up, on the basis of the dating principles established through chronology, at the same time contributing by the information it derives from it to the identification of the chronology of the reigning princes.

The heraldry and genealogy, in turn, allow by the supplied data the identification of some documents, of the issuing person or of their addressee.

The authors have taken upon themselves a difficult task, but they hope that, in spite of its imperfections, their dictionary has succeeded in conveying a synthesis of the Romanian archivistics up to now.

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ АРХИВ РУМЫНИИ

История и развитие румынских архивов были определены, как и везде, стадией развития и организации общества, характером и системой функционирования учреждений, а также степенью развития письменности и концепцией о ценности документа.

Первые феодальные архивы были созданы адресатами, решающим элементом сохранения документа являлась его юридическая сила, при помощи которой адресат доказывал свои права и свободы. Таким образом, древнейшими архивами были архивы отдельных коллективов пользующихся особыми правами, какими являлись: города, духовные заведения или общности, семьи, отдельные общины.

Все больший объем документов, потребность сохранения, кроме юридических, особенно, административных документов, вследствие социально-экономического развития и создания организованных институционных рамок, потребовали введения учета посредством системы регистрации. В этот период все издаваемые документы хранились в виде копии (полной или частичной) в архивной описи издателя документа. В Румынии, наиболее давними архивами такого рода являются архивы мест удостоверения, из которых до настоящего времени сохранились отрывки протоколов, отмечающие их деятельность в качестве составителей подлинных документов, исполнителей различных процедурных документов и исполнительных мандатов XV века. В архиве Капитула Алба-Юлия такие отрывки датируются 1318 годом, а в архиве Конвента Клуж-Мэнэштюра — 1438 годом.

Что касается Валахии и Молдовы, то упоминали о появлении архивной описи здесь относится к XV веку. Так, в грамоте Штефана Великого от 31 августа 1458 г. упоминают «катастих» (регистр) монастыря Молдовница. Начиная с княжения Константина Брынковяну господарская канцелярия вела регистр (брънковянские книги для записей), в котором излагалось содержание издаваемых документов и записывались счета Казначейства, а во время правления господара Константина Маврокордата (начиная с 1741 г.) в Валахии и Молдове регламентируется введение реестров для полного или краткого изложения изданных документов.

Период введения архивной описи (административной или канцелярской) отмечает создание современного архива, когда начинали хранить, кроме самого документа, и черновики, заметки, прилагаемые к документам рефераты, учет которых ведется специальными средствами.

Важным фактором в создании и организации архивов явилось определение мест хранения документов. В начале XVIII в., документы, представляющие особый интерес, стали хранить в канцеляриях митрополлий и монастырей Бухареста и Ясс, которые становятся, таким образом, первыми генеральными архивами страны. В Трансильвании эту роль

выполняли места удостоверения в капитулах и конвентах. В эпоху Трансильванского княжества (1541—1690 гг.) наилучшим образом были организованы городские архивы. После 1695 г. в трансильванской придворной канцелярии была введена регистратура, а начиная с 1790 г. эти архивы модернизируются.

Институционные преобразования начала XIX в. — будучи естественным следствием руководимой Тудором Владимиреску революции 1821 г. — включали и процесс образования генеральных архивов страны.

Благодаря созданию в 1831 г. в Бухаресте и в 1832 г. в Яссах Государственных архивов были заложены основы специализированного в отношении управления и консервирования архивных документов учреждения. Таким образом, осуществлялась социальная потребность и, в равной мере, национальная необходимость. В основе организации нового учреждения лежит концепция, согласно которой архивы служат, в первую очередь, источником исследования и познания истории родины, в соответствии с их призванием собирать, хранить и осваивать документальные сокровища страны.

Развертывая свою деятельность в довольно тяжелых условиях и сталкиваясь с рядом материальных трудностей, Государственные архивы, однако, постоянно развивались, благодаря компетентности и усилиям видных деятелей румынской культуры, которые возглавляли их.

Новый этап в организации архивов был отмечен объединением княжеств в 1859 г., явившимся историческим событием особой важности, предопределившим глубокие социальные преобразования. В процессе создания современного румынского государства проводятся также мероприятия, направленные на централизованную организацию Государственного архива. 4 апреля 1862 г. вследствие объединения учреждений Молдовы и Валахии, в Бухаресте создается, под руководством Министерства культуры и народного образования, Главное управление государственного архива с филиалом в Яссах. Таким образом, в новом созданном учреждении были сосредоточены наиболее важные фонды феодального периода, которые до тех пор находились в монастырях.

Важным мероприятием, направленным на улучшение архивной деятельности, явилась попытка создания уездных архивов. В этом направлении упоминаем изданный в 1870 г. законопроект о сопровождении проекта регламента о проведении этого закона, положения которых остались, однако, пожеланиями, осуществленными позже, в 1920 г., когда были созданы 4 областных управления.

Преобразование и организация Государственного архива в учреждение типа национальных архивов, целью которого являлось хранение исторических источников и их исследование, в соответствии с изменениями, происшедшими в результате создания в 1918 г. единого румынского национального государства, конкретизируются в 1925 г. «Законом об организации государственного архива». Этот закон отражает принципы организации архивов с начала их создания, а также накопленный почти в течение века опыт, и содержит указания, касающиеся организации архивов, персонала, хранения документов и научной деятельности. На основе положений закона развилась в дальнейшем сеть архивных учреждений путем создания уездных филиалов в Крайове (1931 г.), Тимишоаре (1936 г.), Нэсзуде (1937 г.), Брашове (1938 г.), Сучаве, Бузуу и Спбну (1945 г.). На основании того же закона действовала, созданная в 1924 г., «Школа практических навыков архивистов-палеографов» и был узаконен, изданный в 1924 г., «Журнал архивов» (периодическое

издание по специальности). Данный закон установил и создание Музея государственного архива (1926 г.).

В последующий закон 1925 года период компетентность Государственного архива расширяется в соответствии с новыми указаниями, согласно которым в архивной деятельности применяются современные принципы работы.

В 1951 г. в соответствии с Декретом Президиума Великого Национального Собрания Государственный архив перешел из ведома Министерства народного просвещения в ведомство Министерства внутренних дел; в том же году были установлены нормы функционирования и задачи Государственного архива.

Одновременно с сохранением и научным использованием находящихся на хранении документов Государственный архив получил право направлять и проверять архивную деятельность предприятий, устанавливать сроки хранения документов, а также вести учет архивных фондов на всей территории страны.

Вследствие нового административно-территориального разделения страны в том же году создаются областные отделы; таким образом создается полная сеть учреждений Государственного архива с точно определенными территориальными компетенциями.

Декрет № 353/1957 г. и Постановление Совета Министров № 1119 того же года усиливают роль и назначение учреждения, создают Государственный архивный фонд Румынии и определяют категории документов, входящих в данный концепт, номиналу издателей документов. На основании данного декрета создаются экспертные комиссии и устанавливаются, в качестве метода работы, в рамках единого учета и единой методологии, Указатель сроков хранения документов и перечень категорий материалов, подлежащих селекции.

В соответствии с новыми требованиями деятельность Государственного архива приобрела новую регламентацию, а Декрет № 472/1971 г. о Национальном архивном фонде Румынии и поправки к нему, внесенные в 1974 г., создали соответствующие законодательные рамки.

Обобщая основные принципы проводимой до сих пор архивной деятельности, декрет устанавливает новые обязанности и ответственности в отношении организации, хранения и использования документов Национального архивного фонда, являющихся частью национального культурного достояния, определяет юридический режим архивов, обеспечивая документам более эффективное хранение, уточняя первостепенные обязанности и ответственность создателей и хранителей документов, принадлежащих Национальному архивному фонду.

Богатство и разнообразие находящегося в Государственном архиве материала представляет ныне, более чем когда-либо, солидную основу для документации в самых различных отраслях, поставив важные данные о всех социальных, политических, экономических и культурных явлениях, которые имели место на протяжении нашего многовекового существования.

В Государственном архиве документы хранятся по фондам и коллекциям. В Бухарестском Управлении центрального архива сохраняются фонды центральных учреждений, одновременно с некоторыми личными и семейными фондами, коллекциями и т.д., а филиалы хранят фонды местных учреждений, предприятий, различные личные, семейные фонды и коллекции документов. Иногда филиалы хранят и фонды учреждений центрального характера, если в прошлом они находились на территории данного филиала (например, фонды казначейства Трансильвании хранятся

в Сибю, Горношахтного казначейства Трансильвании и Налогового директората в Клуж-Напоке, Департамента внутренних дел и Казначейства Молдовы — в Яссах).

В хронологическом отношении сохраняющийся в Государственном архиве материал охватывает большой исторический период.

Наиболее давними, сохранившимися в подлиннике документами, в которых упоминается о румынских княжествах, являются: документ от 1223 г., которым венгерский король Андрей II закрепляет за монастырем Кырца имение Чиснедиоара и взятые у румын земли; документ от 1368 г. (20 января), которым валахский господарь Владислав устанавливает для купцов города и округа Брахова таможенные пошлины, которые они должны были оплачивать при въезде в Валахию; документ от 30 марта 1392 г., отмечающий, что воевода Молдовы Роман дарит Иоанусу Храброму села на реке Сирет.

В именуемых в нашем распоряжении документах существуют указания о более давних, чем эти, документах, которые не дошли до нас, так как были разрушены в течение времени.

Наиболее давним архивным фондом, являющимся одновременно и самым важным в отношении сведений которые он содержит о развитии румынской феодальной жизни, считается *Митрополия Валахии*, фонд которой хранится в Центральных архивах Бухареста и состоит из 10 400 архивных страниц, созданных в период 1437—1890 г.

Эти архивные источники отражают эволюцию нашего народа, весь процесс развития румынской цивилизации. Можно сказать, что нет почти в истории нашего народа какого-либо важного события, о котором не упоминалось бы в архивных документах. В течение веков эти достоверные источники являются доказательством того, что румыны, под руководством таких храбрых господарей как Басараб и Богдан, Мирча Старый, Янку Хунедоарский, Штефан Великий, Ион-Водэ, Михай Храбрый, Матей Васараб, Василе Лупу, Шербан Кантакузино, Константин Врынковяну, Димитрие Кантемир и многие др., с непоколебимой решимостью, героизмом и самоотверженностью защищали свободу и независимость. Эти чаяния воодушевляли великих патриотов новой эпохи от Тудора Владимиреску до Николае Бэлческу и Михаила Когэлничану, от поколения борцов за Объединение княжеств до поколения борцов за независимость Румынии. Многочисленные документы отмечают утверждение и организацию пролетариата как класса, развитие социалистического и рабочего движения приведших к созданию Румынской коммунистической партии. Существует много документов, свидетельствующих о пламенном патриотизме и самоотверженности, проявленных румынской армией, народными массами Румынии во время первой мировой войны в борьбе за защиту родины, за спасение единства и территориальной целостности, а также за полное объединение румынского народа (1918 г.).

Вовлечение Румынии во вторую мировую войну, усиление борьбы коммунистов, завершившейся 23 Августа 1944 года антифашистской и антиимпериалистической революцией национального и социального освобождения, также являются моментами, которые нашли свое отражение в документах фондов и коллекций Государственного архива.

Кроме исторической проблематики, архивные документы содержат и богатую информацию о социально-экономической жизни, о культурно-художественной деятельности, о развитии образования, о демографическом и санитарном положении и пр.

Для более конкретного осведомления людей, непричастных к архивной деятельности, но интересующихся ею, попытаемся дать как можно более систематическое и, конечно, селективное представление о сохраняемых Государственным архивом фондах и коллекциях. Наиболее адекватным принципом представления кажется нам принцип созидательной фонда.

Архивы высших учреждений государственной власти

В данную категорию фондов входят документы первостепенной важности: декреты, мотивировочные пояснительные записки, постановления, законы, распоряжения, объявления, данные государями и пр., отражающие как институционную структуру страны на различных исторических этапах, так и роль отдельных выдающихся деятелей в развертывании исторических процессов. Документы этих фондов дают нам самые ценные сведения об основных моментах истории нашего народа, позволяя одновременно изучить экономические и политические отношения с другими государствами.

В числе наиболее показательных фондов такого рода отмечаем: «Государский диван в Яссах»; «Народные собрания Молдовы и Валахии»; «Законодательное собрание Трансильвании»; «Законодательные собрания — Бухареста и Ясс»; «Королевская династия»; «Государственный совет»; «Собрание депутатов»; «Сенат»; «Плебисциты» и пр.

Центральный (правительственный) административный архив

В эту категорию входят документы, принадлежавшие центральным административным учреждениям. Среди давних центральных учреждений Законодательное собрание Трансильвании располагает документами от 1563 г. Несмотря на то, что в давних документах находим ссылку на существование уже в конце XIV века давних архивов молдавских и валахских государственных собраний или диванов, до нас они не дошли. Что касается новой и современной эпохи, то к этой категории относятся архивы министерств и департаментов и, в особенности, центральных учреждений государственной и административной власти.

Важнейшими, находящимися на хранении в Государственном архиве, фондами правительственных учреждений являются: «Губерния Трансильвании — Клуж, Сибиу»; «Княжеский военный совет — Буковина»; «Губернаторство Буковина»; «Высочайший королевский диван № 7 Тимишоарь»; «Горношахтное казначейство»; «Валахский высочайший диван»; «Президиум Совета Министров»; «Управляющий совет»; «Министерство внутренних дел», «Министерство иностранных дел», «Министерство сельского хозяйства», «Министерство культов и народного просвещения», «Министерство финансов», «Министерство промышленности и торговли», «Министерство образования», «Министерство юстиции», «Министерство труда, здравоохранения и социального обеспечения» и др.

Архивы местных административных учреждений

В фондах местных административных единиц (уездов, областей, комитатов, округов, резиденций с их подразделениями, еел, городов, местечек и пр.) находятся такие документы, как: указы, распоряжения,

возвания, переписка, жалованные грамоты, привилегии, протоколы, регистры, жалобы, экономические планы по обработке земли и добыче полезных ископаемых, налоговые списки жителей, списки затрат и др. Обычно эти документы содержат, кроме строго административных вопросов, и сведения экономического, общественного, юридического, санитарного характера и т.д.

Из категории этих архивов, в числе наиболее старинных фондов, отмечаем: «Примэрия города Деж», где хранятся документы, датируемые с 1283 года; «Примэрия города Бистрица» — документы, датируемые с 1291 г.; «Комитат Солнокул де мяжлок» — документы с 1550 г., «Комитат Турда» — документы с 1607 г.; «Резиденция Одорхей» — документы с 1506 г.; «Префектура уезда Сату Маре» — документы с 1577 г. и др.

Архивы судебных учреждений

В данную категорию архивов входят фонды судебных инстанций, коллегий адвокатов, судей и прокуратуры; эти фонды содержат такие документы, как гражданские и уголовные дела, досье документов, представленных для засвидетельствования, дела по регистрации торговых и промышленных фирм, исполнительные дела, регистры о переписке документов, документы о продаже, дарственные, закладные и пр.

Среди хранящихся в Государственной архиве документов юридических учреждений упоминаем: «Логофетство Валахии», «Логофетство Молдовы», «Логофетство по иностранным делам», 8,4, 7-ой Департаменты Крайовы; «Апелляционные диваны Валахии и Молдовы»; «Судебный диван Бухареста», «Судебный диван Крайовы»; «Верховный кассационный суд»; «Бухарестский суд второй инстанции»; «Ясский военный трибунал»; «Государственная адвокатура» и пр.

Архивы экономических учреждений и предприятий

Такие архивы состоят из документов учреждений и предприятий, круг обязанностей которых охватывает различные области экономики. Большая часть этих фондов создана промышленными предприятиями и учреждениями (геологические и горношахтные инспекции, областные конторы горношахтного и геологического контроля, нефтяные и горношахтные общества, нефтеочистительные заводы, фабрики, заводы, промышленные палаты и др.) и состоит из сводок о добыче, обработке и изменении руды; планов залежей руд; планов капитальных вложений, отчетов, производственных докладов со статистическими данными о повышении производства; учетов доходов, расходов, внутренних и внешних платежей, топографических карт и чертежей; трудовых договоров и договоров об оплате труда и пр.

Самыми давними экономическими фондами являются: «Управление шахт и металлургических заводов в Байя Маре (1669—1948)», «Химико-металлургический завод в Златне (1789 г.)», «Геологическая инспекция в Байя Маре» (документы, начиная с 1789 г.). «Генеральная шахтная инспекция долины Жиу-Петрошань», «Электростанция в Карансебеш» и др.

Данные о развитии сельского хозяйства в нашей стране находятся в документах фондов, созданных сельскохозяйственными предприятиями и учреждениями, как: уездные и областные сельскохозяйственные инспекции, уездные сельскохозяйственные советы, уездные сель-

скохозяйственные отделы, сельскохозяйственные палаты, сельскохозяйственные округа, уездные пастбишные попечительства, сельскохозяйственные фермы, государственные сельскохозяйственные предприятия, машинно-тракторные станции, уездные сельскохозяйственные тресты, уездные сельскохозяйственные управления и др. Документы содержат инструкции, приказы по планированию переписи поместий, планы по экспроприации и наделению земель, планы-наброски, сводки о наделах, сводки о стадии работ по экспроприации, по наделению земель, судебные приговоры, опротестования, статистические данные, сельскохозяйственные программы, планы по обработке, планы посевных работ, планы продукции и т.д.

Архив хозяйственных учреждений содержит также фонды банковских и финансовых учреждений, а именно: Национального банка и его филиалов, Сельскохозяйственного промышленного и торгового банка, Сельско-земельного кредита, Городского земельного кредита, народных сельских банков, сельскохозяйственных банков, торговых банков, кредитных и сберегательных учреждений уездных финансовых администраций, коммунальных налоговых управлений и пр. В этих архивах хранятся регистры учета и банковских операций, кассовые документы, переписка о предоставлении кредитов, описи и оценки недвижимости, а также дисконтные аукционы, финансирование работы по городскому благоустройству, отчеты и годовые балансы отдельных банков и сберегательных касс и др. Самыми давними фондами являются Трансильванское казначейство в Сибю, располагающее документами от 1690 г. п Казначейство Молдовы в Яссах — с документами от 1763 г.

В фондах хозяйственных учреждений и предприятий также находим документы, касающиеся развития торговли и транспорта.

Архивы военных учреждений

Армия имеет такую же давность, как и государство. Что касается более давних периодов, то военные учреждения не создали своих архивов ни в одном из трех Румынских княжеств; данные о военной деятельности находятся в хранившихся у адресатов дипломатических документах или, например, для Трансильвании — в документах тех административных учреждений, в компетенцию которых входила и военная деятельность: комитат, резиденция, судебные ведомства. В новой и современной эпохе, одновременно с созданием постоянной армии с расширенной сетью воинских частей и соединений, создаются военные архивы. В числе военных архивных фондов, хранившихся в Государственном архиве, отмечаем: «Главное военное командование Трансильвании (1703—1865 гг.)», «Банатское главное военное командование, в Тимшоаре (1722—1918 гг.)», «Второй румынский пехотный пограничный полк Трансильвании, Нэсзуде (1762—1851 гг.)», «Тринадцатый румыно-банатский пограничный полк Карансебени (1799—1872 гг.)», «Генеральный штаб (1830.—1898 гг.)», «Милиция Молдовы» и др.

Архивы санитарных учреждений

Особенно сохранились архивы медицинских учреждений XIX в. Относительно предшествующих периодов данные находятся в фондах административных учреждений, церковных фондах или фондах разных адресатов. В документах находятся данные о развитии санитарных

учреждений, о состоянии здравоохранения, о народных целебных средствах, рецептах и др.

Среди хранящихся в Государственном архиве фондов упомянем: «Больницу монашеского ордена милосердия в Орадии (1760—1926 гг.)», «Больницу богородицы в Романе (1838—1930 гг.)», «Женскую больницу «Филантропия» в Бухаресте (1883—1946 гг.)», «Больницу Колция (1889—1945 гг.)», «Комитет карантинный», «Попечительство больниц», «Красный крест», «Генеральную санитарную инспекцию Бухареста» и др.

Культурно-просветительные архивы

В эту категорию архивов входят документы различных учреждений искусства и культуры, образования или документы, полученные от различных писателей, деятелей культуры и искусства.

В таких документах находятся сведения об истории письменности и печати, об образовании, искусстве и литературе.

Из хранящихся в Государственном архиве культурных архивов отмечаем: архивы Общества медиков и деятелей естественных наук в Яссах (1830г.), Литературно-культурного общества румынского народа «Астра» и его филиалов, Атенеул Ромын (1864—1949 гг.), Библиотеки в городе Блаж, (в которой хранятся документы XVIII в.), Комиссии исторических памятников, Культурной Лиги «Касива Ромыне» в Брашове (имеющей документы с 1847 г.), и в Нэсэуде (где находятся документы с 1906 г.), Культурного общества «Трёх Крышей» в Орадии (1922—1940 гг.), Общества румынских женщин в Брашове (1849—1922 гг.).

С XVII в. сохранились архивы просвещения: Коллежда реформатов в Одохее (содержащего документы с 1687 г.) и в Тыргу-Муреше (содержащего документы с XVII века до 1948 г.). С XVIII в. в Орадии сохранился фонд Академии правовых наук (1728—1934 гг.). Самыми многочисленными фондами являются фонды просвещения XIX в., как фонды «Академия Михэйляна» в Яссах (1836—1859 гг.), «Теологическая академия» в Блаже, «Академия изящных наук» в Яссах (1859—1949 гг.), Университетов в Яссах и Клуже, «Дом школ» и др.

Из множества находящихся на хранении Государственного архива категорий фондов упомянем также документы общественных учреждений: «Союз рабочих Румынии», «Всеобщая Федерация ремесленников» и др., а также и документы духовных учреждений. Церковные архивы являются самыми богатыми и самыми древними и состоят как из документов, принадлежавших митрополиям, епископствам, церковным приходам, монастырям, скитам, так и из сданных на хранение в данные заведения частных документов. Некоторые митрополии и монастыри хранили и официальные документы.

Начиная с 1862 г. церковные документы сдаются в Государственный архив. В настоящее время в соответствии с Декретом № 472/1971 о Национальном архивном фонде, церковные заведения, имеющие на хранении документы, представляющие интерес для Национального архивного фонда, обязаны заявить о них в Генеральное управление Государственного архива для передачи на постоянное хранение.

Важным источником документации являются фонды личных и семейных архивов. Самыми давними архивами такого рода являются боярские и дворянские архивы, которые состоят из привилегий, удостоверений о собственности, из изданных господами и князьями документов, актов на владение поместьями, счетов, учетов, а транскльван-

ские архивы содержат призывы в армию и переписи. Личные и семейные архивы современного периода содержат более разнообразные документы: документы о поместьях, о гражданском состоянии, об образовании и назначениях на должности, рукописи, переписки и пр.

Из семейных фондов отмечаем «Гула у Куун», содержащие документы с 1239 г., «Апор» из Нижней Турпи (1325—1885 гг.), Ванффи (1127—1944 гг.), Богдан из Мэртинеи (1591—1932 гг.), Косма из Гельниц (1536—1882 гг.), Ириний (1264—1944 гг.), Аурулия и Андрей Николеску (1623—1939 гг.), Редник-Джулешти (1364—1947 гг.), а из личных фондов упоминаем: Севера Зотта (1502—1947 гг.), И. К. Брэгтану (1623—1932 гг.), Илие Дзяну (1709—1955 гг.), Б. П. Хашдеу (1711—1907 гг.), Диматрие Гика (1735—1889 гг.), Еудоксину Хурмузакни (1709—1925 гг.), Михай Эминеску (1871—1883 гг.), Николае Йорга, Спэру Харета.

Кроме фондов, архивные документы можно сложить и по коллекциям. В рамках Государственного архива коллекции созданы на основе целого ряда критериев: хронологического, тематического, языкового, опорного и пр. Таким образом отмечаем коллекции: Документы памятные и учредительные, Документы привилегированные, Документы турецкие, Документы греческие, Печати, Свитки документов, Штемпеля, Планы и документы о размежевании поместий, Рукописи.

Вне организованных по особым принципам коллекций, были созданы и такие, в которые входят приобретенные документы, по которым нельзя определить их принадлежность к какому-либо фонду. В основном речь идет о старинных документах, собранных в коллекциях филиалов в Управлении центральных архивов, таких как: Документы на отдельных листах, Новые приобретения.

Это лишь несколько ориентировочных тематических координат во множестве фондов и коллекций национального архивного достояния, которое численно насчитывает 17 000 фондов и коллекций (в том числе почти 300 000 документов на отдельных листах, более 4 500 рукописей, более 22 000 печатей, 30 000 эстампов, фотографий, альбомов и пр.).

С самого начала основания Государственного архива его целью стало использование этой архивной сокровищницы. В 1860 г. Петраке Теулеску публикует издание документов под названием *Исторические документы*, которые содержали неопубликованные материалы 1593—1822 гг. Констанция А. Арическу, М. Когэлничану, Б. П. Хашдеу предложили издание документов.

Параллельно с изданием документов была начата разработка и издание архивных документов научной информации: описей, путеводителей, каталогов. До настоящего времени издано 9 архивных описей, в числе которых: «Судейский архив города Брашова», том I-II, изданные в 1959, 1961 гг.; «Высочайший диван» (1831—1842 гг.), изданная в 1958 г.; «Протокол примэрии Сибиу» (1521—1700 гг.), изданная в 1958 г.; «Государственный секретариат Молдовы» (1832—1862 гг.), изданная в 1966 г.; «Атенеул Ромыш» — 1974 г. Из числа путеводителей за последнее время были изданы путеводители филиалов Государственного архива уездов Арад, Констанца, Долж, Хунедоара, Яссы, Ильфов, Марамуреш, Мехединци, Прахова, Вылча, муниципия Бухарест. Для ознакомления с содержанием документов началось издание каталогов. Первым, изданным Государственным архивом трудом такого рода был «Каталог документов Валахии», Исторический отдел Государственного архива г. Бухареста, 3 тома, 1947—1978 гг. Отмечаем также «Каталог документов Молдовы», 5 томов, изданный в 1957 г.; «Каталог греческих документов

в Государственном архиве) г. Брашов, 2 тома — 1958 г.; «Каталог турецких документов», 2 тома — 1960 г., и др.

Работа по составлению изданий документов была продолжена в соответствии с требованиями румынской историографии. Таким образом, под эгидой Государственного архива в 1960 г. были изданы «Документы о революционном 1848 г. в Молдове»; в 1962 г. — «Документы о революционном 1848 г. в Валахии»; в 1967 г. — «Крестынский вопрос в Олтении в XIX веке»; в 1975 г. — «Документы об истории Добруджи»; в 1977 г. — 3 тома о «Независимости Румынии»; в 1980 г. были изданы «Иностранные документы о румынах» и др.

Среди разработанных исследователями Государственного архива монографических работ отмечаем: изданные в 1977 г. «Румынские тексты в иностранных архивах»; в том же 1977 г. «Разбой — 500 лет после похода 1476 года»; в 1976 г. — «Молдова и Трансильвания во времена Петру Рареша, Военно-политические отношения в период 1527—1646 гг.»; в 1979 г. — «Постоянство и непрерывность румын в Добрудже». Из последних изданий нашего учреждения отмечаем работы: «Свидетельство прошлого» (изданный в 1981 г. альбом документов), «Румынский гербовник 1813 г. — Генеалогическое дерево семьи Балш с гербами», 1981 г.

Главное управление Государственного архива издает официальный периодический «Журнал архивов». В период 1924—1946 гг. старая серия печаталась раз в год, с 1958 г. журнал издавался два раза в год, а затем — выходил каждый квартал; инициатором журнала были Константин Моисил и Аурелиан Сачердоциу.

На страницах журнала публикуются исторические исследования и сообщения, статьи и примечания специальных дисциплин, в особенности архивистики, документы и рабочие справочники.

Публикуемые Государственным архивом издания являются важной опорой исторического исследования, предоставляя достоверные и неопубликованные данные о решающих событиях истории нашего народа.

Другим аспектом деятельности по использованию документов является организация выставок, симпозиумов и научных сессий, посвященных юбилейным моментам истории нашей родины, а также и других научных, культурно-просветительных и пропагандистских мероприятий, популяризация отдельных документов Национального архивного фонда посредством радио, телевидения, документальных фильмов.

В рамках этих мероприятий, направленных на освоение документов, важное место занимают научно-культурные мероприятия, организуемые Музеем архивов. Открытый в 1925 году, Музей организовал свою первую архивную выставку в марте 1926 года. Постоянная выставка, организованная в настоящее время в залах музея, знакомит нас с важными документами нашей национальной истории, с развитием канцелярий румынских княжеств, с историей письменности и т.д.

Новой используемой за последнее время формой популяризации ценностей Национального архивного фонда, как и важных моментов борьбы румынского народа за свои социальные права, за единство, национальную независимость, суверенитет, является документальный фильм. До настоящего времени снято пять таких фильмов: «Рестаурация и хранение архивных документов», «Бесценные сокровища», «Независимость — эпохальное утверждение», «С истории для истории», а также «Печати — свидетельства истории».

Отдельные коллективы филиалов Государственного архива также поставили документально-исторические фильмы, например: «Сибиу —

очаг истории», «Должанские страницы истории», «Брэила в войне за независимость» и др.

При помощи материалов, которыми располагает, Главное управление Государственного архива решает просьбы трудящихся о документах, доказывающих их права.

Главное управление Государственного архива завоевывает все большее признание как во внутреннем, так и во внешнем плане, как культурное учреждение, деятельность которого по своей комплексности превышает функцию простого хранителя документов, существенно способствуя прогрессу исторических исследований и исследований в области других наук, как и воспитанию масс в духе уважения к материальным и духовным ценностям, созданным в течение времен предшественниками.

Начиная с 1956 г. Главное управление Государственного архива является членом Международного архивного совета, а в 1976 г. было избрано VIII Международным съездом архивов в Исполнительный Комитет. Специалисты по архивным и техническим вопросам Главного управления Государственного архива представлены в 6 комитетах Международного архивного совета: Комитете профессионального формирования, Комитете информатики, Комитете по реставрации, Комитете по микрофильмам, Комитете по печатам и Комитете художественных и литературных архивов.

Начиная с 1956 г. Главное управление Государственного архива участвует в международных съездах по вопросам архивов и во многих конференциях Круглого стола архивов.

В рамках связей с другими международными архивными организациями Главное управление Государственного архива участвовало и в работах совещаний представителей архивных управлений социалистических стран.

С 1979 г. Главное управление Государственного архива стало членом Международного центра информации об источниках балканской и средиземной истории (СІВАІ).

Государственный архив Румынии организовал три международных встречи: XI конференцию Круглого стола архивов в 1969 г., совещание Международного комитета печатей при Международном архивном совете в 1978 г и VII Совещание руководителей архивов социалистических стран, в 1980 году.

Предложение предшественников изучать зарубежные архивы, библиотеки и музеи в целях изыскания новых документальных источников об истории румынского народа приобрело в последнее время значительный размах, как в отношении географической зоны, так и в отношении изучаемых фондов.

Начиная с 1964 г., Главное управление Государственного архива изучает архивы, музеи и библиотеки Австрии, Албании, Англии, Бельгии, Болгарии, Чехословакии, Венгрии, ГДР, ФРГ, Греции, Израиля, Югославии, Испании, Италии, Люксембурга, Польши, Португалии, СССР, США, Турции, Франции и Швейцарии.

Расширение внешних связей Главного управления Государственного архива дало возможность приобрести ценный документальный фонд почти в 3 миллиона кадров микрофильмов от более чем ста архивов и библиотек и из более 500 архивных фондов и коллекций.

Исследовательская деятельность за рубежом была направлена на обнаружение и микрофильмирование преимущественно тех документов, которые являются разъяснительными источниками, доказательством постоянства и непрерывности румынского народа, его борьбы за сох-

ранение национального существа, за независимость и суверенитет, территориальное единство и неприкосновенность.

Являющийся неотъемлемой частью заключенных между государствами культурных договоров, обмен публикациями имеет разные аспекты: изданные архивными управлениями или архивными и историческими обществами журналы по специальности, средства научной информации (справочники, каталоги, описи, руководства), издание микрофильмов, работы исторического, архивного и документального характера (издание текстов, исследований, научных трудов, учебников).

Особенно важной проблемой было и остается улучшение условий хранения документальных материалов; в большинстве филиалов была обеспечена площадь, необходимая для хранения документов. Были построены новые здания для филиалов в Араде, Арджеше, Клуже, Буззу, Долже, Галаце, Харгите, Яссах, Мехединце, Олте, Прахове, Сэлаже, Тимише, Васлуе, а большинство единиц было оснащено необходимым оборудованием для соответствующего хранения и сохранности документов.

Если в прошлом архивы часто были размещены в старых и ветровых зданиях, то настоящие хранилища оснащены соответственно оптимальному микроклимату сохранности документов, оборудованы необходимыми средствами хранения, располагают контрольными гидрометрическими приборами и предохранены от разрушений.

В целях научного обоснования всей деятельности по сохранности документов и их реставрации, в Государственном архиве создана лаборатория по исследованию, изучению и проведению опытов, в которой работают специалисты и которая оборудована приборами, необходимыми для химических и биологических анализов, для проверки длительного хранения реставрированных документов и которая располагает приборами, необходимыми для физико-механических испытаний. В этой лаборатории проводится научное исследование проблем, касающихся прямого или перспективного применения, целью которых являются постоянное совершенствование деятельности, адаптация и стандартизация средств и методов хранения и защиты, совершенствование оборудования, необходимого для лабораторных работ.

Особое внимание уделяется внедрению в архивы репрографической техники. С этой точки зрения в Государственном архиве хорошо организован репрографический сектор, в рамках которого действует лаборатория микрофильмования документов, фотолaborатория цветных и чернoбелых фотографий, ателье размножения документов посредством ускоренной техники и отдел документов в факсимиле.

Целью микрофильмования документов является создание страхового фонда документов особой важности, замена в читальном зале документов микрофильмами, а также замена архивных документов снятыми копиями.

Читальные залы Генерального управления Государственного архива оснащены замкнутой телевизионной сетью, позволяющей внимательно следить за обращением документов. В читальных залах в распоряжении исследователей находятся описи хранившихся фондов и коллекций, научно-справочный аппарат, а также и обычные библиотеки со справочными материалами — энциклопедическими словарями, лексиконами, библиографиями, способствующими исследовательской деятельности в целом.

Государственный архив постоянно заботится о совершенствовании и модернизации своей деятельности. Динамика и комплексность современной научной работы, научно-технический и социальный прогресс

поставили перед Главным управлением Государственного архива задачи, которые уже нельзя решать путем традиционных средств и которые требуют усиления использования современных средств информации, в том числе ЭВМ, определяя переход к изучению возможностей применения современной вычислительной техники в характерном для архивной документации процессе, осуществляя автоматическую систему накопления, хранения и обнаружения сведений, находящихся в документах Государственного архива, названную САРИАС.

Глубоко укреплен в румынской действительности Государственный архив, собирая новые доказательства, свидетельствующие о постоянстве и непрерывности румынского народа на вековой земле, выполняет свой благородный долг по сохранению и использованию архивной сокровищницы, являющейся неиссякаемым и важнейшим источником ознакомления с вековой борьбой румынского народа за свое социальное и национальное освобождение, независимость и суверенитет, прогресс и цивилизацию.

На протяжении 150-летней деятельности Государственный архив скопил ценную сокровищницу документов, значение которых для истории огромно.

Невозможно изучать национальную историю, не исследуя этих источников, поскольку они отражают экономическое, политическое и культурное развитие нашего народа, его борьбу за свободу и независимость. Так объясняется, почему за такой короткий срок с момента своего создания Государственный архив стал научным учреждением, целью которого было не только обеспечение документальной основы для исторического исследования, составление научно-справочного аппарата и издание документов, но и разработка монографических работ по вопросам постоянства и непрерывности румынского народа на карпато-дунайской территории.

* * *

В целях удовлетворения требований исследователей разных специальностей по изучению источников Главное управление Государственного архива составило архивный словарь.

Составленный как словарь по специальности, отражающий глубокий прогресс в этой области и в смежных специальных науках, *Словарь румынских архивов* является нормативно-пояснительным словарем энциклопедического характера. Таким образом, в объяснении понятий мы избрали формулу указания реального положения, отраженного в языке, с рекомендацией использования соответствующего термина.

Энциклопедический характер дал возможность истолковать ряд старых терминов, неистолкованных другими словарями, а также и основные термины специальных исторических дисциплин, в сферу которых входит и общее или частичное изучение письменных документов. Был включен также и ряд терминов, определяющих деятелей, учреждения, организации, общества, важнейшие труды в области архивистики.

Словарь охватывает такие отрасли: *архивистика* (со следующими подотраслями: учет, упорядочение, экспертиза, описание, законодательство, информатика, использование, типология документов, типология архивов, выдающиеся архивисты, сохранность документов, реставрация); *специальные смежные науки*: дипломатика, палеография, сфрагистика, геральдика, генеалогия, хронология.

Мы применили эту структуру словаря, потому что архивная деятельность является междисциплинарной исторической научкой бла-

годаря разнообразию аспектов, представляемых письменным документом. В основном, взаимосвязь с дополнительными специальными науками состоит в том, что каждая наука предоставляет другой результат исследования исторического источника путем своих собственных методов; в результате в одно целое включаются все составные элементы изучаемого источника, что приводит в конечном итоге к ознакомлению со всеми сведениями, которыми обладает источник.

Сфрагистика, благодаря своим исследованиям предоставляет в распоряжение архивов данные, которые способствуют опознанию создателей и датированию неопознанных документов. Сфрагистика пользуется также результатами архивистики как в отношении изыскания оптимальных решений хранения, консервации и восстановления печатей, так и в отношении системы учет, путем которого можно изучать и использовать источники о печатях в целях воспитания и образования. Взаимосвязь между архивным делом и палеографией состоит в том, что палеография способствует расшифровке и толкованию старинных текстов.

Архивное дело тесно связано и с дипломатикой, поскольку применяет методы внутренней и внешней критики к тексту, а с другой стороны обеспечивает установление подлинности документов и опознавание различных категорий подделок.

На основе установленных хронологией принципов датирования архивистика определяет эпоху, когда был создан документ, способствуя одновременно, посредством информации, и определению хронологий государей.

Путем предоставления сведений геральдика и генеалогия, в свою очередь, позволяют установить издателя или адресата документов.

Трудности, неизбежные при выполнении цели, которую поставили перед собой авторы, велики, но авторы убеждены что, несмотря на все его несовершенства, такой труд является составной частью по обобщению существующего до настоящего времени румынского архивистского мышления.